

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ
ՀԱԼԷՊԻ ԵՒ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ
ՈՒ ՄԱՍՆԱԿՈՐԱՅ

Բ. ԿԱՍՏՈՐ

2010

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ
ՀԱՂԷՊԻ

ԵՒ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՈՒ ՄԱՍՆԱԽՈՐԱՅ

Բ. ՀԱՏՈՐ

ԿԱԶՄԵՅ

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՐՄԷԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԱՅՈՑ ՀԱՂԷՊԻ

ՀԱՂԷՊԻ

ՏՊԱԳՐԹ. Ա. ՏԷՐ - ՍԱՀԱԿԵԱՆ

1936

016
Ա-94

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ

**ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՑ
ՀԱՂԷՊԻ**

ԵՒ

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՈՒ ՄԱՍՆԱԻՈՐԱՑ

Բ. ՀԱՏՈՐ

ԿԱԶՄԵՑ

ԱՐՏԱԻԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՐՄԷԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԻ ՀԱՅՈՑ ՀԱՂԷՊԻ

ՀԱՂԷՊ

ՏՊԱՐԱՆ Ա. ՏԷՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ

1936

CATALOGUE
DES MANUSCRITS ARMÉNIENS
D'ALEP
D'ANTELIA ET DES PARTICULIERS

TOME II

Compilé

par

Mgr. ARTAVAZD SURMÉYAN

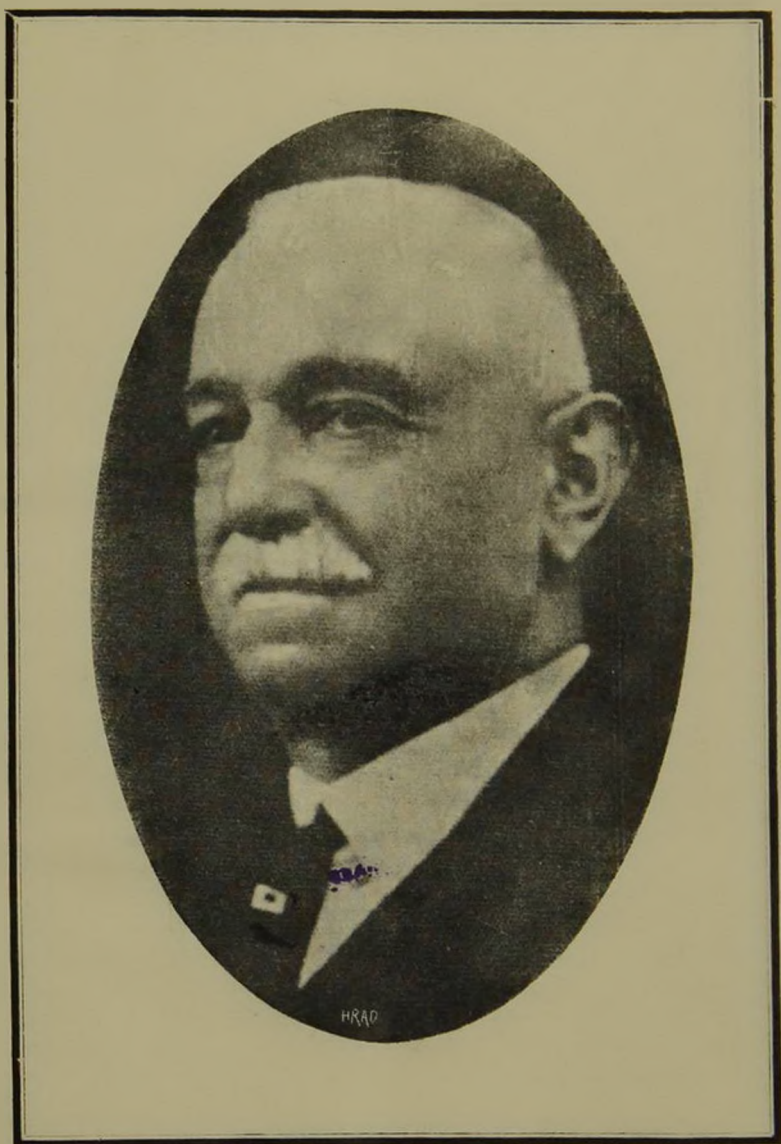
Archevêque Arménien d'Alep

A L E P

Imprimerie A. DER-SAHAKIAN

1936

ՈՂԲԱՅԵԱՆ,
ՏԻԱՐ ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

Պ Մ Ա Կ

ԱՆԹԱՌԱՄ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ

Ի ՇԻՐԻՄ

ՅԱԻԼՏ ՈՂԲԱՅԵԱՆ,

ԲԱՐԵՅԻՇԱՏԱԿ ԱԶՆՈՒԱՏՈՂՄ

ՊԱՏՐԻԿ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆԻ

1858 — 1930

Առ

Ազնուազարդ

Տիար Ներսէս Պ. Կիւլպէնկեան

Լոնտոն

Սիրելի և վշտալի բարեկամ,

Երջանկայիշատակ Խրիմեան Հայրիկ աւելի քան քսոսասուն տարի յառաջ «Կիւլպէնկեան տան յիշատակաց զպիր» կ'անուանէր ինքզինքը, երբ Ձեր ողբացեալ հօրեղբօր՝ վաղամեռիկ Յովհաննէսի և կնոջ՝ Արաքսիի հողակոյտերուն վրայ, իբր ծաղկեփունջ, կը զետեղէր իր Պապիկ և Թոռնիկը: Հայրիկ՝ Կիւլպէնկեան ընտանիքի ենթարկուած խոր վիշտին և կսկծին առջև անմխիթիթար. կանգնեց զրական յուշարձաններ: Լաւ որ չտեսաւ աւելի զառնազոյն կուրուսաներ, որոնք խորապէս խոցեցին Կիւլպէնկեան ընտանիքի անգամներուն սիրտը, անմխիթար թողլով բոլորն ալ:

Դո՛ւք, սգաւոր բարեկամ, Դուք ինքնին եղաք Ձեր բարեխառու հայրենասէր ընտանիքին «Յիշատակաց Դպիրը», Ձեր յարկէն մահուամբ՝ և չա՛տ յաճախ կսկծալի մահուամբ բամբուռոյնեւրուն, ու պատմական Հալէպը փափաքեցաք ընտրել Ձեր ընտանեկան յիշատակներուն ամէնէն կենդանի յուշարանը:

Ձեր հրեշտակատիպ Պօղոսիկին, պատուական Հօրդ անցեալի մխիթարանքին և ապագայի յոյսը կազմողին, յաւերժական յուշարձանը կանգնեցիք Ազգ. Պօղոս Կիւլպէնկեան Վարժարանով, ուր ամէն տարի, երեք հարիւր երկսեռ և բախտազուրկ սաներ կ'օրհնեն Ձեր վաղամեռին յիշատակը:

Դո՛ւք, պատուական բարերար, Ձեր ողբացեալ մօր, վաղամեռիկ Վերժինի յիշատակին, զա՛րձեալ Հալէպի մէջ հիմնարկեցիք Ազգ. Վեժին Կիւլպէնկեան Մայրանոցը, ուր իր ազատումը տեսնող ամէն հայ մայր, օրհնութեամբ և աղօթքի մրմունջով կը յիշատակէ Ձեր մօր անունը, ու սպիտակ կտաւի մէջ խանձարուրուած իր փոքրիկին ճանչցունել կը խոստանայ Կիւլպէնկեան բարեհամբաւ և բարեգութ ընտանիքին Ազգին համար մատուցած անթիւ ծառայութիւնները:

Դե՛ս ք, վչատալի հայրենակից, փախաքելով անձամբ հանդի-
սանալ Ձեր սգաւոր ընտանիքին «Յիշատակաց Դպիր»ը, Ձեր եղերա-
լախտ Սերոբէ հարազատին յիշատակին համար, զա՛րձեալ Հայէսի
մէջ — և ինչ մե՞ծ պատիւ Հայէսի երախտագէտ Հայութեան — հիմ-
նարկեցիք Սզգ. Սերոբէ Կիւլպէնկեան Արհեստից Վարժարան-ը, որ-
պէսդի Պօլոսիկի յուշարձան վարժարանէն ընթացաւարտ ելլող
աղքատիկ սաներ, իրենց դաստակին տնցուցած ոսկի ապարանջա-
նը, ազատ և վստահ քայլերով անցնին կհանքի դաշտը, միշտ օրհ-
նելով յիշատակը լուսապսակ Սերոբէ հարազատիդ:

Երբ ա՛յս է իրական պատկերը Ձեր բարերարութեանց,
կրնայի՞ արդեօք ապերախտ զանուիլ, առանց «Յիշատակաց Դպիր»ը
բլլալու յաւակնութեան Կիւլպէնկեան արխաւիրտ ընտանիքին, որ
զիացաւ ճշմարիտ հայրենասիրութեան և ճշմարիտ բարերարութեան
մէջ փնտռել իր կոտտած վէրքերուն ճշմարիտ պալատանը: Կրնայի՞
արդեօք համբ դառնալ իմ Տիրախնամ թեմիս րազմահազար մոզո-
վրդիան օգտին համար մոտձուած աշաքան ազնիւ բարերարու-
թեանց հանգէպ: Եւ տասնըչորս տարեկան աղայ մըն էի երբ
1903 ին, իմ բոլոր զպրոցակիցներով, սպիտակ ու մանուշակագոյն
ծաղիկներէ հիստուած պսակ մը կը զետեղէինք Ձեր սղրայեալ մօր,
զմրախտ Վերժինի սպիտակ դագային վրայ, ի Գատը-Դիւղ:

Հեռաւոր աշխարհի մը մէջ մեռաւ Ձեր թանկագին հայրը
և մեր պատուական բարեկամը, ողբացեալ և բարեյիշատակ Պատրիկ
Կիւլպէնկեան: Այս Յուշարձանը, ի նշան անմոռաց սիրոյ և երախ-
տագիտութեան, կը համարձակիմ ցնել Անոր հողակոյտին վրայ,
իբր պսակ անթառամ օրհնութեան, լաւագոյն բարեմաղթութիւն-
ներովս Ձեզի, սիրելիդ իմ Ներսէս և Ձեր օրհնեալ ընտանիքին:

Սիրոյ և մեծարանաց ողջունիւ

Մնամ աղօթարար

ԱՐՏԱՆԻԱՋԴ. ԱՐԳԵՊՈՍԵՆՈՊՈՍ

Հալէպի հայերէն ձեռագրաց Մայր Ցուցակին խմբագրութեանը չձեռնարկած, վաղուց գիտէի որ Վեհափառ Տ. Սահակ Բ. ծերունագարդ Հայրապետ, 1915 ի արհաւիրքի օրերուն, կրցեր էր Սիսէն միասին Հալէպ բերել, Վանքին զանծատան մէջ գրոտուող բանի մը հետ թիւններ, մասնաւորաբար ԲԱՐՁՐԲԵՐԴԻ նշանաւոր ԱԽԵՏԱՐԱՆ ու ՍՍՈՅ ՄԱՅՐ ՄԱՇՏՈՅԸ: Նպատակս էր առանձին քննութեամբ մը ցուցակագրել պատկառելի հետեւեալ մը հասնող մագաղաթեայ այդ երկու գրչութիւնները. անդրադոյն գրադումներ եւ վարչական ծանր աշխատութիւններ, արգելք եղան նպատակս իրագործելու: Քանի մը օր առաջ սակայն, ընտանեկան սուգի մը առիթով Պէյրութ մեկնուիս. առիթ ընծայեց ինծի, քննելու այդ ձեռագրերը, որոնք Կիլիկեան գրչութեան ու ծաղկումի դպրոցին լաւագոյն բեկորները ըլլալ կը թուէին ինձ: Սկզբան, նպատակս էր—Հասկ—ի կամ ուսումնական—բանասիրական պարբերաթերթի մը մէջ հրատարակած տեսնել այդ ձեռագրաց նկարագիրը. սակայն քանի խորացայ ուսումնասիրութեանս մէջ, ա՛յնքան ընդարձակեցաւ աշխատութիւնը, դուրս ելլելով, յակամայս, պարբերականի մը անօժուկ սահմանէն, որով պարտաւորեցայ առանձին գրքոյկով մը հրատարակել զայն: Այս արդիւնքը կրկնապէս ուրախացուց զիս. նախ որ իմ կողմէս ի նորոյ քննուած ձեռագրերը իբր շարունակութիւն, պիտի գային աւելնալ «Ցուցակ Հայերէն ձեռագրաց Հալէպի» աշխատութեանս վրայ, եւ երկրորդ որ ԲԱՐՁՐԲԵՐԴԻ ԱԽԵՏԱՐԱՆ ու ՍՍՈՅ ՄԱՅՐ ՄԱՇՏՈՅԸ առանձին հրատարակելով, բարձրացուցած պիտի ըլլայի, կը խորհիմ, այս երկու գրչութեանց արժէքն ու պատիւը, ինչպէս որ ըրած էի, առանձին խմբագրելով եւ հրատարակելով ՆԿԱՐԱԳԻՐ ՕՇԻՆ, ԹԱԳԱԼՈՐԻ ՁԵՌԱԿԻՐ ԺԱՄԱԳԻՐԻ:

Արիշ ազգերու պատմութեան պէս, մեր ազգային ու եկեղեցական պատմութիւնը, իր ըլլա՛յ փայլուն, ըլլա՛յ յաճախ յոռի, աննպաստ ու թերեւս անպատուաբեր անցքերով, մեծ փորձառութիւններ ընծայած է մասնաւորաբար կաթողիկոսներու, որոնք զգուշացած են, կարելի սահմաններու մէջ, առիթ չտալ պատմական տխուր դէպքերու կրկնութեանց, ինչպէս ապօրէն ձեռնադրութիւններ՝ եպիսկոպոսական եւ նոյնիսկ կաթողիկոսական, եւ կամ մեռոնի օրհնութեան: Այս տեսակէտով պատկառելի եւ շատ զգուշաւոր դէմք մ'է Շնորհազարդ Տ. Սահակ Բ. Կաթողիկոս՝ որուն գուրգուրանքը Ս. Աքերու եւ Մայր Մաշտոցներու պահպանման, գրաւած է իմ մասնաւոր ուշադրութիւնը. վասն զի Տ. Սահակ կաթողիկոս շա՛տ լաւ սերտած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Հալէպի Ս. Քառասուն Մանուկ եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցիներու վերջին երկու հարիւր եւ քիչ մը աւելի տարիներու պատմութիւնը, լեցուն տխուր անցքերով, ապօրէն եւ հետեւաբար անվաւեր ձեռնադրութեամբ, եւ այս՝ մինչեւ 1860 ական թուականները:

Ի պատիւ ազգային ուղմտութեան, սակայն, ուր Հայ բարձրաստիճան եկեղեցականութիւնն այ իր որոշ տեղն ու բաժինը ունի, հնազոյն կամ նորագոյն անցեալի դէպքերը չեն կրկնուած բարեբախտաբար, ու պիտի չկրկնուին, այնպէս որ Մայր Մաշտոցները, ի մասնաւորի եպիսկոպոսական, կաթողիկոսական, թագաւորական օրհնութեան եւ օծման, ինչպէս նաեւ Ս. Մեռոնի օրհնութեան արարողութիւնները կրնան, իրենց համառոտեալ մասերով, հետաքրքիր հասարակութեան ծանոթացուիլ: Իր անուան

տարեղարձին առթիւ, իմ այցելութիւնս ընդունող Անտիոքի Ասորոց Ս. Պատրիարքը, Մար Եփրեմ, ամենամեծ հետաքրքրութեամբ կ'ուզէր գիտնալ թէ ինչ կանոնով եւ հանգիստութեամբ կ'օրհնուէին ու կ'օծուէին Կիլիկեան Հայոց թագաւորները, վասն զի կ'ըսէր գիտուն Պատրիարքը, մենք Ասորիներս, կորսնցուցինք մեր թագաւորութիւնը աշին օրերուն, երբ մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս, իր երկնային թագաւորութիւնը կը հաստատէր եւ ինծի համար խիստ շահեկան եւ պատուարներ է գիտնալ թէ ինչպէ՞ս կ'օրհնուէին Հայոց թագաւորները:

Աւերը ն. Սրբազնութիւնը ինձմէ լսեց որ կը պատրաստուէի ի մօտոյ հրատարակել նկարագիրը Սոյ Մայր Մաշտոցին, չափազանց կ'ուրախանար եւ կը խնդրէր անոր ֆրանսերէնի թարգմանութեամբ իրեն նուիրել, ինչ որ խոստացուեցաւ: Պարագան նոյնն է նաեւ Ս. Մեռնի օրհնութեան առթիւ: Վեհ, Տ. Քաթէն Ս. Կաթողիկոս, իր վարդապետութեան տարիներուն, ինչպէս նաեւ ողբացեալ Կարապետ Սրբեպսկ. Տէր Սկիտիչեան, ունին Մեռնի օրհնութեան շուրջ շահեկան ուսումնասիրութիւններ՝ առաջինը 1906 ի «Լոյս» ին մէջ՝ իսկ վերջինը՝ առանձին գրքոյկով. բայց շահեկանութենէ գուրկ պիտի չըլլար Մեռնի օրհնութեան Կանոնը, ձեռագրիս քննութեանը առթիւ, առանձինն ըրվանդակել, թէիւ համաւճռտարար, անշուշտ:

Մն'դք որ Սոյ կաթողիկոսարանը, իրո հնագոյն գրչութիւն, այս երկուքը միայն կը պահէ ցարդ: Անտարակոյս այս թանկագին գրչութիւններէն զատ, կային նաեւ ուրիշ բազմաթիւներ, Աւետարան, Մաշտոց, Կոնդակ եւ արքայական ու կաթողիկոսական թղթակցութիւններ: Մեր երիցագոյն միաբաններէն մին ցաւով կը յայտնէ որ Սոյ Մայր Տաճարի աւագ սեղանին ետեւ, որմնադարաններու եւ կամ մասնաւոր արկղներու մէջ կային խիստ բազմաթիւ ձեռագրեր եւ թղթակցութիւններ, որոնք անհոգութեամբ փնացան, վառելով կամ մուկերու ճարակ տալով: Պարագան նոյնը եղած է, դժբախտաբար, էջմիածնէն մինչեւ Սիս, Մուշէն մինչեւ Հալէպ: Եւ թական կորուստը այնքան ափսոսալի պիտի չըլլար, հայ րանասիրութեան եւ հայ պատմագրութեան համար, եթէ անոնք ժամանակին քննուած ըլլային, եւ ոեւէ կերպով մը անցած գիտական անանց աշխարհին: Արդար ըլլալու համար, խոստովանիմ որ ձեռքս ինկած ունէ ձեռագիր, հարկադրուած եմ իսկոյն քննելու եւ անցունելու Մայր Յուցակիս մէջ, աչբը վախցած գիտուններու նման, ինչպէս կ'ըսեն:

Միայն թէ շատ կը ցաւիմ որ Հալէպի մէջ ձեռքի տակ չունենալով 13րդ դարէն առաջ եւ վերջը գրուած Ձեռագրութեան Կանոններ, դժբախտաբար չկրցայ Սոյ Մայր Մաշտոցը բաղդատել, մանրամասնօրէն, իր նմաններուն հետ, ինչպէս որ խցմատօրէն ըրած էի Սեիւի Ձեռագրին համար: Այդ պարտականութիւնը կը թողում էջմիածնայ, երուսաղէմի, Վիեննայի եւ Վիննոյի րանասէր վանականներուն:

Հալէպ, 28 Փետր. 1936

*
* * *

Այս ըլլալով հանդերձ նախնական ծրագիրս, սոյն երկու կարեւոր ձեռագրաց քննութեան եւ հրատարակութեան առթիւ, ընթերցողներ պիտի տեսնեն որ ան շատ աւելի ընդարձակուած է, քան ինչ որ չէր ակնկալուած: Հազիւ թէ տպագրութեան յանձնուած էր փոքր տետրակ մը, ահա երեւան ելաւ հայերէն Ձեռագրաց նոր հատարում մը, Հալէպի մէջ: Հակառակ անոր որ ամիսներէ ի վեր յայտարարուած էր Հալէպիան Ձեռագրաց Յուցակի մը հրատարակութիւնը, ու հս ամէն առիթով կը խնդրէի

ժողովուրդին ինձի ծանօթացնել մասնաւոր ձեռագրեր, զանոնք Մայր Յուցակիս մէջ անցունելու, չգտնուեցաւ ո՛չ մի հայ ուսուցիչ որ իմացնել ուզէր ինձի թէ քաղաքիս Ամերիկեան Վարժարանի մէջ կը գտնուէր նոյնպէս հայերէն Ձեռագրաց փոքր հաւաքածոյ մը, արժանի քննութեան: Մեր դիմումին վրայ Տր. Մէրիլ յօժարեցաւ տրամադրել դպրոցի Ձեռագրաց հաւաքածոն, ինչ որ նպաստեց մեր Յուցակի ընդարձակման, իբր յաւելում ձեռատարակելու համար մեր Ա. Հատորէն վերջ: Քսանի չափ նոր Ձեռագրաց յայտնումը մեզ ա՛յլ աւելի քաջալերեց, այնպէս որ սկսանք գրել զոնէ դուռ շրջիլ, նոր ձեռագրեր գտնելու յոյսով եւ յաջողեցանք այս նոր Յուցակի մէջ տեղադրել 54 ձեռագրերու մանրամասն քննութիւնը:

Երկու տարի յառաջ որբացեալ Բաբգէն Կաթողիկոս փափաքելով ճոխացնել Անթիլիասի զրադարանը, նիւթական բաւական մեծ զոհողութեամբ մը զնած եւ Անթիլիաս փոխադրած էր քարեյիշատակ Յովհաննէս Ա. քննյ. Մկրեանի ձեռագիր եւ տպագիր հարիւրաւոր հատորները: Ես ամիսներ առաջ առիթ ունեցայ քննելու Մկրեանի ձեռագիրները, ուր գտայ հազիւ թէ ութը հատոր, նկարագրելու արժանի: Մնացեալները 19-րդ դարու յատուկ ընդօրինակութիւններ են:

Կը տեսնուի ուրեմն որ Բարձրբեդլի Աւետարանիկն եւ Սոսյ Մայր Մաեսոյիկն նկարագրին անձուկ սահմանէն ինքնին դուրս ելած եղայ, եւ այսօր 160 էջերու մէջ մանրակրկիտ կերպով քննուած են 54 հատոր հայերէն ձեռագրեր, որոնց մէջ բաւական ընթերցողը պիտի գտնէ մէկէ աւելի շահեկան հատորներ, արժէքաւոր իրենց պատմական անուիւծ յիշատակագրութիւններովը: Հալէպի Ձեռագրաց ընդարձակ Մայր Յուցակը հրատարակելէ յետոյ, երբեք միտքէս չէր անցներ Բ. Հատոր մը անմիջապէս հրատարակ հանել, երբ մէկէ աւելի աշխատութիւններս կարգի կ'սպասէին լոյս տեսնելու համար: Երախտաւարտ եմ բոլոր այն ազնիւ զբախօսներուն, որոնք իր իրական արարժէքէն աւելի ըլլալով գնահատեցին Հայկ. Հայերէն Ձեռագրաց Ցուցակիս Ա. Հատորը: Հայերէն մեր բոլոր կարեւոր պարբերականները եւ բազմաթիւ օրաթերթեր զրադեցան Ցուցակիս Ա. Հատորովը, լուրջ հետաքրքրութիւն մը արթնցնելով հայ բանասիրական աշխարհին մէջ: Վստահ եմ որ նոյն հետաքրքրութիւնը պիտի արթննայ այս երկրորդ հատորով եւս, որուն նպատակն է ծառայել հոյ բանասիրութեան:

Անէ թիւրիմացութեանց առիթ չտալու համար, պարտք կ'զգանք հաղորդելու որ մեր Յուցակի Ա. հատորը հրատարակուած է քացարձակապէս մեր նիւթական միջոցներովը եւ թէ մեր վաղեմի բարեկամ Տիար Ներսէս Պ. Կիւլպէնկեան ինքնաբերաբար միայն 15 հատոր տրամադրած է հայ եւ օտար կարեւոր մատենադարաններու:

Ինչպէս ամէն առիթով, այս անգամ ալ կը խնդրենք ներողամտութիւնը մեր ընթերցողներուն, մեր ակամայ անուշադրութեանց համար: Երբ ներկայ հատորը ամբողջովին խմբագրուած եւ մամուլի տակ էր, նոր նոր ձեռագրեր մեր տրամադրութեան տակ կը դրուէին, ու մենք յակամայ կը պարտաւորէինք շեղիլ նախապէս եղած դասաւորումէն:

Այս համեստ հատորը ինքնաբոլոր սիրով փափագեցայ իբր յուշարձան կանգնել, Անոր, որ մանկութեանս տարիներէն իբր թաղեցի, ծանչցաւ զիս, եւ որ Հալէպի Առաջնորդութեանս սկիզբէն մինչեւ իր կսկծալի մահը, պահեց անխառն համակրանք եւ լայն վստահութիւն, ինչպէս իր շնորհալի որդին, Ազն. Տիար Ներսէս Պ. Կիւլպէնկեան, որուն հաւանութեամբն է որ ներկայ հատորը կը ձօնենք իր սիրեցեալ հօր անմոռաց յիշատակին, սրտագին բարեմալութիւններով Կիւլպէնկեան բարեհամբաւ գերդաստանի բոլոր անդամներուն:

Հալէպ, 8 Հոկտ. 1936

ԱՐՏԱԽԱՉԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՅ

13

Էջ	Թիւ	Գրիչ	Ստացող	Ժամանակ	Տեղ	Մաղկող	Բովանդակութիւն
1	1	Կիրակոս քահանայ	Ստեփանոս Կոստանդին Գ. Կթղկս	1248	Հռոմէայի զինակ	անյայտ, գրի՞չը	Աւետարան՝ մազապատկար
10	2	անծանօթ		1311 էն առաջ	Սիւս, Հռոմէայ	անյայտ	Մայր Մաշտոց »
33	3	Անանիա Արեղայ	Ստեփանոս քհնյ.	1469	Հերմոնի վանք	»	Աւետարան՝ թղթիայ
34	4	Յոշանէէս	անծանօթ	1658	անյայտ	»	Աւետարան՝ մազապատկար
37	5	Եղիա	»	1608	»	»	Անգլիացի Անդրէոս՝ թղթիայ
39	6	Մարտիրոս (Եղիազր. Վրդ)	գրիչը	1711	Արաստիա	գրի՞չը	» » »
44	7	Նիկողոս Աթիւհի	»	1823	Եւդոկիա	անյայտ	Բժշկարան »
46	8	Տէր Անդրէասի որդի Պօղոս	անծանօթ, գրի՞չը	1701 ?	անյայտ	»	» » »
48	9	անծանօթ	»	անյայտ	»	»	Սաղմոս »
49	10	Սողոմոն քհնյ.	»	1423	»	»	Շարական »
50	11	Յուսիփ Կոսկ.	անծանօթ, գրի՞չը	1462	Շահապուրից վանք	»	» » »
51	12	Տէր Խաչատուր և Տ. Սարգիս	անծանօթ, գրիչնե՞րը	1443	Եկեղեցի գաւառ	գրիչնե՞րը	Մեկնութիւն քաղաքացի Մատթէոսի Աւետարանի՝ թղթիայ
55	13	Ղազար Գրիգ. Զէյթունցի	գրիչը	1607	Հալէպ	գրի՞չը	Գրք Հաղթանից Յովնանու Որոտնիցոյ՝ թղթիայ
58	14	Սահակ Երէյ	Վարդէ տիկին	1728	Զէյթուն	»	Աւետարան՝ թղթիայ
60	15	անծանօթ	անծանօթ	1721 էն յետոյ	Երուսաղէմ	անյայտ	Հաւաքածոյ »
67	16	Գրիգոր Վրդ.	գրիչը	1208	Միհրօփ վանք	»	Մեկնութիւն Յովնայ՝ մազապատկար
71	17	անծանօթ	Պարսկաճայք	1641	Էջմիածին	»	Կոնդակ Փիլիպպոս Կաթողիկոսի՝ թղթիայ
74	18	»	անծանօթ	Ժէ Դա՞ր	անյայտ	»	Մեկնութիւն Սաղմոսոյ՝ թղթիայ
77	19	Կոստանդին Կրօնասօր	»	Ժե—ԺՁ Դա՞ր	Կիլիկիա	»	Աւետարան թղթիայ
78	20	Գրիգոր Արաստայի	Խոճա Պետրոս	1622	Անգորա	գրի՞չը	» » »
80	21	Սահակ Երէյ	գրի՞չը	1671	Ատանա	»	Մաշտոց »
80	22	անծանօթ	Տէր Սարգիս քհնյ.	Ժէ Դա՞ր	անյայտ	անյայտ	» » »
81	23	»	անծանօթ	Ժէ Դա՞ր	»	»	» » »
82	24	»	»	1597 էն առաջ	»	»	Շարական թղթիայ
82	25	Մարտիրոս Արեղայ	»	Ժէ Դա՞ր	»	»	» » »
83	26	Մովսէս քահանայ	գրիչը	ԺՁ Դա՞ր	»	»	» » »
84	27	Մովսէս	»	1651 էն առաջ	»	»	Տեառնոց և Աւետարանացոյց՝ թղթիայ
84	28	Սարգիս	»	Ժէ Դա՞ր	»	»	Տարբերութիւն թղթիայ
91	29	Վարդան	անծանօթ	1577 էն առաջ	Կիլիկիա	»	Սրեք պատգամք՝ թղթիայ
92	30	անծանօթ	»	Ժէ Դա՞ր	անյայտ	»	Քարոզագրք և պատգամք »

Թիվ	Կրկին	Մտացույց	Ժամանակ	Տեղ	Մագիստր	Ընդամենը
31	Պրիմալի, զինվորական	1674	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1674
32	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
33	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
34	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
35	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
36	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
37	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
38	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
39	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
40	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
41	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
42	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
43	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
44	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
45	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
46	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
47	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
48	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
49	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
50	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
51	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
52	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
53	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697
54	Պրիմալի, զինվորական	1697	1697	Քրիստոս	Պրիմալի	1697

ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ՁԵՈՒԳՐԱՑ

Բ. ՀԱՅՈՐ

1.— ԲԱՐՁՐԲԵՐԴԻ ԱԿԵՏԱՐԱՆԸ

Հին Թիւ' չունի

ՈՂԷ = 1248

ԹՈՒՂԹՔ՝ 351 (=702 հօք).— ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 28×20×9 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսին.— ՏՈՂՔ՝ 18.— ՆԻԻԹ՝ ծայրէ ծայր լաւ յիկուած րնսիր մագաղաք, երբեմն նուրբ, երբեմն հասկեկ, յանախ դեղնուրակ.— ԿԱԶՈՒ՝ շագանակագոյն կաւեպաս փայտեայ, հաստատուն, լանջփն վրայ երեք գոյգ հարմանկներով, շղթաներ ինկած։ Կողքին երկու երեսներն ալ արծաթապաս են, գունաւոր փաւերով զարդարուն։ Մեզսեղը կ'երեւայ խաչելութիւնը «սա Է քաղաւոր հրէից» եւ «Յս Քս» արձանագրու-

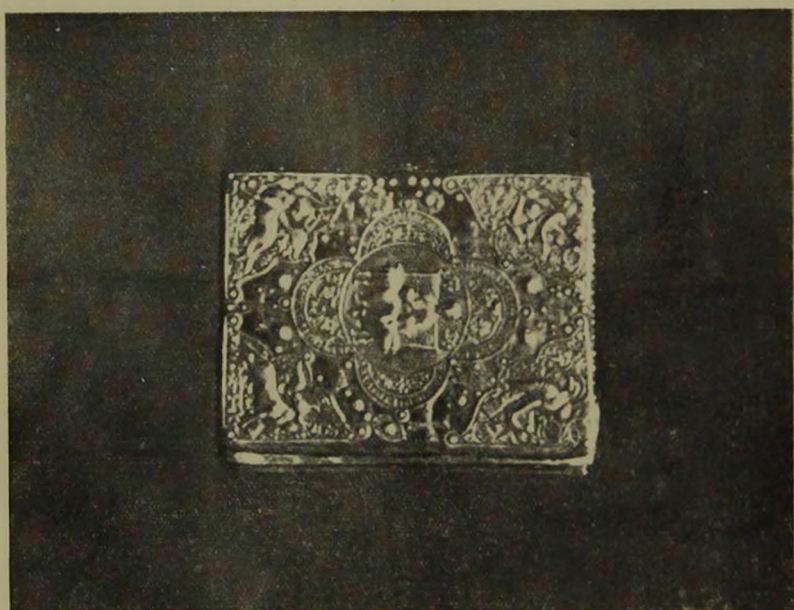
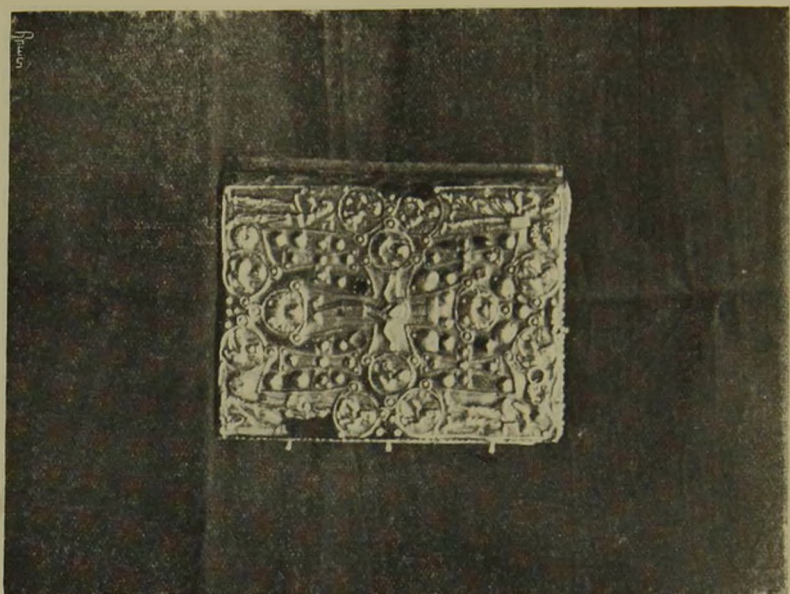
րեամբ։ Խաչին վերեւն ու ստորոտը, նոյն ձեւով եւ մեծութեամբ կ'երեւան գոյգ մը պնակիսներ, մեջը Յիսուս, ձախ ձեռքը աւազանի գունդը, իսկ աջին մեջ խաչը. զլսուն վերեւ ՆԻՄԷՐՈՒՄԻ Զագած է եմփուրուն։ Ասոնց երկու կողմերուն վրայ կ'երեւան չորս խաչեր, գոյնզգոյն փաւերով սպուցուած։ Կողքին չորս անկիւններուն վրայ կ'երեւան, միշտ ոսկեգոծ արծաթեայ բարձրաճանգակներով, չորս աւեսարանիչները, չորսն ալ մեյմեկ

աւեսարան բռնած քաշկիճակի միջեւ: Ասոնցմէ զոս կողմին վրայ կ'երեւան միեւնոյն մեծուրեամբ, Տիրամօր, Յովնաննու, Պօղոսի եւ Պետրոսի, Բարդուղիմէոսի եւ Անդրեասի, Յակոբոսի եւ Սիմոնի, Փիլիպպոսի եւ Թովմասի միշտ բարձրաճակակ նկարները, զանազան խորհրդանշաններով: Կողմին կոնակի երեսը, մի'շտ արծարապաս, շա'ս աւելի աշխատուած է եւ աւելի խորհրդաւոր, քան առաջինը: Տասը սնդմ. տրամագծով շրջանակի մը մէջ կ'երեւայ Յիսուս-Քաղաւոր, նստած նոյն բազմակի մը վրայ, բոլորի ոտները հանգչեցուցած նրկարէն գորգի մը վրայ: Չափ ձեռնով օրհնութիւն կը բաշխէ, իսկ աջով բռնած է կազմուած աւեսարան մը: Վրայի հանդերձանքը նոյն է, գլխուն վերեւ նիւթուս: Թիկնաքոսին վերեւ կը կարդացուի, մեծադիր՝ Յա Քա: Այս մեծ շրջանակը կը հանգչի քաղաքի եւ շատ նուրբ մասի՝ Ներով՝ զարդարուած խաչի մը մէջ, որուն չորս բեւերուն վրայ կը կարդանք՝ Դ ի բու ԶԳ. (1254) կազմեցաւ սբ աւեսարանն ծախաւ Լեւոնանոսի դրան Լայիսի Կոստանդէն կարող: Ի յիշատակ իւրոյ:

Վերոգրեալ արձանագրութեամբ զարդարուն այս շէնք քաղաքի մէջ չորս անկիւններուն մէջ կը տեսնուին, ոսկեզօծ չորս խաչեր, երեք հաս կարողիկոսական կնիք, եւ մեծ զմուր մը. եղած են ուրիշ քարեր, բայց ի վերջոյ ինկած ու կորսուած են: Իսկ կողմին չորս անկիւններուն վրայ, խորանագարդ յասակներու նմանողութեամբ, կ'երեւան չորս աւեսարանիչներու խորհրդանշանները, այսպէս՝ հրեշտակը, առիւծը, եղն ու արծիւը, բոլորն ալ կրելով աւեսարանը: Մեր ցարդ տեսած հայկական ոսկերչութեան նմաններուն մէջ, իբր կազմ, այս սկիւր ամենեւնի հնադրութենէ է եւ քննարկ, իբր արժէ: Տ. Գարեգին Արեւիկ. Յովսէփեան առանձին ուշադրութեամբ կենց կազմիս ոսկերչութիւնը եւ գեղանկագ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱՆԱԿ՝ չորս բերք միայն, երկու բերք սկիզբը եւ երկու բերք ի վերջ, միջին Մեսրոպեան զրչութիւն աւեսարանի մը մասերով. Յովն. Դ. 27-42: Դարձեալ Յովն. Ե. 3-31 եւ Յովն. Զ. 1-17.

առանց պակասի.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ հակառակ պատկերելի հնութեան շատ լաւ պահուած, իբր հայրապետական արժեքաւոր աւանդ, յաջորդաբար փոխանցուած Սոյ կարողիկոսներուն եւ զերեք միշտ պահուած Սոյ մէջ: Կողմին երեսներուն վրայի քանի մը քարեր ինկած, կողմին կոնակի մշտն է ի նորոյ ամրացումը: Մագաղաթեայ պանպանակները կարկանդակ, բազմաթիւ քերթեր նորոգումը: Եւսեփի առ Կարպիանոս գրած նամակն ու համաձայնութեան տախտակները կ'երեւան շատ շէնք եւ աւանապարտ խորաններու տակ: Իւրաքանչիւր աւեսարան ունի իր աւեսարանի մեծադիր նկարը, իր շէնք խորանը, իր շատ համառօտ երկող նախադրութիւնը. իսկ իւրաքանչիւր եջի տակ կ'երեւան համաբարբառի համաբանիքները, նուրբ բոլորգրերով.— Գ.ԻՐ՝ սկիզբէն մինչեւ վերջը սեւ, քանձը եւ քննարկ մեղանով մեծկակ բոլորգիր: Գլխակարգութեանց առաջին տղա համակ ոսկեհառ, իսկ համարներու ոսկեզօծ տախտակները երկարագիր.— Վ.ՆԱԳԻՐ՝ զոյգ չորս տղա առաջին խորանին տակ, էջ 27, բոլորն ալ ոսկեզօծ ու յագուարտով խառն զարդագրեր, միաձեւ եւ սիրուն: Մարկոսի եւ Ղուկասու աւեսարաններուն վերնագրերը նոյն ոճին են, միայն քե տղերք հինգ են, փոխան չորսի, բայց հինգ՝ երկուրդ սիրանակին մէջ միայն.— ՍԿԶԲՆԱՏԱՆՔ՝ բազմաթիւ, ո'չ միայն չորս աւեսարաններուն սկիզբը, այլ եւ ամբողջ հաստիւն մէջ: Մասքեսիւնը շատ հին գաղափարէ մը արտագրում է, զարդագիր է, մեծադիր ու շէնք, վերջաւորութեան վրայ էջ մը գունաւոր: Մարկոսի զարդագիր է, նոյնպէս, Ղուկասիւնը՝ նման Մասքեսի սկիզբնաւորին, իսկ Յովնանիսիւնը մեծկակ, շէնք մարդագիր մ'է 25 սնդմ. երկարութեամբ, յարակից խորանի յարմարութեամբ: Վայրահակ յաջող եւ սիրուն դեմք մը կ'աւելցունէ այս զմայլելի սկիզբնաւորին հրմայինը: Ներքին բոլոր սկիզբնաւորին ալ շէնք են, զարդագիր եւ քաղնագիր խառն, եւ որոնք մեծապէս կ'աւելցունեն ամբողջ հաստիւն գեղարուեստական արդէն մեծ ար-

ქალაქის მუზეუმის, 1900 წლის, მუზეუმის

ժեքը: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՓ՝ ո՛չ միայն խորաններուն կից, այլև բովանդակ հասոթին մեջ, գումագեղ, զանազան մեծութեամբ, բոլորն ալ ննագոյն օրինակներէ: Մասքեռսի խորանին կից յուսանցազարդ դամասկեան մեծ կանքեղ մ'է կարծեմ, վրան նուրբ խաչարդով մը, հայկական հին խաչաբերու յուսանցի օրինակէ մը, վրածինի եւ ոսկւոյ եւ գոյներու ընթերքեամբ: Մարկոսի խորանին յուսանցազարդը, 18 սնդմ. մեծութեամբ, նոյնքան գեղեցիկ է եւ կը ներկայացնէ բիրեղեայ լայն ծաղկանօր մը, ուրկէ դուրս է բարձրացեր արեւադարձային երկիրներու յասուկ գեղեցիկ տունկ մը, սիրուն խաչով մը վերջաւորած: Ղուկասու խորանին յուսանցազարդը շատ պիւրութեամբ կարելի է նմանցունել չինական մեծ ծաղկանօրի մը, որմէ դուրս կ'երեւայ սրածեւ լայն տերեւներով եւ կարմիր նուրբ բարունակներով նոյն բուսականութիւն մը, գոյգ թեւ խաչի մը պաշտպանութեամբ: Ամբողջ ծաղկանօրը ոսկիի եւ յագուարդի ադուռ համադրութիւն մը կը ներկայացնէ: ՈՆՐ նոյնը ըլլալու պայմանաւ, բայց աւելի նուրբ ու զարդարուն է չորրորդ խորանի յուսանցազարդը, այլազան բուսականութեամբ, վերելք համակ յագուարդ ոսկեղից սիրուն խաչ մը: Հարիւրէ աւելի ներքին յուսանցազարդեր բոլորն ալ գեղեցիկ են, աշխատած նոյն գործեր, որոնց մեջ չեն պակսիր առաջիններուն կատարելութեամբ արժեքաւորներ. — ԽՈՒՍԱՆՑ՝ թիւով 16 հաս, Կիլիկեան զարդանկարչութեան զմայելի նմոյշներ. Մասքեռսի խորանը, էջ 27, ունի հաւկրածեւ բաց նակաս, ոսկի լայն յասակ, որուն վրայ կը ծփան, յուսանքեւ պէս, հնգհնէս մեծցող 7 սիրուն վարդեակներ, սրածեւ տերեւներու եւ կոնաքեր պրտուկներու յաջող ագուցումներով: Խորանին վերեւ բարձրացող ոսկեգոծ խաչի մը երկու կողմերը կան գիրաւ դիտող գոյգ մը սիրամարգ: Մարկոսի խորանը, էջ 210, քառանկիւն բաց նակասով, շատ սիրուն *մոտիֆներ* ունի, ոսկի յասակի վրայ հինգ վարդեակներով, Կիլիկեան անտառներու այլազան տերեւներու եւ կոնաքերներու

ստեղծելի *մոտիֆներով*: Խորանին վերեւ հանգչած է բիրեղեայ կոնք մը, ուրկէ դուրս կ'անին սրածեւ տերեւներ, որոնց գեղեցկութեան առջեւ երկու խաստիկ կախուներ կանգնած կը մնան: Ղուկասու խորանը, 337րդ էջ, նոյն ոնի է, ուր փոխան վարդեակներու, կը ծփան նոյն անտառի մը այլազան բոյները, եւ վերելք կախուներու տեղ, գոյգ մը երկնագոյն արագիլ, իրենց կտուցները կը միացնեն սիրուն խաչի մը կատարին: Շա՛տ աւելի նոյն է Յովնանու խորանը, էջ 545, քառակուսի պարզ նակասով, յասակը համակ ոսկի, ուր կը ծփան բազմաթիւ գերանկներ, սրածեւ տերեւներէ հիւսուած գեղեցիկ վարդեակներու շուրջ: Հակասք զարդարուած է ոսկեծալի նուրբ խաչով մը, գոյգ մը վարդեակի միջեւ, գորս կսցելու եկած են երկու գոյգ կախուկներ: Նուսթոսի եւ Կարպիանոսի իսկապէս յաջող մանրանկարները զարդարող գոյգ մը խորանները, սկիզբի հանդիպակաց էջերուն վրայ, հայկական գեղարուեստի ընթեր նմոյշներ են: Առաջին խորանին վերեւ գոյգ մը սիրամարգեր ոսկեբուն խաչի մը շուրջ ագուցեր են իրենց վիզերը. իսկ նոյն թաշուկները դիմացի էջին վրայ կ'երեւան տարբեր հմայով. անոնցմէ մին իր կտուցը մխրճած է ոսկեայ աւազանի մը մեջ, ուրկէ անյազօրէն կը խմէ անմահութեան ջուրը, մինչ իր վարուժանը կ'երեւայ իր նոյն փառքին մեջ: Համաձայնութեան ճախսակներու երկրորդ գոյգը, միշտ յենած ծաղկազարդ պատուանդանով երեք սիւններու վրայ եւ շուրջը այլազան բուսականութեամբ, թերեւորէն գունաբաւ շատ նոյն վրձիններ են: Առաջինին վրայ դուած խորհրդաւոր ոսկի քառանկ մեջ արագիլը մխրճած է իր կտուցը, ու իր արուն կտուցին մեջ ձուկ մը բռնած ըլլալու մեծ հրեւանքն ունի, թեւաբալս: Ասիին, սակայն, նոյն արագիլները կը յաճեն քառանկի սեղանի մը շուրջ, ուր ի գուր կը փնտռեն իրենց սովորած ջրամանը: Քաջորդ էջերու զարդանկարչութիւնը նոյնն է գրեթէ. արագիլներու տեղ անցած են փետրազարդ աքորներ, յարձակման դիրքով ոսկի ջրամաններու շուրջ, ուր ծաղկաւան-

ներ վաւկած են ջուրի երեսը: Հո՛ւ, խա-
րաններ աւելի նոյս են, ծիրաներփն, վա՛ռ,
եւ սիւներու վերեւ. կ'երեւան առիւծաձեւ
մարդու գլուխներ: Արուեստի իսկական
գեղեցկութիւններ են յաջորդ խորանները,
որոնց նամար կարելի է ըսել որ նախորդ
բոլոր խորաններու *փառահայեցներ* կը կրեն
իրենց մեջ, արուեստագիտին նպատակը ըլ-
լալով հետզհետէ: նոյապէս իր վրձինը:
Սիւներուն գլխադիրները (*chapiteaux*) կը
ներկայացնեն մեյ մէկ գոյգ քոչուներ, խա-
ղովի ողկոյդ մը բռնած կտուցնուն մեջ:
Տախտակներու հինգերորդ գոյգի խորաննե-
րը այլազան բոցերու հնոց մը դարձած են,
ոսկի եւ լազուարդ աղիւսներէ հիւստած
պատի մը տակ, որուն վերեւ առաջին հոգե-
րու խառնուրդի կախաւորները կրկին կու-
գան, իրենց կտուցը մխրճելու անմահու-
թեան ջուրով յեղուն կոնքին մէջ: Սիւները
համակ մարմարէ են, նկարուն խոյակնե-
րով եւ ոսկեհիւս գօտի մը իրենց մեջքին:
Այս բոլոր գեղեցկութեանց կը յաջորդեն
ուսկայն արուեստի եւ գալափարի արտա-
կարգ գեղեցկութիւն մը հանդիպակաց գոյգ
մը հոգեւր վրայ ծփացող, որոնցմով կը
փակուի եւսեբեան համաձայնութեան շէնդ
խորաններու շարքը, եջ 22-23, եւ իբր ոս-
կեղեն արձանագիր, կ'ամփոփուի գոյգ մը
խորաններու տակ: Էջ 22 ի խորանը մեծ
հառակուսի մ'է, առանց նակատի, մեջը
վեց այլազան վարդեակներով, վերելք բիւ-
րեղեայ կոնք, ուրկէ դուրս կ'անին սարփի-
նայի նուրբ բարունակներ, որոնց տակ գոյգ
մը գործ արծուիկներ: Հանդիպակաց խո-
րանը, եջ 23, արհայական սլալատի մը զը-
րան նակատն է, արծուենիւ եւ այլ կենդա-
նակերպ անդրակներով: Այլազան բուսա-
կանութեան մը գեղեցկագոյն նմոյշները կը
ծածկեն խորաննիս ոսկեյատակը: Այս կրկին
խորանները կը յիշեցնեն հայկական հնա-
գոյն տապանաբարեր, սնտուկի ձեւով, շուր-
ջը այլազան նոյս բուսականութեամբ, եւ
որոնց կրկին կոյերուն վրայ կը կարգա-
ւին, կանոնաւոր տողաւարներու մէջ եւ
ոսկի յատակի վրայ մանուշակագոյն տա-
պանագիրներ եւ գորս պիտի կարդանք յի-
շատակարաններու կարգին. — ՆԿԱՐՔ՝ չորս

հաս միայն, չորս աւետարանիչներ ներկա-
յացնող. առաջինը, եջ 26, Մասթոսն է,
նստած նոյս եւ կարմիր, ծաղկեցկաւր բիկ-
նաքոռի մը վրայ, մերկ տփերուն տակ ծի-
րանի բազմակ: Հագած է լեղակագոյն ներք-
նոց, վրան մանուշակի կարմիր պարզ բիկ-
նոց, գլխուն ոսկեգարդ *շիմբուս*, դեմքը
յաջող, մազերն ու մորուրը խնամուած:
Աւետարանչին առջեւը կայ վայտեայ գրա-
կալը, ուրկէ վար առնուած մագաղաքեայ
աւետարանը կը շարունակէ գրել: Սրանք
կը ներկայացնէ զմբարաւոր տաճարի մը
գաւիթը: Մարկոսի նկարը, եջ 210, շատ
կը նմանի առաջինին. հո՛ւ, Սուրբին առ-
ջեւ, սեղանի մը վրայ կ'երեւան մկրտս,
մերիչ եւ քանաքանակ, այն տարբերու-
թեամբ որ գրակալին վրայ հոս կ'երեւայ
գրուած քերք մը, երկրի ձեւով երկու կող-
մէն առկայա: Ղուկասու դիմագիծը եջ
336, աւելի յաջող է. հագած է լեղակա-
գոյն պարեգօտ, կանաչ փիղոնի մեջ փար-
քուած: Միւսնոյն առարկաները հո՛ւ ալ
կ'երեւան աւետարանչին շուրջ: Յովնանէս,
եջ 544, տփի կանգնած է. պարեգօտը միշտ
լեղակագոյն է, բիկնոցը մանուշակի գոց
կարմիր: Բազմակի մը վրայ առջեւը նրա-
տած է Պրոխորն, որ աւետարանչին յաճըր
կը գրէ առջեւը բացուած մագաղաքի դե-
զին վրայ: Նկարի ծախ անկիւնը կ'երեւայ
խորհրդաւոր ձեռքը: Բոլոր աւետարանիչնե-
րու անունները, ոսկի յատակի վրայ, կ'ե-
րեւան իրենց նկարներուն վերեւ, միշտ հա-
յերէն. — ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ եւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ՝
չկան:

ԳՐԻԶ՝ Կիրակոս (հեն՛յ). — ՍՏԱՑՈՂ՝
Սեփանոս Եպիսկոպոս զրան տարկաւագ
եւ սպասաւոր Կոստանդին կրդկաթ. երկ-
րորդ տագոդ՝ Սեփանոս հեն: — ԺԱՄԱ-
ՆԱԿ՝ ՈՂԷ (+ 551) = 1248. — ՏԵՂԻ՝
Հումկիայ դղեակ. — ԾԱՂԿՈՂ՝ անյայտ,
անկասկած գրիչը. — ԿԱԶՄՈՂ՝ Վարդան.
— ԿՆԻՔ՝ եջ 20, երկրորդ յիշատակարանին
վերեւ, երկու հաս, մեկը բոլորեթի, միւսը
հաւկթաձեւ, կանոնաւոր փորագրութեամբ
եւ սեւ մեկնով. — Է ՏՈ ՅԻ ՔԻ ԴԱՆԻԷԼ
ՎԱՐԿԱՊԵՏ: Երկրորդը՝ ՅԻ ՔԻ ԴԱՆԻԷԼ
բանի սպասաւոր: Երրորդ կնիք մը կայ

700րդ հօդ օակը, ՄՂՏՍԻ ՎԱՆԷՍ, որուն ֆովը կը կարգացուի չորրորդ եւ վերջին կնիք մըն ալ՝ ԳԱՌԻԷԼ ԱՐՔԵՊՍԿ ՂԱՍԱՐՃԵԱՆ 1843, որուն վրայ Սրբազանին ստորագրութիւնը:

Մատենան է Աւետարան, մագաղաթեայ, հարուստ կազմով, նկարազարդ, լման, հնաոխպ գրչութիւն, պատմական կարեւոր յիշատակարաններով հարուստ, որ կը բովանդակէ չորս աւետարաններն ու «Երթ կնոջն շնացելոյ» մասը, ի վերջ Յովհաննու աւետարանին:

ՅԻՇՆԱՍԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ բազմաթիւ:

Ա.- էջ 698 (Պիտաւոր յիշատակարան).- Վերաք քեզ անսահման անուն, և անզուգական անձնաւորութիւն. հայր և որդի և սր հոգի յամենայն արարածոց, ամէն. Որք բաց ունին ի յստակ հայեցումս զողոյցալս. նոքա զբնու վայելս աշխարհիս առ ոչինչ համարին, ի սէր բանին զեղբրեալք, և առածին պատուիրանին պահողութիւն որով առաքինացեալք երանին յոքունց և բարեբաստք լինին:

Աւստի և զամապտախ և զառաքինաջան երիցս երանեալ եպիսկոպոս մեր զՏՐ Ասեփանճ՝ սեռ անսանել քաջայայտ: Որ ի վերայ սրբասէր վարուց իւրոց, ստացաւ և զըրասէր լինել, Հայելով ի հոգւոյ մերոյ տրն և հայրն ի սք կաթողիկոսն ի սր Կոստանդին. որոյ էր սա զըրան սարկաւագ և սպասաւոր. զի տայր զրել և ստանայր բազում գրեանս, և յոսկւոյ սրբոյ տայր յաւրինեալ բազում աւետարանս ի յիշտակ հոգւոյ իւրոյ. և սա՝ իրրեւ զհաւատարիմ ծառայ այ և զհարազատ որդի նորին, եռափափագ սիրով ի խնդիր եղեալ իրք պատուական մարգարանս: Եւ հրամայեալ իմում նուա՛ստութեանս զրել զսք և զլուսաւոր մատնանս կենարարին մերոյ յի քի բազմա՛ծախ յաւրինումովք յոսկւոյ սրբոյ և ի պատուական երանգոց զեղազարդել զսա ներքոյ և արատարոյ և ամենեւին վայելուչ առնել զսա յաւրատութիւ մանկանց նորոյ սիրովիս: Եւ ևս ըստ կարի իմում՝

յցի զփափագ նորին և զրեցի զսա յամրակաւոյց և աշխարհամուտ զգեակս Հոռիկալ. ընդ հովանեաւ բազմահաւաք սրբոցս որ պաշտին ստաւ ի հայրապետութիւն ՏՐ Կոստանդինա կարողիկոսի. որոյ հրամանաւ և ամ(ա)նդակութիւն զրեցաւ. սք աւետարանս: զի որպէս յառաջ տաւցաք իրրեւ զհայր զթած էր առ աւտարս և առ ընտանիս: ևս առաւել երախտաւոր առ սրբասէր եպիսկոպոսս սր սեփանոս ստացաւ զգրոցս. մինչ զի բազումս յորդորէր զնա յամենայն բարեաց գործս, և յայս առաւել ևս, ստանալ զսպախսի բարի ստացուածս, որոյ յիշատակն աւրհնութեւ եղիցի: Որք էր թուականս հայոց. ՈՂԷ (1248), յորմամ աւարանցաւ սք գիրս: Եւ Թագաւոր էր հայոց, քսապական Հեթում, որ առաւելեալ էր քաղցր և բարի բնութիւն. հնգից սրբոց եղեալ հայր. առաջնոյն Լեոն որ յանուն հաւուն իւրոյ որ է աւրհնութեւ չառաւել, և բարի պատանի. և այլն մի ըստ միովէ: Որոց տացէ տր ամ երկայն աւուրքք թագաւորի ի վերայ հայոց աղպին:

Եւ արդ ստացաւ զսա ամահաճոյ եպիսկոպոսս սր սեփ. զլուսաւոր մատենանս ի վայելումն անձին իւրոյ, ևս յիշատակ հոգւոյ իւրոյ և ծնաւզաղ իւրոց: Այլ աղպեմ զամենեւեան որք վայելէք զսա. և կամ յինչեւ իցէ պէտաւ. աւելութիւ մմանէ. կամ աւրինակէք, յիշեալիք սրտի մտաւք զՏՐ Ասեփանոս ստացաւ զսա ըստ. և զծնաւգան իւր զվա՛ղ երթեալսն առ տր: այլ և զհանգուցեալ եղբարսն իւր որք են այսոքիկ. Դրիգոր, Սեմ, և Դաւիթ: և որ այժմ է կենդանի. Վսմբաւմ: և զամենայն աղգայինսն իւր. որք յիշատակ բարի թողին զսա ինքեանց: Էնդ սրժանաւորան յիշատակի աղպեմ յիշել ի տր զատաքինի և ծերունի Լուսնաւայն Յուսիկ, որ էր զատարարակ և հայր և արեան մերձաւոր ստացողի գրոցըս. որ յայժմ ամի փոխեցաւ ի տր: Լ. զաչեմ յիշել ի տր և զսրբասէր Լան. Թորոս. և զորդեակն իւր սեփանոս որ է եղբաւր որդի ՏՐ Կոստանդին:

Յիշեալք և զԴեմք որ է կորստար.

բորդի Եւ Սեւի. որդի Դրիգորոյ: Պաղատիմ յազնամեղ զսիւս Կիւրակոս, տանել արժանի յիշատակի. և զիմ զանարժանութիւս. և խնդրել խոյութի յազնամեղաց իմոց և ծնաւդաց իմոց և ամենայն երախտաւորաց իմաց: Եւ տոսան ի պարզեւս ար յս. յիշողացդ և յիշեցելոցս ողորմեսցի. և նմա փա՛ռք յաւիտեանս ամէնն:

Բ.—Անդ, միեւնոյն գրչէ.— Սոյնպէս աղաչեմք յիշել և զՊԵՏՐՈՍ Բահանայ որ բազում պաղատանաւք յորդորէր զմեզ և մխրթարէր ի ժամանակ գրչութեանս սուրբ աւետարանիս:

Այլ և զկնի եկից մերոց յայտարճէս ուր և հանդիպեսցի. կոս ցանկ զսր աւետարանս ի սր ուխտս ի ԳՆՆԵՐԵՆ, յիշատակ մեզ և ծնաւդաց մերոց և ազգականաց զի բազումք ա՛յն են որ անդ են ամիոպում:

Գ.—Արձաթաղատ կողքին կոնակի, ինչպէս տեսանք, կը կարգանք հետեւեալ յիշատակարանը, շատ մաքուր և միւրինակ զկոպրով.— ի ի թու 29 (1254) կազմեցաւ սր աւետարանս ծախաւք Սեւիւանոսի գրան եպիսկ Կոստանկեմ Կարով: ի յիշատակ իւրոյ:

Դ.—Էջ 22 - 23՝ զոյգ մը գեղադիր խորաններու տակ, արձանագրի նմանողութեամբ, տաղաչափեալ՝

Ով յանրակիրն ծոցդ բան
Որ ծաղկեցար յազնա մարդկան
Եւ մեղ զչնորհս քո չրթան
Հեղեր արհնեայդ յախտան
Արդ առեալ զքոյս քեզ տամ:
Թարձեալ ի ձեռս առաջի կամ:
Ընկալ դնուլս բարէխնամ:
Եւ յիս հայեա ար հաշտակամ
Տր իմ Յս փրկիչ մարդկան
Պետ հովութի կարգիս աւժման
Որ զոյս մատեան աւետարան
Մեղ հնչեցիր ձայն ցնծութի
Դու զպճնեղս քո բանի:
Եւ զարգարող այսմ ստորի
ՉԵՐ ԱՅԵՐԷՆ չափա բարի:
Նստո յաթոս ընդ պետրոսի:

Ե.— Էջ 27, ստորին լուսանցքին վրայ.— Տր ամ յս քս ողորմեա վերստին ստացաւդի սր աւետարանիս սեւիւանոս և ծնաւդաց իմոց ամէն և եղիցի ամէն:

Զ.— Էջ 209 Բ.— Ստացողի սրաս սրբազան եպիսկոպոսին Տր Ասեւանոսի ողորմեսցի ար Յս:

Է.— Էջ 209, վարի լուսանցքին վրայ.— Տր ամ յս քս ողորմեա վերստին ստացաւդի սր աւետարանիս սեւիւանոս և ծնաւդաց և ննջեցելոցն ամէն:

Ը.— Էջ 334 Բ.— Զածապատիւ եպիսկոպոսն զՏր Ասեւիւանոս զստացող սր տառիս յիշեալիք ի քս, և զծնաւդսն իւր և զգրիչս Կիւր(ակոս), և զիման, և զուք յիշեալիք ի քէ:

Թ.— Էջ 337, վարի լուսանցքի վրայ.— Տր ամ յս քս ողորմեա բարեխաւսութիւն սր աւետարանչաց քի. Մատթէոսի, Մարկոսի. Դուկասու. և Ոհաննու. ողորմեա՛ վերստին ստացաւդի սր աւետարանիս սեւիւանոս և ծնաւդաց իմոց:

Ժ.— Էջ 542 Բ.— Ով մանկունք առաջատի և ողիք յուսոյ: ՉԵՐ ԱՅԵՐԷՆ յազնամեղ սր տառիս յիշեալիք ի քս:

ԺԱ.— Էջ 545, վարի լուսանցքին վրայ.— Տր ամ յս քս ողորմեա վերստին ստացաւդի սր աւետարանիս սեւիւանոս և ծնաւդացս և ամ՝ մերձաւորացս. ամէն:

ԺԲ.— Էջ 20, զոյգ մը կնիքի տակ.— թվին. Ռ.Ն.Ե. (1606) Խարաց ամսոյ, ի առժողովեալ իշխանքըն Բարձր Բերու հռչակոյ նախանձ չարմեալ, որ ի պատահմանց չար աւագակաց և գողոց. և եկեալ ի գիշերի գողացան զանաթիք եկեղեցւոյն Բարձրբերոյ ուղ և է գրեալ ի զուչտն մաթիոսի աւետարանչին զաղէտն և զկոնիծն զպատճառն անս տեսէք և ողբացէք ով յասէր զաւք սրբազանիցտ, և որ կամիք իմանալ անս տեսէք որ բաւ զու՛մ ճոռոմ և զուղանք էին սուեալ և ի չգոյէ աղքատաց, վաճառեալ զայս արքայարնակ Բարձրբերու զայս թգբական և թգրց գիշատակ սր աւետարանն ի Ասանայ ուժեղն ՏԵՐ ԱՅԵՐԷՆ յարազան ճիլին ի. Բ. հարիւր զուրիչ, թվին. Ռ.Ն.

(1591), ծախեր էին, և ժե. ամ լեալ, զարթացեալ և նախանձեալ հոգեւոր և հայրենի յիշատակին և խորհուրդ արարեալ միարան ժողովուրդ մեծամեծաքն և եկեալ ի տեառն տէր Բովանենս կրօնական և ստացին թէ հոգեւոր տէր մեզ դատաստան արա և զմեր պապենի յիշատակն ի մեզ տուր և եկեալ ըստ իշխանք և քչոյք, թէ մեք զնեցաք, ժե. տարի էր կուտանք, եւ ժողովեալ զամենեանն երկու կողմանց և արար մեզ դատաստան կրկնելոյ որ Սիւ տախ առաջնորդն և կիււղկան հանդերձ... (երկու ըստ չարաչար եղծուած) և սպասաւոր սր յուսաւորչի աջոյն և ըզւմ քչելք և ժողովրդաւք և արար դատաստան և տեալ զաւետարանն ետուր առաջին յիշատակ եղեալ Թերքն և եկեալ ի Բարձրբերքու յիշխանաց մի ոմն բարի և ամասէր մեծաշաւատ իւխան մի Աստուածասուր տնուն և ստաց թէ հոգեւոր եւ կառնեմ. և ետուր երկու հարիւր զուրիշ իւր հայալ ապրանցն և ստաց թէ կու կամին և կամք չունին զաւետարանս ինձ տալ, թող ընեն, դ. բ. հարիւր զուրիշն և միարան Բարձրբերքու ժողովրդեանն թող լինի, և աշ ժողովուրդն կամք ունէին տնայու, ապա ժամկին զտնուիթէն ոչ կարացին տնուի, և տեսեալ բարի հաստատ պաշտօնացն և ամային չնորհաւքն զարգարեալ իշխանաց իշխանն պարոն խնյ Աստուածասուրն և իւր եղբայրն մկսսի Թորոսն զինն զամ սէրքն աշխարհիս ի բաղ, և փառք Քի տալով ստացան զսա և եւ տուն, բ. հարիւր զուրիշ իւրեանց հալալ արքեանցն և արարին իւրեանց բաւրի յիշատակ յաւիտենից և արքայուհ ճանապարհ բացող ի դիմաց խնյ Աստուածասուրին և իւր եղբայրն մկսսի Թորոսին. և մանաւանդ ողորմեա Քս ամ սր աւետարանիս բարեխաւսութն վերջի ստացողի սորա խնյ Աստուածասուրին և իւր եղբայրն մկսսի Թորոսին: և մեծ պապուն Թորոսին և հաւրն Մարոսին և մաւրն Լուսնին և իւր եղբայրն և խնյ Կիրակոսին և մկսսի Աւսնին և առ ամ փոխեալ եղբայրն Պետրոսին և քրոջն Մարիան ?

Մարիամին և Խարոնին: Եւ Պետրոսին եղբայրն և Կեղուսին Պետրոսին և Եփեսոսին և Լուսնին և Պետրոսին և մեծեալ և առ թիւ փոխեալ որդոյն Վասիլին Սելվիլին Սիմեոնին Պետրոսին և Փանոսին և եղբայր որդոյն Մարոսին և Մարտիրոսին Հանսին և Խաչերին և զստերացն Մարգարին և Սեմեկն և Ոսկեկն Մարիամին և Կենտակից եղեալ զկողակիցն Աստուածասուրին զՄարոն և միւս եղբայրն զԱսմին և զեղեւնին և զմկսսի Թորոսի որ մականունն մկսսի Տարիւ ասեն. հրամարեալ ի կնոջն Առաջի սոսկալի եկեղեցոյ և արարեալ քոյր, դ. եղբայրն հոգեւոր, հոգեւոր քոյրն Խարոնին: Տր Ած յս քս յիշատակի սր աւետարանիս բարեխաւսութն ողորմեա վերոյ գրեալ հաւաստացոյցս և հրաւիրեա զնոսս զզոգ նահապետին արդարոյ և արքահամու և հանդոյ զհոգի սորա խնյ զԱստուածասուրին և եղբայր մկսսի Թորոս Տարիւի զոր ստացան և զնեցին սր աւետարնս իւրեանց հոգեւոր, բ. հարիւր զուրիշ. հալալ արթեանցն առաջի. Սրտոյ առաջնորդի և տեսան տէր Թովանենս կրօնականի... (սող մը չարաչար եղծուած) Լուսաւրչի սր աշոյն և առաջի սոսկալաւոր Սելվանոս վարդապետ և ալ ըզւմ ժողովրդեամբ զնեցին զսա. բ. ճ. զրչ. ալ սք ոչ ունի իշխանութի մերձեալ ի սա կամաւն Այ ամին Հայր մեր որ... յիշատակն ահնուր՝ եղբայր:

ԺԳ.— Էջ 699.— Ի թվին. ՌՃԵ (1656). ի պատահմանէ չարին նկուտի մեծ եղեւ ի վր Բարձր բերքու. և տեսալ զայս սր աւետարանս և եկին ի Ասանայ. և եղին իրէհին. ի սր ամծին եկիկեցին. եւ առին. զոչ. բժժ. եւ ետ ժամանակ անցանելոյ. ՌՃԺԵ (1666). թվին եղեւ պատճառ բարոյ. ասանայի խոնա Աւագի որդին պոյաւի մահեստի Ուսնեսն որ բաւ զուր խրատիւք կամք արարեալ ի վր Բարձրբերքոց երկին տնելոյ սր աւետարանս զայս. Ած ողորմի իւր հոյն և իւր ննջեցեւոցն հոյն Ած զինք բարի յիշակ պահէ: Եւ զրձ ստացողք աւետարանիս. նախ Պաւստիլսն Թորոսն. Գրիգորն. Եկիկն. Կեղեւն. մայրն Իսկին. Փանոսն Գրի-

գորին որդին Պեհրուն. հառն. զոչ. ծ. Շահուն. աղէն Կիրակոսն. կողակիցն. Մայրամն, աղէն Յոհանն, եղբայրն Ակոբն. Պոլոսն. Պեհրուն. Շահարեն. Սիրմն. հառն զոչ. յ. Մարտիկան աղէն Արուքինն. Սարգիսն. Կիրակոսն. մայրն Մայրամն. հառն. զոչ. ժ. Թասուրարենն Եղիեն, պապա Փանոսն, Աւեսիքն, Ալիազարն, Կիրակոսն. մայրն Սրմեն, հառն. զոչ. յ. Առուներնն Խչրն, Տիրացու Կիրակոսն, Վանեսն, աղէն Կարապետն. Սրգիսն. քոյրն Մայրամն. Մարին. հառն. զոչ. ի. Ալակոբին աղէն Գրգրն. Վանեսն. Մելոնն. Սարգիսն, Արուքինն մայրն Մարունն, հառն. զոչ. ժ. Տր Նիկոյն հառն. զոչ. ժե. Վարհարեն, աղէն Սինանն մայրն Ազիզն, Արուքինն. հառն. զոչ. ժ. Մազախին աղէն Մկրտիչն, աղբերն Պեհրուն. մայրն Սիրմեն հառն զոչ. ժե. Ակոբն, աղէն Գրգրն Պալին. Փանոսն, մայրն Ասմինն, հառն. զոչ. ժ. Վասիլն, աղէն Պալիսաարն. Սահակն. Ակոբն. Լիվոնն Միսիրեն մայրն. հառն. զոչ. ժ. Սինանն, աղէն Թորոսն, Վասիլն, մայրն Աղեկն. հառն. զոչ. ժ. Աննա աղէն Պեհրուն. աղէն Եղիեն, Ալիազարն Անին հառն. զոչ. զ. Անենն Փանոսն, աղէն Խաչերն, մայրն Սիմոն. հառն. զոչ. զ. Ած ողորմի իւրեանց եւ իւրոց նշնեցեոցն հոյն, որ ըստացան իւրեանց յիշատակն. կրկին եւ եղին ի բարձր բերդ. ար ած բարով վաշխել տացէ ընդ երկայն առուս ամէն. եւ սեպէս յինոյ միսսի Ովանեսն ողորմի ասացէք իւր հոյն եւ աստցողուն հոյն յսանս ամէն Հայր մեր որ երկ.

ԺԴ. — Էջ 700, վերջին մագաղաթեայ սրահայտանկներէն յտառջ.— Այս սր աւետարանս յիշատակ էր ի բարձր բերդ: Յետ միմկաւ պատահմանց աւազակաց եւ գողոց. եկեալ ի գիշերի գողացան զանաթիք եկեղեցւոյն բարձր բերդ. ոպ եւ է գրեալ ի կուշան Մառթիւնոսի աւետարանին: Եւ զսր աւետարանս ծախեալք բժ. զոչ. աղբեր են ի յկանա քչոյ մի: Եւ այն գողերուն չատեն խարճեր: Յետո՛ր ժամանակ ինչ բերդացիք հողեւոր նախանձ են շարժեր միարան. կըրկին

զիւրեանց հայրենի. յիշատակն առնուլ կամեցան. յետո՛ր գնացեալ յկանա յուսաւոր հոգի Յովանէս կրկին ի յկանա կու հանդիպի. կռռնէ սր աւետարանս. կու տա ի բարձր բերդու տօյաթվորացն: Եւ ի նց միջէն Ավին առնուն քրիստոնէ մի. կու տա բժ զոչն. եւ իւր յիշատակ կու տա՛ ի բարձր բերդ: Յետո՛ր ասմանէ չարին ի զըլուխն բան կու գա՛. ի՞նչ տիրա՛ կասեն թէ ի քեզ բողոք կա՛: Եւ նա՛ առնաբակ կու միա՛. եւ զսր աւետարանս, միարան բերդացւոցն կու ծախէ. բժ. զոչ. Շահարեն երեսովանն եւ այլ միարան ժողովուրդն. ով չառով որ իւրեանցն կու տան. ով իւր հոգուն. ժ. թէ. ի. զոչ տալով: Որ եւ Սրսցի, Չփուր Յակոբն, եւ Կեսէկենն Ասմինն. ամէն մարդ իւր չափով տկեր, եւ միարան հավաքեր. բժ. զոչ աղբեր են Ավին եւ ... (բառ մը չի կարդացուիր) զաւետարանն իւրեանց յիշատակ են դրեր իւրեանց մէջն ի Բարձրբերդ. յոր եւ յիշատակ նց ահար կրկին եւ ջնջէ զճեռացիւր նց յանցանաց. եւ զրէ ի զպրուծի կենաց բարիխօսաւք սր աւետարանիս. եւ մեր մեղացս թաղուծի խնդրեցէք զայս յշտկս զբող Աբրահամ երիցուս ով զասք յուսեւրամից:

ԺԵ.— Էջ 701. տարրեր գրէէ, առաջին մասը 5-6 տողերու մէջ, ամբողջովին եւ յատկապէս քերտւած.—

Ընդ նմին եւ զԿարապետ քնն զԿարմրբերդցին որ բազում փառազանաւք երէս կապել զսր աւետարանս. յիշեալիք ի բարի մասն Քս ե զուք յիշեալ լիցիք ի Քս:

Եւ զբժ յիշեալիք զյկանացի զոսկերիչ Ալիպարին (sic) որդին զոսկերիչ Գրիգորն որ բազում աշխատանաւք, սրբեաց եւ մաքրեաց զսր աւետարանիս զարծաթն եւ հաստատեաց ի տեղի. Ած յիշէ զինքն ի բարին ամէն:

Եւ զբժ յիշեալիք ի սր աղաւթս ձեր զՎանկացի Ովանիկն եւ զիւր կողակիցն Մարիամն որ բազում երախտիք եւ աշխատանք ունին ի վր սր աւետարանիս. Ած յիշէ զիւրեանք ի բարին. ամէն:

եւ զբարձրերբրիս ժողովուրդն որ ապնական եղան ի սր աւարս կապուց-
ջէքն Ած յիշէ զԻրեանք ի բարի մասն
ամէն Հայր մեր որ երկինս:

ԺԶ.— Էջ 698, ստորին լուսանց-
քին վրայ.— Վարդանա Էպիփանիոսի ողոր-
մեացի ար յո:

ԺԷ.— Ի վերջ մատակարարեալ պահ-
պանակներու, երկու թերթի գատարկ
թուղթերու վրայ վերջէն աւելցուած, ու-
կեղծ, մեծագործ անշարժ սկզբնատառով
և զարձեալ ոսկեղծ վերագրելով.—

Յառաջնորդութեան Պօսեցի Գաղան-
նեան Տոն եկեղիսի սբգն և հոգեշնորհ ձրգյն
վարդապետին նորին բարձր հրամանաւն,
և ազգային հարադատ եւ քանոսէր ժողու-
վոց հրամանաւն, կազմեցաւ սր աւետա-
րանս մականուամբ որ կոչի Բարձրբերդու
Աւետարանս. կազմարար նուաստադուռեղ
և անպիտան ծոյ զոն Մատթէոս՝ Արապ-
եան հնգեցի սբ Յակօբ քնիկի որդի և ե-
կեղցայն ուր Ածածնի՝ չինեաց զսր Աւարես
անշնչիկի յիշատակ. Տր Ած վարձա բար-
եաց պրգեհեցէ՝ պատճառ եւ յիշատակ
եղօղօց, և յիշատակն արդարօց օրհնու-
թեամբ եղիցի ամէն: Ի թուին փրկչին
մերոյ 1877 և ի փորձրի 11. Ասանայ:

ԺԸ.— Յաջորդ գատարկ էջին վրայ,
նոր ժամանակի:

Ով որ գտա գոյանայ:

Երկու աչօքն կուրանայ:

Հոգեով և մարմնով կապեալ մնայ:

Այժմ և յաւէտ և յապաղայ:

ԺԹ.— Վերջին գատարկ էջին վրայ,
ուր և զծաղրուած է ոսկեղծ խաչ մը:

Կիլիկիոյ կաթողիկոսական քնարու-
թեան զործադիր տեսաչ՝ Գեոր. Տ. Գրիգո-
րիս Արեւիկոսկոպոս Բովնաննեան, Ապրիլ
11 ին Կ. Պօսեքն մեկնած և ամսոյն 22 ին
յկանա ժամանած է: Ա. Ա. Այվազեան,
յկանա 30 Ապրիլ 1895, Երեւման խաչի
տուն որը:

Ի.— Էջ 25.— Ի թվկին. Ռեկ (1591). ի
աւգուստոս ամսոյն. գ. ի յապմանէ Հա-
րին և զաւրութի բանասիրելին, անաւ-
րէն ոմն տաճիկ Համգալ անուն լցեալ

չարութիւն և մտեալ ի բերթն զողութիւն զի-
շերով բացեալ զեկեղեցին և զողացեալ
զանաւթն եկեղեցոյն. զ. արծաթէ ոսկէ-
ջրած սր նշան. ա. սր. նշան այլ անուն
սր Կիրակոսին, և զաջն սր Կարապետին
արծաթէ ոսկիջրած. ա. մեծ արծաթէ
բուռովս, եհան անաւրէն զողութիւն ի բեր-
թին և տարաւ ի սուռնն իւր: Եւ քնջքն
և ժողովուրդքն միաբանութիւն, բունկ
տուն զինքն և զհայրն և զեղբայրն
պարտնիին և պարոնն շատ չարչարեաց
զհայրն և զորդիքն զՀամգալն և զեղ-
բայրն ըխրբար չարին. նա՞ յետեւ
պարոնն զառնացաւ քրիստոնէիցն և շատ
չարչարեաց, թէ տաճիկն բուխտան արիք.
բունեաց զամէնն ի բանտն եղիր թէ զա-
մէնքդ կու կախիմ. նայ տանուաէրքն և
աղայնին տուհանք կարեցին, ի վր բեր-
թին քնջիցն և ժողովուրդոց. բ. հազար
փլուրի տուհանք տունն: Նայեաւ քնջքն
և ժողովուրդքն միաբանեցան ի միասին,
և ամենեցուն կամակցութեան, հանին զսր
աւետարանս ի Բարձր բերթին ծախելու
համար: Կարապետ քնիկ, Պետրոս քնիկ, Սի-
մեոն քնիկ, Ղարեմե քնիկ, Պապսեմե քնիկ և
իւր որդին Ղարապապն, Պապսեմե քնիկ և
իւր եղբայր որդիքն. Խառնեմե-
նեց քնիկ թագվորն և իւր եղբայրն,
Ախուրն աղէն՝ Կիրակոսն և իւր եղ-
բայրն. Մարիկանց Թորոն, Կիրակոսն,
Ասանն, Անիկ, Չարմեցի Փանոսն և Ակրն,
Մարտիրոսեանց Վանեոն, Ղարապետեանց
Ախուրն. Նիկիտն, Ակրն, Թուրեմե Անան-
իայն, Կիրակոսն և Զաւգուռեանց Իսկենդրն
և իւր եղբայրքն, Ուլուրեմե Սիմեոն:
Եւ այլ քրիստոնեայքն, մեծ և փոքր,
հարուստ և աղքատք, հանին ի ծախս...
(քերտած) և ելին ի յկանա փառանելու
համար և եհան ի ծախս, թէ ի Ասանու և
թէ առ տեղիս, թէ սր ամառն և թէ սր
Ասեփանոսի ժողովուրդն: Եւ... (քեր-
տած) ամենեցուն ծառայ ծառայիցդ այ
Ասեփանոսն նուաստ քնիկ, գնեցի զաւե-
տարանս ի յիմ հալալ վաստակոցս. մ.
ոսկի. յիշատակ իմ հոգոյս և իմ ծնու-
ղացս հոգոյն և իմ կողակցին և ամ ար-
եան մերձաւորացս, որդւոյ և զստերաց:

ամէն ու ամէն . . . (քերութիւն) ի սր անա-
ծին եկեղեցին յիշատակ անջինջ իմ հողոյս
և իմ ծնաւդաց . . . րին և Պարոնին և իմ
կողակցին Հեղինէին (?), եղբարցս Սիմեո-
նին, Պետրոսին և իմ որդոցս Ովսէփին և
Յրիգորին վաղ երթեալն ի Քն և գտե-
րացս՝ Մարգարիտին և Ոսկեհասին և Մար-
իամին . . . : Մի՛ ոք իշխեսցէ յաղագոս և
ի՞նչ աւտարաց ձեռնամուռ լինել, . . . կամ
սեբեկանէ, և կամ սեղացն ի տեղ փոխէ,
կամ ի զրանէ սր անաճնա հանէ, նա դա-

նէձքն և զպատիմն զկայսինի և զուգայի
զանանիային և զկախաբային զխաչա-
հանաւդացն Քի և զանէձքն . . . (այս մա-
սը յատկապէս քերութիւն ըլլալուն, զըմ-
ուար կը կարգացուի, մնացեալը անէձքի
շարունակութիւնն է)։ Եւ խնամով պա-
հոյն աւրհնի ի Այ և ամ սրբոց և ի
մէնջ ամէն Հայր միւր։

Ըստ իմում անաբաժնութեանս զը-
ծագրեցի. յիշեալիք ի սր աղաւթս ձեր
և զուք յիշեալ լիջիք առաջի քի։

2.— ՍՈՒՅ ՄԱՅՐ ՄԱՇՏՈՅԸ

Հին թիւ՝ չունի

1311 էն յառաջ

ԹՈՒՂԹՔ՝ 219 (=438 էջ)։ — Մե-
ծովութիւն՝ $25 \times 17 \times 6$ սնդմ. — ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասիւն. — ՏՈՂՔ՝ 13. — ՆԻՒԹ՝
ամենքնսի մագալաք, նուրբ, քաւեանման,
գեղեցիկ յղկումով, բուրբի չղանգանուե-
լու աստիճան. — ԿԱԶՄ՝ խաւաւարեայ,
առանց կաւի, ամբողջովն արծաթապա-
ս, նոյնպէս արծաթեայ երկու հարմանդներով։
Կազմի բիկումնի կապեռու տեղը արծաթեայ
նուրբ գոտիներով բռնուած։ Ամբողջ կազմը,
հայ ոսկերչութեան լուազոյն նմոյսներէն
մեկը կը ներկայացնէ, բեւ. ժամանակը
անյայտ, բայց համեմատաբար նոր է։ Առա-
ջին երեսը վառուտոր հանդիսարան մ'է
եպիսկոպոսական, քաղաւորական եւ կա-
րողիկոսական սօման արաբոյութեանց,
վառուտոր հանդիսարան, արդարեւ, որուն
վրայ կ'իջևեկ ամենասուրբ Երուզղութիւնը,
Հայր, Որդի եւ Հոգի Աստուած, երկնային
խորաններու մէջ եւ խաչանիւ աշխար-
հազունդի մը շուրջ։ Այս երկնային տեսա-
րանին երկու անկիւնները կը գրաւեն քե-
ւաւոր երկու հրեշտակներ։ Բո՛ւն հանդիսա-
րանին մէջ կ'երեւայ եկեղեցւոյ Հայրապե-
տը, աջ կողմը միակ եւ ձախ կողմը եր-
կու առերեսեալ եպիսկոպոսներով, բո-
լորն ալ միօրինակ ամբողջական եպիսկո-
պոսական տարազով։ Հանդիսապետ կարո-

ղիկոսը աջ ձեռքին մէջ կը կրէ հովուական
գաւազան, իսկ ձախ ձեռքին մէջ բարձր
բռնած է ոսկեգօծ աղաւթին, որուն բերնէն
ս. մեռողը կը քափի առատօրէն, մինչեւ
վար, իր առջեւ ծուկի նստող Թագաւորին
եւ Հայրապետին գլուխներուն վրայ։ Օծուե-
լիք քաղաւոր ինչպէս նաեւ կարողիկոսը,
ծուկ չղած, իրենց ձեռքերուն մէջ կը
կրեն մին արմալական մալանք, իսկ մի-
սը հովուական ցուպը։ Մինչ քաղը կը
հանգչի քաղաւորի գլխուն, կարողիկոս
ձեռնադրուելիքին գլուխը բաց է, եւ քաղը
կ'երեւայ դեպի լեռն, իսկ կոնքիտը ձախ
կողմը, գոտիէն կախ։ Հոս կ'արժէ անդրա-
դառնալ որ Հայրապետական կոնքերը, ո-
րուն մէջ քաւիկնակը կը դրուի, իբր զըր-
պան, հին նկարներու մէջ, գործիքնակ
նրասպիւմի Ս. Յակոբի տաճարի նկարներու
եւ այլ բազմաթիւ նկար ու ֆանդակներու
մէջ, անպայման աջ կողմը կ'երեւայ, մինչ-
դեւ ոսկերչութեան նկարին վրայ ձեռնա-
դրուող հայրապետին կոնքերը կ'երեւայ ձախ
կողմը, ինչպէս որ հրամայուած է Մայր
Մաշտոցի մէջ։ Ինձ կը բուի քեւառջին-
ներուն գործածութիւնը աւելի նիւթ է, ինչ-
պէս որ քոյն եկեղեցական միջնէ ալսօր
կոնքերը կը կախն աջ կողմէ։ Թագաւորին
աջ կողմը, դեպի լեռ, կեցած է, վեղարով,

վիժիմով եւ վարդապետական գաւազանով, կրօնաւոր մը:

Արծարապատ կազմին կոնակի երեսը, ցոյց կու տայ Ս. Մեռնի օրհնութեան հանդիսարարը: Եօրնասիկան ճոխ արտոյի մը վրայ, ամպնովանաւոր, բազմած է եկեղեցւոյ Հայրապետ, շէնք զգեստաւորումով, երկու ձեռներուն մէջ կը կրէ Լուսաւորչի Ս. Աջը, իսկ աջ անոտքը կը բռնէ հայրապետական ճոխ գաւազանը: Աջ եւ ձախ կողմերը, ոտքի կանգնած կ'երեւան աղբրեղակայ երկու եպիսկոպոսներ, ձեռներուն մէջ կրելով սրբոց այլ մատուցներ, աչի մէջ: Հայրապետին առջեւ, դեպի աջ, ծուկն ցնւած է եպիսկոպոս ձեռնադրուելիք վարդապետը, քահանայական լման զգեստաւորումով, ձեռնամաձ: Իսկ ինչ մը անդին դրուած է Ս. Մեռնի կարսան, բերանը զոց: Նկարին վերեւ աջ ու ձախ անկիւններ կ'երեւան Հօր Աստուծոյ եւ Ս. Հոգւոյ սիրուն խորհրդանշանները: Երկու կողմերուն ոսկերչութիւնները, բարձրաճակով նուրբ գործ, շատ յաջող են, ղոքախաւարտ առանց ուի եւ տաճարագրութեան.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բնդհանրապէս լաւ պահպանուած, իբր Հայրապետական Մայր Մառնոց, անբաժան իրենց հոկոյտութեան: Ոսկերչական քնիք գործ. կազմը նոր է: Ներքին մասերուն մէջ ռեւէ պակաս քեր չի տեսնուիր. բոլոր էջերը քուարուած են: Զարդանկարչական մասը գեղեցիկ է եւ անվնաս: Դժբախտաբար վերջին կազմի առեւ հասու դանակը չարաչար կերպով վնասած է խորաններուն, բայց առաջին լուսանցներուն զարդերը անվնաս մնացած են.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԵՐ, ինչպէս նաեւ դասարկ մագապարետայ քերքեր կան հասո՛րիս սկիզբն ու միջին մասանց մէջ, բոլորովին սպիտակ.— ԳԻՐ՝ սեւ, քանձը եւ անբաժն մեղանով մեծակալ բոլորգիր, քնիք, զարդեր նմանութեամբ եւ ծայր. ծայր միեւնոյն զըւրքիւն: Մագապարին ներքութիւնը, զրին վայելչութիւնը եւ զարդերուն գեղեցիկութիւնը ներդաշնակուած են ամբողջ հասո՛րիս մէջ.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ քիւով 37 հատ, քոչնագիր եւ զարդապիր, հարուստ ոսկիով եւ յազ-

ուարդով, կիլիկեան զարդարութեան գմայլի նմոյշներ բոլորն ալ: Համարներուն սկիզբը ոսկի, յազուարդ եւ ծիրանի սիրուն գլխազեր.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ միայն մէկ տող, ամբողջ հասո՛րին մէջ, յեջ Տղոյ, նուրբ զարդապիր, բազմազոյն եւ ոսկեկալ: Երկրորդական վերնագրերը համակ ոսկեղեղ են, գեղեցիկ բոլորգիր.— ԼՈՒՍԱՆՅԱՋԱՐԻՔ՝ 40 հատ միայն, ո՛չ միայն մեծ ու վո՛ր խորանները զարդարող էջերուն վրայ, այլ եւ ներքին մասանց մէջ, բոլորն ալ հաշակաւոր, գունագեղ եւ յաջող վրձին, կիլիկեան ծանօթ *ժոթի* ֆներու.— ԽՈՐԱՆՔ՝ երեք հատ միայն, առաջինը էջ 137, եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան կանոնի զըլուխը, շատ նուրբ եւ ակնապարար զծագրութիւն. ոսկի յասակի վրայ, հինգ այլազան վարդեակներով. վերելք հանդիպակաց զոյգ մը աղաւնի: Երկրորդը՝ կարգիկոսական ձեռնադրութեան կանոնին վերեւ, էջ 275, առաջնոյ՝ ոճը ունի. հոս վարդեակները քիւով 11 են, աւելի նուրբ: Վերելք ման եկող տասրակները երկու զոյգ են, ոսկի քաւի մը տուրջ եւ խորանիս նաւար սուկի բաց է եւ կոնածնէ: Բնաշէլ յազոյնը, սակայն, երորդ խորանն է, էջ 359, համակ ոսկի ու յազուարդ, գեղեցիկ ազուցուածներով, կիսուածանկար, վերելք զոյգ մը ջրի բաղիկ, գլուխին դեպի յետ: Խորանն կը զարդարէ քազաւորի օրհնութեան կանոնը.— ԿԻՍԽՈՐԱՆՆԵՐ՝ միայն երկու հատ, առաջինը Տղոյ էջին վրայ, ծանօթ *ժոթի* ֆներով, բայց յաջող: Երկրորդը, ինչ մը աւելի մեծաղիւր, 129րդ էջին վրայ, նոյն ոճով.— ՆԿԱՐՔ եւ ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԳԻՉ՝ անձանօր.— ՍՏԱՅՈՂ՝ Տ. Կասանդին Դ. Կարգիկոս Կեսարացի.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, 1311 էն յառաջ.— ՏԵՂԻ՝ անձանօր, հաւանաբար Սիւ կամ Հոռովկալ.— ՆՐԱՂԿՈՂ՝ անձանօր:

Մատենան է Մայր Մառնոց, մագապարետայ, արծաթապատ ճոխ կազմով, զարդարուած ճոխ խորաններով եւ սիրուն լուսանցազարդերով, հորեւայ պատկառելի եւ պատմական զըւրթիւն, ուր կան՝

1.- Էջ 1. — Այս են նիւթք եւ պէտք

Սրբալոյս Մեռոնի.—

Պալատանի փայտ ու հուշդ:

Խառնալ սրբի թուխթ ա:

Սննդի նուկի կէս:

Խառնալ նուկի կէս:

Հաւսպի, նուկի կէս:

Քաղապի, նուկի կէս:

Պատպանի, նուկի կէս:

Սառեմ հնդի, թուխթ ա:

Դարբան նուկի ա:

Ձնեպի նուկի կէս:

Մուգսան, նուկի կէս:

Հայ խուկի, նուկի ա:

Լաւսան, նուկի ա:

Մի յանապի, թուխթ ա:

Հոսոմ խուկի, նուկի ա:

Ըստք խուկի, նուկի ա:

Խառնալ մանալ, թուխթ ա:

Պիտեկի:

Մոխաւարի սանալ, նուկի օ:

Ջաւիւրան, թուխթ ա:

Մաւսակուր, նուկի ա:

Պալուկ վարդ, նուկի ա:

Մանիւրալ, նուկի ա:

Արխաւ, նուկի օ:

Կիպեոխ, նուկի ա:

Ասաւաւ, նուկի օ:

Պապունի, օ:

Մանիւրալ, օ:

Վարդ,

Նաւաւաւ:

Նաւենի ծաղիկ:

Նումա ծաղիկ:

Կապի սեւեւ,

Մաւենի.

Վարդ ցուր, լիւր ա:

Գինի. Մաւել, Մաւաւ, Նոնե, օ:

Ճապոն, նուկի ա:

2.— Էջ 3.— Վասն քալօրի Սրբա-

լոյս Մեռոնի աղադուրիւն ըստ ծիսի Հալասանաւոյ եկեղեցւոյ. ըզգուշութեամբ հաւաքեալ եւ կարգադրեալ բանասիրաց, առ ի զարդ եւ ի փառս սրբոյ սիօնի զրլոյ եկեղեցեաց սրբոյ զանին Կիլիկիոյ.—

Նախ՝ յերեկոյն սկզբան թափօրի արարողութիւնն այսպէս կատարել:

Յորժամ ելանէ ի վեհարանէն զգեաւորեալ հանդերձ բազմութեամբ եպիսկոպոսաց եւ մանկանց սրբ ուխտին սրբոյ Հայրապան մեր, երգեսցեն զբրիստոս թաւաւոր չարականն, և երբ զէմ հանդիման լինի և տեսանի սրբապորձելի իսղն, յայնժամ երգեսցեն յերկնք զընծայեցն սաղի չրկնն, մինչև հասանիցեն ի յոտաջի գեւրեղմանաց սրբոյ հայրապոս. և անդ զիսցի յաթոռ զէպի յարեւելս և անդ ընթեռնուցուն զաւետարանն խորհրդաւոր Մատթէոսի մօղ, Զի ոպ փայլակն որ ելանէ, 29 զլիւ 27 հմբ, Վերջ, և բանք իմ մի՛ անցցեն: Սր խաչիւս աղաչեսցուք զտր. Պահպանիչ և յոյս հաւատացեցոյ Քաւմ մեր: Եւ ապա սարկաւաղքն առացեն բարձր ձայնիւ օրհնեալ Տր: Եւ հայրապան ասացէ, Սրհնացի և պահպանացի քնն յաւաիս և եպիսկոպոսքն և քահանայքն հանգերձ սարկաւաղօք, զպրօք և ժողովրդովք մերովք և ամ ուխտի լրմամբս: Այս սր խաչի նշանաւս և սր աւետարանաւ սրբութեամբ պաշտել: Սր եկեղեցւոյս յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբ ալմմ և միշտ և յաւիտեանս:

Երկրոյ կարգն այս է:

Եւ անտի եկեալ զէպի կողմն հարաւոյ հանդիսիւ երգելով զչարականն զկատեղի: Այսօր երեւումն, և անդ եղեալ աթոռ նստցի Հայրապան: Առացեն որթիւ: Աւարն Մարկոս. ճգ. եւ մատուցանէին սոնա... (թափօրի կարգի այս մասը ինկած է և ապա նորը գրուած նորոգրով և գրուած, ամբողջը երեք էջ):

3.— Էջ 5՝ սիրուն կիտախորանի մը տակ.— Կանովն աւրհնութեան Սրբոյ Միռոնի.— Այսպէս արացեն, յաւալ մեծի հինգչարաթեոյն ի ժամ սր պատարաւ զին զսր միտուն թափն յաման արծաթի և խառնեն ի հին միտունն ի ներս և ծածկեն պատարապի ծածկութիւնք եւթն չարով և զին ի սարկաւաղարանն հետ ընծայից մարմնոյ և արեանն տն. և կատարի սր պատարապին խորհուրդն մինչև յորք զբրովելիցն, որք փոխան սրբութեամբ թեման տա ընթերցաց քոյ խորհրդոյն: Իսկ յորժամ զսր ընծայն

ստաջադրութեան կամին վերածել ի սե-
զանն սր՝ աշուպէս արտաքին, եկանին ի
խորանէն երկրաստան քաճանայ, եւ եր-
կրաստան սարկաւագ եւ կէսսարկաւագ
եւ երկրաստան դպիր, եւ ունան զկնի իւր-
եանց երկրաստան քչոց. եւ երկրաստան
բուրուստ, եւ ջանքնկալքն ունան զմո-
մեկէնան, զայ ընդ նոսա աւագերէցն եւ
տունու զսալոր սր միտունին, եւ այլք ի
քաճանայիցն առնուն զսր մարմինն եւ
զարիւնն առն եւ մի ոմն ի սարկաւագայն
ուներով հաստ մոմ մի եւ զայ ստաջի սր
միտունին եւ յառաջ եկանէ ի սարկաւա-
գանդէն. այն որ ունայ զմաղղմայն սր
մարմնովն առն, եւ զկնի աւագերէցն որ
ունայ զսր միտուն, եւ ապա այն որ ու-
նայ զսկիւնն սր արեամբն առն, եւ սարկա-
ւագուէնքն յաջ եւ աճեակ քչոցաւքն եւ
բուրուստաւքն եւ դպիրքն մոմեղինաւք
լուցելովք զկնի նոցա եւ ի զնալն պաշ-
տեն եղանակաւ զորք գործրէիցն, եւ զան
ի կողմն հիւսիսոյ, իսկ մի ոմն ի սարկա-
ւագայն սկսանի բարձրաձայն ասելով
սաղմոս տուն մի: Յարեւու. եհար զխո-
րան իւր եւ ինքն որպէս փեսայ զի կա-
նէ յառազատէ իւրմէ, ցնծա նա որպէս
սկա ընթանայ ի ճանապարհս իւր: Եւ
սպա երթան մինչ եւ զուռն արեւմտից
պաշտելով զորք գործրէիցն: Եւ անդ
ստի սաղմոս տուն մի: Ճանապարհ արա-
րէք այնմիկ որ նստի ընդ արեւմուտս
ար է անուն նորա: Եւ զնան պաշտելով
զորք գործրէիցն մինչ եւ ի զուռն հարա-
ւոյ. եւ անդ ստէ սարկն. սաղմոս տուն
մի: Աժ ի հարաւոյ եկեղէ եւ սրն ի փա-
ռան լիտնէ: Եւ անտի պաշտելով զնան
մինչ եւ ի զուռն խորանին: Եւ անդ ստէ
սարկն սաղմոս տուն մի: Ճանապարհ ա-
րարէք այնմիկ որ նստի յերկինս երկնից
ընդ արեւիս եւ ար է անուն նորա: Եւ
մտանին ի խորանն սարկաւագուէնքն որք
ուներն զքչոցն եւ կանգնին ի սրբոյ սե-
զանդն մինչ ի զուռն խորանին յաջ եւ
յաճեակ զոյգ զոյգ զքչոցն ի միմեանս
լիտեայ, իսկ աւագերէցն որ բարձրեայ է
զուրբ միտունն արտաքոյ զրան խորանին
կանգնի: Ապա զայ Հայրապետն եւ առ-

եայ ի նմանէ զսր միտուն, եւ զնապեայ
զնէ ի վերայ սրբոյ սեզանդն, ընդ աջմէ
սր մարմնոյ եւ արեւան առն: Եւ ապա լի-
րեն զսր խորհուրդն ի սեզանն սր, եւ
ծածկին եօթն շարով զսր միտուն եւ զխո-
հուրդն: Եւ կատարէ եպիսկոպոսապետն
զխորհրդածութի սրբոյ միտունին: Ակառն
սաղմոս կցուրդ ի ձայն: Անդ ծագեցից
եղջիւր ի Դոս իմ. պատարաստ արարից
զճրպոյ աւելոյ իմոյ: Եւ ապա յառաջ
եկեայ ընթերցաւ ընթեռնու: Ընթերց-
ուած ի ձեռնոյ: Եւ եղև յետ քառասուն
առնէ՝ երայ նոյ զպատուհան. . . Զուրքն
յերկրէ: Ընթերցուած Յիւդից: Խառնեցաւ
որ ընդ Մովսիսի եւ սաէ, ա՛ս գու քեզ
խուէնկա անուշա. . . եւ զազործաց: Յոհան-
նու առաքելոյն ի կաթողիկեայց Առա-
ջին թղթոյն ընթերցուած: Եւ զուր առ-
ծութիւն ունիք սո ի սրբոյն. . . Գլեանսն
յաւիտեանկանա: Ալէլուիայ, Սաղմոս, Ճիր.
Զինչ բարի կամ զին: Աւետարան ըստ
Մատթէոսի: Իւրեւ եկն յս. . . ի բէթա-
նիայ ի տուն. . . ի յիշատակ զորա: Սար-
կաւագն քարոյէ. ինչպիսեցաւ հաւատով
եւ միաբանութիւն ի առն: Եւ եպիսկոպո-
սապետն ստաջի սրբոյ սեզանդն մատու-
ցանէ զաղաթս զայս խնկարկուքեան: Աժ
տուաղ ամենայն մեծամեծ բարութեանց
եւ լցուցի՛ւ անբուժանելի պարզեաց: Բո-
խումն չնորհի. . . եւ իշխանակից սր հոյ-
ւովդ. այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեան: Եւ
սպա սարկաւագն մատուցանէ զխուէնկ
ժողովրդեանն: Եւ զեպիսկոպոսապետն
սաէ զաղաթս զայս: Աժ հարցն: Եւ Տր
ողորմութեանց: Որ ստեղծեր զմեզ ի
կեանս եւ յանապականութիւն: Եւ ապա
անկեայ մեր. . . առնունութիւն. երգեն
գոչելով փառաբանելով եւ տակով ժող-
աւնեն: Որ սր սր ար գաւրոյ թից, յի են
երկինք եւ երկիր փառաւք քո, ովսան-
նայ ի բարձունս. արհնեայ եւ որ եկիր
եւ զալոց եւ անուամբ Տն, առնունութիւն
ի բարձունս: Եւ եպիսկոպոսապետն ասէ:
Սրբոց սր, եւ ամենայն սրբոց առնի:
Որ զերկնաւոր զքո չնորհս եւ զանբաւ
. . . եւ պարզամտաւք բանայ զբերանս
մեր եւ տակ: Հայր մեր որ յերկինայ եւ

մե՛րձ զատիկն հրէից: Եւ բազմաք ելին յէ՛մ ի գաւառէ անտի յառաջագոյն քան զգատիկն, զի սրբեցին . . . և հաւատային ի յս:

Եւ կատարէ քահանայապետն զկարգ սր պատարագին մինչեւ ցայն եւ եղիցի ողորմու: Ե ոչ զրուսքն բանին և ոչ յամբանն սարկն քարագէ այլ կան ամենեքեան յոտթեամբ, և սարկն առէ ի ձայն մեծ. Պաւստաւ մէն: Եւ քահանայապետն կնքէ երիցս զսր միտոնն ասելով. Յաւուն հաւր և որդւոյ և սր հոգւոյն, և խոնարհեցուցեալ զգլուխն սո՛ք զաղաւթս: Եւ երկու ի քահանայիցն ասեն զքարոզն զոր ասացեալ է ան Ներսէսի. Նոք աւրինութիւն քնիլ հայգուածոց:

Տր ողորմութեան և հայր լուսոյ, յորմէ ամենայն տուրք բարի և ամենայն պարգեւ կատարեալ իջանէ: Հնորհեա՛ միկ անարժան ծառայիցս . . . վասն որոյ և յամենեցունց յե՛զ վայելէ ամենայն երկրբարեւոյթիւն հաւր և որդւոյ և հոգւոյ սրբոյ, աշտմ և միշտ, և յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Քարոզ ձայնիլ յէս աւեսարանին քս անուան երգողին:

Նոր աւրնութիւն ընկ հայցուածոց մաղթանաց մատուցանեմք առաջի քո՛ հայր անբակիզքն, որդի անժամանակ . . . և այժմ ողորմեսց մեզ տր ամ մեր ըստ մեծի ողորմութեան քում աղաչեմք:

Եւ եպիսկոպոսպետն ցալ զեղծումն ասելով: Երգմենեցուցանեմ զքեզ նիւթ ձիւթոյ յանուն հաւր ամենակարողի որ տրար զերկինս և զերկիր և զծով և զոր ի նոսա, զի ամենայն ներգործութիւն . . .

Եւ ապա սուք զաղաւթս

Արժա՛ն և իրաւ է ճշմարտութեամբ զքեզ փառաւորիլ յամենայն ժամ և յամենայն տեղ: Ո՞ր տր ամենակարաւ զ հայր յաւիտենական ամ . . . :

Եւ զարնեալ ասե զաղաւթս Բահանայապետն: Ո՞ր ր, անաւոր անուն լո՛յս ի լուսոյ և ծագումն առ ի հաւրէ: Եւ ամբողջից, և ստեղծիչ դոյից, տր կամարա յս քս . . . :

Եւ ապա Բահանայապետն կնքե երիցս

զմիտոնն, և լինի զրանցն բացումն, եւ սարկաւագն ի յամրոնն քարոզէ, եւ եւս ամենայն սրբովք զորս յիշ: Եւ յորժամ կատարի ամենայն ինչ որոյ պատարագիին, և բառնան զպատքն, առնու քաւ հանապապես ի սրբոյ սեղանոյն զսր մեռոնն և տանի յառաջին առ(յ) յաւագ եւրէցն: Ե նա զարձեալ տանի քչոցսքն ի սարկաւագաւանն, և կանգնին քչոցաւաքըն ըստ առաջին աւրինակին: Եւ ա՛յս պէս յինի կատարումն աւրնութեան սրբոյ միտոնին: Աւրնեսցուք զսր: Որ յաթոտ փառաց բազմ: Որ զանձառ ամութ: Որ կենարար թաղմ:

Աղաւթ

Արժանի՛ արա զմեզ տր ողորմած կալ առաջի քո յայսմ ժամու զգուշութե մարմնոյ և սրբութե հոգւոյ սաղմոսել քեզ յաւրնութիւն մաքուր, հեզ հոգւով, և անպատր պատարանաւք, և եղիցին բեւրանք մեր . . .

Նախեցարուք երկիմք եւ խաւսե: Որ յառաջագոյն յաւրէնս յաւրի: Աղաւթ: Կատարեալ կատարումն յամենայն փոփոխականացս, տրա զմեզ ամութեանդ քոյ տր մարդասէր որպէսդի ելցուք ի մարմնոց հոգեւորք . . . Աղաւթ Ձմեծութիւն պարգեւոց քոց հոգեւորաց երկնաւորաց առաքեա՛ ծառայից քոց որք ի պաղատս քահանայապետութեան ամութեան կանգնեալ սաղմոսեն . . . Աղաւթ՝ Քս ամ մեր որ ես հոտանոյ ի սիրտ անոցիկ որ հաւատան ի քեզ և հարեալ են ի սէր քոյ, զու մարդասիրութեամբ քոյ արա զմեզ ամութեանս և բնակարանս . . . : Աղաւթ՝ Եյո՛ զմեզ տր ի հոտ անուշից ի պարգեւաց քոց ամային, և առաքեա ի մեզ ի սր շնորհաց հոգւոյ քոյ, և հաղո՛րդս արա զմեզ խրախճանութեա ամբողջ քոյ և . . . : Աղաւթ՝ Քս ամ մեր որ ես պարգեւիչ ամային ամութեան, սրբեա՛ զմեզ սրբութեամբ աս ի քէն և արա զմեզ հաղորդ պարգեւաց . . . Աղաւթ՝ Զարգարեա՛ զմեզ տր ի զարդ անկողապետի ի հանդերձս հարանեաց քոց, և զուարճացո՛ ի ծաղկազարդ ուրախութեան քոյ . . . : Աղաւթ՝ Խրախճացո՛ և ուրախացո՛ զան-

ձինս մեր քս փեսայ ճշմարիտ, ի յիմանալի հոտ անուշից քոց և յածային հըմտութեան քոյ, այսինքն երեւելի և պայծառ Աղաւթի՛ Ամբոթիւն և սրբութի և կատարումն հոգեւոր՝ տնկես՝ յանձինս մեր տր ած մեր, և լիազո՞ղմեզ ի հոտ անուշից քոց կատարեալ աւրհնութթ Աղաւթ՛ Տր որ վասն մեր ամենեկեցուն մարմնացար, և ի լիութենէ քում մէ ծագեցեալ յանձինս մեր, և միտոն կատարեալ անուանեցար

Աւրհնութիւն հիւանդաց ձիբի. եղմ-նցեցուցանէ այսպես. երզնիսցուցանեմ զքեզ պեղծ հոգի զիւական զի հալածեսցիս յայս ձիթէս ամենայն ներդրածութթ քո յանուն հաւր և որդոյ և հոգոյն սրբոյ, զի լիցի ուս յաւծ (յաջորդ թերթը ինկած ու կորսուած է հաւանաբար):

4.— Էջ 129, երկնեքանց սիրուն կիսախորանի մը տակ.— Յորմամ հաճեցեմալ լինի՞ն եպիսկոպոս կազուցանել զոք: Ամենայն ժառանգաւորք եկեղեցւոյն բոլոր բնակչաւք դաւառին, երկցամբք, տանուտրաւք, հա՛րրք, և վանականաւք, ընտրին զարմանաւոր, ոք և զսուրբ, առանց բնաւ ին կաշառոց, և վկայական դրաւք առ յամենեկեցունց, և ի զիտողաց ծննդեան և սննդեան նորա, և ի տեղեացն ուր բնակեալ իցէ, և զիտուղ և վկայք իցեն կենաց նորա, և ի խոստովանհարց նորին, և յամենեկեցունց, բերցին թուղթս վկայականս առ կաթողիկոսն ձեռնադրով, զի արժանաւոր իցէ, իսկ կաթողիկոսն ժողովէ երկուտասան եպիսկոպոս, կա՛մ վից, կա՛մ ի պակասն. զ. և առնէ սրենհոյտ, և առաքէ զնա քննել առջ, իսկ նոքա երթան և նստին յեկեղեցին, և զնեն զաւեստարանն ի միջի իւրեանց, Գա՛յ խորտուֆիլակն և ասէ, տեարք և քահանայապետք, քս է սր աւեստարանդ ի միջի ձերում, առաջի դորա քննեցէք հոգեով ձերով և երկիւղիւն այ, ըստ կանոնաց դատելով զայս անուն քահանայ եթէ արժան է քահանայապետութեան այս անուն վիճակի, որպէս թուղթս այսոքի վկայեն ձեզ, և զնէ առաջի նոցա զձեռնադիր թղթոցն, և ցուցանէ վկայաւ

Իսկ նոքա սկսեալ առ միմեանս զառան և քննեն զայրն եթէ ունի զարմանաւորութիւն քահանայապետութեան ըստ կանոնի, նախ ի նորին անձինն խոստովանութենէ, և ի բերանոյ, ապա ի վկայիցն և ի ձեռնագրէ թղթոցն, ապա եւ յիւրեանց զիտութենէ, եւ ի տեսութենէ և ի փորձոյ, նախ զհասակն, զի պարտ է լինել նախ իրրեւ յիսնամեկից. ապա եւ զգիտութիւնն, զի պարտ է հասու լինել նախ ամենայն եկեղեցական ուսմանց, ապա և զի պարտ է զիտել նախ զգիրս կանոնաց որպէս ասէ կանոնքն, զի պարտ է նախ ընթերցեալ լինել և ուսեալ ի վարդապետաց զկանոնսն և զաւետարանն սբ, և զսաղմոսսն, եւ զամենայն հին եւ նոր կտակարանսն: ապա քննեն և զհասւտաս նորա զի մարքոյ իցէ յամենայն հերձուածոյ, և ի՞նչ ամենայն ուղղափառութեամբ, ըստ ուսմանն ընդհանրական և կաթողիկէ եկեղեցոյ, գորով խոստովանաւզ համադրութիւն երկից անձնաւորութեան և միոյ բնութեան միասնական անութեանն սրբոյ երրորդութեն և ի վախճան աւուրց ըստ գուշակութեան մարդաբէիցն վասն մեր անտեսական տըւնաւընութեանցն քի յի առ մերոյ, որ էր ճշմարիտ ած, և եղև կատարեալ և անշփոթ մարդ անշփոթելի, և անբաժանելի զովով յերկու բնութենէն, յածութենէ և ի մարդկութենէ մի քս, մի բընութի, և մի անձնաւորութիւն, ի յայ հաւրէ, և ի մարտամոյ ածածին կուսէ, մի միածին որդի այ, և մի տր յս քս, և զնոյն ներմարդացեալ և ծընեալ ի սրածածնէն, խաչեալ, և չարչարեալ, և մեռեալ, անպարտ մարմնով վասն մեր, մնալով անմահ ի մահուն, կենդանի և առանց կրից ի չարչարանսն, և զնոյն ըստ միաւորութեան կրեաց զամենայն մարդկայինս, թաղեալ, և յարուցեալ համբարձաւ եւ զայոց է միւսանգամ, որով ածածին մայրն եւ խաչն ճշմարտապէս այ խաչ:

Չայս ամենայնի զխոստովանութիւն քննեցեն, զի լիապէս եւ կատարեալ սրտիւ ունիցին, եւ իցէ համաձայն ամեն

նայն սահմանեալ կարգաց եւ կրանից կաթուղիկէ եւ առաքելական սր եկեղեցւոյ եւ ի վերայ այսորիկ իցէ անարատ վարութեւ ի՛նչ սրբութեամբ առ ամենայն կարաւտեալս, զի մի՛ եւ ստուեր կարծեաց ունիցի արատոյ պղծութեան իրիք, կամ արքեպոսթեան, կամ արծաթսիրութեան եւ ազահութեան եւ կաշառոցւոյ այլ զի իցէ մարտութեամբ, աղաւթաւ զպահաւ, աղքատասէր եւ ողորմած, զիտաւ զսիրաւ անկաշառ իրաւանց, ամասէր եւ աւրինապահ: Իսկ յորժամ զայս՝ աշպէս քննեն եւ գտանեն ապա քննեն եւ զսո՛յն զի իցէ ծնունդ արդար ամուսնութեան, եւ ո՛չ պոռնկորդի: ապա քննեն գնախած նաւդս նորա, երեք ծնունդս ի հաւր կողմանէ, եւ երեք ծնունդս ի մաւր կողմանէ, զի մի՛ իցէ անց պոռնիկ, կամ շնացաւ եւ արեւցաւ, կամ սպանաւ, կամ հակառակ ոք աւրինաց եկեղեցւոյ, կամ կնախո՛ղ, եւ կամ ի բաղմունութիւն խոտորեալ: Եւ ա՛յսպէս բնարեն զնա առաջին, եւ զայլ ոմն նոյնպէս երկրորդ նորա, եւ զմիւս եւս երրորդ նոցա, որ եթէ առաջինն հրամարէ եւ ոչ հաւանի՝ երկրորդն ընկալցի զհրաւերն, եւ եթէ երկրորդն ոչ ընկալցի, գտնէ ընկալցի երրորդն զի մի՛ ընդունայն լիցի ընտրութիւնն եւ հաչիւ թուարկութեւ եկեղեցւոյ: Եւ այսպէս զրէ խառնութիւնն թուղթ անդէն ի սիւննոցոսն առաջի եպիսկոպոսացն հրամանաւ նոցա:

5.— Էջ 137՝ գեղադիր մեծ խորանի մի տակ.— Իսկ յաւուրն յորում պառաւնի ձեռնադրութիւնն, նախ չաբաթ աւր մաւտ յերկոյցն աղաւթն, գայ հայրապետն եւ զղեցեալ հանգերծ անգաւտի, եւ ուրար եւ փար ի բաց չուրջառ, զաւադան ի ձեռին, եւ միթր ի գլուխն, եւ մատանի ի ձեռին, եւ նստի աթոռով: Ապա գայ առաջի նորա աւագ երէցն եւ ընդ նմա ժողանգաւորք ուստի եպիսկոպոսութեան նըլ իրաւն ընտրած է: Լինի ի ծունկան աւագ երէցն առաջի հայրապետին, եւ խնդրէ աւրնութիւն ի հայրապետէն եւ ասէ է՛:

Հրամայեա՛ տէր աւրնութիւն ասել:

Պատասխանէ: Արարիչն երկնային տունն, պահեցէ՛ զմեզ եւ նախախնամեցէ: Յառնէ աւագ երէցն եւ գայ սակաւ մի յառաջ եւ լինի ի ծունկան եւ ասէ: Հրամայեա տէր աւրնութեամբ ասել: Պատասխանէ հայրապետն: Զաւախութիւնն երկնային տացէ մեզ որ նստին ի յերկինս: Եւ հարցանէ հայրապետն ասելով: Եղբարք՝ արդարութեամբ է զատեւ լըզ ձեր:

Պատասխանէ հայրապետն:

Զաւախութիւնն երկնային տացէ մեզ որ նստին ի յերկինս:

Եւ հարցանէ հայրապետն ասելով:

Եղբարք՝ արդարութեամբ է զատեւ լըզ ձեր:

Պատասխանին կշիռիկութիւն:

Ո՛հք գատիմք որպէս զի ած եւ հայրդ մեր տացէ մեզ բարի հովիւ: Հարցանէ հայրապետն: Ունի՞ք ընդ ձեզ զոր խնդրէք հովիւ: Պատասխանեն: Ունի՞մք: Ասէ հայրապետն: Ի ձե՛ր եկեղեցւոյն՝ եթէ յայտոյ, Պատասխանեն: Ի մեր եկեղեցւոյն (կամ թէ յայտոյ զնոյն սանն): Հարցանէ հայրապետն եւ ասէ: Զի՞նչ պատեա ունի պատասխանեն: Քահանայութեւ կամ թէ այլ: Հարցանէ հայրապետն: Քահա՞ն ամս ունի ի քահանայութիւն: Պատասխանեն: Տա՛նս: Հարցանէ հայրապետն: Ունի՞ յընկերութիւն իւր կին: Պատասխանեն, Ո՛չ: Հարցանէ հայրապետն: Բարի՞ք է կարգաւորել: Հարցանէ հայրապետն: Զի՞նչ կարծէք գնմանէ: Պատասխանեն: Որբութեամբ պահէ զանձն իւր ի մեղաց խոռնարութեամբ եւ բարութիւն յամենայն իրս որ այ պիտոյ է: Հարցանէ հայրապետն: Ունի՞ք ընդ ձեզ թուղթի ձեր եկեղեցւոյն: Պատասխանէ: Եւ հարցանէ հայրապետն: Ընթերցի՞ք զնոյնն: Թեեւն առաջի եւ կարգան որպէս եւ լսես: Շնորհալարդ հայրապետ ... որ կա յիշխանութիւն առաքելական աթոռոյդ, երկրպագե՛մք քեզ կշիռիկութեւ այս անուան եկեղեցւոյ, քահանայք եւ ժողովուրդք, մի՛ լիցի ծածկեալ ի բուսմէ մեծութեանդ վասն մերոյ եկեւ:

զեցեալ որ առանց հովուի՝ է, բայց **դրեղ** ունեւորով ո՞չինչ վշտանաճք. արդ՝ զի մի՞ յափըշտակեցի ի բերանս թշնամոյն ժողովուրդս այլ, աղաչեմք զդիզ աւգնական լինել մեզ վասն չարին որ վտօթայ դայթակցեցանիլ զմարդիկ, և զոր բնորակաց մեր ամենեցուն ժողովս զայս անուն այր որ է այսպիսի քահանայ ի մերմէ եկեղեցոյս կարգել մեզ եպիսկոպոս, քանզի է այր պատուական, բարի՝ և իմաստուն, և վարժաւ հանճարով. մաքուր և զղատա, և հե՛ղ ըստ կամացն այ և ամենեցուն. վասն որոյ և ստաքեցաք զդա առաջի մեծ անձնութիւն քում, և միով սրտով խնդրեմք ամենեքեան կարգել զդա քոսուրք ձեռնադրութեամբդ և պատկերազ եպիսկոպոս մերոյ եկեղեցոյս, և ար որ արարուն է և ընդ մեզ որպէս զբարի հայր. կարաւզ է զաւապուցանել զդա, և ընդ իւր նախախնամութեամբն ի ձեռն զորին պահել, այլ և զի գիտացես աէր մեր ... զի ամենեցուն մեր ժողովս միաձայն խնդրեն զդա առաջնորդ :

Եւ երկու ք յեկեղեցւոյն զյիստ որպէն զնեն զանունս իւրեանց թէ զրեցաք զթուղթիս, և սուտք յայս անուն քահանայ որ զբնորակազ ածէ առաջի ձեր. երբ զայս ամենայն ընթիւնուն, ասէ հայրապետն: Տեսէ՛ք քննութեամբ, մի արդեաւք խոստացեալ է նա ի կրօնաւորութիւն անապատական կենտաք, կամ յայլ ինչ ուխտք, զի ծանր յանցանք է ձեռնադրել զաշպարիսս: Պատասխանեն: Այ՛ կամաւք այլ :

Բնա այսր ածեն տաճի զբնարեայն և ունի զգետտ անպաճոյճ. երբ զայ՛ նոյնս պէս որպէս ուզեաց աւուպ երկնց զերիցս զաւրճութիւն խնդրէ և սա, և զայ՛ տաւ կաւ սակաւ յառաջ, և յերրորդն կանգնի. հարցանէ ապա հայրապետն զրեցեալն: Եղբա՛յր, ճշմարտութեամբ եկիր յայս քան ի վաստակս Պատասխանէ: Տէ՛ր, ո՞չ եմ արժանի այսմ շնորհի. սակայն իմ եղբարքն բնորեցին զիս կալ իւրեանց հովիւ: Հարցանէ հայրապետն: Յայնմ եւ կեցեղալ ես՝ թէ յայոյ: Պատասխանէ զուրիւն:

Հարցանէ հայրապետն: Եւ զի՞նչ չնորհուիս: Եւ նա ասէ. Քահանայութեանս Հարցանի հայրապետն. Քանի՞ ամ ունիս

յերիցու թեկ, Պատասխանէ. Տա՛մն: Հարցանէ հայրապետն: Ասեա՛լ ևս պատկ տաւանութեանս Պատասխանէ զուրիւն:

Հարցանէ հայրապետն: Բարի՞ք ևս կարգաւորել զքո տունն: Պատասխանէ: Այո՛, Հարցանէ հայրապետն: Զի՞նչ ընթեռնուն ի ձեր եկեղեցին, Պատասխանէ: Այ՛, այլ ինչ բայց միայն զմարդարէ՛սն, և զաւետարանն և զյայտնս թիւնն յովհաննու աւետարանչի, ընթիւնումք և զթողութիւն սրբոյն Պաւղոսի և զայլ զիրսս, զորս ի սր եկեղեցի կարդան: Հարցանէ Հայր: Գիտե՛ս արդեօք եթէ յինչ կոչիս: Պատասխանէ: Հայր սր ուսո՛ զիս: Ասէ հայրապետն: Տես՛ որդեակ և զգո՛յ չեր, զի զկերիկոսն ի ժամանական յորս սահմանած է, ձեռնադրեցես, յառաջին ամիսն, և ի չորրորդն և յետին, և ի տասն: Մարդ սր լինիցի անարժան, կամ ուժ լի՛ճ յարքունիս, կամ բի՛ճ, կամ սարկածին, մի՛ տար իւր զայս կարգս, և մի ձեռնադրել զայսպիսիսն. և մի՛ դարձեալ պղծես զձեռս քո կաշատովք, և զանարժանս նովաւ յառաջ կոչես ի ձեռնադրութիւն, զգուշացուցանեմք, հայել ի քեզ յառնուլն զպատիւս զայս. անս գի մի՛ լիցիս խոստացեալ ի կրօնաւորութեան. զի պի՛ղծ է թողուն զիստառմն քո և զայ՛ յատարձանս յայս և ընդդէմ, կարգազ եկեղեցոյ: Պատասխանէ: Տէ՛ր, ո՞չ բնաւ: Ասէ հայրապետն: Ապա թէ՛ այսպէս է որպէս պատմեցաւ, եւ ամենայն բանք քո զան ի բարիքն, և ամենայն ժողովուրդն քեզ վկայեն, վաղիւն վկայութեամբն այ աւժանեմք զքեզ աւրհնութիւն Պատասխանէ: Հրամոնք քո եւ զիցի: Բնա այսր գտան յիւրաքանչիւր յարկս ի հանգիստ :

Իսկ ի միւսում աւուր կիւրակէին յետ առաւուտուն պաշտամանն, զայ՛ հայրապետն յեկեղեցին և ամենայն ժողովն յորում հանդերձեալ է ձեռնադրութիւնն լինել, և մտեալ ելանէ յիսկարանն և զգնեալ զամենայն հայրապետական զգեստըն, և ընդ նմա զգնեալ քահանայապետքն և քահանայքն և սարկաւագունքն, և ամենայն ժառանգաւորքն, և

կիսասարկատապուռնքն, և թոյրը կրերիւ կուսքն: Որոց առաջին են սաղմոսասացքն որք կոչին աւրհնեալ գագաթութեւք. որք ունիցին որպէս թագ թոյրեալ զհերս պիտոց իւրեանց, ի նմանութի վազկէն թագին Բի, և զգեցցին սոքա հանդերձ կրերիկսութեան, և գաւտիք ընդ մէջ, և ունիցին զգիրս պաշտամանց, և զսաղմոս սարանս առ ի յերգիլ, և երթան առաջի զոնապանացն: Եւ երկրորդ են սոցա զոնապանքն, որք ունիցին հանդերձ գաւտիք ընդ սո՛ւր թոյրս. և զրանալիս եկեղեցւոյն. և զմամահարսն. և երթան զհետ պաշտաւը սաղմոսողացն: Իսկ երրորդ զկնի նոցա ընթանան անաղնատաքն՝ զոր աւանգանո՛ւք կոչեմք, որք են զրակարգացքն. սոքա զգեցցին ծիրանի փրօնս, և ունիցին զգիրս մարգարէիցն, և գաւազանն հայրապետին եւ զայլ խաչադուխ զգաւազանս քահանայապետիցն: Զորորդ զկնի սոցա ելանեն երգմեցողիչքն, որք ունիցին հանդերձ զիպակ նեղ թեղանիս ըստ կիսասարկաւագանն առանց թողկուրարի, եւ ունիցին ի ձեռս զերդմունս մկրտութեն, և քառնայցեն ձողիւք զնշանս սր խաչին առաջի, զգեցեալ հանդերձ զո՛յն կապուտակ: Հինգերորդ ելանեն զկնի նոցա ֆահրեկալքն, զգեցեալք նոյն պիսի հանդերձ կարմիր, և ունիցին ի ձեռս զմումեղնկալսն, և զմումեղնա լուցեալս, եւ զաչտանակն ճրագաւք, եւ զկուժա պինւոյն, և զչոնիճան ֆրոյլ, և զպացինս լուացմանն, և զգաստառական սրբեկոյն, և զգենջական ի ձեռին: Վեցերորդ զկնի նոցա ելանեն կիսասարկաւագանքն, ունեալ զգետ զիպակ նե՛ղ թեւ պանի և ուրար ի լաղուկն. եւ ունիցին ի զիրիս իւրեանց զառաքելական զիրան և ի ձեռս զգերիտալսն, և զուռնայն սկիսն, և զմողղմոյս և զգիրս և զկառնալակն պատարակին: Իսկ երկրորդ ելանեն յետ սոցա սարկաւագուռնքն, որ ունիցին զգետս սանդհար. և ուրար յահալ սւսն, և ի զիրիս գաւետարանն սր, և զբուրուառսն ինկաւք, այսպէս ելանեն յառաջ և երթան երկու զոս բրուցուսիւսն զոր լէտին և թափուր (procession)

կոչեմք, եւ թն կարգ առտիճանաց որ են մինչեւ ցարհանայսն, և զնան որպէս սո՛ւ վորութիւն է յամենայն կիրակէ շուրջ զեկեղեցւոյն ընդ աջակողմն և զառնան ի պառթսն ի կողմն հիւսիսոյ, որոց զհետ պանայնայքն զգեցեալք զքահանայաւանսն, և թարձեալ զսրբութիւնս: Եւ իննեկորդ զկնի նոցա ելանեն քահանայապետական զգետալու: Եւ որոց զայ հայրապետն, պաշտապանեալ յիւրոց նախասարկաւագանն, եւ այսպէս եկեալ ի պոռւպիտն ուր եղեալ կայքէ աթոռն ի հիւսիսոյ կողմն և երեսն հայի ընդ հարաւ. ունիցի. է. առտիճան, ընդ որ կիսալ նստի յաթոռն. որոյ իցէ առաջի նկարեալ արծիւ լայնատարած թեւոք եւ երեք գետ նկարեալ քան զնա ընդ այն:

Ապա յառաջ զայ նախասարկաւագն որ ունիցի լաղպան ի ձեռին և աւել. հրամայեցէ՛ք սաղմոսասացք և զոնապանք: Եւ նոքա պան պաշտելով զսրածն. զա՛ն և անցանեն յառաջ քան զարծիւն ընդ արեւելից կողմն առաջի աթոռոյն, զնեն զերկու ձեռսն ի գետինն և խոնարհեցուցանեն զզուխս իւրեանց մինչեւ ի վայր և աւեն. սպաւլա՛յիտէ տէսպուսայ և զլիսաւորն. նոցա ելանէ համուրէ զա՛յ հայրապետին, և նա խաչակնքէ պնստ և աւել:

Աւրհնեցէ՛ զմեզ տր ի սիոմէն այն որ ընտելեալն է յեմ:

Եւ որոյ յառաջ զայ նախասարկաւագն և աւել. հրամայեցէ՛ք զրակարդացք և երգմեցողիչք, և նոքա յառաջ եկեալ նոյնպէս պաշտելով զսրածն, եւ եղեալ զձեռս ի զետինն, երկրպագեն և աւեն. սպաւլալիտէ՛ տէսպուստա, և եկեալ զլիսաւոր նոցա համուրէ զա՛յ հայրապետին, եւ նա խաչակնքէ աւելով զնոյն քան: Աւրհնեցէ զձեզ տր ի սիոմէն: Ապա աւել արչիտիակաւնն, հրամայեցէ՛ք ֆահրեկալք և կիսասարկատապուռնք: Իսկ և նոքա պաշտելով և առնեն նոյնպէս: Ապա աւել, հրամայեցէ՛ք սարկաւագուռնք. պան և նոքա և զնոյն առնեն. և արչի-

տիակաւանն ելանէ նոյնպէս համբուրէ զաջն որպէս և այլքն: և ևս նոյնպէս աւհրնէ և զնա: և իջանեն կանգնին ըստ կարգի: և ևս առէ արշիտիակաւանն, հրամայեցէ՛ք քահանայք, և նոքա գան նոյնպէս պաշտելով զսր ածն, և եղևոյ զձեռս ի գետինն երկրպագեն և տանն, սպարաւ յի՛տէ՛ աջն պատառ: և ևս խաչակնքէ և զնոսա նո՛յնպէս տակով, Աւրճնեացէ՛ զձեղ տր: և նոյնպէս ելանէ աւագերէցն, համբուրէ զաջն և իջանէ. կանգնին ըստ կարգի ի վերոյ քան զայլան: Ապա առէ աւագ երէցն. հրամայեցէ՛ք տեաւք քահանայապետք, և նոքա եկեալ պաշտելով զսր ածն, երկրպագեն և աւրհնեն. և զնի նոցա աթոռք ի վերոյ քահանայիցն յա՛յս և յա՛նկոյս աթոռոյ հայրապետին. և նոքա երթեալ նստին: Ապա առէ արշիտիակաւանն. հրամայեցէ՛ք իշխանայք, և նոքա պան, երկրպագեն և աւրհնին և կանգնին: Ապա մեծարէ զպառնճիանն և զհարուստ տանուտեալսն, և նոքա գան, նոյնպէս երկրպագեն և աւրհնին և կանգնին: Ապա առէ հրամայեցէ՛ք աղքատք, և նոքա եկեալ նոյնպէս երկրպագեալ աւրհնին և կանգնին: Ասէ հայրապետ: Տն է փրկութի ի վերայ ժողովրդեան քո: Ապա երթալ աւագերէցն և խարափիլակն, առնալ քահանայական զգեստիւ զընտրեալն և բերեն տաջի. և նա եկեալ կոխէ յառաջին գետն և եղևոյ զերկոսին ձեռն ի գետինն, երկրպագէ և առէ. Հրամայեա՛ ար աւրհնութեամբ ասել: և հայրապետն ասէ: Տրն մեր պահեցէ՛ զմեզ և նախախնամեցէ՛ և վերակացու իցի մօզ: և նըւրբեալն յառաջ մասուցեալ յերկրորդ գետն, ի ծռնկա լինի և եկեալ զգլուխն ի գետին, ասէ: Հրամայեա՛ ար աւրհնութեամբ ասել: և ևս խաչակնքի և ասէ: Զարախութի՛ւնն երկնային տաղէ մեզ սր նստին ի յերկինս: և տանն աւագերէցն և խարափիլակն: Ընկա՛լ տր յառաջին շնորհացն կոչումն զեղբայրս մեր զայս անուն քահանայ ընտրեալ զոր ընծայարեմք և արժանի ձեռնագրութեան այս անուն աթոռոյ: Ասէ հայրապետն: Եղբար՛ք՝ ար-

արութեամբ է դատելոյ ձեր: Պատասխանեն: Մեք զատիմք որպէս զի ած և հայրոյ մեր տաղէ զեղբայրս մեզ բարեօք առաջնորդ: Ասէ հայրապետն: Բարի՛ք է կարգաւորեալ զտուն իս: և ևս նոքա տանն, այո՛ հայր . . . և տայպէս կը շարունակուի հարց ու պատասխանն: Ասէ հայրապետն: Առաջին բարկարգութի սր հարցն ուսուցանէ զմեզ և հրամայէ զի զայս որ ընտրեցաւ ի կարգ եպիսկոպոսութեան՝ քննեցո՛ւք սիրով և վշտակցութիւն որպէս զի լիցի ազատ յամենայն ախափց, և նախ զի կայլի հաւաստ ուղղափառ ի սր երրորդութիւն, որպէս և հարցանեմք ցոս զխորհուրդս հաւատոց, և յետ այսո՛ր զի բարի՛ք և աւրինաւո՛ր գործով պահեցէ՛ զայս պատիւս, այսինքն ձեռս վաղավազկի յուրուք վերայ մի՛ զնի, ըստ որում՝ Գրէ սուրբ տառքեալն. այլ զի նախ քան զկարգելն յաստիճանն, զի տապեալ զարժանաւորութիւն և զիմաստութիւնն, զի մի՛ պատկոտեցէ՛ ամաթով նոցին ձեռնագրաւոյն:

Եւ արդ վասն այս բարձրագոյն հրամանի խնդրեմք ի քնն սիրեցեալ և ազաւանք մարուք վշտակցութեամբ. որչափ մարմին քո տարցի ստանալ մարութի, և պարտաւորմն տանել հանապազընթեկոյցման և կրթութեան սուրբ պրոց: Պատասխանէ նուիրեալն: Կամիմ բոլորով սրաւ կատարել զամենայն հրամանս Ձեր: Ասէ հայրապետն: Յաւատարի՛ս ուսուցանել զործով և բանիւ զամենայն ինչ ժողովրդեան քո յորոց վերայ կարգես զոր խրատես ի սր զրոց . . . (այսպէս կը շարունակուի հաւատոց և դատանութեան հարցարանը, ինչպէս նաեւ նզովելու և աշակերտելու ծանօթ բանաձեւը): և ևս (նուիրեալը) սկսեալ առէ զգաւանութիւնն իւր և կամ զհաւատամքն բարձրագոյն ի յուր ամենեցուն: Իսկ յորժամ վճարի, խաչակնքէ զնա հայրապետն և ասէ:

Այս հաւատքս աճեցի՛ ի քեզ ճշմարտութեամբն այ և բարութեամբն սոսա և յանանց կեանսն: և ամենեւեւ ես ասն: Ամէն: Յայնժամ առէ աւագերէցն: Հրամայեցէ՛ք ընտրեալ, և ի

վի՛ր մտախի՛ր։ Եւ նա յառաջ մատուցեալ, հիւանձ **ընդ** աստիճանսն ի վեր տու հայրապետն։ Իսկ նա եղեալ զձեռն ի վերայ զյիւսյ նորա. եւ ասէ՝ զաղտաբաւ զայս։ Ամենակարաւոյ ամ, զու խոնարհան ի մեր երկրագոյծ թիւնս եւ ի գործս զոր կատարելոց է... Եւ սպա կապէ զպոլիւնսն հայրապետն ձեռաւք իւրովք եւ համբուրէ ի բերանն։ Եւ նա զստեալ եւ իջանէ ի վայր եւ հայրապետն զկնի, եւ ամենայն եկեղեցին սկսանին ասել թործրածայն, սպաւստիւնէ՝ տէպաւատաւ, բազում անգամ պաշտելով զնոյն։ Իսկ հայրապետն յերթալն խաւսակնքէ յա՛յսկոյս եւ յա՛յնկոյս. եւ երթալ ի տեղին իւր ասաջի խորանին ուր եղեալ կա աթոռ իւր եւ մեկնեալ աղաւթանոցն, նստին եւ յայս եւ յանկոյս քահանայապետին։ Իսկ աթոռ նըւիրելոյն եւ սգաւթանոցն եղեալ կապէ ունայն ի կարգն իւր. եւ նըւիրելոյն կապէ ասաջի հայրապետին ունելով զնորին սպաւթից կաւնդակն եւ սպաւթ **ընդ** նմա։ Եւ նա խասարկաւսպն ձայնէ։ Աւրհնեա՛ տէ՛ր։ Եւ աւագերէցն ասէ ի խորանն։ Աւրհնեա՛լ անմահ թագաւորութիւնն հա՛ւր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն որդւոյ, այգիմ եւ միշտ եւ յա։

Եւ սկսանեն զքարոզ պատարազին եւ զպատարազն, հիւանձ հայրապետն եւ քահանայապետն ի խորանն մինչեւ աւսն։ Տր ամ մեր զրազկատարած... Եւ սպա սկսանին շարական սր Դրիգորի եւ յատարելոցն։ Ապա իջանեն երկու եպիսկոպոս, ասնուն զձեռանէ նըւիրելոյն եւ հանեն ի խորանն պաշտելով։ Եւ ասնէ հայրապետն զնա ի ծունկս ի վերայ երկու ձեկացն, եւ բացեալ զաւետարանն զայն տեղին յորում զրեալ է՝ հոգի տն ի վերայ իմ վասն որոյ եւ ամ իսկ զիս։ Եւ եղեալ ի վերայ թիկանցն եւ եպիսկոպոս մի բռնէ, եւ հայրապետն զնէ զաջն ի վերայ զյիւսյն։ Եւ տըլխախակաւնն ձայնէ՝ Աւրհնեա տէ՛ր։ Եւ նա սկսնու զնր սաղմոսն։ Զողորմութիւնս քո տր յաւիտեան աւրհ, մինչեւ յայն տեղի, Հաստատեցից յաւիտեանս յաւիտենից զգաւսկ։ Եւ քարոզէ սարկաւագն ասելով։ Աղաչեցուք ամենեքեան, որպէս զի

զրնծայեալս եւ զյառաջ կոչեալս ի վերահայրութիւն եկեղեցւոյ թորեալութիւնն այ ամենակարողին ընկալցի եւ տաքէ սմա զառատութիւն շնորհաց իւրոց։ Եւ քահանայապետ մի ընթեռնու պատարազեալ թուղթ ընտրութիւնն որ է ս՛յապէս։

Հարցաքննութիւն եւ հրաւեր եղեալ յաւաստէր եպիսկոպոսաց եւ ի սրբաւոր քահանայից եւ տարկաւագաց, յամսեանս յայս, եւ ի թվիս յայս ի ձեռն այս անուն կաթողիկոսի եպիսկոպոսապետի մեծ հայոց եւ վաղարշապատու, եւ այս անուն եպիսկոպոսաց, յայս անուն եկեղեցւոյ, որոց ի միասին մողովեալ քննութեամբ եւ բնտրութեամբ հրաւիրեցին զայս անուն ամասէր քահանայ եպիսկոպոս սոթիւն այս անուն աթոռոյ, այսր անուն քահաբիւ։ Եւ նալապէսն ասէ զաղտաբաւ։ Ածային շնորհքն որ միշտ զհիւանդս բժշկէ զթերեութիւնն ընու, կոչէ զայս անուն... Եւ ամենեքեան ասին. ք. տր ողորմեալ եւ քահայապետ խաչակնքէ երկոյս զգլխն, եւ ունեալ զաջն ի վերայ զյիւսյն. Եւ ասէ զաղտաբաւ թուղթ։ Տր ամ մեր որ անձմանեցիր մեզ ի ձեռն երանելի առաքելոյն...

Եւ յետ զամենն ասելոյ, հրաման տալ արքեպիսկոպոսոսն որ **ընդ** իւր հանդարտ ձայնի զի լուկիյն միայն որք ի բնն զյարոզս զայս։

Եւ եւ խաղաղութեան զոր աղաչեաց... Եւ ի քարոզելոյս զնէ հայրապետն զձեռն ի վերայ զյիւսյն նըւիրելոյն եւ ասէ զաղտաբաւ խորհրդաբաւ։

Տր ամ մեր որ զէութիւն ամութեան քոյ ո՛չ կարաց տանել մարդկայինս բնութիւն...։

Եւ յետ զամենն ասելոյ զոչէ ամենայն եկեղեցւոյն, երկոյս Ածային եւ երկունսր շնորհ...։

Ասէ նալապէսն զաղտաբաւ՝ Ածային եւ երկունսր շնորհն, որ միշտ ընու զպէտս արքոյ...։ Ապա ասն սաղմոս ճրաւ կըցուրդ. քահանայք քո զգեց. Յիշեա տր զգաւթ եւ զամեն լնքերցուած Յեղեկիկէ՛ Մարգարեկէ։ Ա՛յապէս ասէ տր։ Եւ զու որդի մարդոյ զէ՛ա կապուցից զքեզ...։ Ընքերց. ի գործոց առա։ Բառնարաս եւ սուգոս զարձան յեմէ իրրեւ...։ Պաղտոսի առաւելոյն ի Տիսոսի բլրոյն Ընքերցուած։

Պա՛րտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել որպէս այ տնտեսի . . . Ալէյուհա. Սաղմոս. ճթ. կցուրդ. երգուաւ տրւ Աւետարանն ըստ Յովհաննու: Եւ էր երկույ ի միաշարաթմ աւուրն: Եւ դրաք փակելովք . . .

Քարոզ՝ Յես եպիսկոպոս առնելոյն: Առ մի ու յեպիսկոպոսացն քարոզէ. Այլ ո՛չ սարկաւազ կամ եռեզ: Տր ած հարցն մերոց ամենազար . . . Յաղագս եպիսկոպոսապետի մերոյ տեսողն Յակոբայ) (*) կենաց եւ փրկութեան սորա, եւ որք յամենայն տիեզերս ուղղափառ եպիսկոպոսք՝ աղաչեմք . . .

Եւ յորժամ տանն դարողն եւ զյեղանիայն՝ Հայրապետն ասէ զաղաւթս զայս: Գոհանա՛մք զքէն տր ած մեր, մարդասէր եւ բազումոյորմ տր . . .

Եւ առժամայն ղնէ հայրապետն զաւծումն ի գլուխ նորին խաչամանն եւ ասէ՝ Գլուխ քո եկիցի աւծեալ եւ աւրնեալ երկնային աւծութեամբ ի պատիւ եպիսկոպոսութեան, յանուն հա՛ւր եւ որդւոյն եւ հոգւոյն սրբոյ, այժմ եւ ապա սուէ՛ Տր զաւծումս զոր հեղբն առատութեամբ ի գլուխ սորա, սիրուցի՛ լրապէս ղնդ ամենայն մարմին սորա . . .

Եւ յորժամ կատարի աւրնութիւնն, կնկն: զբոյթն աւծութեամբ եւ ասէ: Ած հայր տն մերոյ յի քի, որ կամաւք իւրովք բարձրացոյց զքեզ ի պատիւ եպիսկոպոսութեան, կարողութեամբ . . . Եւ ի խալն զգաւազանն՝ ասէ՝ ընկա՛լ ի քեզ զայս ցուպ եւ զաւազան պատուոյ առաջնորդութեան, ու ի զարապործան զատել արդար եւ անաչառ իրաւամբք, եւ ղհնաւ զանդան հովուել եւ արածել յաւրէնս եւ ի պատուիրանս այ յամենայն ժամ: Գնէ զմատանին եւ ասէ: Ընկա՛լ մատանի տոհաւաւոյնայ հաւատարիմ, եւ մնա՛ զգուշութեամբ յածային քո փեսայութիւնն սր եկեղեցւոյ, ճշմարիտ եւ ուղիղ հաւատով:

Ապա թա ի նա զաւետարանն սուրբ: Ա՛ռ ի քեզ այժմ զաւետարանս երկնից

արքայութեան, եւ զնացեալ քարոզեսցես ժողովրդեանն որ յայ քեզ հաւատացաւ եւ ած որ կարաւ ղնէ աճեցուցէ՞ զնոսին շնորհաւքն իւրովք եւ թապաւորեցել նոցա յաւիտեանս յաւիտենից:

Յետ այսորիկ համբուրէ զնա հայրապետն եւ ամենայն կրիկիւսքն, եւ եպիսկոպոսքն եւ երկրպետքն եւ ապա ասեն ալէյուհա. թէ ի ժամանակ ալէյուհէ, ապա թէ ի յառաաներորդն է իւր կարգն ասի: Եւ ընթեռնու սարկաւազն: Աւետարանն ըստ Մարկոսի: Եւ չրջէր չորս զգաւառաւքն եւ ուսուցանէր: Եւ կոչեցեալ առ ինքն . . . Յետ բերելոյ զընծայան լինի աւֆրանթն, եւ ապա ասէ զաղաւթս: Ընկա՛լ զընծայս զոր քեզ մատուցանեմք վասն ծառայիս քո այսորիկ. զի քարերարութեամբ . . . Իսկ եպիսկոսըն որ ձեռնադրած է առնու եւ ճաչակէ ի վերայ սրբոյ սեղանոյն, եւ հրամանաւ այնորիկ որ ձեռնադրեալն հաղորդեցուցանէ զեպիսկոպոսունսն եւ զայլ ժողովուրդն, եւ մնա յեկեղեցին յառատուն աւուր: Կատարման պատարագին երգ: Հուռնք բազում են եւ մշակք սակաւ. աղաչեցէք զսոր: Աղաւթք ի լրումն պատարագին:

Աղաչեմք զքեզ տր ած հատուցես մեզ զբազմապատիկ փոխարեն ոչորումութեամբ քո, եւ պարգուեա մեզ հանկաւս յերկնից արքայութեանց, բարեբարութեամբ քո, շնորհաւք տն մերոյ յի քի:

Սահմանք եւ աւերմադրութիւն զորս ուսուցանէ եպիսկոպոսապետն նմա զոր ձեռնադրեաց:

Պատուական եպրայր՝ որպէս ձեռնադրեցաք զքեզ այ հրամանաւն. եւ ընտրութեամբ ժողովոյ քաղաքին, որք միայ սրտիւ խնդրեցին զքեզ . . . Չգուցութիւն՝ Տնն եպրայր. առ ի լինել քեզ խաղաղարար եւ ժուժկալ յորժամ լինի ի սենեակ քո, կա՛մ աղաւթեալ եւ կամ ընթերցի: Եւ ուր լինիցես՝ կին մի՛ մացէ անդ, յամենայն կրաւնաւոր կանանց զգուշացի՛ր: զնոսս սիրեալ ողջախոհութիւն՝ եւ պարսպեա՛ զանձն քո ի պատրանաց, եւ մի՛ ի քեզ ինքնապատան լինիր. զի ո՛չ ես այլ ուժեղ քան զսամբոսն, եւ ո՛չ հանճարեղ՝ քան զսողոմոն: Յորժամ կամեսցիս մտանել ի տուն

(*) Վերջէն գրուած անուն, «Յակոբ, Յակոբ Բ. Անաւարդեցի (1327 - 1359), ըստորի ի Անաւարդեցի Գրիգոր կաթողիկոսի:

և ի յարկս կանանց, առ ի խաւսել և միւս թարիկ և յայտնել իւրեանց զուրիւյ կարգս մի՛ մտանէ՛ր ի ներքոյ զրանց նոցին միայն, ալլ կալցիս րնկերակիցս զկնի. զի մի՛ ոք տեւ զի դտցէ չարսխաւսել ի քոյ մերձաւորացն. զի պարտ է եպիսկոպոսին կալ առանց պատկառանաց. և վկայութի ունել յամենայնի. զի մի՛ ոք ի մարդկանէ համարձակեացի բամբասել զնա...:

5.— Էջ 215՝ գեղանկար խորանի մը տակ. — Կանովն կարողիկոս ձեռնադրելոյ — Յորժամ հանդերձեալ լինին բարձրացուցանել զոք ի պատիւ կաթողիկոսութեան տանս Հայոց և խաբընտրել պարտէ ըստ կաթուղիկէ եկեղեցեացն սահմանի, բոլոր ժողովուրդք հայաստե ազգիս հանդերձ ամենայն ժառանգաւորաւքն եկեղեցւոյն, և երկոտասան եպիսկոպոսաւք:

Եւ ընտրեն ի նոցանէ երիս արաւ եւ քննութեամբ ամենայն ժողովոյն, րնտրեն զմին ի նոցանէ, վկայեալս յամենայն ի գործո բարիս. և ի վարս ստաւքինիս՝ սուրբ և անարատ: Գիտութեամբ և իմաստութեամբ լի՛, որ կարող իցէ հովուել զժողովուրդն որ յայ հաստատացի նմա: Իսկ յետ այսորիկ հսկումն լինիցի: Եւ ի վաղիւն ի սկիզբն պատարապին, ինդրեն յընտրելոյն հարցաքննութեամբ զվարուց և զգործոց նորա և զգաւանութիւն հաստատչն, որպէս և կայ զբեւոյն ի ձեռնադրութիւն եպիսկոպոսին: Եւ ապա ելանեն ի խորանն: Եւ սկսանեն Սաղմոս: Զողորմութիւնս քո տր յաւի: Որնչև յայն տեղի. հաստատեցից յաւիտեանս յաւի: Եւ սարկաւապն քաւրոյէ. Ալլաչեցաւք զմարդասէրն առ վառն ծառայիս նորին, որ րնտրեցաւ և կոչեցաւ ի կարգ պաշտաման և ի պատիւ քահանայապետական աթոռոյ. Սրբոյն Թաղէոսի, և Բարթողիմէոսի, և խոստովանողին քի Սրբոյն Դրիգորի. Զի արժանի լիցի ի ձեռն կոչմանս և ձեռնադրութեան ըստ տոնուլ շնորհս և զարուսթիւն ի բարութեանց տուողէն Բամենակալէն այ կեցուսցէ և ո՛ղ: Կեցո՛ւ ար, ոգորմ: Եւ ասեն, իս. Տր ողո՛ւ: Եւ ապա Մայրաւաղաբացի եպիսկոպոսն ասէ. Ամային և

երկնաւոր շնորհք: Որ միշտ շնու զպէտս արոյ սպասաւորութեան առաքելական եկեղեցւոյ: Կոչեն զայս անուն յեպիսկոպոսութենէ ի կաթողիկոսութիւն: Տանն Թորգոմայ ի վերակացութիւն: Սրբոյ եկեղեցւոյ ի սպասաւորութիւն: Ըստ վրկայութեան անձին իւրոյ և ժողովրդեանն: Եւ զնեմ ձեռս ի վերայ. ամենեքեան աղաթաւ արարէք. զի արժանաւոր լիցի զիշխանութիւն առաքելական աթոռոյ անարատ պաշտել առաջի սեղանոյ այ: Գոհանամք զքէն ...:

Եւ ապա այս կանոն կատարի: Սաղմոս. Ելա. Յիւսէա sr գ՛Լալիք: Ընթերցուած Յելից: Խաւսեցաւ տր ընդ մովսիսի և ասէ: Եւ զու մատուցես առ քեզ զահարովն զեղբայր քո ...: Ընթերցուած Յառաջին Թաղաւորութիւն: Եւ մանուկն սամուէլ պապաւ՝ր առաջի տն արկեալ զիւրեաւ երուզ, և կրկնոց ...: Ընթերցուած Յերուդ Թաղաւորու: Եւ եկին ամենայն ծերաքն իլի առ արքայ Դաւիթ ի քերթոյքն ...: Ընթերցուած Յեզեկիէի Մարգ: Եւ եղիցի ի մտանել քահանայիցն ընդ դուռն սրահին ներքնոյ: Զգեցցին պատմածանս կտաւիս, և մի՛ ...: Ընթերցուած Յեսայայ Մարգարէ: Բայց զուք քահանայք ան կոչեալիք: Պաշտաւենաւք այ մերոյ ...: Պեսոսի Առաքելոյ ի Կաթողիկեայց Թիւրոյն Ընթերցուած: Ի բաց թաւթափի այտահետ զամենայն չարութիւն և զամենայն ...: Ալիլուէա. Սաղմոս. Եմ: Խոստովան եղերուք ցն զի բարի և զի յաւիտե: Աւեսարան. քոս Մասթոսի: Եւ ելեալ Յս ի կողմանս Փիլիպեայ Կեսարեայն, հարցանէր ցաշակերտսն և ասէր ...: Ապա մի ոք կամ երկուք Յեպիսկոպոսացն ասեն Զխորոս զայս: Ամ մծ. սքանչելագործ զարութիւն. որ արարեր ...: Հաստատեա ի գաւրութիւն ամենայաղթ բաղկի քոյ զբարեպաշտ թաղաւորն ...: Հանդերձ իշխանաւք իւրովք և ամենայն զինուորեալ մանկամբ իւրեանց. և շնորհաւ ի սիրտս նոցա զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ քոյ և ամենայն ժողովրդեանս իւրն ...: Եւ առաջին կարողիկոսն ասէ. զաղաւթս զայս: Տր առ

արարիչ ամենա՛յն արարածոց։ Որ արա-
րե՛ր զամենայն յոչընչէ՛. և ամէր զմեզ
յայս կենդանութիւն. և ցուցեր մեզ . . .

Եւ ապա զգեցուցանեն զգիտա սպի-
տակ բոլորաստորոտ ի ներքոյ. և յաջ և
յահեակ կողման սպանելեացն ծիրանի
կամ սեւա ուռք կցած կարանաւ. և քող
երկտակ ի դուխն, և ուսանոց ոսկէթել
զպարանոցաւն փրկչական և ամածնի սըր-
բոց հայրապետացն կերպագրութիւն քան-
դուածեալ բազմախաչ նկարութ և անկիւ-
նիւք զարդարած. և և կոնքեռ զգաւտովն
ի ձախու կողմանն նոյնպէս ոսկէթել
նկարելք և պատկերաւք քանդակած։ Եւ
այլ կոնքեռ կտաւեայ զմատանցն միջոյ
և կաշիկ յոսան։ և ապա նստուցանեն
յաթոռ, և առհասարակ ամենեքեան քա-
հանայքն, և ժողովուրդն համբուրեն զա-
ջըն։ Եւ պաշտեն շարականք. Այսուր
ուրախացեալ ցնծան. և որք արժանաւո-
րեցայք։ և որ այլ մի ըստ միոյն։ Եւ
փառս տուեալ ասեն. կց. Սփռեցան
շնորհք։ և հարմարեալ։ Եւ իսկոյն ի
ժամ մտանեն։ Եւ յորժամ սկիզբն առնէ
հայրապետն պատարաղին և ստիցէ Տր
ած զարութեանց, վերացուցանեն զքո-
ղըն, և բացաւ զլիւով աւարտէ զխոր-
հուրդն։ Եւ նոյնպէս և եպիսկոպոսքն զգե-
նուն ագանեկիս և ի վերայ նամիրտ և
եմիրորոն. և բազպան արկցին և ուսա-
նոց, և կոնքեռն զահեակ բարձաւքն որ-
պէս կաթողիկոսն. բայց ո՛չ սրբին և
ոչ բազմախաչեան զգնուէ։ Եւ քահա-
նայքն զգնուէն սպանելիք և ի վերայ

ուսանոց և նամիրտ. և բազպան ո՛չ
ածցեն։ Եւ սարկաւագուէքն հորանի
զաւտելոյժ սպիտակ հանդերձիւ. և զահ-
եակ ուսովքն ուրար արկանեն։ Եւ այս-
պէս ամենեքեան առ հասարակ ակումբ
առեալ, յաջ և յահեակ սեղանոյն կան ի
սպասու հայրապետին սրբոյ։ Բայց նախ
քան զպատարագն յորժամ աւարտի ալե-
լու աւետարանին, հանեն զոմիփորոնն
զհայրապետին և զեպիսկոպոսացն, մինչև
կատարի պատարագն և ապա զարձեալ
զգեցուցանեն։ Եւ յետ այսորիկ խորհր-
դածին ի դիմաց պատուիրանաց հոգւոյն
սրբոյ, առ ի խրատ նորակերտ հայրապե-
տին. և ասեն Սաղմոս. իբ. կցուրդ. Տր
հովուեացէ զիս։ Եւ ապա ընթեռնուէն
Պետրոսի Առաքելոյ ի կաթողիկեայց, ա.
քղրոյն Ընթերցուած։ Զերիցուէս այսու-
հետեւ աղաչեմ իբրև զերիցակի՛ցս, և . . .
Աւետարանս քս Յովհաննու։ Եւ իբրև ճա-
չեցին ասէ ցոխմովն պետրոս յս. Սիմովն
յովհանու . . .

Եւ ապա փառս տուեալ սրբոյ եր-
րորդութեանն, որ է առնեալ յաւիտեա-
նըս առնէ։ Եւ սկսանի առաջին կաթողի-
կոսն շարական։ Այսուր ուրախացեալ
ցնծան։ Եւ երթան մինչ ի անդի կե-
րակոյն։

Ը.— Էջ 358, վերջին ժամանակի
նոսր գրչութիւն, ոտանաւոր տաղաչա-
փութեամբ։—

Համառօտապէս ծանուցանի տաղա-
սու ոտանաւորաս, զորպիսութիւնն
կրկնակին (կարմիրով)։

Մինչ լինիցի հանդէս օծման, հաջապետին սեռիս հայկեան։
գտանելոյց ևն յայն տանան, եպիսկոպոս՝ երկտասան։
Թէ ոչ այսման քրտով գոցի, յորժամ՝ հոչակ տարածեալի։
վեց կամ երեք այլ ոչ պակաս. կարողիկոսն ի յայնց օծից։
Հնոց սրբոց այս է օրէն, զոր տեսնէ՛ք այժմիկ տառէն։
զի երկնային ի լոյս հօրէն, ուսեալ՝ ետուն միւզ համօրէն։
զհաւր ազօրիցն երկ կտաւեհն, եպիսկոպոս՝ որ՛ կունցնեալ ևն։
զսուրբ միտուն առեալ բերեհն, և զհայրապետն օծանեն։
Նախ զպապքն արեկական, բարձն ցկար խաչանման։
ի ծածուակէն մինչև ի յունցն, զսահմանեալ զօծումն տան։
Ապա յաջոյ ունկան տակէ, ձախոյն ի տակ գոյց հառանէ։
Եիջ զեղեցիկ մեզ ցուցանէ, մատն հոգին տուր որ օծող է։

նայն նկրտութենէ, զի լիցի հաստատիլ խաղա-
ղութեան սուրբ եկեղեցւոյ, և զաւրասցի ըր-
նորհաւք քո՝ հասանել ի յախտենական խա-
ղաղութեանդ սրբաթուծիւն, շնորհաւք ան
մերոյ յի քի, ընդ քորեմ քեզ հաւ:

Յետ այսր հանեն զփրկոնն: Եւ ձե-
ռաւք եպիսկոպոսացն մտանէ ի խորանն,
և անկանի առաջի սրբոյ սեղանոյն մէկն:
Եւ կլերիկոսքն երգեն զլեզանիայն կարճ.
միայն զերկոտատան առաքեալան, և եր-
կոտատան մարտիրոս(ս) և երկոտատան
կոյս: և երկոտատան խոստովանող: Եւ
զկնի զայս ի նոյն ձայնն: Զմտույս քո
զայս արաչեմք զոր ընտրեցեր թաղաւոր,
ընկալ' եւ լո՛ւր մեզ: Կամաւք քո աւրհ-
նեա՛ և բարձրացո՛ր զսաւ Աղաչեմք զքեզ,
կատարեալ և լո՛ւր մեզ:

Եւ ի նոյնս յարին ա՛յլ *երգ:*

Երբ լեզանիայն կատարի՝ յառնե՛ն:

Եւ ունիցի եպիսկոպոսապետն հան-
գէպ իւր գրնարեայն: Եւ հաղցանէ զայս:
Կամի՞ս մնալ ի սուրբ հաստատոյր է հաւ-
ատեալ ի կաթողիկէ եկեղեցւոյ, և պա-
հել զնոյնս հաստատուն և սուրբ սրախ:
Պատասխանէ: Այո՛, կամիմ: Եպիսկոպո-
սապետն ասէ: Կամի՞ս լինել պահապան
սուրբ եկեղեցւոյ և ամենեցուն որ ի սմա
մտանդաւոր կլերիկոսաց: Պատասխանէ՝
խնդրե՛մ: Եպիսկոպոսապետն ասէ՝ Կամի՞ս
փրկել զսոսա և զատել թաղաւորութեամբ
որ յայ ի քեզ հաստատի, իրաւամբք,
զոր հարքն քո արարին: Պատասխանէ՝
Յաւժարի՛մ որչափ և աղան թեամբն այ
զաւրանամ, և խոստանամ խոնարհու-
թեամբ սուրբ եկեղեցւոյ և ժողովրդեանս
զամենայն կատարել: Գտնուց եպիսկո-
պոսապետն (սա ժողովուրդն) և ասէ:
Խնդրե՛ք մնալ ի ներքոյ սորին իշխանու-
թեան, որպէս խոստացուէ ձեզ պահել
զձեզ, և ուղիղ հաւատով կամի՛ք հաւ-
ատել զսորա թագաւորութիւնք, և կա-
տարէք զսորա հրամանն հնազանդու-
թեամբ, րսա առաքելոյն պաւղոսի. ամե-
նայն անձն որ ընդ իշխանութբ է ի հաւ-
զանդութեան կայցէ թաղաւորութեանն,
որ է ի զյուս ամենեցուն:

Յայնմամ՝ կլերիկոսքն և ամենայն
ժողովուրդն բարձեալ զձայնս. Պատասխա-
նեն երիցս՝ (այլուր՝ չորիցս) Այո՛, այո՛,
այո՛, ամէն: Եւ ամսմայն խոնարհի
ընտրեայն. Եւ ասէ եպիսկոպոսապետն զա-
լաւքս զայս՝ Աձ որ տիրեալ ամենայն թա-
ղաւորութեանց, աւրհնեա՛ զսա թագաւոր
մեզ: Եւ փառաւորեա՛ զսա ըսա նմանու-
թեան ծաղկին որ ի Դաւթայն պայծա-
ռացո՛ր զսա զործովք իւրովք որպէս զդա-
ւիթ, զոր գտեր ծառայ քեզ: Բարեբա-
ր տո՛ւր ամա զշնորհս քո որպէս արա-
բեր սողմա՞լիս՝ զատել՝ զժողովուրդս
քո արդարութեամբ: պարգեւեա՛ սմա մնալ
ի թաղաւորութիւն իւր խաղաղութեամբ
և ի պատիւ աւժութեան քոյ, և զատել
զաղքատս քո իրաւամբք: զաւրացո՛ր զսա
և զհնազանդեալքս իւր քոյով աւգնակա-
նութեամբդ յաղթի՛ւ ամենայն թշնամ-
եաց: պատուեա՛ զսա ի մէջ թագաւորաց
ամենայն սոցաց: տո՛ւր սմա արդարու-
թիւն ի վերայ ամենայն ժողովրդեանս:
և սոցա կա՛յ ի հնազանդութի իւր միա-
բանութեամբ: տո՛ւր ամա երկայնմոտ-
թիւն և խմատութիւն ի զատել զժողո-
վուրդս Աջ քո կարաւդ բարձրացուցէ՛
զսա, պտղարերիկ ի թագաւորութենէ
իւրմէ զհաճոյս քո: Հաստատեա՛ յաւիա-
նանս յախտենից զզուակ սորա, և զա-
թոս իւր որպէս զաւորս երկնից: որպէս
զի կացեալ զժամանակս իւր արդարու-
թեամբ, ի քէն ընկայցի զվերին կեանսդ,
և մտանդիկ զյաւիտենական արքայու-
թիւնդ, շնորհաւք ան մերոյ յի քի, ընդ
որում քեզ հաւ և հոգւոյդ սրբոյ վա-
յելէ քի:

Խաղաղութի ամ: Այ երկ:

Աձ ամենակարաւդ, արարիչ ամե-
նայն արարածոց. հրամանաւո՛ւ հրեշտա-
կաց, թաղաւոր թագաւորաց: որ զմա-
ռայ քո հաւատարիմ զարբահամ կարու-
ղացեցեր ի վերայ թշնամեացն, և ծա-
ռայից քոց մովսիսի և յեսուայ ետուր
հանճար՝ առաջնորդել ժողովրդեանն յե-
զիպոսէ: որ բարձրացուցեր զպաւլոս
թաղաւոր քեզ. որ ետուր սողմա՞լիս ըն-
դարձակութիւն սրտի իմաստութեամբ:

յո՛ւր ար խոնարհութեամբ աղաչանացումբն ար վասն ծառայիս քո... զոր բնութեաց ար խոնարհութեան մերում թագաւորս յաւե՛լ զմա զպարգեւս հաստաց տարնութեամբս. եւ յե՛ր ամա հովանի աջով քո եւ կարողութեամբս Հաստատեա՛լ զսա տարնութեամբն՝ որով տարնեցեր զարբանամ հաստատեա՛լ զսա խաղաղութեամբն՝ որով պահեցեր զմովսէս զսարացո՛ր զսա ուժգնութեամբն յետույ՛ւր եւ մեծացո՛ր զսա հեղութեամբն զաւթիւր Վաս յիշացո՛ր զսա իմաստութեամբն սողմովունիւր, եւ յից հաճոյիւք քու զի գնացէ յամենայն գործս արդարութեան ծանաւ պարհաւ, եւ ոտք իւր մի՛ վայթակղեցիւր զսաստարակեցէ՛ զսա բնեկեղեցի մոգովրդեանորս որ կապեալ է բնդ ինքնս խրատե՛լու կարգե՛լու եւ պահե՛լ յերեւելիք եւ յաներեւոյթ թշնամեաց տաքնակո՛ւն յերամա զաւրութեամբ քո՛ւր կալ յպաշտուն քո ըստ կարողութեան իւրոյ, ուղիղ հաւատով, եւ ուղիղ մտաւք, խաղաղութեամբ եւ միաբանութեամբ պահել զսիրտ իւրս հաստատեա՛լ զսա յիշխանութիւն մոգովրդեանս աշտրիկս եւ փառաւորեա՛լ զսա սուրբ սիրով, որպէս զի կարաւ յիցի բարձրանալ եւ մատնեցել զսա իտեւնական հայրենիսցս պատուոցինեա՛լ զսա սողաւարտաւ փրկութիւնս ծածկեա՛լ զսա վահանաւ երկնաւորաւ, եւ պահպանեա՛լ զսա զի աշտու վաստակաս հասցէ՛ խոտացեալ բարեացոյ տնարկու յիցի ի վերայ ամենայն թշնամեաց իւրոցս եւ բերցէ զխաղաղութիւնս եւ զսա բախտութիւնս սիրելեաց քոց, անուամբ անդ մերոյ չիքի՛ որ սա երեւո՛ց զմովսէս տնարութեամբ խաչին իւրոյ, եւ խափանեաց զթագաւորութիւնն սատանայի եւ բարձրացաւ ի յերկիսս յորմէ ամենայն իշխանութիւնս հաստատի, եւ ամենայն փառք քաղաւորաց Միայն որ փա՛ռք է խոնարհաց, եւ կեանքս եւ փրկութիւնս մոգովրդեանս որ կենդանի՛ է եւ միշտ ընդ քե՛զ թագաւորե յաւիտեանս յաւիտենիցս ամէն։

Եւ ապա առեալ երկու(ց) եպիսկոպոսաց զձեռանէ նուիրերդն, զարձուսցին զգէման յարեւմուտս ի մոգովսն։ Եւ

զոչեցեն բարձր նայելու ի յուր մոլորեղեանն։ Ածաչին եւ երկնաւոր շնորհն, հեղեալ սասանաւոր սո... կոչէ յաթոթապաւորութեան տանա թորգումայ եւ զարմիս հայկոյ, աւծանիլ ըստ նմանութեան տրդատայ, կոստանդիանոսի, եւ թէոդոսիցն, ըստ ընտրութեան սրբոյ եկեղեցոյ եւ ամենայն մոգովրդեանն արմանիւր մոլովն ալալակէ։ Աւման(ի) եւ Ջնոյն երեւկենն։ Ապա զարձուցանեն ի սեղ։ Եւ կարողիկունս ասէ։ Ա՞ծ արարիչ արարածոց, ա՞ծ անգեմալ աշխարհիւր ա՞ծ որ արարեր զմարցն ուղղիչ իշխանութեան...։

Յետ այսր եպիսկոպոսապետն աւծանէ տարնեալ ձիթով զգլուխ նորա եւ զկուրծնս եւ զթիկուննս եւ զերկուս բազուկսն խաչանման, եւ ասէ զայս։ Աւծանեմ գլեղ թագաւոր սուրբ իւղովս յանուն հաւր եւ որդւոյ եւ սր հոգւոյնս ամէն։

Եւ եպիսկոպոսապետն ասէ՝ խաղաղութի՛ւն ընդ քեզ։ մոլով՝ եւ (ընդ) հոգւոյ քում։ Աւծանէ եւ զալսն եւ ասէ։ Աւծանեմ զձեռս քո, սր իւղովս, որով աւծման թագաւորք եւ մարգարէք։ որով սամուէլ ա՞ծ զգաւթ թագաւորս զի այստա տարնեա՛լ յիցիս եւ հաստատեալ արքայ ի վերայ մոգովրդեանս զոր ա՞ծ ետ ի ձեռս քո հովոյնս ի փառս հաւր եւ որդւոյ եւ սր հոգւոյն։ Եւ ասէ զալսալս։ Քո՛ւ է ա՞ծ ամենայն զսա թիւն, եւ զո՛ւ ես որ փառաւորեա զթագաւորս...։ որ տարնեցեր...։

Ապա առնուն զնա երկու եպիսկոպոսք եւ այլ սարկաւապք, եւ տանին ի սարկաւապարանս։ Եւ զգեցուցանեն նմա երախ կտաւի հանդերձ որպէս երկիցս, եւ ապա մնալս կարմիր փոքր սարկաւապի եւ ի վերայ՝ սարկաւապի նոյնպէս կարմիր պատուական պալլով(ն)՝ յայն թեզանի եւ զատկոյն։ Եւ նախ զմիտուն յուսանալ զպուտութեամբ հացի միջով, եւ ածեն զջուրն ի սուրբ սեղիւր ապա յետ զգենիցն առնուն զձեռանէ եւ խաչ տուցի։ Բերեն առաջի սեղանոյն։ Եւ ասէ եպիսկոպոսապետն զարեմոյքիս եւ զորս զկնի ի վերայ արեալին։

Շնորհք սուրբ չոգեոյն իջցէ ի վերայ քո առատապէս այսու աւրչնութեամբս: և ըստ որում մեք անարժանքս ~~կեքեցաք~~ զքեզ սուրբ աւծութեամբս, լիցիս և ի ներքոյ աւծեալ աւրչնութեամբ չոգեւորաւ, և պարարեցցիս ներգործութեամբ շնորհաց Սուրբ չոգեոյն. զի սրբեացիս յամենայն չարէ, և մնացիս ի բարի. թաւթափեացիս յանիրաւութենէ, և գործեցցես զիրաւունս. խոտորեացիս, ի չարէ, և արացցես զբարի. խնդրեցցես զխաղաղութիւն սուրբ եկեղեցւոյ, և երթիցես զհետ սորին ուղիղ հաւատոյ. շնորհաւք Տեառն մերոյ Յիսուս եր Գրիստոսի. որում վայելէ փառք:

Այլ Աղաւթ՝ Աձ որ զարդարս փառաւորես, և մեղաւորաց ողորմիս: որ առաքեցիք զմիսմին քո գնել զմիզ . . .

Յետ այսր տունուն եպիսկոպոսոսն զսուրն վաղակաւոր, որով հանդիսմեալ է կալ յիշխանութիւն ժողովոյն. եւ ասեմ

Ընկալ՝ զսուրս դաս ի ձեռանէ առաքելական աշտիննի անարժան եպիսկոպոսաց(ն), և սուրա թագաւորեացիս ի փրկութիւն սրբոյ եկեղեցւոյ, և ժողովրդեանս, որ ընդ ձեռամբ քո հովութն զոր դաւիթ ի սաղմոսին երգէ յիշեալ՝ աձ զսուր ընդ մէջ քո հզաւոր, և թագաւորես այսու համարութեամբ, հեղութիւնսք եւ արդարութիւնսք, և առաջնորդեցէ Ընդ աջ քո, բարձրանալ սուրա ի վերայ անիրաւաց և անհաստիւց, զի սպասաւորելով այ վրէժ խնդրեցցես յայնցանէ որք զչարն զործիցին: և յորոց ոչ ունիցին զհաւատս յի քի, փրկեացցես՝ զսուրբ եկեղեցի ի նոցանէ, ազնական լիցիս աշխաջ և սրբոց որ ի սմա՝ զի լիցիս արժանի մատանցի զթագաւորութիւն անվախճան ընդ փրկչին մերոյ. ընդ որում հաւր միանգամայն և չոգեոյն սրբոյ վայելի փառք իշխալ:

Յետ այսր զնեն ի պարանոցն մանեակ, և ի ձեռն մատանի, և արձակեն ի վերայն փիղոն: եւ ասի. եպիսկոպոսոսցեմք առ քաղաւորն:

Առ մատանի առհաստեցեալ արդարութեամբ թագաւորութեան քոյ, վի այսաւոր աւրչնեալ եւ իշխան և թագաւոր ժողովրդեանս, հաստատուլ իր և ազնական քրիստոնէութեան և քրիստոնէից հաւատոյ. զի փառաւորեացիս ընդ թագաւորին թագաւորաց ի

յաւիտենական կեանսն, որում փառք յաւիտենալ:

Տայ յաջ ձեռն խաչ ի վերայ խրն՝ ձորոյ ոսկւոյ, և ի ձախ ձեռն գաւազան (զաւորութեան) և ի ծայրն ծաղիկ, եւ ասի՝

Առ գաւազան զաւորութեան և արդարութեան՝ զարհուրեցուցիս զանիրաւուն, և առաջնորդեցցես մոլորելոյն, և ձգեցցես զձեռն քո ի վերայ ամբարտաւանիցն և կործանեացցես զնոսա, և բարձրացուցցես զխոնարհ, մտցես նոքաւք ընդ զուռն զոր ասաց տր մեր յս քս, եւ եմ զուռն, ընդ իս եթէ որ մտցէ կեցցէ՝ և նա որ է ծաղիկ ի տանէն իլի և ունի զփականս գաւթի, փակել զոր ո՛չ որ կարէ բանալ, և բանալ զոր ո՛չ որ կարէ փակել, լիցի գործակից քեզ, յարձակել զկապեալս ի ստուերաց մահու և արացցես զսաքեզ գաւազան ուղղութեան և գաւազան թագաւորութեան քոյ, զի սրբեացիս զարդարութիւն, և ատեցցես զանիրաւութիւն, նմանութեամբ տն մերոյ յի քի, ընդ որում հաւր եւ սր չոգեոյ վայել է փառք իշխալ:

Յետ այսր եպիսկոպոսոսացիտն հանդերձ եպիսկոպոսաւքն տունուն Զպատկն միծա՛ւ պատուով զնեն ի գլոխ նորա. եւ ասի:

Ա՛ռ զմայ և զպսակ թագաւորութեան ի գլուխ քո, ձեռաւք նուաստ եպիսկոպոսաց, որով պայծառնաս շքեպաւք վայելչութեամբ յաւրախութիւն և ի փառս: և լուեալ զբանս համարիտս հաւատացցես խորհրդոյ քոյին պատուոյս: քանզի որպէս մեք հովիւք եմք և առաջնորդք չոգեոյ՝ նոյնպէս և զու զատաւոր մարմնոյ հրամանաւն այ: Արդ զարայիր և քաջ լի՛ր, փրկել զսր եկեղեցի յամենայն հաւկատակորդաց: և ի մէջ սորա կայցցես տնտես իմաստուն: և յայտնեցցիս սիրաւոյ իրաւանց ժողովրդեանս այ: և թագաւորութիւնս որ տուաւ քեզ յայ խորհրդական աւրչնութեամբս, ի ձեռն առաքելոցն և ամենայն սրբոց(ն) լիցի քեզ աթիթ պսակել ընդ փառաւորեալ վկայսն յանվախճան կեանսն ի՛ փրկչէն մերմէ յէք: ընդ որում հաւր և սր չոգեոյն վայել է փառք իշ:

Եւ հանցի նմա աւրհնութի զայս՝ Աւրչնեացէ զքեզ տձ և պահպանեցցէ որ կացոյց քեզ թագաւոր ի վերայ ժողովրդեան իւրոյ՝ նոյն ինքն արասցէ և

ԿՈՑՎՈՒՄ — ԿՈՒԼՏՈՒԹՅՈՒՆ ԳՆՈՎՈՐԴՈՒՄ

Այս քիմիայի մասին

Ան պարգեւեւացէ քեզ ու գնու թիւն և
կարողութիւն ի վերայ ամենայն հակառակոր-
դաց քրիստոնէից, առ ի հաստատել զհինգե-
ցի խաչալարւթբ. որպէս զի մնասցեն ի թա-
գաւորութիւնդ, և առաջնորդեացեն դաւա-
քքիստոնէից անբիկիլ յամենայնի. որով պա-
նացեն զոտորութիւն խաչալարթբի, և ծառա-
նացան զյարմարեալսն կեանան ընդ ամենայն
թագաւոր բարեպաշտո յաւիտեանս յաւի:

Կարգադրումն ուսարագի՝

Քարերար տր ած՝ զորս հաղորդեցաք ի սուրբ պատարագս, լուսացիս ի մեղաց սովաւ զճառայցս քո, և պանծցես ի կամս քո, հնչ զութիամբ առաջնորդիլ Ժողովրդիանս: Աի մի՛ լիցուք յայթահարած յաներևոյթ թշնամուոյն, ալլ յայթեանցո՛ւք նմա ի ձեռն տնդ մերոյ յի իդ որ ցինաց զեղ իւր սուրբ արեամբն: Լնդ որում քեզ հաւո և սր հոգւոյդ վայիկէ փառք ի խանութ թիւն և պատմ:

Ելանեն յիկիցեւոյն, և հեծանի թաղաւորն ի ծածկած երկուար. ևւ. սպաւ-
րապետն հեծանի միայն առաջի թաղա-
ւորին և նշանակն արքունի ի ձեռին իւ-
րում. ևւ. թաղապիրն յաջ գիհ թաղաւո-
րին ունեկով զմեւ թագն ի ձեռինն: ևւ.
սենեակաջն՝ ի ձախ գիհն, և պապ զիւր
զկնի նորա. և ջամբուլայն զկնի թաղաւորին
թրքաբամբ: ևւ. մարաջախան ունեկով
զնշանակ զուղորտաւայրին գնալ առաջի
նորա. և ալ լիճ ճորտերն թրաքամբ
պատախով զթաղաւորն: ևւ. տմինայն եր-
գովք և փառապարզեալք գան յապարանն
արքունի. և մտեալ ի ներքս՝ նստի թա-
ղաւորն յաթո թաղաւոր թեանն: ևւ.
աշտիճանաւորքն կանգնին բոլոր յաջա-
կողմն և ի ձախակողմն. և զուղորտաւա-
լըն նշանիւն հանգերձ առաջի թաղաւո-
րին. և մարաջախան առ զբանն նշանիւ
գուցուցաւայրին: ևւ. յորժամ կամենան
սեղան բերել, նա առ չհամանք սենեա-
կայն՝ ջամբուլայրին առնալ ջուր և իւրով
ձեռամբ լնուլ ի ձեռն թաղաւորին: ևւ.
յորժամ գնի սեղանն՝ նա փառն(ա)նայ
սենեակայն զծաղիկն և լիճ ճորտ մի պատ-
շաճաւոր, նոյնպէս և թաղապիրն զմեւ

խմայն. և զուհտուստային զնշանակ թա-
գաւորին յապաստարհն. և մարաջախտն
զնշանակ զուհտուստային յաւաղ ճա-
յուշն. և նաւին ճաշակել, և սննեակայն
և պաւղերն սպասաւորին ըստ իւրիւնց
աստիճանին. և յորժամ կատարի ճաշակ-
մունն, զա՛րձեալ կանգնին աշտճանա-
ւորքն որպէս յատաջ զրիցաք ըստ իւրա-
քանչիւր զործոյն. և կատարեն ուրու-
խտթիւն պատշաճաւոր մինչև ցինն ժամն:

Եւ յորժամ կամի թագաւորն փոխիլ զթագաւորական զգեսան, դաչ գունդուստապին և թագադիրն և սենեակոյն մեծարեն զթագաւորն և երթան առաջի նորա մինչև ի ջամբուն. և ջամբուայն կենայ ի ջամբուն և ունիկնայ զգետուն: Մտանեն (եւ) այս զ աշտիճանաւորքս եւ փոխեն զզգեստ թագաւորին և զթագն և զառնան առաջի թագաւորին մինչև յաթուն. և նստի թագաւորն որչափ և կամի: Բնաւ այսորիկ զան հպիկկոպոսքն և կլերիկոսքն և կատարեն զժամ՝ երկիոյն, յարքունի և կեղեցին. և բերեն սեղոն. և կատարեն որպէս վերոյ զբաժ: և մասունէ թագաւորն և խաղալանայ յամբոխէն: Եւ շնորհէ զերիւարն թամբաւք և սանձիւքն, թէ՛ ոսկի և թէ՛ արծաթի գունդուստապին, և տանաւն լինի մարաջախան. և գունդուստապն զիւր երիւարն շնորհէ մարաջախտուն. և մարաջախան զիւր երիւարն աւագ չառուխն. և թագաւորն շնորհէ հալաւ և զաւտի ոսկի թագադիրն. և սենեակոյն զսենին յոր և ձաշակէ թագաւորն, թէ՛ ոսկի և թէ՛ արծաթի. և զզգայն: և ջամբուային զգաշտիշուն և զգաշտապրիկն, թէ՛ ոսկի և թէ՛ արծաթի. և պաղիւրին զվարն և զքատարին, թէ՛ ոսկի եւ թէ՛ արծաթի. և այլ լիճ ձորտեհոյն եւ զործաւորայն տայ շնորհս ըստ կամաց իւրոյ: և զիտիլ պարսէ. զի թագուհին ընկի՛ր է թագաւորին եւ մի՛ մարմին և թագակից. վասն այնորիկ պարսա և աշտիճանաւոր տիկնայն)ցն սպասաւորել նմա և սանուղ ի նմանէ շնորհս որպէս իւրեանց արքն ի թագաւորէն: զի և նոքա մի՛ մարմին են ըստ աշտիճանաւորացն ա

աւրինաւ քնւ իակ վաղիւն զան յարքու-
նիւն իշխանքն եւ աիկնայքն եւ սպասա-
ւորին իւրաքանչիւր գործովն ուրախու-
թեամբ՝ աւուրս սրչափ եւ կամին. բայց
զրեմք որ պատշաճն ր աւր է :

ՅԻՇԱՏԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ՝ բազմա-
թիւ, եւ սակայն կը պակսի գլխաւոր
յիշատակարանը :

Ա.— Էջ 126՝ ստորին լուսանցքին
վրայ.— Ձեռքն այն չորանա՛, եւ ա՛յքն
կորանա՛, ա՛յ ոք որ ի սր զրոյս պարապ
սեղիքն զրիչ գնելով՝ այլ որիչ իրմէն ի
զատ բան զրէ, յանդգնաւ ընդ կա-
պանաւք եղիցին :

Բ.— էջ 135՝ առաջին գրչէն.—
ի թուականիս հայոց, Չկ. (1311) յամսեանն
սեպտեմբերի ի ժոյ եղեւ սիւնհոդոս, հրա-
մանաւ սրբաւնեալ եւ երջանիկ կարողի-
կոսին հայոց մեծայ սն Կոստանդեայ. յե-
կեղեցիս որ կոչի սբ սոփիայ, հարցաբրն-
նութիւն եւ հրաւէր եղեալ յածուսէր եւ
սխկոպոսաց, եւ ի սրբաւէր քահանայից
եւ սարկաւազաց. սրբաւնեալ եղիսկոպո-
սըն Հանդոն Տեւ Ասեփանոս : Արեւիկոպո-
սըն Սաւսոնի, Տեւ Յովաննէ : Եղիսկոպո-
սըն Ասանու, Տեւ Ասեփանոս : Եղիսկոպո-
սըն յիկոնիոյ Տեւ Սարգիս : Որոյ ի միա-
սին ժողովեալ քննութեամբ եւ ընտրու-
թեամբ հրա իրեցին արժանապէս գրիգոր
խանանայ յեղիսկոպոսութիւն սպլանսոս :

Ձայս գրէ իսարառութիւյսն եւ ձեռ-
նագրեն եղիսկոպոսին. ապա յետոյ
ստնին ի կաթողիկոսն եւ նա ձեռնադրէ
նա յետոյ :

Գ.— Էջ 136՝ գատարկ էջի մը
վրայ.— Ի նստաւ ի Թորոս Կրդկս (կար-
միրայ) Սրսի նրստաւ յաթոս հրպտե ի
թրկս հայոց. ԶԱԷ (1548) փետրվարի
մը. աւրն զ չրթի :

Ի նուստա եւ անպիտան Ազուրիայ
վրդապս Ջուրայեցի. չնորհաւքն այ Կրդկս
նստաւ յաթոս հայրապետութե Սրսայ. ի
թիկս հայոց. ԹԼԳ (1584) փետրվարի ին-
աւրն զ չրթի Դեռ օնդեանց տաւնի մեծ
բարեկենդանին :

Եւ նուստա Յվնեա վրդապս Անբրվզի
չնորհաւք եւ ողորմութնն այ նըստա՛

աթոս հայրապետութե Սրսայ, ի մեծ թիին
հայոց, ԹԻՄԱ (1601), զկար հոռոմոց, ի.
աւուր կրկէի :

Եւ նուստա Սիմեոն կրդկոսըս սե-
վասացի. չնորհաւքն եւ ողորմութնն
այ. նստա յաթոս հայրապետութե Սրսայ,
ի մեծ թիին հայոց ԹԶԲ (1633). ձեռամբ
նուստա . . . (չարուհակութիւնը՝ մէկ
տող ծածկողդի եւ անհասկնալի) :

Դ.— Էջ 210՝ գատարկ էջի մը վրայ.
Նուստա խաչատուր կրդկս նստաւ յա-
թոս հայրապետութե ի Սրս թիին Թ (1551) :

Նուստա խաչատուր կրդկս նստաւ
յաթոս հայրապետութե Սրսայ. թիին. ԹԹ
(1560). փետրվարի. ժոյ. փետրվարի. դ.
թի ԹԼԳ (1584) առ քս փոխեցաւ, որոյ
յիշատակն ահաթը եղիցի. ամէն :

Նուստա Տիրասուր կրդկս (սրբուած)
նստաւ յաթոս հայրապետութե. Սիւս.
թիին. ԹԼԻ (1586) մարտ ամսոյ. ի.

Նուստա Բեքիացի Պեւրոս կրդկս նըս-
տաւ յաթոս հայրապետութե ի Սիւս թիին
ԹԶԻԷ (1608), ապրիլի. իթ. օր հինկ-
չարթի :

Նուստա Թորոս Կրդս Սրսեցի՝ նըս-
տաւ յաթոս հայրապետութե. ԹԼԼԳ (1784),
եւ փոխեցաւ առ քս ԹԼԹԻԷ (1796). սեպտ-
իդ. յօրն որոյ յիշակն օրհնութե եղիցի :
Նուստա Կիրակոս Կրդկս նստայ յա-
թոս հայրապետութե. որ եմ եղոր որդի,
վերոգրեալ Թորոս Սրսզն կթեղկսին :
ԹԼԹԻԶ (1797) փետր. ժոյ. յաւուր Տոնընդ
առաջի :

Ի ԹԼԹԲ (1803)՝ չոգայ ի սր եեմ.
դ. եպոս եւ զ վրդապոս. դ. քահանա-
յիւք. եւ. եւ սպարոք. անտի եկի ի
բեքիա տիր բխար :

Ե.— Էջ 357.— Ձեռքանիկ սուրբ
հայրապետն հայաստանեաց զՏեւ Կոստան-
դին գատապաւոյ սորին՝ յիշակիք ի քս պա-
տահալք ամին :

Ձ.— Էջ 434.— Նուստա Կոստանդին
Կարողիկոս գատայ զչարապետութիւնս հայ-
րապետացն հայոց զըրեայ ձեռամբ սուրբ
հաւրն մերայ Նեւսիսի արեւիկոպոս-
սի Տաւսոնի, եւ ետու զրեկ տաւ, Սր է
այս : Ա. ԹԻԹ (1610) :

Ի մեծ թախ հայոց Պրթ (1380) ա-
մի. յաւգոստոս ամսոյ մե. Ի չորեքշաբ-
թի աւր, հանդաւ Ի քս պատուական հայ-
րապետ Հայոց Տր Կոստանդին երկրորդ
Լամբրոնայցիւն. որոյ յիշատակ նորին
աւրչնութիւն եղիցի:

Է.— էջ 435.— Եւ Լեւոն րազաւոր
հայոց, որ կամաւ քն աշ լինելոց եմ թա-
գաւոր Հայոց, խոտանամ, ուխտեմ, և
երգնում առաջի աշ և երանելոյն սրբոյն
Պրկորի Լուսաւորչին, որ յինիմ ես յայ-
ամհետէ պահապան, և զերծանող քահա-
նայապետին՝ և սր եկեղեցոյն Հայոց և
ամն կղերկոսաց նորայ, Ի յամն կարիս և
Ի յաւգուտ իւր, պահելով և խնամելով
զհայրենիս, պատիւիւս, և զիրաւունս
նորա, որչափ կարողացայց աւգնութիւն
այ ըստ զիրտութե և կարողութե իմոյ
ուղեյ յատակ հաւատով, այնպէս ած աւգ-
նէ ինձ եւ այս սր աւետարանս աշ
Գ հետ կրկնէ:

Նըւստոս յոնանես կարցոյիկոս նըս-
տոյ Ի յաթոս հայրապետութե, Ի թվկիս
հայոց՝ ԶԼԵ (1486):

Նըւստոս Յնես կրցոյիկոս րոյիկուտ-
ցանկիկի նստայ Ի յաթոս հայրապետութե
Ի թվկիս հայոց ԶԼԸ (1489) Յուպար ա՛մ-
սոյն Ի զ Աւր չորեքշաբթի . . .

Ը.— էջ 436.— Նուստոս, Յովն
կրցիկ ա՛մ հայոց, նստայ յաթոս Հայրա-
պետութե, Ի Սիս քաղաք թվին հայոց ԶՀԴ
(1525) մայիս ամսոյ. աւ աւրն. ըլի:

Երթայ մաղաղաթս Ի Վնիսուտ առ
կա՛թոյիկոսն ամենայն Ի Տէր Կոստանդին,
Ի րումաւայ Եպի իրալիոյ:

Նուստոս Սիմեոն կրցիկ Զկրոնցի
նստայ յաթոս հայրապետութե Ի Սիս
քաղաք. թվին. Հայոց. ԶԶԸ. (1539)
Ապրիլ է: աւրն. ր չթի:

Նուստոս. Ղազար: կրցիկ: Երկրորդ
զեքունցիս: նստայ. յաթոս հայրապետ-
ութե. Ի սիս քաղաքին որ եմ հաւր եղ-
լաւ ր. որդի, Սիմեոն. կրցիկ. . . թվին. Հա-
յոց. ԶԴԴ (1545) յիշեցէք Ի յաղաւթս ձեր:

Թ.— էջ 437.— Ի Վն աւման կրց-
կրոնցիկ:

Նախ՝ զի առէ ուսրինեաց պատմու-
թիւն. թէ Զմի (1268) հայոց թն (Չ) Ի մո-
մոսպոլայ աւ ձեցին զյկի կրցիկս: Բոյ զիրոսա-
իայ մկնչն առէ, այսպէս աւ ձանեն զեպս.
և զհպս յակուկ Ի վր եպին սա է: Դոյ
վանական պատմագիրն զրէ թէ. զպետրոս
պտրիգն Սարգիս կիղիկսն Ի կենդանութե
իւրմ աւծեայ էր իւրմ ձեռաւ քն: Դոյ.
Հմբման քչն առէ. թէ Քն նիս աւրեաց
և ձեռնադրեաց զառաքեալսն, և արար
զնս կիղիկսուն, և ապա յղեաց զհգին
սր: վս յն պաճոխն մեք այլ աւրհմք
յոջ և սամք զաստիճան, և յիտոյ աւծա-
նեմք մեռնուով: Եդ թմ պատմութիւն զրէ,
թէ Բմն հպս աւծանեն, կիղիկս ըս (Պ)
(կրնայ կարգացուիլ նաև. ա՛մ) հայոց (տար-
բեր զընով և նստուով՝ կամ Զ կամ Դ) աւծա-
նեն զգապաթն խչանման մեռնաւսն սր.
մին քահն զխաչն Ի ծոցրակէն մի գայ
Ի քթին վերա և Ի ձկուն, ու աւ. սկըն-
ջէն տակուցն Ի միիւսն. Այլ և բորի
պատն ձկուն Ի յոջ ակունջէն Ի ծածրա-
կին վրայէն Ի ձախ սկնջին տակուցն
մինչ Ի քթին վր:

Ժ.— էջ 438.— Իս՛ոք այ և առէ
զիւր ր աղթքն որ է աւծմանն եպին.
ապա զանունն զձուցնէ. ա՛յ զիսն կիղի-
կս. առէ. և յիտոյ զաջ րութն, և զնրին
աղթքն. առն Ի ձեռն առնն եպին Ի ձեռն
բլր զիս պիւն. և առնն զնր աղթքն: առն
զկնիքն որ է մանին կիղիկսութե զնեկով
Ի մասն Ի միջինն, և առնն ըզնր աղթքն:
առն զառե, և առնն ըզնր աղթքն այլ:

Եւ ոք ա՛մքն աղթինս է հպս աւ-
հէքին. անդ զիտ և կրգաւ եւ զաջովն Յկր
վիպարս յիշեցէք որ զսք պատ և չրգրեցի.
թէ հաւանիք ընկլլաւ. և թէ ոչ նա զաք
ոյջ կեցիք. և այն րաւ է:

ԺԱ.— էջ 1.— Երկրորդ յուստոս
րիչ Հայկազան աղգիս Տր Կոստ(անդին)
զանաբման և զմեղաւոր ծառայս ձեր
զկաղմծոց սորայ զՎասիլիկոս յիշեա առաջի
Քի Տն մերս:

ԺԲ.— Նոյն անդ.— Այլ և զիս
զանապիտան ծառայս այ՝ զվերջին կազ-
մաւոյ սորայ՝ զնուստոս հոգս զկիրակոս
Երեց՝ յիշեցէք առաջի րեմին, Քի:

Ընդ առաջին, և ընդ միջին աշխատողացն ի սր գիրս նայ և դիտ՝ ըզվերջին նւագեայ ծնունդս եկղցւոյ զՅովնանէ՛ս յըզպտս, որ և ողորմութբն այ կթղկս. Ազաչեմ՝ յիշել ի ար և ամ ողորմի ասել.

և ամ ձեզ ողորմեսցի ամէն: ԹԵՆ (1606).
թվին կզմցի:

ԵՐԱՆՈԹ.— Մեռնի նիսթերուն չափերուն կամ կշիռներուն մէջ ո կը նշանակէ իմիկ տում:

3.— ԹԱԻՐԻՋՈՒ ԹԻ 66 ԱԵՏԱՐԱՆԸ *

Հին թիւ՝ չուշի

Ձեռ. = 1469

ԹՈՒՂԹՔ՝ 252.— ՄԵԾՈՒԹԻՒՆՆ՝ 16×12×4 հրդմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն.— ՆԻՒԹ՝ լաւ յլկուած բույր, դեկնօրակ.— ՏՈՂՔ՝ 21.— ԿԱԶՄ՝ կարմիր բույրե երեսով խաւաքահայ, նոր.— ՄԱԳԱՂԱԹ.— ԱՅ ՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ պահուած. սկզբնական կաշեայ կողմերը ինկած եւ ի նորոյ կազմուած. մաշած շրթներէր դանակի սակ կտրուած, լուսանցքի գարդեր վնասուած: Չորս աւետաններն ալ ունին իրենց մանրաստանախորտիւնները. ստորին լուսանցներու վրայ կան համաքարքառի համարանիւթերը, սեւ ու կոկիկ գրով: Չորս աւետաններն ալ լման են, ինչպէս նաեւ յիշատակարանը.— ԳԱՏԱՐԻ ԹԵՐԹՔ՝ չորս քեր սկիզբն ու վերջը.— ՍԿԶԵՆԱՏԱՌՔ՝ իւրաքանչիւր խորանագարդ եջի վրայ, մարդագիր, կենդանագիր եւ քոչնագիր, վայելուչ նկարչութեամբ. համարներ ունին կարմրադեղ յաջող երկարագիր.— ԳԻՐ՝ սեւ մեղմով բնիւր բոլորգիր.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ իւրաքանչիւր խորանագարդ եջի վրայ, միշտ երեւական տող. առաջինը գարդագիր, զուգարդ, յաջորդական տողեր կարմրադեղ եւ մանուշակ կարմիր երկարագիր.— ԼՈՒՍԱՆՔԱԶԱՐԻՔ՝ չորս մեծ, իւրաքանչիւր խորանի կից, գարդարուն: Ներքին բոլոր լուսանցագարդերը սովորական մօթիֆներ, կարմիրի եւ լազուարդի ծաղկումով.— ԽՈՒՄԱՆՔ՝ չորս հաս, չորս մետաքաններու ըսկիզբը, էջ 1, 139, 229 եւ 383, բոլորն ալ հայկական եւ պարսկական մօթիֆներով յաջող ծաղկումներ, լազուարդ յասակի վը-

րայ, մեծ ու վոմբ վարդեակներով.— ՆԼԿԱՐՔ, ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ եւ ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ՝ կը պակսին:

ԳՐԻՉ՝ Անանիա աբեղայ.— ՍՏԱՅՈՂ՝ Ասեփանոս ֆնէյ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՁԺԸ (+ 551) = 1469.— ՏԵՂԻ՝ Հերմոնի վանք.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անյայտ: Ձեռագիրս 1926 մարտ 6 ին նուէր տրուած է Լոնսոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն, Խաչիկ Խան Սարանեանի կողմէ:

Մատենան է Աւետարան, թղթեայ, նկարուն, ուր կան չորս աւետարանները լման. կը պակսի չորս կնիքն չնացելոյ՝ մասը:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— էջ 500 (Գլխաւոր յիշատակարան) — «Փառք անեղ բանին աստուծոյ, ներքն ի միւս՝ կատարեալ տառնաւորութեամբ, և միտորեալ ըստ աստուծոյ թեան, Խաչնայ...»

Եւ ա՛րդ գրեցաւ սա ի թուարեւութեան Հայոց, ՁԺԸ, (1469) ի հայրապետութեան տնայն Բոքսակաի: Գրեցաւ սուրբ աւետարանս ի վանս Հերմոնի ընդ հովանեաւ սուրբ լուսաւորչիս եւ սուրբ յակոբիս եւ սուրբ ասեփանոսիս. և սուրբ վարդապետացս որ աստ կան հանգուցեալ, և ի յառաջնորդութեան ուրգիս բարեւակեխս: Ձեռամբ սուտ յանուն անանիեալի գրչի. որ անուամբ (Բ)ս միայն խաբեղա՝ և ոչ գործով: Արդ ամենայն սքաւորչ ցանկայ վանս սիրոյ արքայութեան որպէս

* Տես Բաղդադիւպ. 1934, էջ 348.

ասէ առաքեալն. թէ երանի որ ունիցի զաւակ ի սիրնի և ընդանի եմ: Սա սեփանոս Բանայայ. ստացայ սուրբ աւետարանս, և ետու զրեկ զսոյ յիշատակ ինձ և ծնաւորաց իմոց. հաւրն իմո՛ւ սովորին և մաւր իմ քանկին, և հաւրեղբաււրն իմ մկրտչի լուսակրաւն աբելայի, և կողակցին խումարին ? և որդին իւր յսկոբ. ալիքսանոս, զրիգոր, արիսաակեան: և զղուստրն իմ զմարգարիսն, և զքոյրն իմ նուրմիկի, զհոռովաիմէ և զամ արեան մերձաւորսն, զկենդանիսն և զհանգուցեալսն, և աստուած որ առասն է ի տուրաւ ողորմութեան ձեզ յիշողացդ և մեզ յիշելոյս ողորմեացի իւր միւս անգամ գալստեամբն ամէն և եղիցի:

«Իարձեալ յերևանդեալ աղաչեմք զձեզ ով մանգուլք սուրբ եկեղեցւոյ որք կարգալով կամ աւրինակելով զլեբրին ըստացող սուրբ աւետարանիս զուսայ միւրսն որ ըստացաւ զսոյ յիշատակ իւրն և ծննդալոցն իւրոց, ուստայ յակորին և կողակցին իւրոյ ճալուսին և իւր զաւա-

կին ճանապարհն նիկարին, քրիստոս տաւած աւրհնէ զուսայ զմիւրսն և զիր որդին և զխուփալիւր եւ զշահկուլ որ և զմայրն սոցա զհոռովաիմայն. յիշեցէք ի քրիստոս և աստուած զձեզ յիշէ ամէն»:

Բ.— Էջ 501. — Իարձեալ զերջին ստացող սուրբ աւետարանիս ըրտասակեմք. որ ստացայ մետովպ եպիկ զաւետարանս ի հալալ ընչից իմոց, առ ի. Ժ. Դ. զահեկ: Յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց. հօրն իմ խուլապին, մաւրն իմ պեկի խաթունին, կողակցին իմ ճիլալին, որդւոյն իմոյ զաւարայ նորաբողոք սարկաւազին. աղամբն. առ հասարակ ամենայն աշխատողացն սոցայ յիշեցէք զսէրն աւմենայնի ի թվ. Ռժն (1556). ի յառաջ նորդութեան սուրբ արքողոյս սուրբի, քսեփանսարհեպի. ի թագաւորութեան շահ քանակին, կաթողիկոսութեան Էթլիմային Տեւ Միխայիլին:

Լոռտոն, 25 Ոգոստոս 1934

4.— Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն

Հին թիւ՝ չունի

Ռժն ? = 1658

ԹՈՒՂԹՔ՝ 276 (=552 էջք).— ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ՝ 17×12,5×5 սնկմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն 10×3 սնկմ.— ՏՈՂՔ՝ 23.— ՆԻԻԹ՝ ծայրէ ծայր յաւ յղկում քնիւր մագաղաք, նուրբ, դեղնամոյն.— ԿԱԶՄ՝ նորագոյն, մութ կանաչ, խաւաւորեալ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ նին կազմի կողքեր ինկած եւ ի նորոյ կազմուած: Հասոր մեծապէս վնասուած խոնաւութենէ, զարդական մասը անաղաթ: Էջերու ստորին լուսանցքներուն վրայ համաբարձաի համադրանքներ դրուած, մանրասառ: Քովհաննու ի վերջ կայ Քիւր կնոջն շնացելոյ: Դիլաւոր յիշատակարանը քեռ կարն, բայց անգուր

կերպով երուած ու սրբուած: Խրաւան. չիւր աւետարան ունի իւր խմբագրին յաջող նկարը, խորանագուրդ, մանրամասն նախադրութիւնը, նիւթերու ցանկը՝ ապիւսակածէ սիւնակներու մեջ ցանկուած, ինչպէս նաեւ համաձայնութեան ցանկը՝ «Նախասացեալ զլուխներու»: Եւստիոսի առ Կարպիանոս գրած համաձայնութիւնն ու ասոր յարակից համաձայնական թախակներ կ'երեւան թաք հանդիպակաց եւ միջանկեալ եջերու վրայ, թաք խորաններու թալ: Զգալի խոնաւութիւնը ո՛չ միայն վնասած է հարիւրէ աւելի քնիւր մագաղաքներու եւ զանոնք մասամբ անճանաչելի դարձուցած, այլ եւ մեծապէս վնասած է

գրչութեան, գունաքափ րնելով էջերն ալ, տեղ տեղ անընթեռնելի. — ԳԻՐ՝ սեւ մելանով մանրիկ բոլորգիր. — ՎԵՐՆԱԳԻՐ՝ երեւական տող բոլոր խորաններու տակ: Առաջին տողը գմայլելի բռնագիր, ծաղկեկար ոտիկ յատակի վրայ, նուրբ եւ յաջող. երկրորդ եւ երրորդ տողերը երկարագիր, առաջինը լազուտայ, երկրորդը՝ կարմրադեղ: Այսպէս չորս Աւետարաններու վերնագիրները յար եւ նման իրարու, կը կազմեն զորչութեան գարդագրութեան ամենայնաջող մասը. — ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՓ՝ բազմաթիւ, ո՛չ միայն չորս աւետարաններուն սկիզբը, այլ եւ ամբողջ հասորին մէջ: Մասքեռսիքն սիրուն մարդագիր մ'է, ծիրանի պարեգոտով, գլուխը *Նիմրուս*, ունի երկնագոյն երկար շապիկ եւ ոսկեայ գոտի: Աջ ձեռնին մեջ բռնած է զայաւափուրը, զոր կը շփորէ. ձախովը աւետարանը բռնած է. Մարկոսիքը, էջ 179, կենդանագիր է, հանդիպակաց գոյգ մը վազեր, ոսկեգոյն, նուրբ վրձնով: Ղուկասիքը, էջ 275, լեղակազոյն շատ սիրուն վիշապագիր մ'է, իսկ Յովնանիքիք՝ ծիրանեփառ բռնագիր մը: Ներքին բոլոր սկզբնատեղերը նրբեմանց եւ գոյնգոյն բռնագիրներ են. համարադուլները ունին ոսկի եւ լազուտայ երկարագիր սկզբնատեղ. — ՂՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՓ՝ ո՛չ միայն խորաններուն կից, այլեւ բովանդակ հասորին մեջ, գունագեղ, զանազան մեծութեամբ իրարմէ գեղեցիկ, լուսավայլ, այլազան *ժողովներով*: Չորս խորաններու լուսանցազարդերը կոնածեւեր են, կապոյտի, ծիրանի եւ ոսկեղ գեղեցիկ համալցութեամբ, չորսն ալ զրեքն նման իրարու: Ներքին լուսանցազարդերը. քիւով 137, քեւ սոյնուական ծաղկումներ ունին, բայց շատ յաջող են իրենց նուրբ վրձնովն ու գոյներու ներդաշնակութեամբ. — ԽՈՒՍԱՆՓ՝ քիւով 16 հատ, հայկական գարդանկարչութեան գմայլելի նմոյշներ: Մասքեռսիք խորանը, լեջ 39, ունի կոնածեւ բաց նախա. քնսիր ոսկի յատակի վրայ սիրուն բառեակներ, նրբնիկ նաշակաւոր վարդակներով: Վրան բխրեղեայ ջրամանը, երկու կողմը տասրակներուն, քերտուրն գունաքափ: Մարկոսիքը, լեջ 179, նոյնպէս կո-

նածեւ բաց նախա: Վարդագոյն ժանեկածեւ երկրի մը մեջ եւ ազնիւ ոսկի յատակի մը վրայ կը ծփան հեզգհեռ մեծցող երեւ գոյգ գուարք վարդեակներ: Վերելը խառնակ գոյգ մը տասրակ: Շա՛ս աւելի սիրուն է Ղուկասու Աւետարանին խորանը, որուն ոսկի յատակին վրայ կը ծփան խառնածեւ տասր վարդակներ, հնգեղա գորգի մը պատմանքը տալով պահ մը: Վերելը գոյգ մը կախաւորներ: Յովնանու յատակ խորանը, լեջ 431, նոյն է քե՛ր գոյներով եւ քե՛ն կարով: Մտածեւ տեւեկներու վրայ բացուող կակուղներ, վարդագոյն երկզգարդի մը մեջ: Եւսեբոսի եւ Կարպիանոսի յաջող մանրանկարները, սկիզբի 10—11 հանդիպակաց էջերուն վրայ, դեմքի եւ զգեստի սիրուն նմոյշներ են: Համաձայնութեան տախտակները զարդարող տասր խորանները, քեւ խոնարհութեան ազդեցութեան տակ քիչ մը գունաքափ, բայց կը մնան հայկական գարդանկարչութեան գեղեցիկ նմոյշներ. — ՆԿԱՐՓ՝ չորս հատ միայն, չորս Աւետարանիչներու յատակ. առաջինը, էջ 38, Մասքեռսն է, նստած դիրքի մեջ, կապոյտ պարեգոտ եւ մանուշակի կարմիր փիլոնով, զլխուն վրայ ոսկեղեղ *Նիմրուս*: Աջ ձեռնով ցոյց կուտայ ձախով բռնած եւ իր կողմ խմբագրուած Աւետարանը: Մարան կը ներկայացրնէ գոյգ զանգակատնով զմբարտուր տանաւին ու կից վանքին գուլիքը: Մարկոսի նկարը, լեջ 178, աւելի յաջող է. նրսած է զամասեան լայն արտոյի մը վրայ ու մերկ ոտները կը հանգչին ոսկեյատակ ծիրանեղեղ լայն արտոյակի մը վրայ: Հագած է կանանչ պարեգոտ ու կարմիր շապիկին օձիքը կ'երեւայ ոսկեղեղ հարուստ փիլոնին տակէն: Դեմքը շա՛ս յաջող է. զլխուն վրայ *Նիմրուս*: Խմբագիր աւետարանչին աջ ձեռնով բռնած վիշապը բովը դրուած քանաճամանին մեջ է, իսկ ձախով բացած է գրուած Աւետարանը: Բիւզանդական զմբարտուր եւ գոյգ աշարակով եկեղեցին, իր սիրնազարդ գուլիքով կը ներկնէ աւետարանչիք. «սա զրեց իր աւետարանը ընդ հովանեաւ եկեղեցւոյ...»: Եկեղեցւոյ եւ ասոր կից մեծ վանքի մը նման գուլիքի մը մեջ է Ղուկաս, լեջ 274,

հազաձ ծիրանեգոյն պարեգօս, զոր գրեթէ ամբողջովին կը ձածկէ մօր կանաչ ասեղանակար նոյն փիղոն մը: Դեմքը պայծառ է, գոհունակ, յաջող նուրբ զիծերով եւ ոսկի *շիմքուսով*: Գոհունակ անո՛ր համար որ Ղուկաս լրացուցած է իր Աւետարանը, փառակազմ եւ զոց վիճակով բրանած իր ձեռներուն մէջ եւ յրաձ սիրտին վրայ: Մերկ ոտներուն ձակ կարմիր բազմակ: Քովը գրչութեան յատուկ ո՛չ մի առարկայ չերեւար: Տարբեր ոնի է Յովհաննու նկարը. ան ճանարի մը գալիքը չէ բնատու, այլ քաղաքը, ուր առանձին է սակայն, առանց իր օգնական Պրոխորոնին, առանց խորհրդաւոր ձեռքին, այլ Ս. Հոգւոյ նշանակը միայն կ'առաջնորդէ իրեն: Նրանքին հազաձ է կապոյն ներքնոց, ձածկուած գրեթէ ամբողջովին ծիրանեփառ փիղոնով, ու մերկ ոտները քաւեայ բազմակին տեղ, կը հանգչին ժայռի քարերուն վրայ: Դեմքը գեղեցիկ, յաջող, իր ալեքուն մէջ նոյնիսկ, ու հանդարտ՝ ոսկեղեղ *շիմքուսի* ձակ: Քաղաքի մոռային մէջ այս բոլորը կը գեղեցկանան սակայն: Լա՛ւ պիտի ըլլար Դամասկեան նոյն արքոթին տեղ քարէ զանգուածի մը վրայ նստած տեսնել սուրբը: Հեռուն կ'երեւան կապուտակ ձովն ու եգիպտի բնակութիւնները: Զորսն ալ յաջող են, իբր նկար, ու գեղարուեստական նոխորեան տխանչիլ հանդիսարան մ'է արդարեւ հասօրս.— ՍԱՆՏԱՆԿԱՐՔ՝ բիւով 82 հաս, կը կազմեն շա՛տ յաջող, նուրբ եւ արտայայտիչ հանդիսարան մը, բոլորն ալ արտաքին յուսանցներու վրայ, եւ բոլորն ալ աւետարանական դրուագներ, ներդաւանակ՝ միջանկեալ նոյն յուսանցազարդերու հետ: Բոլորն ալ հայկական մանրանկարչութեան տխանչիլ նմոյցներ են, եւ զոքայնաբար անկարելի է բոլորին ալ առանձին նկարագիրը տալ: Արուեստագէտ մանրանկարիչը իր կարելին քաւ է աշխատել նուրբ վրձնելով մանրատիկ յեմքեր զմագրելու, ամենուն մէջ կեանք, յոյս եւ ստուեր ղենելով, զնահասելի յաջողութեամբ մը: Յիսուս տիարական դիմքն է այս բոլոր շնորհալի մանրանկարներուն մէջ, զիսուն վերել բիւզանդական *շիմքուս*, լեւրակի զոյն պարեգօս,

վարդագոյն ձալկենկար քիկնոց, ոտները մերկ: Իսկ Յիսուսի հետ այս մանրիկ նկարներուն մէջ մանուկներ, բոլորն ալ ժամանակի տարագրերով, ըլլան առանկաներ, կոյրեր, կարդացող դպիւրներ, կալեր կամ անդամալոյծներ, իւրաքանչիւր կիներ կամ մահաւորներ, այնպիսի յաջող յիմագծութիւններ ունին, որոնք կարծես կը խօսին Քրիստոսի հետ: Էջ 205, Հրեայ զինուորի մը իսկաշիւ մանրանկարն է, սուսերամեղ, կարմիր գլխանոցով, կապոյն տարաւալ եւ վարդագոյն գոլակներով. աջ ձեռքին մէջ բռնած սկուտեղով Յովհաննու զոյնը՝ Հերովդէսի տանելու դիմելու մէջ: Բոլորն ալ աշխատ: Մանրանկարիչը, հաւանաբար ներշնչուած Տար Սուսանաց տաւակի խորհրդաւորութենէն, զայն առանձինն մանրանկարած է, յէջ 147, ոսկեղեղ յատակի վրայ, $10 \times 7\frac{1}{2}$ սնկմ. մեծութեամբ: Մանրանկարս կը ներկայացնէ հարսանեկան նոյն ապարանքի մը ոսկեղեղի զուտը, փակուած վիճակով, որուն առջեւի մարմարեայ առաջին աստիճաններուն վրայ կանգնած են, իրարու յետեւ հիւղ կոյսեր, մարելու մօտ միակ ջահ մը (torche) բռնած: Բոլորն ալ կը զարմանան դուռը զոյնելուն: Վե՛րք, սակայն, իմաստուն հիւղ կոյսեր, բոլորին ձեռքը վառուած մոմեր. կ'ընդունուն Երկնաւոր փեսայէն: Ներքին մանրանկարները աւելի յաջող են սակայն այս մէկէն: ԳՐԻԶ՝ Յովհաննէս.— ՍԱՆՏԱՆԿ՝ անծանօթ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌՃԷ (—1658).— ՏԵՂԻ, ԾԱՂԱՅՈՒՄ՝ անյայտ, Յիւստանիստան բերուած ըլլալուն: Զեռագրիս այժմու տեղն է Գեր. Տ. Եղիշէ Արեւիսիկ. Կարտան:

Մատենան է Աւետարան, մագաղաթեայ, նկարուն, հարուստ, սիրուն մանրանկարներով:

ՅԻՇԱՏԱՆԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ 541 (Գլխաւոր յիշատակարան) *մէկ ու կէս սինակ, գրեթէ ամբողջութեամբ քերտած.*—

«Փառք ամենասուրբ երրորդութեան հօր եւ որդւոյ եւ հօգւոյն սրբոյ այժմ եւ:

Արդ գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի ... սալ (չի կարդացու իր) ի թուարեւոյն:

թեանս Հայոց Ռճէ (= 1658) և ի յառաջ-
նորդութեան Տեառն Թակոբայ (sic): Արդ
աղաչեմ զամենեւեան վասն սիրոյն Քրիս-
տոսի, որ հանգիւյիք սմա ընթեռնյով և
կամ ուսմամբ, յիշեալիք զիս զՅովնան-
նէս և զպատուական ծիրունի քահանայն,
զհայրն իմ ... (Մակաբ, Մուրաբ) և
զմայրն իմ ... (չի՛ կարգացուիր): Եւ
արդ աղաչեմ և անպիտան գրիչս Յով-
նաննէս յերես անկեալ ... (մնացեալը,
5 — 6 սուղ, չի՛ կարգացուիր):»

Բ.— էջ 542՝ տարբեր և վերջին

գրչէ:— Դրձլ յիշեցէք վերստին նորոգող
և կազմեցնող սբ յաւետարանիս Տէր Մար-
կոսի զուսար միջախ Մարիամն որ նորո-
ցիլ հառու իւր ննջեցելոցն, պապուն Տէր
Մարկոսին և հղբօրն Տէր Ներսէսին և
Յակոբին և այլ ամ ննջեցելոցն, աղաչեմ
զընթիւրցող սբ աւետարանիս և օրինա-
կազք (յ)իշեցէք ի սբ ապօթս ձեր գվե-
րոյ զրեակոս և զուք յիշեալ լիջիք ի
Քսէ Սյ մերմէ ամէն Հայր մեր որ եր-
կինս սբ:

5.— ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ

Հին թիւ՝ չունի

ՌԻԷ — 1608

ԹՈՒՂԹՔ՝ 347 (= 694 հօք).— ՄՆ-
ԾՈՒԹԻԻՆ՝ 20×15×6 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻՆ՝
ԵՐԿՈՒՆ, 16×5 սնդմ.— ՏՈՂՔ՝ 29.—
ՆԻԻԹ՝ հասարակ քույր.— ԿԱԶՄ՝ աղեւե-
րան, շաղանակադոյն կառեպատ, խաւա-
հաւեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱՆԱԿՔ՝
չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ հպատակութ. կազ-
մի թերիս ըլլալուն, թիկունքն եւ ծայրերն
հիւնցած: Հասորս զարդական ռեւե աւժեք
չունի. վերնագրոց սեղերը բաց ձգուած են
ստանց ծայրելոյի եւ գրուելու, բնորո-
նակութիւն ըլլալով.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝
չկան.— ԳԻՐ՝ սեւ մեյանով կոկիկ ցոսրցիւր,
ծայրէ ծայր միեւնոյն գրչութիւն: Համար-
ներուն սկիզբը կարմրադեղ գլխազիւր:

ԳՐԻԶ՝ ելլիա.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անյայտ.—
ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌԵԷ (= 1608).— ՏԵՂԻ՝ ան-
յայտ.— ՄԱՂԿԱՌ՝ անծանօթ.— ԿՆԻՔ՝ հօ
679, եղծուած, Քի ծո...:

Մատենան է Բժեկարան, Ամիրսովլա-
րի Անգիւսաց Անպէր, թղթեայ, կազ-
մուած, բնագրին հետ նոյնը, անգարդ, որ
կը բովանդակէ Յառաջաբան - Յիւստա-
կարան.—

1.— էջ 1.— Շնորհիւն և ողորմու-
թեամբն արարչին և անմահին Աստուծոյ

որ պարգեւող է ամենայն բարեաց, և
բաշխող է ամենայն շնորհից եւ արժող է
գօրութիւն և բնութիւն և օգտութիւն
ամենայն ստեղծուածոց. Անասնոց, զա-
ղանոց. և բոսսց և անկոց. և զուսուսի
և զիմաստութիւն ի մարդն ապաւորեաց
և պատուական արար ի մէջ ամենայն
ստեղծվածոց. և զամենայն շնորհ և զհրա-
ստութիւն յինքն եղի՛ր և զգայութիւն
իրե՛ս Տէր Աստուած մարդկան, որ զա-
մենայն հանձարեղութիւն ի գործ արկա-
նէ. թէ աստուածպաշտութիւն է, թէ
իմաստասիրութիւն, և թէ աստեղաբաշ-
խութիւն, և թէ երկրաշափութիւն է, և
թէ թվականութիւն է. և թէ բժշկութիւն
է, և թէ երաժշտականութեան արհեստն
է, և թէ քերականութեան արհեստն է,
զայս ամենայն իմաստութիւն ի մարդկա-
յին բնութիւնն ապաւորեալ է, և հասու-
եղեալ ամենայն իմաստութիւնն ապաւոր-
եալ է. և հասու եղեալ ամենայն ստեղծ-
վածոց ... Սարհնեմք զարարչն Աստ-
ուած, թէ կամի զքանս կատարէ՛: Գրեմք
զղեղբերուն անուանքն սկսալ ի յայր ու-
րենէ որ է. բժշկաց արուեստ և բառեր ի
յօգտութիւնէ: Աւարախ սա՛ և. լեզուաւ,
զհայոց թվականն ՇԻՆԷ (= 1478): ի ժա-

մանակին թագաւորութեան իսմայելացւոց ազգին Սարակինոսաց, ի յազգէն Հագարու, որ նուագեալ էր թագաւորութիւն Յունաց, ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, որ անխախտ և անսասան կենան այն քրիստոնեայքն որ ի անդ բնակեալ են, ի թագաւորութեանն Սուլթան Մուհամէտ խանին. և կաթողիկոսութեան ի յէջմիածինն Տէր Սարգսին. և ի հայրապետութեան ի մայրաքաղաքն Կոստանդնուպոլիս, Տէր Նիկողայոսին. և ի թվին Հայոց վերադրեալ Շինեի (= 1478). և ի յոսն Սուրբ Նիկողայոսի սքանչելագործ Հայրապետին:

Քարգմանեղու այս գիրքս, աւագեղերուն զօրութիւն ի բազում գրեհաց աշխարհաց, ձեռամբ մեղաւոր և անպիտան և անխմտ բռնկին Ամախացի Ամիր Տօլլաթին յիշատակ իւր և ամենայն քրիստոնէից, և որ կարդան և կամ օրինակեն, յիշեն հայր մեղայիւ մի. և Քրիստոս յիշէ զինքն ի միւսանդամ գալուստն:

Եւ զայս գիրքս չինեցաք և ստուգեցաք չառ բառերով և պատմութիւններով, և որ կարգայ հեշտութեամբ յիմանայ, և անյգէտ չի ոգիի ի սմանէ, և անուանեցաք զայս գրոցս անունն անգիտաց անպէտ, և պարտական եմ գիտնալիսնացն և ծառայ ամենայն փիլիսոփայիցն: Եղիւ հետևող իմաստութեան հետ, և թէ չուսանիս թիւղիս անդէտ. յինիս դու գիտուն արա՛ թանիս պէտ, գրոցս անունն է անգիտի անպէտ (համեմատել Տաշեան ցուցակ էջ 198):

Ասէ Սողոմոն թէ գիտութիւն լոյս է և անգիտութիւն խաւար է: Աստուած լոյս է և սատանայ խաւար է և ով որ զուսուրն ունի՛, զլոյսն ունի, և այս բժշկութեան արհեստս ի գիտնականութեանէն մասնն է, և համապաղ զմարդոյն կենդանութիւն առողջ կուզէ: Եւ որ չէ առողջ մարմնով, ոչ կարէ ծառայել Աստուծոյ հոգւով. և ի յայս բանիցն առին ստալքն բժշկապետքն մեր մեծն Մխիթար թիւղին, և Ահարոն թիւղին. և որդին նորա Անիվանու թիւղին, և տոհմն նոցա

ձեռլին թիւղին, և Սարգիս թիւղին, և Յակոբ թիւղին, և Դեղիկ թիւղին, և Սիմաոն թիւղին, և Վառճաւ թիւղին, որ չառ գրեանք չինեւ էին վասն զեղերուն զօրութիւն և օգտութիւն կարճատեւ էին արել. և թէ զբնութեամբ կու գիտաք, նա զէութիւն չի գիտաք. և թէ զօրութիւն կու գիտնայեաք, զբնութիւն չէաք գիտնալ, և կար որ զանուանքն գիտէաք և զինքն չի գիտէաք, և կար որ ոչ զանունն գիտէաք և ոչ զինքն, և ոչ զիր փոխանն, և ի վերայ այսր համապաղ մեզի պակասութիւն կա՛ր, վասն զեղերուն, և այս պատճառուն այլ ազգեաց կարօտէաք:

Եւ յետոյ գնացաք ի չուրջ եկաք բազում քաղաքնի. և զծովն անցաք, և չուրջ եկի զաշխարհն Մակեդոնացոց, և եկայ բնակեցայ ի մայրաքաղաքն Կոստանդինուպոլիս, և հաւաքեցաք չառ գրեանք ի յայլ ազգեացն, և աշխատեցաք, և բառերն և զանուանքն, ազգի ազգի, և զփոխանն և զանեղուն չաքն. և յեզուաւ, կամօքն Աստուծոյ:

Փիտաղիբ որ զամէն լիզու. ա. ա. նշանագիր արարաք, որ է այս նշանօքն. յարապիւրէն՝ յ. պարսիւրէն՝ պ. թուրքիւրէն՝ թ. հայերէն՝ հ. հոռմիւրէն՝ հո. ասորիւն՝ աո. յաթին՝ յ. ֆուսկն՝ ֆ. Զայս անոր համար գրախոյ արաք, վասն խրթութեան համար, որ չի չառարանի: Եւ այլ անուանք բժշկապետացն, այս են. րա, Բագարաւն. զս. Գեղլիսնոսն. արն՝ Սիմայ ուղիկն, զս՝ Դիոկրիսոսն. Իսպ՝ Իպլիպաւարն, պտ՝ Պոսկեմիկն, վասն այնորիկ կարճատեւ լինի. և այս բժշկապետաց անուանքն որ պիտի յիշվի ի զեղերուն զօրութեանց ի մէջն. ամէն:

Եւ գիտաղիբ որ ի աշխարհս զինչ որ՝ արարիչն Աստուած, ստեղծել է, գ. ցեղ իրք է. կա՛մ կերակուր է, կամ զեղ է՝ որ մարմնոյ օգտութիւն կայնէ, և կամ վնասակար է, որ զմարդուն բնութիւն կու փոխէ և կու սպանէ . . .

Ասոր կը յաջորդէ բժշկարանին պատրաստողական մասը, մեր տեսած բոլոր օրինակներուն մէջի զլիակարգութիւններով:

ԹԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— էջ 679 ա՝ իսկական գաղափարներ.— «Փառք ամենատուրք երրորդ տոթեան հօր և որդւոյ և հոգւոյն սրբոյ այժմ և միշտ և յստիտեանս ամէն: Փառք քեզ Տէր և արարիչ մեզ ողորմեայ: որ ասօղ ևս մարդկան միտք և պաշ: քո ստեղծած են ի աշխարհս զինչ որ կայ: ամենայն չառնչ կենդանի քեզ փառք կու տայ:»

Գոհմամս ի կեն Քրիստոս անմահ արեայ, որ թրխի ինձ ժամանակ, մինչեւ ի սմայ: Չորս չարի զսիւ եւ զգիւհեւ աշխատեցայ, ի բազում օրինակաց աւարտի սայ: Գրեցի կասարեցի զինչ բան որ կայ, ի բառից բժշկութեան զինչ որ զսայ: Աւարտեմ զսա հինգ լեզուաւ զինչ որ ուսայ:

Ի հայոց եւ ի յունաց եւ յարապկայ: Ի պարսից եւ ի թուրքաց փչ լաթինայ: Ի Հայոց եւ արարել սկիզբն յորայ: Ի վերայ այբուբենից զինչ դիւ որ կայ: զ...ն այլ կու յիշեմ վերջն յորայ: Եւ բժիւիկ Ամիրտովլաթ, հայրս եղիայ, որ Նքնեայ եւ ի քաղաքն Ամասիայ: Եւ հիմայ եւ բնակեայ ի Բիւզանդիայ: Եւ իսկի, յորա նման քաղաք չկայ:

Որ արքոն է թուրք ազգին հիմի որ կայ: Որ ասեն քաղաքիս այս կոստանդիայ: զծովին եւ շինովին ո՛վ որ կարայ: ողորմի Քրիստոս ով որ կասե քե հայր մեղայ:

որ ի բաննս այլ իսկի պակաս չկայ: Փառք մեզ Տէր որ Հայոց բովականն յմիայ (կարմիրով) = 1482:

Բ.— 679, ստորին լուսանցքի վրայ, տարրեր գրչէ.— փոխեցաւ ի Քրիստոս Ամիրտովլեթ բժիշկն թարգմանող գրոցս, ի թվին Ջին (1496). զիկ. Ը. օրն. Էջի:

Գ.— Նոյն հոն, ընդօրինակողին գրչէն.— զհանամ գևատուծոյ որ հասո՛ցց զիս ի յաւարտ գրքիս, ՌԻՄԷ (1608):

Դ.— էջ 1, ստորին լուսանցքին վրայ, ընդօրինակողին գրչէն.— Աւգնեա՛ հոգի Աստուած. եւ հան հաւարտ. Զսկըսա եայս եմ, Տէր իմ Յս Բս:

Ե.— էջ 676, ստորին լուսանցքին վրայ, կրկին էջերու տակ.— Երեցեք զանիմաստ և խելաց մոլոր եղիայ, ի բարի գործոց ապկարս, և զուք արքայութեան յիշվիք հաւասար: Ողորմի ձեզ Քրիստոս, Տէրըն բարերար:

(Զեռադիրս սեպհականութիւնն է Արմ. Տ. Բարզէն Քհնյ. Յակոբեանի):

6.— ԱՆԳԻՏԱՅ ԱՆՊԷՏ՝

Հին ԹԻՇԱՏԱԿ

ԹԻՇԱՏԱԿ = 1711

ԹՈՒՂԹՔ՝ 387 (= 774 էջ). — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 22×16×6 սելով. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ մեծաւ մասամբ միասին (2—120 էջ). 121—155 երկսիւն, 163—462՝ դարձեայ միասին, 463—545 երկսիւն, — 551—657 դարձեայ միասին. 695 եւ ցվիք երկսիւն.— ՏՈՂԹ՝ զանազան. 21. 27. 25. եւ 26, բոս բաժանմանց.— ՆԻԼԹ՝ հասս եւ ողորկ, նոր թուրք.— ԿԱԶՄ՝ կառեպաս խա-

ւարտեայ, կողերուն վրայ զծաւոր տալով մեկերով. — ՄԱԿԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ նպաստաւոր.— ԴԱՏԱԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ շատ կան. զրիք, որ բժիւիկ է, յասկապիտ դասարկ թուրքեր և զրաւ, ժամանակի ընթացին նորանոր ծանօթութիւններով եւ յաւելումներով նախացնելու համար հասոր: Այսպէս դասարկ եմ՝ էջ 1. 123—125. 155. 157 եւ 159. 162. 210. 288. 293. 410.— 417. 451. 453. 544. 546—550. 589. 653. 658

* ՏԵՄ Անանիոս 1935, էջ 43:

եղերը.— Գի՛ր՝ մանր ճօթգիր, մաքուր եւ կանոնաւոր գրութեամբ, մերք սեւ, մերք կարմիր քանաճով. սեղ սեղ գիրը կը փոխուի. խաւաքային ծանօթութիւնք կարմիր ճօթգիր.— ՎԵ՛ՐՆԱԳԻՐ՝ չկան. բայց հաստածոց սկզբնաստղք եւ մանր հաստածոց սկզբնաստղք միշտ կարմիր.— ԱԿՁԲՆԱՍԱՒ՝ բազմաթիւ. իւրաքանչիւր հաստածի սկիզբը, երբեմն մեծադիր, երբեմն փոքրադիր, քոչնագիր եւ զարդագիր, միջակ յաջողութեամբ, սեւով ու կարմիրով.— ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԳԻՐ՝ կամրադեղ պարզ գիծեր, անաւորեալ.— ԽՈՐԱՆԻ նմանութեամբ երկու անաւորեալ զարդեր միայն, էջ 101 եւ 163, մօթիփներ, սեւով.— ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ՝ չկան:

ԳԻՐԶ՝ Մարութաղա, ապա եղիազար վարդապետ, Առաջնորդ Սեբաստիոյ Ա. Նրեանի.— ՍՏԱՅՈՂ՝ գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԹԻՃԿ (1711).— ՏԵՂԻ՝ Սեբաստիա.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անձնագր, անկասկած գրիչը.— ԿՆԻՔ՝ ունի 163. 295. 401 (կրկին) եւ 442 էջերուն վրայ, քառակուսի սեւ, բոլորին մէջ կը կարդացուի ՔԻ ՄՈՒ ՅԱԿՈՒՐ ՎՐԻՊՏ ԹԻՃԷ.— ԾԱՆԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ շա՛տ, մեծ մասը եւրոպական սպառնութեան մօտ եւ մեկ մասը քաղաքութեամբ (ճե՛ս Յիշատակագրութեանց կարգին).— ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ՝. Զեռագիրս 1915ի կամ աւելի ճիշդ 1922ի երկրորդ տեղանկարութեան քննարկին Հալեպ բերում եւ եղիազար վր. ի գերդաստանէն՝ Մեխաեաններէն եւ Հալեպի մէջ ծախսւած. այժմ սեպականութիւնն է Պ. Գաբրիէլ Միխայելեանի (ննգցլ.):

Մատենան է Ամիրսովլարի Բժեկական, իրականաբար խմբագրութեամբ, մեծագիր, կաշեկազմ, թղթեայ, ուր կան՝

1.— էջ 2.— Դեղերուն Զօրութիւն.— Ասիկա կը կազմէ ըստ ըզկարանը, այսրութեան կարգաւ. այսպէս անուանը է այս Պարսից Յարապի Ֆոտանի Հոռմոց Հայոցն է: Պատենան Անիսոն Անիսում Անիսոն Անիսոն: Ինքն հոռնա է անուշահոտ եւ Բ ազգ լինի Ա.—ն կարմիր. Բ.—ն սպտկ... Ասէ Գեղիանոս վա. որ թէ ինքն զատածըն ուժով առնէ, եւ կերաւ կուր սա ուսեղ. այսպէս կը շարունակուի

մինչեւ Քալանջամուտէ (էջ 120): Այսուրեւնական կարգը կանոնաւոր է: զոհերութեանունները, սկիզբէն մինչեւ վերջը միեւնոյն ոճը, բառերը, փոքր մասով միայն (սկիզբը) թուարկուած լուսանցքին վրայ (հմտ. Տաւեան Մ. Ցուցակ. թիւ 230, էջ 596 - 602):

2.— էջ 126.— Դեղեր ուր ընկալվածն բանա, դեղեր ուր զկայտեն բանա, դեղեր ուր... Ինքն էջերու վրայ, կարմրագիւղքառակուսի զանաւնեւոր մէջ, որուն կը յաջորդէ, երկարէն Դիտայրի որ զայս տողերս աղէկ պիտի իմանաս եւ քննես մշտաք...

3.— էջ 163.— Մեծին Ամիրսովլարի Ամասիացոյ է արարեալ, այս Միշրասեքս, լուծմունցներով եւ բառով.— Մարգասէր, եւ արարչագործ բնութի. Բարեբարին այ. ...:

4.— էջ 168.— Վասն աստիճանաց պատմութեան քե որպէս է.— Եւ ասացել են ըզկարպետքն, թէ առաջին պատճառն տաք այն է որ Բ մասն...:

5.— էջ 206.— Մեծին Ամիրսովլարի Ամասիացոյ է այս մութրասաքս: Եւ աստի ի վեր քաղվածու է արած ի միշրսք գրոց ի յամիր ճովարի ամասիացոյ.— Այլ զեղ ի վր այրին քաղածու է կարճատառ... ի վերջ՝ Այս էր. ԿԶ. գործաւորութիւք. զեղերոցն:

6.— էջ 285.— Մանուն ուր է լաւ.— Աւկաէ ամ. խայթվածոց ...:

7.— էջ 295.— Յալագս ամ. գեղ հապերուն.— Հապ լուծման. չարպաթ է: Առ մահմուտայ աֆգիման ...:

8.— էջ 327.— սկիզբը պակասաւոր.— ...ոպ. մոզքն յարեւելից ելին եկին առ քս. կարդային եւ ուրախ եղին. նոյնպէս եւ դու ուրախանաս ...:

Ո՛վ մարդ ճշմարիտ ասեմ քեզ, զոր հարցանես, ած. ցուցանէ քեզ ...:

Ո՛վ մարդ ի՞նչ ասել պիտի, զի յայտնապէս երեւի, քանզի մոլորեալ ես ի ճանապարհաց ...:

9.— էջ 333.— Ի նուաստ եւ ի հոգոյ հաւասար եղկելոյս եւ ի թշուառացեալ եղեռնագործէս, եւ ի կրկնամեւ անձնէս,

ի տարտամալու և ի տատանեալ մտացս . և ի տարակուսեալ ոգոյս , յանարման ծառայէ չնչին «Այս անունն» : Հասցէ կարօտի . հարց և բարեւ . երկգազոյն եղբորս իմոյ . «Այս անունն» : Սիրելի և սիրեցեալ , մտերիմ , հյու և հպատակ , առ մենայն որհնութեանց և գովութեանց արժանաւորից՝ ի հետատանէ իբր ի մօտոյ . զիրկս արկեալ մեծաւ փափաքմամբ և քերմտանդ սրտիւ՝ ստորնձապատ սիրով , և զորովայր զթով . ըզձացեալ սրտիւ՝ կարօտեալ զիմօք և արտասուածուր աչօք . և կողկողագին անձամբ զողջոյն մատուցանեմ տէրունեան , և զհամարայրն սողմոնեան . և հարցունն առնեմ զորպիսութենէ քումմէ իւէ զխորզ կեանքի վերջացեալ և երեկուացեալ ի վշտապատ և ի բարեաց պակասեալ ժամանակս ի բերմանց , ներքին և արտաքին կրից , և զհանամ վատտուծոյ որ պահեալ է զքեզ և պահեցէ որ զքոյզ որ առ քեզդ են . իւր ողորմած կամօքն , և աշխարհակիր բազկօքն և համատարած յաջովն պարտաւոր պահեալ պատասպարեացէ զձեզ խոր խաղաղութեամբ անսասան կենօք ամերամ ժամանակօք . . . :

10.— Էջ 349.— Այս են ամսոց վրնասուկար կերակրոց եւ ըմպելեացն նշանն . որ գրեալ է . կարդա՛ , եւ նմանապէս , դու քեզ սանձահարեալ .— Յունվար ամսոյ պաղղամն մարդոյ յանձն կ'յաւելնայ . . . :

11.— Էջ 353.— Յուցանէ Հեկիմարանս վասն ամենայն ցաւոց . այս են դեղ վասն սրբոյն : Ա՛ռ ժ . . . :

12.— Էջ 379.— Հեպ վոր ցաւի , խօսակի , ճիւղի , աղիւնի . . . :

13.— Էջ 401.— Յանկ և համար զբոյս իւէ զինչ կայ ամարաբալ ի ամայ . օղնեմ՝ հոգի սր . . . :

14.— Էջ 463՝ սկիզբէն բաւական ինքի սրկաւ , իբր ինք զլուխ .— Վասն կազմութեան մարդոյն . . . ուսկան է , եւ ինքն հոգուն տունն է , եւ զառողջութիւն , եւ զտաքութիւն . . . : Ինչն դուռն վասն ստեղծման լերդին որ է տանուտէր ամենայն անձինն . . . :

15.— Էջ 655. — Յանուն այ . Յանկ

է գրոցս . Ախրապասնին . որ առի ես անպիսան , եւ անարման ծառայս այ . , Ամիր Տօլվաթս Ամասիացի . ի յարապ գրոց , եւ մին հանի բուհանէն որ ժողովել է զինքս մոսիպին մայմունն , եւ ես յիշեմ զիրենց խօսքն , եւ գրեմ ի հայ լեզու : Բայց ի յայս յարապ զիրես որ մոսիպի մայմունն է շինել երայեցոցն . նա զդեղերուն . . . : Առաջին դուռն Ախրապասնին : Աւգենա հոգիլ . . . :

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՐ՝ Խիստ չափ են և որոնք մեծապէս կը զիւրացնեն Սերաստացի թիչկ Մաթուսաղայի , ապա Առաջնորդ Ս . Խչան վանուց , կենսագրութիւնը :

Ա.— Էջ 543.— (Գլխաւոր յիշատակարան բնագրին) Փառք քեզ տէր և առարիչ ինձ ողորմեայ : Որ սուրող ես մարդկային միտք , և ըզգայ : Քո ստեղծածդ են ի յաշխարհս զինչ որ կայ : Ամենայն չունչ կենդանի քեզ փառք կուտայ : Գուհանմք ի քէն քս . անմահ արքա , որ սուեր ինձ ժամանակ մինչև ի ամայ . չորս տարի տիւ և զիչեր աշխատեցայ , ի բաղում որինակաց աւարտի սա՛ . զրեցի կատարեցի բան զինչ որ կայ . ի վերայ ի բառից բժշկութեան զինչ որ զբոյս . աւարտեմ զսա՛ հինգ լեզուս . զինչ որ ուսայ , ի հայոց՝ և ի յունաց և յարապկայ . ի պարսից և ի թուրքաց՝ քիչ լաթինա . ի հայոց եմ արարեր զսկիզբն սուրա՛ . ի վերայ այս ու բնից՝ զինչ զեզ որ կայ՝ եւ զՔէն այլ կու յիչ (ե) վերջն զորայ :

Ե՛ս թիչկ Ամիր Տօլվեթ՝ հայրս եղիլայ , որ ծնեալ եմ ի քաղաքն Ամասիայ . ես հիմա եմ բնակիւր Բուզանդիլայ , որ սորս նման քաղաք իսկի չկայ : Որ աթոռն է թուրք ազգին այմովի որ կա՝ որ տանն տաճիկ լեզուս Կոստանդինայ . զծողին և չինողին ով որ կարգա՝ ողորմի քս . որ տա՛ հայր մեղայ : Որ ի բանս իմ այլ պակաս՝ իբք չմնայ . և փառք տամ քեզ սր . և ամ . միշտ յարակայ :

Բ.— Էջ 122 բ.— Ի թուին ՌժՂԹ . (= 1750) Սեբասիա քաղաքս . ա քիւէ ցորենն . ժք . զոչ . և կէս կուս . Որ ես

եղիազար վրդապետ Առաջնորդ Ս. Նեանի. Յիսուսն քիլէ ցորեան առի ռիւն զոչ. և այնքան սաստկացաւ. սոյն մինչ զի բուզումք ի սովոյ մեռան. վս. ոչ տալոյ սարկինացոյն ի չաւկայէն զհաց ազգիս մերոյ: Եւ ի ՌՄԱ (== 1752) թուին, էջ աքիլան ե զոչ. և այս եղեւ վս. ծովացեալ մեղաց մերոյ:

Գ.— Էջ 154ա.— Ծրագրեցաւ Բւժըշկարան զիրգս, ձեռամբ Ամասուր վրդայի որդի, Մարութաղայ դպրիս, սեբասեան, որ յետոյ եղեւ շնորհւն այ. Արքեպսկ և Առաջնորդ Հուսաբերանից սրբոց՝ Հրեթակապետաց մեծաւսանին ՌձԿէ (== 1718), որ յաւուրս նր եղեւ, նորոգումն համանգամայն ներքոյ և արտաքոյ՝ չքնաղ, և զարմանայի, սրբատաշ և կրաշաղխ, կամարակապ տաճարօք, և կմեթմ'յարկ բարձրաշէնաց խորանօք, և ապահով դարպասիւք քաղածօք որ ոչ գոյր յառաջ ի թուին ՌձՀԸ (== 1729): Որք հանդիպիւք և զուարճանայք, յիշեալիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, և զուք յիշեալ յիշիք առաջի ահաւոր բեմին քի. ամէն:

Դ.— Էջ 154բ.— Եւ ի թուին ՌձՂԶ (== 1747), նստաւ առաջնորդ ի Սբ. Նեան յաթոն Գեաւապարձ Պետրոս Հայրապետին, և անդ եւս բազում նորոգութիւս արար դարպասիցն, Ջոր ար. յս. յուսուսորեցէ՝ զիւր հոգին (քաղմարդիւն եւ զիրազար վրդ. ի մահէն վերջ կա՛մ իր բնատանիքն մէկը և կամ իր յաջորդը գրած է սոյն սողերը):

Ե.— 158ա.— Ձեռամբ տարապետական եղիազար վարդապետի ծրագրեցաւ ՌձԿԴ (== 1714), ի ժամանակս ծնողին իւրոյ Ամասուր վրդապետին. եւ առաջնորդի սրբոց Հրեթակապետաց սանաւին, որ ի կերպին Սեբասիոյ:

Զ.— Էջ 199՝ ստորին յուսանցքին վրայ՝ Գիրգս բժշկարանական ծրեալ եղեւ ձեռամբ, Ամասուր վրդայի որդի՝ Մարութաղային, որ եւ յետոյ եղեւ շնորհւն այ. եղիազար արհի եպսկ:

Է.— Էջ 274՝ ստորին յուսանցքին

վրայ.— Ծրագրեցաւ եղեւ ձեռամբ, Ամասուր վրդայի որդի, Մարութաղայ զպրի ձեռամբն, այս գիրգս բժշկարանի որ յետոյ եղեւ շնորհւն այ. եղիազար Արեւ. եպսկպս, ՌձԿ (== 1711՝ գրութեան թուականն) եւ ի ՌձՂԶ (== 1747) նստաւ Առաջնորդ ի Սբ. Նեան, որ է եղիազար վրդայ:

Ը.— Էջ 398՝ դատարկ էջին վրայ.— ՌձՂԱ (== 1742) փետր, Մկրտ. Պողոսն ապիւք է մեզի, Լուսինեն, ա զոյթ. եւ քրոջ աղջկան պսակորածն բ. զոչ եւ. կէս Յիշեա ար. զհոգի ծառային քում զկիւն Յոհաննի: Յի ծառայի Նաղաթիկէ հասցէ չաա բա(բ)եւ եւ իմ աչաց յուս Պոլ (ոս?):

ՌձՂԱ (== 1742) Պարտիմ, մասի Յաւ

կորայ.— զոչ — /

Պարտիմ, մահի Մօսէսայ, — զոչ — /

Պարտիմ, մահի Մնացկեան, — զոչ — օօ

Պարտիմ, մահի Տր Պապեայ, — զոչ — օօ

Պարտիմ Մահի Արաւամին, — զոչ — / . .

Մզսի Արաւամին պարտիմ, — զոչ — / . .

Մզսի Մնացկեան պարտիմ, — զոչ — օ .

Եւ բացի սմանէ այլ պարտք ոչ ունիմ:

Տգիւ եւ վճարեցայ:

Թ.— Էջ 399՝ Բժշկական զանազան ծանօթութեանց աջ կողմը, մեծադիր՝ Սիմեոն:

Ժ.— Էջ 484՝ ստորին յուսանցքին

վրայ.— Աւգնեայ ինձ ար. յս. եղկելի Մարութաղայիս:

ԺԱ.— Էջ 496՝ ստորին յուսանցքի

վրայ.— Ծրագրեցաւ մատամբ, եղիազարու քարտուղարի զպրի:

ԺԲ.— Էջ 570՝ արտաքին յուսանցքին

վրայ.— եղիազար վարդապետ:

ԺԳ.— Էջ 572՝ ստորին յուսանցքին

վրայ.— եղիազար վրդ. և Առաջնորդ Սբ. Նեանի տաճարիս, ՌձՂԶ (== 1747):

ԺԴ.— Էջ 581՝ ստորին յուսանցքին

վրայ.— ի թուին Հայոց. ՌձՂԸ (== 1749) —

Ե. ամենանն Ապրիլի. Լ. յորն կիրակի,

Եւ անարժան եղիազար վրդպետ. Առաջնորդ սբ. Նեանի, նստած էի ի դարպասի

ի իմում, սահաթն ժա էր, յանկարծաւ

կի լոյս մի յորայցաւ յերկնից ի չափ զօմ-
չու և այլ մեծ, մինչ զի արգել զճառա-
դայլմս արեւուն, եկն ի Հիւսիսոյ, և ըն-
թալաւ ի կողմն Հարաւոյ. զոր տեսնալ
Հայ և տաճիկ քաղաքացիք, և զիւղօր-
եայքն համանգամայն, և հիացեալ փառս
մաստցին հրաշալործին այս:

ԺԵ.— Էջ 596՝ ստորին լուսանցքին
վրայ.— Եղիազար վրդալ. և Առաջնորդ,
սբ. Նեաւնի տաճարիս, ՌՄԲ՝ թուին, և
ամենանն, սեպտ. մէկն (== 1753):

ԺԶ.— Էջ 617՝ Պատնառ ուր ի հովի-
քիցայ՝ գրիսն ի վերջ.— Եւ զանարժան
բժիշկ, և քարտուղար Եղիազար վրդալս
յիշեալ, և զու յիշեալ լիցիս ...:

ԺԷ.— Էջ 637՝ ստորին լուսանցքին
վրայ՝ Եղիազար վրդալ և Առաջնորդ սբ.
Նեաւնի տաճարիս, ՌՄԲ՝ թուին, ևս մա-
եանն սպմբ ժը:

ԺԸ.— Էջ 640՝ արտաքին լուսանց-
քին վրայ.— Եւ Եղիազար վրդալսն.
լուսայ յամենին թէ, այս ցաւոյս լուսինջ
որ զեղերն չօգնեն, և անճարակ մնան
նայ լնդիկ կու խմկնենն որ բանայ զա-
ղերն:

ԺԹ.— Էջ 770՝ ա.— Թուական Հա-
յոց Կ. էր (611) Երա. մեծ Մահմանն
Թվին Հայոց ՋԲ. (== 1453) էր, երա որ-
դին կորստեան, Սուլթան Մահմատն, Եւ
հառ զԿոստանդինուսիս ի ձեռաց յաւնաց:
Թվին ՋԲ (== 1550) էր Արքայու քաղաքն
այլազգի որդիքն ի պատիւ կանչեցին
խաբանօք՝ և ի մէջ գիշերն. որ հոգի
ջարդեցին և մեծ սուք եղաւ քաղաքին
քանդի զԹուրքումու ձորերն արեւիցին, և
զամ. վրաց տունն ընդ ձեռաց արաճկաց
արարին: Թվին ՌՁԻ (== 1635) էր Եւ
լաւ Սուլթան Մուրատն զԵրեւան հառ:
Թվին ՌՆՁ (== 1607) էր մեծ սուլն եղեւ
որ զմիմեանս կերան: Թվին ՌՃԼ (== 1681)
էր որ սոմառն զ զոչ եղաւ: Թվին ՌՃԷ
(== 1658) Հասան վաւառն ջարդեցին: Թը-
վին ՌԴԷ (== 1648) Ապագա փաշն ջրդե-
ցին: Թվին ՌՃԽԸ (== 1649) արեւակն
բռնվեցաւ, սեպտեմբեր ամսոյ. ժգ. օրն

զ. իք չաբաթու:

Ի.— Էջ 771 Բ.— Ի թաւալման չըր-
ջանաց կուտակելոյ տարւոյ զարապե-
տու.— Եց. տարրաց տարեկանաց՝ ժա-
մանակաւոր յաւիտեանց, արեթական
տոհմիւ տոմարի, հազարորդի, հարիւ-
րորդի, իննսունորդի և երկնակ թուի
(== 1743): Նամսեանն սեպտեմբերի միոյն
յաւուր չթու:

ԻԱ.— Էջ 774 դատարկ երեսի ձախ
անկիւնը.— Ի թուահաշուութեան արա-
մազնեայց: ՌՃ (== 1651):

ԾԱԾԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

ա.— Էջ 161՝ սև մեխնով զծուած
ծաղկի մը աջ ու ձախ կողմերը գրուած,
կարմրով, վերը լատիներէն, վարը ծած-
կագիր: Երկուքն ալ կը կարգացունին
Մաքուսաղայ ընթերցող:

Բ.— Էջ 160՝ մեծ մասով դատարկ
էջին վրայ.— Մաքուսաղայ գրիչս յիշե-
ցէք ի Քրիստոս (լատ.):

Ասոր տակը՝ ծածկագրութեամբ.—
Մաքուսաղայ չնչին ծառայ վրիչին:

գ.— Էջ 178՝ ստորին լուսանցքին
վրայ՝ ծածկ.— Աւգնեա ինձ ողորմած
Աստուած ինձ եղկելի և անարժան մա-
ղաւոր Մասթեոս ընթերցողիս:

դ.— Էջ 276 — 7՝ ստորին լուսանց-
քին վրայ՝ Մաքուսաղայ աղաչէ:

ե.— Էջ 462 կայ յետեւեալ երկար
ծածկագրութիւնը.

Բր, զր, զթ, զգ, ժ, բ, յ, ե, լ, լն
օօ ևն օօ մմ բգ բս, բղ խն խն ժժ օօ զգ
օօ ևն, զո օօ ևն բր օօ նն բղ զս բղ ճճ,
բո բղ սա օօ ևն զո օօ զո ժժ, բղ էն,
օօ թճ մմ՝ յ, ե, բ, բո յ, էն հո աա,
լն լն ևն բղ ճճ զո օօ լլ օօ, նն բղ զո օօ
ջո, զո օօ նն օօ ևն զո, բղ էն, բճ ճճ,
զճ յ, զմ ի թ ճճ բղ խնխն օօ նն օօ ևն
զո, բղ էն, օօ մմ օօ չչ օօ լլ, զճ ժժ Եճ
բղ զո զղ թո, ժժ թո ևն ժժ բո զո յ, յ,
բո, ճճ յ, մմ, էլէ յ, ար յ, զո, օօ բո
բղ ժ յ, յ, զո, բղ էն, բ, բ, բ, բ, բ, թո, զճ
յ, Եճ բղ օօ ժի, մի մմ թճ ժժ թո, օօ
չչ օօ թճ ժժ, օօ լնլն բղ խնխն, օօ զո

բո մմ ժմ մմ, թո եո, ժմ թո զո յո բո
ժմ, ոո ճճ գգ մմ:— Որ է՝

Թէ զիս որ հարցանես եղիապար վա-
ղապետ եմ Սերաստացի Սուրբ Հրեշտա-

կապեալայ տաճարին ե եմ մեղապարտ եւ
անառակ յիշեցէք ի Բրիստոս մին հոգւոյ
տեսելով եւ զուք յիշեալ լիջիք առաջի
ահեղ ատենին Բրիստոսի ամէն:

7.— ԲԺՇԿԱՐԱՆ *

Հին թիւ՝ չունի

ՌՄՀԲ = 1823

Մը. Էրնէսդ Ռարդրիճի հոգածութեամբ
քանի մը տարի առաջ Սերաստիայէն Հալէպ
փոխադրուած երեսուն հատոր ձեռագրայ մէջ
ուշադրութիւնս գրաւեց սիրուն Բժեկարան մը,
որուն համառոտ նկարագիրը կու տամ ստու-
րեւ, այն համոզումով՝ որ ան օգտակար կը
հանդիսանայ հայ բանասիրութեան եւ մաս-
նաւորաբար թիւիչ - բանասէր Տը. Վահրամ
Յ. Թորգոմանի՝ այդ նիւթի նուիրուած աշ-
խատութեանց: Երեսուն հատոր այս ձեռագ-
րերը վերջերս նորոսադէմ զրկուեցան, գրուե-
լու համար Ս. Յակոբեանց հոս մատենադարա-
նին մէջ:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 70 (= 140 էջ).— ՄԵ-
ՄՈՒԹԻՒՆ՝ 24 × 16 1/2 սնդմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 25.— ԿԱԶՄ՝
կաշեպաշ խաւարտեայ, շագանակազոյն.
— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՆԵՐ՝ չկան.
— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ պահուած.— ԴԱ-
ՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ միայն չորս քեր, սկիզբն
ու վերջը.— ԴԻՐ՝ միջակ նոսրգիր, ամբողջ
հասորի միեւնոյն գրչեն.— ԼՈՒՍԱՆՑԱ-
ԶԱՐԿ, ԽՈՐԱՆ, ՄԱՆԲԱՆԿԱՐ ԵՆԵ. չունի.—
Երկու տոյ վԵՐՆԱԴԻՐ ունի միայն սկիզբը,
առաջին տոյը ոսկեղեղ, յաջորդը՝ մանու-
շակագոյն կարմիր մեծ բոլորգիր.— Միայն
2րդ էջին վրայ կայ մեծաղիր ՆԿԱՐ մը,
որ կը ներկայացնէ իշխանական սեղան
մը, որուն շուրջ բազմած են քաղաւորն
ու քաղունին: Սեղանին աջ կողմը կեցած
է պալատան բժիշկը, որ արքայական ամո-
լին ցոյց կու տայ սեղանին վրայ ոսկեգոծ
պնակին մէջ գրուած խորհիկներուն վնաս-

ներ: Թագունին բժեկին խօսքեր լսելէ
յետոյ, սիւրբ նմուած ձեւ մը ունի եւ կար-
ծես չուզեր ճաշել: Նկարը յաջող է:

ԳՐԻԶ՝ բժիշկ Նիկողոս Աւրեցի.—
ՍՏԱՑՈՂ՝ գրչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌՄՀԲ
(= 1823).— ՏԵՂԻ՝ եւղոկիւ.— ԾԱՂԿՈՂ՝
անծանօթ: Հասորիս սկիզբը կայ հայերեն
սեւ կնիք մը, որ չի կտրուցուիր:

Հանդիպակաց էջի արձանագրութե-
անէն կ'երևայ որ Բժշկարանս 1837 Յու-
նիսին անցած է Տիպրանակիրացի մահ-
տեսի թիւիչ Յարութիւնի:

Մատենան է Բժեկարուն, թղթեայ,
նկարուն, որ կը բովանդակէ՝

1.— Սիմէոնի Մաղիստորոսի Սեթ-
եան Անտիոքացւոյ, Շարակարգութիւն
ըստ յունական տարից, յաղագս զօրու-
թեանց կերրեաց.— Յեղաշրջեալ ի Հելլե-
նականէն ի Հայ բարբառ, աշխատու-
թեամբ Դէորդայ Դպրի Մեծիմաստի Կոս-
տանդնուպոլսեցւոյ: Ըստ խնդրոյ հայց-
ման ազնուատոհմ Պարոն Կարապետին
հաղուպեանց: Յամի Տեառն 1783. եւ ի
թուականութեան Հայոց ՌՄՀԲ: Նորոգ
օրինակաւ՝ ձեռամբ Նիկողայոսի բժշկի
Համթեցւոյ, ի քաղաքն յեւղոկիայ: ի
1833: եւ ի ՌՄՀԲ:

Ձեռագիրը կ'սկսի 3րդ էջէն, կար-
մրադեղ հետեւեալ խորագրով՝ Շարակար-
գութիւն ըստ տարից, Յաղագս զօրու-
թեանց կերրի իրաց, շարագրեալ ի Սի-
մէոնէ Սեթեան Անտիոքացւոյ եւ ընծայ-
եալ Արքային Միքայէլի Տուքայի, որուն

* Տե՛ս Անանիս, 1934, էջ 23:

կը յաջորդէ հետեւեալ յառաջարանու-
թիւնը.

Բաղումք եւ հմտականք, ո՞վ մե-
ծադոյն եւ ըստ մտաց արեգականաե-
սիլ թաղաւոր, ո՞չ միայն ի Հեյլինաց
եւ ի Պարսից եւ Հազարացւոց եւ ի Հնդ-
կայնոց, յազազս զօրութեանց կեր-
եաց շարագրեցին. որք եւ յոմանս հա-
մաձայնեալք, յոմանս առարձայնեալ,
պարտ զոյ համարեցայ ուրեմն զլաւա-
դոյնան յամենայնից, եւ որք ճշմարիտ
երեւէին որոնել, եւ մատուցանել Ստա-
ւածարեալ եւ կարող ինգաւորութեան
քում. որպէս զօրութիւն եւ գլխա-
կութիւն իւրաքանչիւր կերթի իրի ծա-
նուցեալ գրութիւն քոյ, վարեցի նո-
քօք ըստ բանի, եւ զընտանի առողջու-
թիւն պահպանեցի. քանզի ի պահ-
պանելն առողջութեան, զօրեպանայ եւ
ամենայն հպատակեալն, վասն զի ո՞չ
այլ ինչ աշխարհի օգտակարացոյն եւ
շահաւորացոյն քան զառողջութիւն, եւ
քան զերկարակեցութիւն բարւոյ թա-
գաւորի. եւ զի զոմանս ի կերեացն
սոյսպէս հասարակ սովորութիւն ան-
ուանէ, եւ այսպէս հին բժշկացն կի-
րառութիւն: Բայց մեք հասարակացոյն
եւ ծանուցեալ անուամբն ի կիրա-
րեցաւ. վասն առ ձեռն զիւտի խնդրեց-
եալ իրին: Միանգամայն առնմբի հիւ-
սեցից այսմ ճատի եւ ի սովորական հա-
մեմականաց եւ ի ձխանեցեաց եւ յայլ
ծանոթական բուրականաց:

2.— Ապա կու գայ բո՛ւն հատորը,
որ բժեկական բառարան մըն է, այսու-
րեւական կարգով, Աղեմ մինչեւ Ֆոսնկի
բալլի, ընդամենը քննուած են 159 բառ,
— փնդանային, բուսային եւ հանքային:
Ճաշակ մը տալու նպատակաւ բժշկական
բառարանէս, ստորեւ կը դնենք իրենի
բառը.

«Վոտեմն ֆերմ է եւ չոր. եւ հա-
տանէ զմոզասական եւ զթանձր հիւթս.
եւ քոկ խառնեալ լինի ի զեղորայնն
չնչարգելութեան, եւ յոյժ քերմացուցա-
նէ: Իսկ ունդն սոցին զօրագոյն է առ

այսպիսի ներգործութիւնս: Ասեն եւս
թէ այնմ որ ուտէ զկոտեմն սրամտու-
թիւն պատճառէ, եւ առ ախրողիտու-
կանն զրգոյէ: Բայց մուգն սորին կալ-
եալ ի բերանի, զցաւս առամանց բու-
մէ»:

Բառարանիս կը յաջորդէ բժշկաբա-
նը, հետեւեալ ծանոթագրութեամբ՝

Համառոտ Բաղումքոյ Զարմանա-
լի իւրճրոց, վարձիւ հաստատեալք
յաջողակ իմն զկալուածովք ի տրամա-
դրութիւնս մարմնոյ: Բաժանեալ ի չորս
գիրս: Յառաջնումն ընձեռի զբժշկական
խորճրոց:

Յերկրորդումն զխորճրոցոյ զանա-
զան իրադն պատկանեցելոց:

Յերրորդումն զպէսպէս տեսակաց
քիմիական խորճրոցոյ: Էւ ի չորրոր-
դումն զաստեղաբաշխական բժշկակա-
նութենէ: Հանգեմք կիրառութեան ի-
ւրք առ ի պահպանել յառողջութեան:
Ի յոյս ամեալ ի Պարսն Ֆրանչիսկոս-
եան Դիմինիկոսէ Ալլալ՝ որ է վերա-
կացու զեղօրէից ի յաւազ հիւանդա-
նոցն Սրբոյ Հովոյն եկեղեցւոյ ի Հոռոմ:
Յաւելվամք ի նորոյ նոյնոյ հեղինակի
ի Վենետիկ սպարանիս Բուսանի: Չե-
ռամք Հոնմոնդինոյ: Հրամանաւ մեծա-
ւորաց: Արզ Եւսեւսիս այսաթիլ ի սոյն
հեղինակի յիսալիական գրոցն յաւ հլան
ի Հայս ի մետատան պրակս պատկեալ:—

Յաջորդ 11 գլուխներն ունին հե-
տեւեալ խորագիրները:—

1.— Յաղագս պաշտպանելոյ զկեանս
յառողջութեան. — 2. Յաղագս կաղցուրե-
ւոյ զխեղապատակն. — 3. Յաղագս տուն-
ջենական կամ միջօրական քննոյ. — 4.
Յաղագս արգելման վիճոյ. — 5. Յաղագս
կարգի կերակրելոյ. — 6. Յաղագս նա-
խապատրաստութեան յառաջ քան զճաշ
առնելոյ. — 7. Յաղագս մեղամաղձային
խորշիկի կերակրոց. — 8. Յաղագս կե-
րակրոց բարւոք սնուցչաց եւ պարտու-
ղաց. — 9. Յաղագս յատկութեանց գին-
եաց բարեաց. — 10. Յաղագս զեղօրէից

մահաբեր թունոց.— 11. Յաղագս կերպի ուտելոյ եւ բմպելոյ:—

Հաստրս կը վերջանայ համառօտ բառարանով մը ուր 47 հայերէն բառե-

րու թուրքերէն նշանակութիւնները զըրուած են, զիս բաւ հասկնալու համար լո՛ւն բժշկական բառարանը:

8.— ԲԺՇԿԱԿԱՆՔ ԱՍԻՐՏՈՎԼԱՅԱՅ

Հին թիւ՝ չունի

ԹՃԾ ? = 1701

ԹՈՒՂԹՔ՝ 323 (= 646 եջ).— ՄԵՏՈՒԹԻԻՆ՝ 20 × 14 × 5 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ միասիւն.— ՏՈՂՔ՝ 17.— ՆԻԻԹ՝ գէշ յիկուած հասարակ բույր.— ԿԱԶՄ՝ սեւ կաշեպատ խաւաքտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ չարաչար գործածուած. կազմը քայքայուած, առաջին կողմը բաժնուած: Խոնաւութիւնը քաւանցած եւ շատ մը բերքերու վնասած: Սկիզբը քանի մը բերք ինկած.— ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԳԻԹ՝ կը պակսին.— ԳԻՐ՝ սեւ հասարակ մեղանով պարզ նոսրցիր.— ՍԵՋՔՆԱՏԱՌՔ՝ չկան. համաբերը ունին կարմրադեղ երկարագրեռու նմանութիւն.— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔԻ եւ ԽՈՐԱՆՔ՝ կը պակսին:

ԳՐԻՉ՝ Տեւ Անդրեասի որդի՝ Պօղոս.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անձանօր, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ բառ է (= 1561 նախնական).— ՏԵՂԻ՝ անյայտ. ԿՆԻՔ՝ էջ 18, առաջին լուսանցքին վրայ 3 հաս, նոյնը, սեւ մեխնով վեցանկիւն, ուր կը կարդացուի ՔԻ ՅԻ ՄԱՐՏԻՄՈՍ: Կան այլ երկու կնիքներ, որոնք չեն կարդացուիր: Ձեռագրիս այժմու տեղն է՝ Արմ. Տ. Բարգեճ Բնկ. Յակոբեան, Հալեպ:

Մատենան է Ամիրսովլարայ Բժեկականք, լիակատար խմբագրութեամբ, ուր կան:

1.— Էջ 1.— Օղտի բժշկութեան.— սկիզբը պակասաւոր.— Վասն գլխացաւութեան. . . . և ի քաղցրէ՛ կարէ և առը լուծման զե՛ղ, որ խափրան հանէ և ապայ ի

զրուցէ՛ օծէ զինչ կամիս: Առ թխու խընձոր. ծեծէ և զիր ի գաղաթն. . . . Վասն բերանացաւութե. եթէ բերանն ցաւի և առամն արիւնի առ երած չիպ և սմ ա՛ղ և նոան կեղև և մազառքի. և սաղ. . . . Վասն ականջացաւութե. զբողկն ձիթով եռաց և սուզայէ և ձէթն կաթէջոյ յաւ կանջն, զցաւն տանի. . . . Վս լիւրդին՝ Յորժամ մարդո՛յ ա՛ղ կուշան ցաւի զիտացիր որ ի լեղղէն է. իրեն քարէ ջուր տուր խմելոյ նշի ձիթով. Կ. օր. և թէ այսով չլաւանայ. . . . Վս աչացաւութե՛ յորժամ աչքն ցաւի մրցոյն. և ի ներս արիւն չտ կինայ, պարտ է յառաջ երակ առնելն և ի մայ և ի զինոյ և ի քաղցրէ, յաւ պահել, և ապայ զիր աչքն զինչ պատեհ է. . . . Վս որ խիտ շատ ճիւղնոյ թիւ լինի՝ և պատճառն այն է որ օ՛ղն աւերած լնի և ի հեշտ չնչոյն մասնէ՛, և հիւանդա՛ցնէ զմրդն վս որոյ պարտ է՛ ամէն եղանկ լուծմն զեղով զանձն յիստակել. և աղէկ կերակուր ուտել որ առողջ մնայ: Ասէ իմաստունն Գաղիանո՛ս, թէ յորժամ ջերմութի պատահէ յուժէք, պարտ է նմայ պատրաստիլ. . . . Քիթն որ կարնի՝ գրաւ փուրն քայքայով արորէ և բամբկով թաց և ի քիթն զիր. . . . Վս որ ձուզն ցաւի՝ աջոյն երակն կարէ և անելիք զայս առայ: Ուրիցն որ ռան լինի, առ զբողկի ջուրն. յատան. . . .

2.— Էջ 55.— Ըստ ցանկին: Սերկելի. Սրբի բժեկութի: Մաճուն. գլխացաւի մաճուն չինելոյ. այլ գլխայ ցաւի դեղեր մաճուի. . . . որ կը չարունակուի

մինչև 70 րդ էջ, իւր 366 գլխակարգութիւն:

3.— էջ 247.— Լօւսակ հանելու աղօթք.— Մորհամ որ քաջէ գոյաքն ի յոսկրէն առանցար ցանքս Աս սե ձութ քեկենայ. խէմ. օչախ փիջոյ խէմ մուղձաւ չիւր սէք պինտած...:

4.— էջ 287.— Փորագաւութիւն դեղ խիստ փորձած և որո փորն աբին լլլամ զնա ման. օգտե ալ.— Առաջին օրն առբ բխի խաթմի դրմ բէյգանայ. ք դրմ ֆլուս. խիար չամպար. ք դրմ նչի ուղ. ք դրմ...:

5.— էջ 301.— Յորժամ երբա յօւսակ հանելու զայս աղօթքս ասա՛յ զ անգամ մինչ ի հանելն որ կասի բուն յօւսկս երբ հենա կսւ մի ոսկի կսու մի արձաք դիւ հանած ճեղն.— Այ ամէն օրհնել ալգի որ զամ զերկնային հասխաթն. ի քեզ ունիս և ք պարզե ևս քեզ ամ վս բժշկուեթի...:

6.— էջ 316.— Ըստ ցանկի.— Ակգան պիսանի եւս ցաւոց.— Եւ բուսանի ինքզ ի լերինս ի քարոս աեզ ինքզ աչն ծաղիկ է և անսերմն բարձրութի լինի կանգուն մի և հաստութի բուի մի...:

7.— էջ 317.— Այս եւ խաւս մանունի դեղերուս.— Անուանք քաղապայ սնպուլ տարչինի ամյաջ զանջաւիլ զաբանիս...:

8.— էջ 319.— Ըստ ցանկի՝ Կեղ ուչաւ.— Աս գգերգական ծաղիկն որ է քասին ծաղիկն զգրգմի ծաղիկն զրադիգան ծաղիկն զգալար գինձն և բնդ իրար չորացոյ և մանր աղա՛յ և ժօին որ է ագոխին ցուրն իրար չաղուէ...:

9.— էջ 347.— Հիւանդի յորժամ լեզուն կապի.— Զկանի փայտին ձէթն. ք ներբանքն քա՛ւ՝ արձակի լեզուն ալ. եւ եթէ կամիս գիտի. զհիւանդն թէ ինչմէ է գու. գիւսքն սեւ որ թքանէ...:

10.— էջ 359.— Մարդուն որ աստուրի ի սրտեւ եւ ի բոզուն լինի կուրծքն.— Այս է զեղ խմկով. առ լաքրիցա՛յ ինքս արմատ է ի փռնկիստանու կու. գալ երկայն. յորժամ կարես նայ մէջն զեղնալոյն է...:

11.— էջ 360.— Վս երակ առնելոյ

հաւալաթին և զրաձ.— Հինն և ի նորն, հաթիւնին քանի մարդ արիւն հանէ, ի գազաթին մինչև ի ներբանքն ռալցն ի հետ. ա. ա. թէ՛ ամէն երակ ինչ բանի...:

12.— էջ 368.— Ասաց փակոյ Բժրեկապեան.— Թէ եւ ի յանձինս. զ մաստանս. անաջինն խէլապատակն որ ծոձրակն մերձագոյիւքն հանուերձ. Արդ յորժամ ժողովին ի նմայ յաւելուած նշանն այս է...:

13.— էջ 371.— Վասն երես լուսնալո՛ւ որ զամնուցանն որ զպրիկն ճանի եւ սրբե.— Աս անձրութ և թանուքար, որ է լվաջած. մու բաստանկ. քարթօչի ձիւս մարձան...:

14.— էջ 373.— Վասն գիտութե բնութի տարուն զ ամիս.— Սահմի. Տրէ. Բաղդ.— Մարտ Ապրիլ Մայիս՝ զարուս է, եւ տաք է, եւ կակուղ. և արեւն բնուեթի սպիտակ տղայի...:

15.— էջ 400.— Բունք որ օգտե խոցոյ. ելրնդի քարոսի կարածի երակի նեօ զարկի բուն բունածի խոցի մասուրի եւ ամ խոցոյ.— Զինչ որ լինի, զրչաւ գրէ՛ ի վր ձիւթին և թաջ զհին բամբակն ի ձէթն և ի վր խոցին զիր եւ կամ չիէ զձէթն ի վր խոցին. Զայս գրէ. յանուս ալ. Հրեշտակ գալին երկնուց ի վայր, մինն Գարբիէլ, մինն Միքայէլ...:

16.— էջ 413.— Եւ քե հիւանդն էուն չալայ.— Ի քթին մանուշիկ ձէթ, և զրչու մի ձէթ կաթեցոյ. և ի զլուխն, և ի ոտքն եւ ի ձեռքն քսեն. եւ գլուխն խաչխաչի կեղե...:

17.— էջ 415.— Այս է ծաղկանց եղ հանելն.— Ինչ ծաղիկ որ ուգես. ձեւ ձէ՛ յէնչ զամուս խմոր իր կչոքն զէյթի եւզ խաւնէ եւ եփէ, փոքր լից. ա չուչայ բարձր աեղ կախ արա...:

18.— էջ 416.— Ու որ ուգե ի վաս պատուհասեւ ի գաս մնալ.— Գեղն ա՛յս է ու զչարն իւրմէն հեռուս սալիհայ. ման լինայ. մանի արայ...:

19.— էջ 419.— Վս ամ ցեղ սերմանց բնութեց.— Զորեանն առողջ զօրաւ որ է և ահեղ. զարին հով է՛ և խոնաւ. և կակուղ. կորեկն տաք է և կապ. Ոսպն

Քիւնիսի կար է', քամի և չորային...:

20.— Էջ 420.— Վս ծաղկանց ելին. բարիք — և՛ Վարդին կակուղ և լուծ: և՛ մանուշակին՝ ծառ և չոր: և՛ չորմ՝ չորային և տաք: և՛ կալահատին չորային է...:

21.— Էջ 430.— Դարձի Սողոմոն իմաստունն հարցուց.— Թէ այն կրնն տէլին զեղն երբ քամին ընի նշանն ինչ է. ասէ որ էրիկն ի քովն երթայ անձն կուցաւ...:

22.— Էջ 442.— Գիր ամ զհսուքե գոր ես Ած, այս ե.— Ասայ թամշայիս ա՛յս ի մաղտի սայի տանձիրայ: Ափսա՛: Ասի՛: Ահատային...:

23.— Էջ 448.— Այլ ղեյ միջացաւ ի.— Դեղ սր մարդոյն մէջքն ցաւի, և չկարէ տղայ վաստակել. ամէն օր. գ. ճնճղուկ խորված ուտէ եւ զջնճղուն զղեղն...:

24.— Էջ 450.— Որոյ կոնակ ցաւի՝ մարդուն ղեյն այս ե.— Առ սպիտակ նօթն, և զնայ ի րաղնիսն և քսէ՛ ի կոնակդ. և ի միջօրդ...:

25.— Էջ 452.— Վս երակ ոտնելոյ ի վր լուսկիին.— Առաջին օրն լուսինն չէ լաւ. քոստաւ: ք. գ. օրն եթէ առնուս նիւանդանայ: դ. ե. գ. օրն առնուս՝ աւրին պակասի...:

26.— Էջ 458.— Դեղերու զօրութիւն.— Կարմիր գծերով զանազան ձեր սուփերու մէջ իւրաքանչիւր զեղանուն ունի իր պարակերէնն ու արարեքէնն ու

հայերէնը և զիմացը իր բացատրութիւնը (Անուանքն են այս): Իսկ հանդիպակաց էջին վրայ իւրաքանչիւր զեղի զօրութիւնը բացատրուած է, անուանի բրժիշկներու վկայութեամբը (Դեղերուն զօրութիւն): Անուամբ հօր և որդի և հայն սբայ: Շնորհարայիս հոգին սբ: Ած ճշմարիտ ամէն և առաջնորդեայ ծառային այ: Աւգնեայ քս ած: Փրկիչ ամենեցուն.— Իւրաքանչիւր տեսակ զեղի որպիսութիւնը, աղէկութիւնը, բնութիւնն ու չաքը նշանակուած կան: Այսպէս, ըստ սիւնակի՝ Ուրեղը՝ ինքն հունդ է անուշահոտ և ք. ազգէ ա կարմիր. = սպիտակ: Նոր լին եւ անուշահոտ եւ չոր եւ իստակ: Տաք է և չոր է. գ. տարածան: Ասէ Դեղիանոս. վս սորայ թէ ինքն զստամօքն ուժովցնէ և կերակուրն տայ ուտել... մինչև Սեւ Հայիլայ, էջ 645:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ՝ չկան, գրութաւոր յիշատակարանը ինչպիսի ու կորսուած ըլլալուն: Կայ միայն երկտող յիշատակագրութիւն մը:

Ա.— Էջ 647, ի վերջ ձեռագրիս, հաւանորար ստաջին գրչէն.—

Եւ Տր Անդրեասի՝ որդի Պօղոս գրեցի. ով որ կա(րդ)այ տաւ, Ած իւրան բանըն անողէ. ամէն. մարտի ամսին. ժ. ումն. ԹՃԾ՝ (= 1701):

Բ.— Էջ 159, վերին լուսանցքին վրայ, հաւանորար բնութեցողէ մը.— Եւ Տրագոյ Մկրտիչս գրեցի...:

9.— ՍԱՂՄՈՍ

Էին թիւ՝ չունի

Ժ2-Ժէ գա՛ր

ԹԻԻՂԻՔ՝ 184 (= 268 եջ).— Մե. յոթիթիւն՝ 16 × 11 × 3 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 19.— ՆԻԻԹ՝ հասարակ բույթ, բանձր եւ կռօք.— ՄԱԿԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ անցապատ, Եա՛ քույրեր ին-

կած են, մինչեւ իսկ յիշատակարանը: Մե. լանը իբր հասարակ ճեսակի, խոնուութեան օակ կարգ մը ճեղքն արածուած է, առանց սակայն կտրեցալ արելով գրութիւնը: Ինչ որ սակայն մնացած է բազմաթիւ այլ ինկած բույթերէն ետ, մաքուր

եւ ո՛չ արհամարհելի ձեռագիր մըն է դարձեալ.— ԿԱՏԱՐԻ ԹՈՒՂԹԻՔ՝ երեք թերթ, սկիզբը.— ՎԵՐՆԱԴԻՒՄՔ՝ առաջին տղերք մերք երկարագիր եւ յանախ բոլորգիր՝ մինչեւ երեւոյ կամ չորրորդ տղր. գոյնը գրեթէ միշտ՝ անխոստափելիօրէն կարմիր . — ԳԻՐ՝ հասարակ բոլորգիր, հաստ գրչութեամբ, սեւ ժանգի գոյն մեղանով.— ԶԱՐԻՒՄԳԻՐՔ՝ բազմաթիւ, գրեթէ ամեն սաղմոսի սկզբնաւորութեան, կարմիր թռչնագիր մը, անաւոնս եւ միջակ յաջողութեամբ: Սաղմոսի ամեն համարի սկզբնաւոր՝ անպանդն երկարագիր եւ դարձեալ կարմրաներկ.— ԽՈՐԱՆՔ՝ չկան.— ԿԻՍԱ-ԽՈՐԱՆՔ՝ 13ա, 44բ, 66ա, 97բ, 126ա, 156ա էջերուն վրայ, բոլորն ալ արուեստի բոյլ գործեր. անհաշակ իբր յղացք եւ իբր գոյն մա՛նաւանդ.— ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻՔ՝ բազմաթիւ, ամեն սաղմոսի սկզբնաւորութեան, առհասարակ ծաղկեցեկաւ եւ թռչնակաւ բոլորն ալ, միայն թէ անհաշակ

կարմիրով: Նկատելի յաջողութեան ո՛չ մէկ գեղեցիկ ապացոյց այս բազմաթիւ ծաղկութեամբ յոսանցազարդերու մեջ.— ՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԳՐԻԶ՝ անյայտ՝ յիշատակարանի անկումով.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անձանօր.— ԺԱՄԱՆԿԻ՝ անյայտ, բայց ո՛չ կանոնաւ հաճ 16րդ կամ 17րդ դար, մակաբերելով գրչութեան.— ՏԵՂԻ՝ անձանօր.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անյայտ.— ԿԱԶՄՈՂ՝ անյայտ: Զեռագրիս այժմու տերն է Տիկին Ռահել Պաղտեան, Զապադ:

Մատենա է Սաղմոսարան, միջակ գիրքով, հասարակ բոլորգիր գրչութեամբ, չափ պակասաւոր: Ընթերցումով ո՛չ մէկ մատենաւոր տարբերութիւն տպագիր սաղմոսարաններէն: Պակասաւոր ըլլալուն՝ կը սկսի Լ. գլխուն կէսէն եւ տեղ տեղ պակասներով դարձեալ՝ կը չարունակէ մինչեւ վերջ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ՝ զժրպատարար ինչ կամ ու կորուսած:

10.— ԾԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ չունի

Պէտք — 1423

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 140 (= 280 էջ) .— ՄԵՐԹՈՒԹԻՆ՝ 9×6×5 սեղմ.— ԳՐՈՒԹԻՆ՝ միասիւն.— ՏՈՂՔ՝ ոչ հաւասար թիւով. 16, 17, 20, 21, 25, 26, եւ 30. — ՆԻԻԹ՝ հասարակ բոլոր.— ԿԱԶՄ՝ բիւրոյնի կաշին ինկած. կարերք շատ քայքայ. կոյրք չափասակեայ կաշեկազմ. առաջին կոյրքին չափասակը հորիզոնական կոյրքին կտրուած: Կր շեսնոյն հարմանիյն հետք.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱՆԱՐՔ՝ չկան.— ԶԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շատ աննպաստ. գրեթէ անարժէք վիճակի մը մեջ մնացած. աստիճանական մաշումը հասած ու անցած է մինչեւ գրութիւնը՝ վերէն եւ կողմնակի: Գրերն ամեն էջ կարծեմ նմարկուած է: Ինկած բազմաթիւ բուրբեր կան, ինչպէս կը շեսնոյն թերթերու անհասարակ թիւով մնացած բուրբերէն: Նոյնիսկ առաջին թերթը, քս

ձեռագրին գրչին բաժանումին, ամբողջովին ինկած է: Պատահած, գրեթէ մինչեւ կտրել կտրուած բազմաթիւ բուրբեր կան: Էջեր իրարու կպած եւ բաժնուած են մերք.— ԳԻՐ՝ հասարակ բոլորգիր, ոչ յաջող գրչութիւն. հաստ, սեւ գոյն մեղանով, մանր էջի վրայ անհաշակ գրութիւն մը յառաջացնելով: Իսկ 137ա-140բ միւսներէն յաջող բոլորգիր: Միշտ խաղաղութեամբ է.— ԶԱՐԻՒՄԳԻՐՔ՝ գրեթէ չկան. միայն բուրբ 1ա-84ա մասին մեջ խորագրերեւոյն սկզբնաստեղ՝ երկարագիր, շատ անպանդն ծաղկումներով.— ԽՈՐԱՆՔ՝ չկան.— ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ՝ կան հետեւեալ բուրբերու մեջ. 9ա, 20բ, 29ա, 43ա, 50ա, 85ա, բոլորն ալ արուեստի գործք. պատկած ուղղանկիւններէն անհաշակ իրերազրութիւն մը. տիրող գոյնը շատ անհաշակ կապոյտ մը եւ

կարմիր մը.— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ ԵՆ ՆՈՒ-
ԿԱՐՔ՝ չկան.— ԵՌՈՒԳԻՐԻՔ՝ պարզ երկա-
քագրեր են, առհասարակ գունարաւի.—
ՍԿԶԻՆԱՏԱՐԻՔ՝ կարմիր երկաքագրեր են
անարուեստ:

ԳՐԻԶ՝ միայն առաջին մասին հա-
մար, Սողոմոն քահանայ.— ՍՏԱՅՈՂ՝ ան-
ծանօթ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՊԷԲ (+551=1423).
— ՏԵՂԻ՝ անյայտ.— ԾԱՂԿՈՂ ԵՆ ԿԱԶՄՈՂ՝
անծանօթ: Զեռագրիս այժմուս տեղն է Տիկին
Ռահել Պաղտօտան, Հայեպ:

Մատենան է Շուրական թղթեայ, փոք-
րագիր և անկերպ, որ կը պարունակէ
սովորական տպագիրներու կանոնական
բոլոր մասերը, խաղաղութեան կամ փա-
կազրուած:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, հատ մը
միայն:

Ա.— ԻՅ 84.— Ճփառք ամենասը
երրորդութեն հաւր և որդոյ և ամենա-
խնամ սը հոգւոյն յաւիտեանս ամէն. Գը-

րեցաւ. սոյ ձեռամբ յոգնամեղ և փծուն
գրչի Սողոմոնի. ի թվականու. Հայ. ՊԷԲ.
(=1423). Արդ աղաչեմ զամենեանս որք
հանդիպիք սմա. մեղայ թողութի խնդ-
րեցէք բազմամեղ և անխմատ քահանա-
յի Սողոմոնի, և եղբարց և ծնողաց և ամ
զարմի հայցեմք զի սը որորմեսցի. և
ածասուր եպ (? քերտած է և վերստին
գրուած բառս) ինչի որ զսուրիսակն չնոր-
հեաց սը յս որորմեսցի:

Դարձեալ յերես անկեալ աղաչեմ
զամենեանս որք պատահիք սմա անմե-
ղագիր լերուք (քերուած է հոս փոքր
բառ մը) անխմատ և անխոր գրչի և
սղալանաց սորայ. զի յոյժ առաւանեալ
և խելագար էի մտաքս ի դատն և ի
մահաթոյն ժամանակիս: Դարձեալ աղա-
չեմ ըղձեղ. յիշեցէք զՎարդապետն իմ
ըզԳրիգոր նգնաւորն զգիտեցեալն առ քս
և ոյ որ զմեղ յիշէ ի ... բին յիշեալ
յիցի յի. ր աբաբայ թին ամէն:

11.— ՇԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ չափեր

ԶԻՆ — 1462

ԹՈՒՂԻՔ՝ 310 (=620 եջ). — ՄԵ-
ՐՈՒԹԻՒՆ՝ 11 × 8 × 5½ սնդ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին 8½ × 5 սնդ.— ՏՈՂԻՔ՝
22.— ՆԻԻԹ՝ զեղնորակ լաւ լոկուտ
բույր.— ԿԱԶՄ՝ կաւեպաս, կոպեքուն վը-
րայ նարմանդի հեփերով եւ ծաղկուած աւ-
ղուններով. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱ-
ՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆԻՔ՝ շատ ան-
նպաստ, տեսական գործածութեան. կսգմը
խախտած, կոպեքը քիկունքէն գրեթէ բաժ-
նուած եւ բազմաթիւ բուրբեր ինկած սկիզ-
բէն ու վերջէն: Նորագոյն կազմի առեւ
պակսած բերքերու տեղ լրացուած եւ դա-
նակի հարուածի տակ յուսանցները նեղ-
ցած: Առանց առոր յուսանցները հիմնած
ու մաշած, բայց վերջին մասը հասորին
յարաքերաբար աւելի անվնաս.— ԴԱՏԱՐԿ
ԹՈՒՂԻՔ՝ քանի մը հաս միայն սկիզբն ու

վերջը.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ զարդագիր եւ
թոչնագիր, առհասարակ կարմրադեղ, իւ-
րաբանչիւր կանգնի սկիզբը. երկրորդ տողը
կարմրադեղ երկաքագիր.— ԳԻՎ՝ մանր բո-
լորգիր, գեղեցիկ, տպագրի մօտեցող յաջո-
ղութեամբ: Շարակնոցս մեծագոյն մասով
խաղաղութեան է՝ ուշադիր արուեստով մը.
— ՍԿԶԻՆԱՏԱՐԻՔ՝ բազմաթիւ, բոլոր Կա-
նոններու սկիզբը, կարմիր եւ կապոյտի
ծաղկունով. տեղ տեղ գունարաւի, ջրաներկ
ըլլալուն: Համարները կ'սկսին կարմրադեղ
երկաքագրերով: Կարգ մը եջերու վրայ զար-
դագիրներ կը տեսնուին, որոնք ընդհանրա-
պէս վնասուած են եւ կտրուած.— ԼՈՒ-
ՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ՝ բազմաթիւ, որոնք կը կազ-
մեն հասորիւն գեղարուեստական մնալուն
մասը, ըլլալով բոլորն ալ նուրբ ծաղկուն-
ներ: Զարդագիրներու պէս, հոս ալ տիրող

գոյներն եւ կարմիրն ու կապոյտը.— ԽՈՐԱՆՔ՝ չկան.— ԿԻՍԱԽՈՐԱՆ մը կայ միայն, եջ 286 բ. ու պղանկիւն ոսկի երկզով եւ ոսկի յասակի վրայ, ուր կը ծփան գունազեղ փոքրիկ վարդեակներ.— ՄԱՆՐԱՆԿԱՒ՝ հաս մը միայն, եջ 177 բ, յուսանցիկ վրայ, փոքր դիւրով, ուր կը ներկայացնէ Յիսուսը: Դեմքը քեւ յաջող բայց ներկի ծաւալումէն աւելած է:

ԴՐԻՉ՝ Յուսեփ եպիսկոպոս.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անյայտ, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԶԺԱ (+551=1462).— ՏԵՂԻ՝ Շահապուլնից վանք.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անծանօթ: Զեւազրիս այժմու տէրն է սիւրբ Ռաֆօսեան, Հալեպ:

Մատենան է Շարական և Տօնացոյց փոքրադիր, հաստ, բոլորգիր, թղթեայ, Կը պարունակէ բոլոր չարականները առհասարակ:

1.— Թղ. 1 ա.— 305 բ.— Շարականներ. զանց կ'ընենք մանրամասն բովանդակութիւնը տալ, զի նոյն են տպագրուած չարականի մասերուն հետ:

2.— Թղ. 305 բ.— Տօնացոյց եւ Աւետարանացոյց. բայց՝ վերջին թերթի բաղձաթիւ թուղթերու անկումով շատ պակասաւոր. ինչ որ կայ՝ կը գտնուի միայն սա՝ թուղթերուն մէջ՝ Թղ. 305 բ.— 507 բ., շատ պակասաւոր բովանդակութեամբ ու բեմն:

3.— Թղ. 308—310 բ զա՛րձեայ Շա-

րական սկիզբը ինկած, կամ հաւանօրէն տեղափոխուած թերթի մը մնացորդ երեք թուղթերը:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հաստ մը միայն, այն տեղ՝ ուր կը վերջանայ Շարականը և կը սկսին Տօնացոյցն ու Աւետարանացոյցը:

Ա.— Էջ 305.— ՎՓա՛ռք քեզ անսահման և զուգական տնուն. անձնաւորութիւնը բրորոգուի միածութիւն. հայր եւ որդի սը հոգի: Որ ետ զօրութիւն իմոյ տկարութեան. և հասոյց ի յօարտ. այսմն լուսափայլ ոսկիաշար և մարգարտաշար Շարականցիս: Զոր եղեալ և հաստատեալ սը հայրպտոյն եւ վրդպտոյն սրբոյ. ի պայծառութիւն սը եկեղեցոյ. և մանկանց սրտնի. որոց յիշատակն օհութը եղիցի: Արդ պրեցօ սա ի թվկիս Հայոց ԶԺԱ (= 1462) ձեռամբ անարհեստ և փցուն գրչի Յուսեփ յետին եպիսի. ի ձորս Շահապուլնից ի վանքս Գուգոյ. ընդ հովանեօ սը Խաչիս որ կոչի Հազարաբուրժ և կաթուղիկէ սը Ասեփնոս. և սը Ածածնի. և սը Նեանիս Բաւանցի. և նեխարաց սը Վարդանանց. անմեղադիր լերուք, խոչորութիւն և սխալանաց առաւ. զի զոն սրաւս գրեցի. զի վշտացած ի սուտ եղբարդ և սուտ ընկեալաց. և չիւարաց երկուս գիրմաց ի հոգոյ և մարմնոյ. և ճար չունիմ քան զքս նորին յօգնականութիւն և աղօթիւք ամ սըբոյ նորաս:

12.— ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂՈՒՍԾՈՅ ՄԱՏԹԷՈՍԻ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ

Հին թիւ՝ չունի

ՊՂԲ = 1443

ԹՈՒՂԹ՝ 168 (= 336 եջ). — ՄԵՄՈՒԹԻՒՆ՝ 18×14×4 սնդմ.— ԴՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն՝ 14×5 սնդմ.— ՏՈՂՔ՝ 31.— ՆԻԻԹ՝ ռաս գէշ յլկուած բամպակեայ բուլթ.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, շագանակագոյն կաշեպատ վայելեայ, երեք հաս կաշեայ հար-

մանդներու բեւեռներով.— ՄԱԿԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ երկու քերս սկիզբը, երկու քերս ալ վերջը, դասարկ.— ՀԱՆԿԱՄԱՆՔ՝ բառական նպասաւոր՝ հակառակ պատկանելի հնոքեան: Կազմը քիչ մը մաշած, բայց ամուր. կաշեայ հարմանդներ ինկած:

Գործածութեան յասկացում թուրք շահ անյարմար եւ չարաչար վնասուած խոնաւութեան, այնպէս որ այս բնօրէն եւ հազարաւոր գրչութեան բազմաթիւ հօրէն չեն կարողացուիր: Հաստիս արտաքին շրջանները գեղեցիկ մատած. յիշատակարանը, այնքան երկար ու արժեքաւոր, դժբախտաբար սեղ սեղ անընթեռնելի: Մագաղաթեայ պահպանակները բաւական վնասուած.— 'ԻԱՏԱՐԿ ԹԵՐԹ' թղթեայ՝ 3 թուրք, ի վերջ.— 'ՎԵՐՆԱԳԻՐ' երկուական տող, իւրաքանչիւր գլխու համար, մանուշակի կարմիր եւ սեւադեղ սիրուն երկարագրով.— 'ԳԻՐ' սեւ եւ կարմիր մեյանով խառն, շահ յաջող եւ հասրենի բոլորգիր, մանսրսիկ, ծայրեւծայր նոյն գրիչը, սպաղիւններու հետ չգանազանուելու աստիճան.— ՍԿԶԲ.— 'ՆԱՏԱՐԿ' իւրաքանչիւր գլխակարգութեան սկիզբը, զարդագիր, թղթագիր եւ կենդանագիր՝ յաջողակ: Ներքին բոլոր սկզբնաստեղծ կարմրադեղ են, սիրուն եւ հնադրոճ. համարները ունին դարձեալ կարմրադեղ յաջող երկարագրեր.— ԼՈՒՍԱՆ.— ՅԱԶԱՐԿ' իւրաքանչիւր կիսախորանի կից, հնադրոճ միջիններու յաջողակ ծաղկումներով, բոլորին մէջ տիրող զոյնն է մանուշակի կարմիր: Վեցերորդ հաստի կիսախորանին կից յուսանցազարդ, յիշ 274, մեծագոյնն է, 15 սնդմ. երկարութեամբ, նուրբ գիծերով եւ ծաղկումով: Կան նաեւ բազմաթիւ մանր բայց սիրուն յուսանցազարդեր, ներքին շահ մը հօրէն վրայ.— 'ԽՈՐԱՆԿ' չկան, բայց կան 'ԿԻՍԿԱՆՈՐԱՆՆԵՐ' իւրաքանչիւր հաստի սկիզբը, պիտի է ըսել բոլորն ալ համեմատ, բայց սիրուն ծաղկումներով: Առաջինը՝ հիշ 67, կապոյտ յասակի վրայ մանուշակի կարմիր ծաղկումով կոնաքերներու տեսքով: Իր. հիշ 147, նման յասակի վրայ, նոյն դիրքի երկու վարդեակներ: Գր. 185 ռոպ, նոյն ծովագոյն յասակի ունի, երեք սիրուն վարդեակներով: 'Իր. հիշ 209, կարմրադեղ երեք վարդեակներ, գեղեցիկօրէն ապուցուած իւրաքանչիւր մէջ: Իր. հիշ 274, մեծագոյնն է, միշտ յեղակագոյն յասակի վրայ, սիրուն վարդեակներով.— 'ՆԱՐԿ' եւ 'ՄԱՆՐԱՆԿԱՐԿ' չկան:

ԳՐԻՉ՝ առաջին մասին՝ Տէր Խաչատուր. երկրորդ մասին՝ Տէր Սարգիս.— ՄՏԱՅՈՂ՝ անծանօթ, անկատար Տէր Սարգիս.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՊՂԲ (= 1443).— ՏԵՂԻ՝ եկեղեցի գաւառ.— ԾԱՂԿՈՂ՝ գրիչներ.— ՎԵՐՅԻՆ ԿԱԶՄՈՂ՝ Միհնա: Զեռագրիս այժմու տեսքն է Արմ. Տէր Ղեւոնդ քնյի. որդի՝ Տօթօր Յովհաննէս Տէր Ղեւոնդեան, Հալեպ:

Մատենան է Բաղդադոյ Մեկնութիւն Մասքեոսի Աւետարանին, Գրիգորի Աստուածաբանին եւ Ոսկերիքանին, թղթեայ, միջակ ծաւալով, կաշմուած. անթերի, ծաղկեալ եւ հնադրոճ գրչութիւն, որ կը բովանդակէ՝

1.— հիշ 1.— Յանկ բովանդակութեան:

2.— հիշ 3.— Յանկ է առաջին Հաւաքմանց մեկնութեան:

3.— հիշ 5.— Ի խնդրոյ կարգիւնոսի եպի եպարայ կոչի.—

Եւ տե՛ս զգեղարարութեան յեղանակն ի յուծմունս պարարմանցն. ի համ(ա)րին: Հիշ Վա է՝ ժ կանոն սահմանէ: Պիտ Տառն կասար է և բզմ իրհ. արդ տե՛ս զոր ուսանիմք յաջիկայոյ: Այլ տես ժ թիւն ի չորիս...:

4.— հիշ 19.— Վս սեղոյ եւ ժմանկի ծնրեանց քի.— Եւ ի ծնանիւն Յիւ ի բեթզէմ Հրէաստանի: Յուր Հեր(ո)յգէի: Գիտ է զի մեծ ցայմ է իւր բացայայտ է մեղ օտրնչաւ ի զեղանակ ծնրեանն...:

5.— հիշ 670.— Նորին բրգ հաստ

Մեկնի Բղւձ.— Եւ իրրե մասնեցոյ յիշ ցեղնն տարնիչքս թէ այլ իմն է զծք և վրդի քի զոր ոչ զրեցան: Եւ թէ վս էր: Նիս զի թէ գրե(ա)լ էին զամ. զոր կըծի հակոկոցն բզմ. և գրեցն թէ այս չա՛փ կար է՝ զօրիս տոնել...:

6.— հիշ 147.— Նորին բրգ հաստ մեկնի քրդե.— Եւ մտեալ ի Կաթողոս ում: Մատենա առ նա հարիւրայ մի: Հիշ Վա է՝ ասա սկիզբն տոնէ մեկնեւ: Պիտ Զի առ(ա)լին ի հեթանոց. հարիւրայ էր...:

7.— հիշ 185.— Նորին Զորոյ Հա-

գոր. Յա՛յն ժմկի.— Յորժամ զպատուէ՛ր
երկոստասանի՛ցն կատարեա՛ց, եւ առաք-
եա՛ց քարոզե՛լ, եւ բժշկե՛լ, Յորժամ
զյովն յարգեց, եւ ազատեա՛ց ի կարծ-
եաց. . . :

8.— Էջ 209բ.— Նորին Հիգղ Հա-
սոր. վս Հերովկէի. եւ որդոց նր.— Եւ Յս
ի կրօման փրկիպպեա՛ կհաարեաւ Նիս
հարցանիլ էւ Սաստի՛ գայր կմ յո՛ եր-
թայր Սասեք թէ ի սահմանեացն մակ-
դպեա՛ որ է ի կրօմ՝ արեւելից պենագա
քաղաքի՛, մերձ ի լերինն ուր կրկին ան-
գամ զհացն անցոյց. . . :

9.— Էջ 274 ա.— Նորին վեցղ հա-
սոր վաւրի.— Սուրբն Յոհան Ոսկէրիւան
յորս հասար գրէւ Չմկնիչն այսու մասաքս
Սասիինն վս ծննդեանն. . . :

ԵԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆԻՔ՝ յազմա-
թիւ .

Ա.— Էջ 333 ա (Գլխաւոր յիշատա-
կաւն).— «Փա՛ռք եռակի անձնաւորու-
թիւն եւ միակամ արութիւն համագո՛յ եւ
անբա՛ժինքն. . . (չի կարգացուիր, խոնա-
ւութիւնէ աւրուած ըլլալուն մասամբ)
ճանապարհին գիտութեան եւ անսլ. . .
բոյն ծնողի ոյ երդի ի հաւրէ. . . եւ նախ
ք գլխաւորեան եւ զհոգոյն արքայ բրդիողի
ի հաւրէ եւ . . . յորոյն՝ անբաժնատ աբ. . . մ
ի բական արարածոցս, յիմանալեացն հը-
րարուն խրմբիցն եւ ի զ. . . նութեղէն եւ ի
տարբական. . . մարդկայնոց, յանցեալն
եւ այժմուս եւ ապտնին՝ ամէն :

Արդ գրեցա՛ւ հոգիարուի մատեանն
ածագարդ եւ ծաղկաւէտ բուրաստանս որ
ընդունող. . . անային քաղցր բարբառս
քաղաւածոյ աւետարինն որ ը Մաթէոսի
Հաւաքեալ ի յուսագարդ եւ յարիփափայլ
բանից ածարանչացն՝ Գրիգորի ամաւու-
նին եւ Ոսկէրբանին եւ այլոցն քաջ եւ
մեծ հոգեւորին աշխարհալու՛ս եւ տիեզե-
րայ՛յս անկարաւ՛տ ցիւանականին եւ սուրբ
իմաստասիրին տիեզերահոյակ եւ մեծա-
համբա՛ւ վրդտին զուարթուն, անուն
կչեցելոյ. ի պարծանս եւ ի փառս եկե-
ղեցոյ. եւ ի վա՛րժ մանկանց նորո՛յս
Սրոնի Նա՛յ եւ յիշատակ բարի հոգոյ
իւրոյ՝ եւ իւրոյն վարձապետի մեծին

Յովհանու Որոտնեցոյն՝ մականունն կախ-
եա՛լ ի սէրն քի որոյ յիշատակն աւր-
նուր եղիցի Ջոր ար յս փոխանկ այսմ
հոգեւր զանձոյ տուցէ նմ զրազմելն ի սե-
ղան հաւրն եւ մատը. . . (հոս եւ տասնը-
հինգ տող չի կարգացուիր, խոնաւութիւնէն
բոյրովին փոստուած ըլլալուն) :

Եւ գրեցու մատեանս այս ի թուա-
կանութե հայոց. . . ՊՂԻՔ (+551=1443).
ամի Աւգոստոսին ի գաւառս Եկեղեցաց
ի վանք. . . (զմարտաւարս չի կարգացուիր
քերուած ըլլալուն) ընդ հովանեաւ. . .
(չի կարգացուիր) ինք, ար. . . լոյս մեծ
բարունապետս եւ քաջ փաղեբայ եւ վար-
ժապետս մերոյ մեծիս աւետեաց. զոր
տր Յս հասուցէ զորս ը մեզ բղւմ աշ-
խատանացն. նա՛ւ զրազմեալստ եւ զդո-
րովագութ հայրս իմ հոգեւոր եւ զուսու-
ցիչս իմ զհեղահոյի եւ զսրբամեալ բա-
նին սպասաւոր զսր խաչաւոր յիշեցէ՛ք
յազաւթս ձեր ո՛վ հետեւողք բանին
ճշմարտուե. որ եւ յայնմ աւրէ որ ոչ
զձախ եւ զաջ ճանչէի սայ յայնմ հոգե-
սնուցի՛չ եղեւ ինձ ը դայեակ զաիւ եւ
զգիշեր աշխտ ը իմ առ ի յուսուցանել
զճշմարտուի. . . Ջոր ար Յս հասուցանողն
բարեաց հասուցեց յիւր միւս անգամ
գալսեանն իւր վա՛րժս բարի աշխատու-
ղիս ը իս. զոր ոչ կայ. . . Եւ վճարի՛լ
փոխանակ բաղւմ աշխատանացն որ սո-
խ ոչ բանիւ եւ ոչ արդեամբք, նա՛ւ եւ
զեղբայր սր վկայաւորն զհաւատարիմն
այ եւ զրարի ծառն որ եւ երկոքեան ոք
քեռք են ինձ. ընդ այսր յիշատակեցե-
լո՛ցս թերեւս եւ գիս զհարեալս մեղաւք
եւ զմեռոյ յոյի արժանի աննիջիք յիշ-
ման ո՛վ զրոց աշակրտլ մանկունք եւ
սիրողք բանի խնդրիւմ զթողի յամե-
նագութ փրկչէն բարի զոր եւ ձեզ աջն
ողորմեցիւ Ջի թերեւս ի հայցմանց
ձերոց ցաւղ ողբմեն ալ իջէ ի գրգման
մեղաւք մեղ ողոյս եւ սրբեցէ՛ զբազ-
մաշարավ վէ՛րս անձին իմոյ. Այլ եւ
աղաչե՛մ յիշել ի տր զբարի եւ զսրբաւոր
կրաւնաւորն եւ զհետեւողն ճշմարտեւ զսր
խաչաւոր զուսուցիչն իմ որ բաղւում ու-
րեք ի սք պիքս պրեա՛յ զմարգարտաշա՛ր

գիրս իւր սփռելով, մինչև զկէս գրոցս կարծեմ գրեալ սր գի մեք տկար էաք ի յարհնատ գրին յայն աւգնական լինէր մեր. ք թէ գոսկի՛ր ք սեռս. դեպ... սեռն զեղեցկանայ. ետյ և գիրս մեր անարհեստ և որ լի ամ արհեստի և զեղեցիկ. Գո հաստացէ նմ փոխանակ այսմ աշխատանաց զ... ոտն մշանջնաւոր և զկեանս անխաբան ամէն. իկյ և յիշ... երիմ և զսիրելի՛քն ի սրտէ և ... եղբարքն իմ քս հոգոյ զսրբա... հեռեւորքն բանին ճշմարտե զսր Ասատուրն և զսր Աեհիբն զոր ար յս ի կամս իւր պահեսցէ միշտ և առցէ նց բան իմաստուե առ ի հաստատուի կալ մնալ յ ինքեանց ամէն. Զսոյնս և ևս յերես անկեալ աղաչեմ մոխրաթաւալ զիմաւք՝ զհանդիպողքս այս մատենն ի՞նչ զրոց աշխրտ մանկունք յորմամ ընթեռնաք կամ՝ գաղափարէք յիշեցէք զգառածեալս մեղաւք զզրոյ ալսմ առտի որ և չհամարձակիմ և չհամարիմ արման գրել զսեա՛ւ անունս իմ ի աշխատակ գարտիցիս զմեղորս Սարգիս. նա՛ և սխալանաց և խռոբեւ մեր որ ի սմա ներեցէք որ չեմ ուսեալ գեթրթողին ի կատար անվարմ և անարհեստ ի մէջ մանկանց քերթողաց. Զոր աղաչեմ անմեղալի լինել զերս ասացելոց. զի կտր մեր այս էր. և. թողի մեղալ մերոց խնդր ի սէ այ և ի փրկչէն մերմէ յէքէ. որ և զձերն թողցէ. Ամէն»:

Բ.— Վերջին դատարկ էջին վրոյ. — Վերջապէս կազմեցաւ սր աւետարանի քաղածուս. ձեռամբ անտրման բանի սպասաւոր միայն անուամբ Մինասի. թվին 1121 (=1638). (1)սեխս ամսս մեւ իւր քննեցողք... Հայր մեր:

Գ.— Էջ 157. ստորին յուսանցքին վրայ (հետագայ քոյր գրեթէ նոյնիմաստ յիշատակագրութիւնները, առանց բացառութեան, ստորին յուսանցքներու վրայ են և գրուած մարգարտաշար մանրիկ և սիրուն տատերով, միննո՛յն գրչէն). —

Զեղեկի ի և զտատարեալս. զհէ՛ք և զթշտական զխտեանալս յամի և զգործողս ամ մեղաց. Զ... (բառ մը քերտած)մանրեալ չթմաք հոգոյն մատենիս:

Զսարգիս սուտանո՛ւն, սպասաւոր բանի, յիշեալ յորմամ ընթեռնուս յաղաթս:

Դ.— Էջ 159. — Ո՛վ տեսաւ քաւ հանայ ըզեղեկի զձո՛ղս յիշեա՛ւ. այլովք իւրք զտրն մաղթեալ ի նմանէ թողի հայցեալ:

Ե.— Էջ 177. — Ո՛վ ընթերցող այս մատենիս, ամապարդ բուրաստանիս. երբ վստն քս յաղաթս կանգնիս. քնդ քո հայցմանն և յիշեա՛լ զիս. և զու յիշեալ լիցիս:

Զ.— Էջ 187. — Ո՛հ եղեկի՛ անձինս. որ այլ ճար չունիմ. քան վստն իմ զմղացելն. և զուք ո՛վ քահանայք միջնորդք եղբուք միով ար ոգրմայիւ:

Է.— Էջ 188. — Յոյս վերաւոր եմ ի թիւնից բանտարկուին. և հարեալ է զիս մահացու նետիւ. որ և խիղճ մտացս արծարձէ զմմինս ք անձինս. յերես անկեալ մոխրաթաւալ զիմաւք աղաչեմ զընթերցողս յիշեա՛ւ սրաի մտաւք զիս՝ զմեղուցեալս ի ժամ ընթերցման մատենիս միով ար ոգրմայիւ. և չնրհիլ զթողւի յանցանց:

Ը.— Էջ 191. — Ո՛հ եղեկի ի և բզմաշարու անձինս զի տխուր եմ. վս մեղացս իմ որ զձիւ Ո՛վ եղբարք և ընթերցողք աղաչեմ յիշել յաղաթ(ս) ձեր և թողի հայցել յանցանացս իմ, ի նմանէ որ ի տուրս պարգեանցն ստատ է. որ և զձերն թողցէ. ամէն:

Թ.— Էջ 192. — Վէրքս իմ անբռնելի է ո՛վ եղբայր. ապա յուսամ յուրորման որ հայցելով ձեր ի նմանէ զթողի յանցանացս, նա՛ ոգորմի՛ և թողո՛ւ. զի ամ անհարմարնք հնարաւոր են նմա. և թէ ոչ տացէ վս բարեկամի զի հեռացա՛ւ մեղոք ի նմանէ այլ վս ժուե ձեր զբզմն ստեղծ ամ ոգորմի և թողու զիւր յանցանքն. որ և զձիւն թողցէ քս ոգորման ամ ամէն:

Ժ.— Էջ 196. — Գիտեմ զի ծնունդ եմ աւաղանին, և զորդէգորի տն ընկաւ (այլ) շնորհաւք փրկչին քի. այլ ոչ գ(որ)ծեցի՛ զզձ ողբութիւ. մա՛նուանդ թէ զաւեալն կորուսի՛. աղաչի՛մ. բարեխաւսեցէ՛ք տն այն իմոյ. և տացէ՛ք ամ

թո՛ղ զիւր յանցա՛նքն սրտի մտաւք, և նա ողորմի՛, և արասցէ օ զմի ի վարձականաց, օ զորդին անառիկ:

ԺԱ.— Էջ 198.— Ո՛վ եղբայր իմ բստ հոգոյ, մի՛ ձանձրացի՛ս յիշելն զիս. զի վերքս իմ մե՛ծ է և չարաւուտ. յոյս ունիմ, ի բաղո՛ւմ անդամն յիշել զի՛ս. վերքս իմ բմշկի՛, որպէս մեծ խոցից. բզւամ բմշկի իք ի բմշկաց. զուք բմիշկ էք հոգեւորք. պարտի՛ք բմշկիկ զհիւանդացեալս մեղաւք, և այս ո՛չ հարկիւ. այլ ազաչանաւք:

ԺԲ.— Էջ 200.— Ո՛վ զիս յիշէ, և նա յիշի՛, և ք յիշելն մի ձանձրացի. որ և փրկիչն ամի, ինձ և նորա ողորմեսցի:

ԺԴ.— Էջ 208.— Ո՛վ հետևող ճշմարտուհ. յիշեա՛ զեղկելի զծո՛ղս մին ի տր:

ԺԴ.— Էջ 209.— Եւ զգծողս ազաչեմ յիշել ի տր:

ԺԵ.— Էջ 210.— Ո՛վ եղբարք. վստնաւ բէնեւն իմոյ յանչա՛լի վիրաւ որ եմ. մնչեւ ցմահ, որ ո՛չ զիչեր ունիմ հանգիստ եոջ ցերեկ. այլ կամ տարտամեալ ազաչեմ, ազաչեմ յիշեցէք զիս ի տր:

ԺԶ.— Էջ 217.— Հատորս կարգա՛, և զմեղւր հողս յիշեա ազաչեմ:

ԺԷ.— Էջ 220.— Ո՛վ հետևող ճշմարտեւ յորժամ գայլակերպւեւ զճոռս րնթեռնուս, և զխորին խորհուրդս իմանաւ, զընդարմացեալս ի խորս մեղաց. և առ ոստ սալի կոխեա՛լս, ո՛չ ազաչեցէք զարն փառց զի բացցէ զկուրուիս մտաց. և թողի՛ չնրհնացէ իմս յանցանաց. և հանցէ զիս ի զրոյ մեղաց և բարձրացուցէ ի լեռն փոց:

ԺԸ.— Էջ 230.— Զհինգերորդ հա-

տորս կարգա՛, և զերկղբամեան պատճառն իմա՛. յայնժամ զգծողս յիշեա. և աղաչանացս մեր ներեա:

ԺԹ.— Էջ 240.— Զհինգերորդ հա-տորս կարգա՛, և զտաղանճ պարտուցն իմա՛. այլ և պարտուցն իմոց ներեա. և ած ողորմի ասա:

Ի.— Էջ 244.— Զհինգերորդ հատորի գր(ի)ս Ասրգիս մեղաւոր հողս յիշեա՛ ով եղբայր իմ ք հոգոյ:

ԻԱ.— Էջ 250.— Զհինգ հատորս կարգա. և զհայցումն երկու եղբարցն իմա. զիս զմեղաւոր զծողս յիշեա, եւ զք աջմէ զասիւն սն ինձ հայցես:

ԻԲ.— Էջ 274.— Սկիզբն վեցե-րորդ հատորիս. Զմեռեալս մեղաւք եւ զհարեալս ի բանասարկւէն յիշեա՛, ով ուղղափառոց եւ հետեւող ճշմարտեւ միով տր ողորմալս. և սանյով... խող զիւր յանցանքն, որ ձեզ լիցի:

ԻԳ.— Էջ 276.— Վեցերորդ հա-տոր վերջին քաղածոքիս՝ Աւետարանին քս Ո՛րհի, Զեղկելի զծողակս յիշեա՛, ով քնթերցող հին եւ նոր կտակիս ի մի:

ԻԴ.— Էջ 310.— Զվեցերորդ հա-տորի գրո՛ղս յիշեա՛ ով հետևող ճշմարտեւ Զի վստնալի մեղց իմոց չհամա-րիմ արժան զրեկ զսեա. անունս իմ ի սպխտակ քարտեղիս. այլ կմ տարակուս:

ԻԵ.— Էջ 318.— Անմեղադիր լըր ո՛վ սիրող լանին որոյ հետեւեալ ես խաչիւ. սխալանաց և խոչարեւ որ ի սքմայ Զի կարի՛ չտապով էր աւրինակս. Աղաչե՛մ զիս յիշեա:

ԻԶ.— Էջ 328.— Վերջին համարն է վեց հատորիս. ոչ վերջին այլ առջնոյն վերջին և վերջնոյն առաջին, Զմե-ղաւոր զծող ամին յիշեա ով եղբայր:

13.— ԳԻՐԲ ՀԱՐՑՄԱՆՑ ՅՈՂԱՆՆՈՒ ՈՐՈՏՆԵՑՈՅ

Հին թիւ՝ չուշի

Թիւ 2 = 1607

ԺԷ. զարու սկիզբը Հալէպի Ս. Քառաս-նից և Ս. Աստուածամկն եկեղեցիներու կից բաց-

ւած Դասատան ամէնէն եռանդուն աշակերտ-ներէն էր Զէյրուցի Դավաթ Դպիր, որ ապա նը-

չանաւոր հանդիսացաւ իրր քարտույտար, զրիչ և ծաղկոյ քաճանայ, վարժուած Տէր Վասիլ քաջ հպիսկուպոսին ձեռքին տակ և անկէ ձեռնադրուած: Տէր Վազար Քանոնայ Հալէպի հաշիւէն ձեռագրաց Մատենադարանին մէջ ունի բազմաթիւ արժէքաւոր ձեռագրեր*: Մեզի անձանթն պարագաներու տակ Սեբաստիա անցած է — Իիւր Հարցմանց Յոնաննու Ռոսնեցոյ — որ ուրիշ 29 հայերէն ձեռագրաց հետ Հալէպ բերուեցաւ 1929 ին, Սր. Էրնէպ Բարդըիճի օգնութեամբ և ժամանակ մը հոս մնալէ յետոյ, Ամեն. Տ. Թորգոմ Ս. Պատրիարքի կողմէ կատարուած դիմումներուն վրայ, Աղբ. Առաջնորդարանա փութաց բոլորը մէկ զրկիլ Երուսաղէմ, ուր անոնք միացան Սեբաստիոյ Ս. Նշան վանքի աղատագրեալ ձեռագրերուն: Ներկայ ձեռագրիս վրայ Սեբաստիոյ վանքէւրէն և ո՛ր մէկուն կնիքը կամ արձանագրութիւնը կայ, որմէ կը հաստատուի որ անոր Սեբաստիա փոխադրութիւնը նոր ժամանակի խնդիր է, հաւանաբար ընդհանուր տեղահանութեան օրերուն:

ԹՈՒՂԹՔ՝ 479 (=958 հօջ).— ՄԵՆԹՈՒԹԻԻՆ՝ 22×15×5 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻԻՆ՝ երկսիւն.— ՏՈՂՔ՝ 31.— ՆԻԽԹ՝ լաւ յլկուած բամպակեայ դեղնորակ քույր.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, կաշեպատ ասխակեայ, մութ շագանակագոյն, լանջեալ եւ քիկուեցով.— ՄԱԿԱՂԱԹԻԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ առհասարակ լաւ պահպանուած, կողքին կոնակը վարի մասէն պատուած ու հիւնցած, ներքին մասը գրեթէ անքերի, միայն 5-6 քերք կարեն ինկած: Ստորին եւ արեւմտին շորքունքներ քերքէտէն գեղակեր, զարդական մասն ու յիշատակարաններ անպակաս.— ԴԱՏԱՐԻ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան — ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ էջ 13րդի վրայ, սկզբի միակ խորանին ձախ երեք տող են, առաջին տողը համակ քոչնագիր է, սիրուն եւ զուգակեր, յաջորդ երկու տողեր սկիւղիկ երկարագիր են: Էջ 606, կիսախորանի մը ձախ, վերնագիրէ չորս տող են, բոլորն ալ երկարագիր, բաց ու մութ կարմրով խառն.— ԳԻՐ՝ ծայրէ ծայր սեւ մեղանով միօրինակ նոսր գիր, հասարակ.— ՍԿԶԱՆԱՏԱՐՔ՝ բացի

սկիզբի քոչնագրէն, մնացեալը ամբողջովին երկարագիր են կարմրագոյն, նոյնպէս համարներու առաջին գրերը.— ԼՈՒՍԱՆԻՅԱԶԱՐՔ՝ շատ են. բացի առաջին խորանի յարգոցիչ զարդական մասը կազմող մեծ յոսանցազարդէն, որ 15 սնդմ. երկ. ծիրանեզարդ յաջող եւ հնաճապ վրձին մ'է, մնացեալ մանուշակագոյն կարմիրով պարզ զարդեր, կիսախորաններու կից.— ԽՈՐԱՐՔ՝ զլիսաւոր մեծ խորանը հասորիս սկիզբն է, էջ 13, ոսկի յաւակի վրայ, կոնաձեւ վայելուչ հակասով մը, մեծ ու փոք սիրուն վարդեակներով: Վրան երկու աղանձիներ, ծաղկանց փուռքի մը բովանդակ.— ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ՝ կան, 158, 223, 318, 394, 559, 607, 687 եւ 819 հօջերուն վրայ, բոլորն ալ կարմրով պարզ ջրաներկ.— ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԳՐԻԶ՝ Ղազար ղալիւ.— ՍԱՏԱՐՔ՝ ինքը, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌԾԶ = 1607.— ՏԵՂԻ՝ Հալէպ.— ԽԱՂԱՈՂ՝ անյայտ, հաւանաբար գրիչը.— ԿՆԻՔ՝ էջ 2, ստորին յոսանգլին վրայ, վեցանկիւն փոքր սեւ կնիքի մը մէջ կը կարդացուի ՏՐ ՎԱՍԻԼ:

Մատենա է Դիւր Հարցմանց, Յոնաննու Ռոսնեցոյ, պիտանիք և օգտակար քրոջ աշակերտեալ անձանց, թղթեայ լիակատար, որ կան՝

1.— էջ 1.— Այս ի՞նչ է բանք բլր գրոյս:

2.— էջ 3.— Յառաջաբան գրոյս.— *Ներգործական իմն մշտաշարժ բնաւ որեւ յոյ, գորէն վերընթաց հրոյ...*

3.— էջ 11.— Յանկն է Առջին հասորի Հարցմանց:

4.— էջ 13.— Դրիգորի եռամեծի Աւակերտի Յոնաննու Ռոսնեցոյ Հարցմանց պիտանիքի եւ օգտակար Դրոջ աւակերտեալ անձանց.— *Հարցումն որպէս առն հերձուածողք զամ ինչ ի հարկէ մարդկան զոյ զգծ զգրպուած, զմահ, զկեանք...*

5.— էջ 156ա.— Երկ Հասոր Հարցմանց: *Աստուածաբանութիւն Սրբոյն Դիոնիսի.— Առաջին ճառելիք և անճառելիք եւ բնութիւն այ անդիտելի...*

6.— էջ.— 158.— Յաղագս Աստուա-

* Տե՛ս Բազմաթիւ, 1934, էջ 440:

[illegible]

အနုပညာအလှူအတန်း

[illegible]

Ղազար ղալի որ դառնուն ունիմ և գործս ոչ: աւարտեցաւ ի Բերիայ քաղաքին որ կոչի այժմուս Հալապ, ի դուռն սբ ամածնին եւ սբ Բառասնիցն, որ աստ կան ի յօգնութի և ի պահպանութի ամ հաւատացեալ քրիստոնէիցն, ամէն:

Արդ երես անկեալ աղայեմ զձեզ ով դասք քհնյից, որք հանդիպիք սմայ կարգայով կամ օրինակելով, կամ գաղափար տանելով, յիշեալիք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր, զհոգեւոր հայր ուսուցիչն իմ ըզքաջ քարտուղարն զՎասիլ եպիսն. և զսեբ Մարգարէի հիյն, որ զիս անարժանս հանապազ կու կերակրէր ի գրեկն գրոցս, ամ իւրն միսսին հազարապատիկ և քիւրապատիկ պատարասեւ ի վերին եմ իւր

հոգոյն և իւր նշնեցելոցն ամէն:

Եւ զձի յիշեցէք զմարմաւոր ծնողքս իմ, զհայրն իմ, զմանդեսի Պապասարեւ, և զմայրն իմ զԼուսին, և զմեծ մամս իմ զմանդեսի Խանդերեւ, և զեղբարքըս իմ զՄանուկն եւ զԲարդուղիմեւն, և զքոյրս իմ զՄարիամն եւ զՄարգրիտն որ մանկութե փոխեցան առ քս: յիշեցէք և ամ զձեզ յիշէ իւր միւսանշամ գալուստն ամէն. հայր միւր որ—»:

Բ.— Էջ 13.— Սկիզբի կարմրադեղ խորագրին ի վերջ՝ «Աւգնեալ ս յանարժան Ղազարիս, և սուր զօրիս»:

Գ.— Էջ 516.— Վկայութեան խորանին պատկերին տակի ծանօթութեանց ի վերջ՝ «Զսակաւ գծովս յիշեցէք»:

14.— ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չունի

ԹՃՀԷ = 1728

ԹՈՒՂԹՔ՝ 273 (= 546 եջ). — ՄԵՄԹԻԹԻՆ՝ 23 1/2 x 17 x 5 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՆ՝ երկսին. 15 x 5 սնդմ. — ՏՈՂԹ՝ 21. — ՆԻԻԹ՝ սովորական, հաս քույր. — ԿԱԶՄ՝ բոց ռազանակազոյն կուեպաս խաւաբահայ. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ նպաստաւոր. ճեկայ կազմը նոր է եւ զանակի հարուածներու ձակ հասորը բիշ մը պզտիկացած է եջերու ձեւը խանգարում: Չորս Աւեստաններն ալ լման են՝ իրենց ընդարձակ բովանդակութեամբ, նախադրութեամբ, աւեստանիչներու ընդհանուր եւ հայեցի կենսագրութեամբ, նկարներով եւ խորաններով: Հառիս սկիզբը կայ եւսեբի առ Կարայիանոս գրած համաձայնական ծանօթագրութիւնը՝ յարակից օտարակներով: Չեռագրիս ի վերջ կայ գլխաւոր յիշատակարանը. — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ երկու թերթ, սկիզբն ու վերջը. — ՎՆԵՆԱԳՐԻՔ՝ իւրաքանչիւր խորանի ձակ. Մաթեոս 3 սող ունի՝ ա. ք մանուշակի կարմիր զարդադիր, պարզ: Բ եւ գ սողերը երկաթա-

զիր, առաջինը կարմրադեղ, վերջինը լեղակազոյն: Մարկոս երկու սող ունի միայն, երկաթազիր, կարմրադեղ եւ լեղակազոյն: Նոյն ձեւով՝ Պ. Լուսինը, երկսող. իսկ Յովնանու խորանին վերագրի երեք սող են, բոլորն ալ երկաթազիր. ա եւ գ սողերը մանուշակի կարմիր, իսկ միջին սողը՝ կարմրադեղ. — ԳՐԻՔ՝ սեւ քանձը մեյլանով յաջող բոլորգիր, ծայրէ ծայր նոյն զրչութեամբ. — ՍԿԶՐԱՏԱՌՔ՝ չորս հաս մեծադիր, չորս Աւեստաններուն սկիզբը, մաղազիր, կենդանազիր, վիշապազիր եւ բռնազիր, չորսն ալ հնազոյն գաղափարներէ՝ բայց միջակ ծաղկումով, ինչպէս հասորիս զարդական ամբողջութիւնը: Ներքին սկզբնաստները, առանց բացառութեան, զարդազիր են բռնազիր եւ, մանուշակի կարմիր ծաղկումով, սովորական: Համարները ունին կարմրադեղ երկաթազիր նմանութիւններ, անյաջող. — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ՝ չորս մեծ, չորս խորաններու կից՝ սովորական օրինակներու միջակ ծաղկումով, գրեթէ միշտ մանուշակի կարմիր

ծաղկումով, զո՛րծ մը որ ճիւղական է ամբողջ հասօրիս մէջ: Ներքին բոլոր յուսանցազարդերն նոյն ոճի են, հարիւրներով.— ԽՈՒՄԱՆՔ՝ կը կազմեն հասօրիս զարդական համեմատաբար յաջողագոյն եջերը, քե՛ս միշտ միջակէն ալ վար: Մասքեօսի խորանը, էջ 31, ունի կոնաձեւ լայն նակաս, կանաչ յասակի վրայ երկու վոճի եւ երկու մեծ վարդեակներով: Վերելը սովորական աղանիները: Մարկոսի խորանը, 175-րդ էջին վրայ, աւելի յաջող է եւ սիրուն: Բո՛ւ ալ կոնաձեւ արապիկ բացուածք, ճասը հաւասար հաւեակներու մէջ, ճասը վարդեակներ, ձիւնաճերելի եւ ձիւնաձաղիկի: Վերելը կը յաճին զոյգ մը ճասրակներ: Ա՛յ աւելի սիրուն է Ղուկասու խորանը, յէջ 271, կանաչ երգի մը մէջ ամփոփուած հինգ մեծ խաչանիւ վարդեակներ, ծովագոյն յասակի մը վրայ: Վերելը նոյն բոշուները: Անյաջող վերին է Յովհաննու խորանը, 429-րդ էջի վրայ: յասակը կապոյտ, վրան հինգ նոյնաձեւ վարդեակներ: Վերելը երեք բոշուներ, մէջքեւիկը գլխահակ: Ձեռագրիս սկիզբը կան եւսեբի առ Կարպիանոս զրած համաձայնութեան բացատրական նամակը, ինչպէս նաեւ համաձայնութեան ճախակները, բոլորն ալ հինգ զոյգ հանդիպակաց խորաններով, միջակ յաջողութեամբ ծաղկումներով եւ սովորական մօթիքներով.— ՆՐԿԱՆՔ՝ չորս խմբագիր աւետարանիչներու յատուկ, չո՛րսն ալ իր խորանին հանդիպակաց էջին վրայ, 17 × 12 սնդմ. մեծութեամբ: Նկարներուն համար հին գաղափարներ ծագայած են քե՛ս, բայց չորսն ալ անյաջող են քե՛զի՛ներով եւ քե՛զի՛ ծաղկումով:

ԳՐԻՉ՝ Սահակ երեց.— ՍՏԱՅՈՂ՝ Վարդէ Տիկին.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԻԺՀԷ (= 1728).— ՏԵՂԻ՝ Ձեքրուն.— ՄԱՂԼՈՂ՝ անձնոր. զրի՛չը: Ձեռագիրս կը պատկանի բարեպաշտ եւ բարեմիտ հանգուցեալ Նեան Լեւոնիանի (Մարաբեցի) զաւակաց՝ Բիւզանդի եւ Ջարեհի, Հայկաց:

Մատենան է Աւետարան, լիակատար, թղթեայ, կազմուած եւ նկարուն:

ԳԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հաստ մը.

Ա.— էջ 539-ա.— (Գլխաւոր լիւսակարան).— «Փա՛ռք ամենասր երրորդութեւն միասնական ածութեն հօր եւ որդւոյ եւ սբ հոգւոյն յաւիտեանս ամէն»:

Որոյ շնորհօքն չարմին էակքս ամ յիւրաքանչիւր ընթացս ըստ կարգի. յաւելտ եւ ի զգարեացս այս մարդ պատուեալ հանճարով. որով զքնաւորակն չարմումն իմաստնապէս մարմէ յօրինել ածային սիրովն ուղերձեալ: Ըստ որում է տեսանել. եւ ի բաղմոցիմի յայտպիտեաց իրաց աշխիւքն յածասէր կամաց սրբասէ՛ր անձանց: Որ պնդագո՛յն վուժոյ խորհրդեամբ բարեպաշտ ոմն երկիւղած յայ՛ Վարդէին եւ առն իւրում մնսի Փանոսին: Ձոր ըստ իմաստո՛ւն վաճառականին ստացան զսա՛րդանձ մնացական. ի վայեւումն սրբասէ՛ր եւ մաքուր ընթերցող քանանայից եւ յիշատակ իւրց հոգւոց: Արդ զրեցաւ ունող աւետեաց արքայութեն հանուրց պարգեաց: Ի թուականիս Հաւոյց. ԻԺՀԷ (= 1728). Ի կաթուղիքսութեան Կիլիկիեցւոց Տեք Ովանէսին. ի Հայրապետութեան Տեք Կարապետի. ի գաւառս Գերմանիկոյ. ի գիւղաքաղաքս Ձեքրուն: Ընդ հովանեաւ սբ Ածանցի եւ սբոյն Թեոդորոսի եւ սբն Պարսամայ եղևորին. եւ այլ ամ սբն եւ սրբութեան սբ աւետարանացն. եւ սբ նշանացն. որ աստ կան ամ հետցոյց ի յազնութիւն Գծապրեցաւ սբ աւետարանս: Ձեռամբ մեղսամած մեղաւորաւ Սահակ երիցու. եւ ուսուցչին իմոյ Խաչատուր վարի որ առ քս փոխեալ է: Արդ երես անկեալ աղաչեմ թախանձաւնօք զգաստ սրբազան՝ վրդպց. քնից. եւ սրկ.զցն. որք ընթեռնութեւ կամ տեւանէք զսր աւտրնս զայս առաջի սբ սեղանոյ եւ զառին անմահի որ բառնայ զմեզս աշխարհի: Հայցեղէ՛ք յայ պատաժապարտ զձողիս զի բաւ իւրում առատ բարերարութեն ողորմութի շնորհեցէ՛ ինձ մեղաւորիս: Եւ յիշատակ պնդիս զՎարդէն եւ ով ոք ի բերանով կամ սրբախեւ տէ՛ւած ողորմի. ամ իւրն ողորմի ի միւսանգամ զալըստեանն. ամէն: որ եւ սոցին սիրելեացս այ՛ համանմանեալ բաւրէմիս եւ սրբասէր հեղահոգի եւ համեստ

կինս Վարդէն որ ստացաւ սք աւետարա-
նս ի հայայ արդեանս իւրոց յիշատակ
իւրն և առն իւրում Մանսի Փանոսն և
սոցին ծնողքն՝ զմանհեսի Աւեսիւն և զԱՆ-
նայն և զՅոնանն և զմնսի Սառայն և այլ
մերձաւորսն իւրոց կենդանեաց և հան-
գուցելոց զոր արած քնկայցի ի հաճոյս
բարերար կամաց իւրոց և հասուցել զփո-

խարէն իւր տոտա սղորմոյ իրն սաս և ի
հանդերձեայն քսածն մեր ամէն:

Եւ զարձեայ եղին զսք աւետարանս
յիշատակ ի Մարաւ ի Հայո(ց) թաղն սք
Ածածին եկեղեցին ի թրվարերու թե հա-
յոց. ԹՃՀԸ (= 1729) ին ի ապրիլի հոթին
աւետեաց ամաձնի օրն անժինջ մնայ յի-
շատակս ամէն: Հայր մեր որ յերկին»:

15.— ՀԱԻԱՔԱՍՈՒ

Հին թիւ՝ հունի

1721 էն յետոյ

ԹՈՒՂԻԹՔ՝ 272 (= 544 էջ).— Մե-
ծնիԹԻԻՆ՝ 16×11×4 սնդմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻԻՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 26—27.—
ՆԻԻԹ՝ հասարակ բույր.— ԿԱԶՄ՝ շագա-
նակաղոյն կաւեպաս փայտեայ.— ՄԱԳԱ-
ՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱ-
ՄԱՆՔ՝ անկպաս. կազմը հայալուստ,
համակի կուլին կիսովին ինկած, վերջին
մասը դժբախտաբար պակասաւոր ըլլալուն,
զլխաւոր յիշատակարանը կորսուած: Զար-
դական մասը յոյժ աղետ. շատ մը սկզբ-
նաստեանք աւելի բաց բոլորած, առանց
գծուելու և ծաղկուելու: Հաստիս առա-
ջին մասը ճաղարան մըն է, բնորոշակուած
Ա. Յակոբայ միաբան վարդապետէ մը. մը-
նացեալ մասերը զանազան բարձր ու
մեկնութիւններ են.— ԳԱՏԱԿ ԹՈՒՂԹՔ՝
շա՛ւս. 106-118. 134-152. 182-204. 223-
364 և 419-424 էջը, յատկացուած նորա-
նոր բնորոշակութիւններու.— ՎԵՐՆԱ-
ԳՐՔ՝ չկան.— ԳԻՄ՝ սեւ մկանով ման-
գաթի և խնամուած նոսր գլիւ, ծայրէ ծայր
նոյն գլխութեամբ.— ՈՂԶՄՆԱՏԱԿՔ՝ բոշ-
նակիւ է զարդազիր, սեւադեղ ու կարմ-
րադեղ խառն, առնաստեակ պարզ. հա-
մարները ունին կարմրադեղ երկարագրի
անյաջող նմանութիւններ.— ԼՈՒՈԱՆՑԱ-
ԶԱՄՔ՝ չկան.— ԽՈՒՄՆ՝ մը կայ միայն,
առաջին էջին վրայ, սեւադեղն յատկով,
սպիտակ վարդեակներով եւ հասարակ ծաղ-
կութով:

ԳՐԻՉ՝ անձամօք.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անձա-
մօք.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, 1721 էն յետոյ.
— ՏԵՂԻ՝ անյայտ, անկասկած երեսպակ:
Զեռագրիս այժմու տեղն է Տիար Ա. Էմմեր-
եան, Հալեպ:

Մատենան է Հատմանու թղթեայ,
փոքրագիր, որ կը բաժանեցաւ, զանազան
մասերով:

1.— էջ 1.— ՆԱՂԱՇ ՎՐԻՊԻ տա-
ցլ բանձ ոգեւեմ է. յոյժ պիտանի. ամ(ենայն)
ունեմ, որ ունիցի տկանց.— Սողման
մայրն իմաստութիւն, առ մի թոր յաւելու-
ի մեծութիւն. նա ցաւք անձինն բազմա-
նան: Հա՛ւ է մի բաւըն հանգստեան. ք.
երկու բուն աշխատութիւն զոր առաքեա-
լըն վերջէ. թէ կարեւորն է բաւական
նշխարհաւ տուն է ի՞նչ գանձով. փարթա-
մութիւն և մեծութ. այլ և սեղանն է բարե-
լի. որպէս ք. ցանկանան: Որք իմաստուն
են հաւատով. բզխափաւ որն տունու գնան.
վայելին ի հանգստեան և հասունեն ի յո-
թեան: Եւ որ տնմիւնն է չարափառ ազա-
հաբըն կուրանան...:

2.— էջ 9.— Խրատական բանէս այ-
տփիլ ի սահմանաց գրոց առեցեալ եղեւ
ինքնոյ պրակացն, բան՝ զոր ասեւ.— Պա-
տն զիմաստութիւն կուրմի մահու սնմեց
լծւ. ք. կերպիւ՝ ասի խոկումն մահու.
այսինքն: Նաի զի ասէ ազնային այտու-
թիկ՝ որք հանգիւրին ուղղորդարար՝ մրձե-
ցեալք...:

3. — Էջ 21. — Պատմութիւն Աղղով-
մոնի բազաւորին լաւ եւ պիտանի. — Ամե-
նայն պիտանոց արանց բաղձալի՝ և գերա-
հրաշ արքայն Աղղովմոն, յամենայն ա-
ւուր. ք. տնգամ, կերակուր պատրաս-
տել՝ աղքատաց, կարօտելոց և ամ ժողո-
վրդեանն. բայց ինքն ի վր բազում սը-
եանց կազմել տուեալ էր անեղ յոյժ տեղ
ինչ ուղ թէ յօդս. և անդ բազմէր...

4. — Էջ 25. — Դովկիւս առ սբ Ածա-
ծիցն ի վրիժն վրիժի, ասացեալ ազնիւ
յոյժ. —

Ար Մարիամ ածածին.

Կոյս հրաշալի և մայր Փրկչին:

Դու շառաւիղ յԱբրահամէ,

Նոր բարունակ դու ի Դաւթէ...

5. — Էջ 28. — Նորին աղօրք առ ԵՐ
ՅՈՒՑԱԿ. — Ի քեզ յուսամ Բա յոյս իմ. և
աղաչեմ, քանզի բազում են յանցանք իմ.
և այն առաւել քան զաւագ ծովու. անա՛
ղձեղս իմ ցուցից քեզ ար, և զանօրէնու-
թիւս իմ ոչ ծածկեցից...

6. — Էջ 30. — Նորին աղօրք առ ԵՐ
ԱԶ. — Տը և ած իմ, ած որ քնեան զսիրտս
և գերիկամուսնս, հայեաց քեզինից ի սը-
բու թէ քումմէ, և տես զտարապուսեալ
անձն եղկիրոյս...

7. — Էջ 32. — Նորին աղօրք Մխի-
րաւայ ի դեմ սբ պարզին. — Ամենակալ
ամենախնամ ած յամի օրհնեալ. որ յա-
մի ես և յամիցան...

8. — Էջ 35. — Նորին Մխիրաւայ
ասացեալ Աղօրք. առ կենդանաւոր սբ
պատրիկ ի խորոց սրեւ. — Երեք անձնեան
արուի. միով բնութ և Հոսբ. Անքնին
և անձառ ած. հայր և որդի և սբ հոգի.
ստեղծող և արարչագործ ամ զորոնց եղե-
լոց...

9. — Էջ 37. — Մեծող վրդպի աս-
ցել վս զղջման եւ արթնոց. — Ով որ
անեղդ ես և անստեղծ. և արարիչ ամ
արբոց...

10. — Էջ 39. — Աղօրք գեղեցիկ եւ
խնդրուածք ուղիղ սրբի յամենայն ժամ
խնդրե յայ եւ կատարե. — Տը Ած մեր Յա Բա
երկնի և երկրի. իշխան մահու և կենց...

11. — Էջ 46. — Աղօրք առ պանա-
պան հրեկն. — Ի խորոց սրտի իմոյ հե-
զու թա մտացս աղաչեմ քքեզ ով գերա-
պայծառ հոգի հրեշտակաւան...

12. — Էջ 48. — Աղօրք սբն Փոկասու
Հայրապետին. — Թա Բա որդի այ. որ սբ
է անունդ տր հրեշտակաց. և ած ամ ան-
ուանելոյ. Հովիւ բանասոր ոչխարաց
Պահաւ զհօտ քո անարտ...

13. — Էջ 52. — Նորին ՅՈՎՀՆՆԷՍ
ԴԱՎԻՆԵՑԻՈՅ աղօրք առ ԵՐ. — Ինչ յուսոյ
և ճշմարիտ ճանապարհ կենցն յա խոնից կեն-
դանից քս ած. դու ես զուսն յուսոյ...

14. — Էջ 53. — Նորին աղօրք առ ԵՐ
ԱԶ. — Եայեա՛ քաղցրութ առ զանաջու-
ցիչս՝ տր իմ և ած իմ, մի՛ բարկանար
ինձ ար, վս բազում մեղաց իմոց...

15. — Էջ 54. — Մաղթանք առ սբ
մարմինն Քսի. յորժամ քահանայ բարձրա-
ցուցանե ակներեւ ժողովրդեանց պատր և
զայս ասել եւ առ արիւնց Քսի. — Զե-
րեկդ ինձ ի փրկութի խոստովանիմ ճշ-
մարտապէս մարմին և արիւն Քսի այ
յուսոյ իմոյ և...

16. — Էջ 54. — Առ ամենօրեցեալ
Ածածին կոյսն Մարիամ ի սեպի ննջման նր
ի գերեզմանն և ի ծորն կեդրոնի: Ի խո-
րոց սրեւ մաղթանք վարդան վրդպի, եւ ամ
ինձ պէս մեղաւորի. բայց քե ի սբ Ածա-
ծնի բարեխօսութիւն ապա ինիմ. — Ո՛վ հա-
մագոյ ածու թի, հօր և որդւոյ և հոգւոյն
սրբ. փառաւորեմ...

17. — Էջ 63. — Առ ի բարձունք խա-
չին, եւ ի զոյգարայն ամաւոր առ ճն մե-
րոյ եւ վրէլին Յի Քի: Ի խորոց սրեւ աղերս
մաղթանաց ողորմելոյ վարդան (Այս եւ
յաջորդ եջերը դասարկ թողուած են ու
գրիչը չէ կրցած ընդօրինակել վերի եւ հա-
ւանաբար այլ ատելի):

18. — Էջ 67. — Առանց խորագրի. —
(Բ)արձօղ եղեր անստանելոյն՝ Մարիամ,
և ծնող բանին անմահ սրբւոյն՝ Մարիամ:
Բարունն էից երկնից՝ արքայն՝ Մրմ.
բարեխօսեալ...

19. — Էջ 68. — Աղերս առ սբ Տի-
րուհին ի նեղի Գրիգորիսեւ. —

79

Ասե՛ն բղկնի իւզոյդ հոտին,
Մեք ընթացցուք ամենեքին... մինչև
փառայն ընդ հարան խօսն ինքնին,
Եւ յոյժ գոյի բզմամբ սրբտին.

որմէ վերջ չի շարունակուիր սակայն,
թէն 106—118 դատարկ էջեր պատա-
րաստ բլլան:

35.— էջ 119.— Տալի ի Գրիգոր վրդ-
պսե՛՝ Տր Ամենակալի ռնիւք.—

Տր աստուած ամենակալ,
Արարհամու հօր մեր մարբեալ,
Իսահակայ յայրոցն ընտրեալ.
Տր թո՛ղ բղմեցս իմ բազմացեալ,
Է՛դ արբեր բանիւղ օրհնեալ...
Թիչեա զԴրվարս յարքայութեղ:

36.— էջ 120.— Այլ տալ հոգեւոր ի
Գրիգոր ստրկի.—

Եղկելի մրտօք յիմարեալ,
Աւաղելի կենօք տոչորեալ
Ով անձն ընդ է՛ր ես մեղուցեալ,
Եւ չար գործովք աշահարեալ...
Դրվար ձոյդ ի քեզ յանձին ով մայր
գրթութեան...

37.— էջ 122.— Տալ սբ Ածածնի ի
Գրիգոր վրդպօսէ՛՝ յիս զնյ վրձնի գոյնեալ.—

Ե՛ս մայր լուսոյ սբ լոյս մարիամ գոյեալ,
Ջոր եւ վրկայէ զքէն սիրաք սրբաանեալ.
Գեղեցիկ եւ մաքուր մայր բանին օրհնեալ,
Ողբալին Դրվար սէֆիլ թափարցեալ.
Գոհն է ի փշրանացդ տուր սեղանոյդ օրհնեալ

38.— էջ 123.— Այլ տալ ողբունի
տո սբ Ածածնի. ի Գրիգոր վրդպօսէ՛.—

Ողբոյն քեզ կոյս ամենօրհնեալ տիրուհի՛,
Գոյեալ ես զու յամեն լիզուէ իսկուհի...
Ողբոյն քեզ տաւ ես Դրվարիս եղկիի.
Ի թիւրն սննոյդոյ (=1695) մաքուր քեզ
դայս երգեցի...

39.— էջ 124.— Երգ զովեսի. ը.
մերոյ գրոց այբուբենի, ի սբ խաչն անըն-
կալ, ի տուալ Գրիգորի նկարին՝ վայս երգ-
եալ.—

Ահեղասքանչ լոյս(ս)դ երկնային,
Յս քս հօր միածին,
Որ զըթական սիրով քոյնի,
Իջեր յերկնից՝ յերկիր ստորին,
Բանդ ի բարձանց իմաստղ վերին...
Է իմ երգեալ դայս բան չնչին.
Ի քանկորոյդ յորկիւնին,

Հարիւր քա՛ռ տաան ընդ նոյն թը-
ւին.

Երգիչք զուք տուք գտր ողբմին:

40.— էջ 129.— Ողբ զղղական՝ խօսք
րայ. տաղիւ հտիեալ ի Նեմի՛ՍԼԱՎԱՐԻԱ-
ՊԵՏԷԻ ԲԱՂԻՇԵՑԻՈՅ.

Անբակիրքն անճառ ա՛ծ՝
արարօղ էիցս ամենայն,
արարիր զմարդն ի հոյոյ,
եւ ետուր հոգի բանական...
Ոգեալ բանս ողբերգական,
Ի թր՝ին սեռից Հայկզնի,
Ռեկէ (=1618) ամին, ժամանակս դառն եւ
նեղութեւ,
Ողբալով ի ձեռն չայցեմ, հոգեւոր եղ-
բարք ամ,
յիչեցէք ի տր քա՛ս զմեղուցեալ Նեմեստ
անարժան:

41.— էջ 131՝ տունց խորագրի՝
Ի խոր խոցեալ աղաղակեմ,
եւ ի սրտէ յոյժ հառաչեմ.
առ ոտքս քո անկեալ գիմեմ...
է՛ իսկուհի մայր պարծանաց,
զմեղուցեալս հա՛ն ի վըշտաց,
անաղկ Սարգիս որ դրանն երգեաց,
օրհնարանէ զքեզ սր կոյս,
սբ, ապաւնի եւ յոյս:

42.— էջ 153՝ «կիցրդ պակասաւոր»
Աղատեա ողորմած մի զատուղարտ իմք.
Տառապալ աղգիս վաճառ ես զօրու թեց,
Բարունապետ ընտիր շառաւիղ ա կանց.
Երբ կոծես առ յս լտակ լին ես ա կանց,
Զափշեալքս ի մէջ պարտուց թէ աղե-
կի գիմք,
Պաշտպան սբ հաստոյ մերս եկեղեցի տոյ.
Ուրաս կիրպաղեա՛ տաճարիս պաշտել տոյ.
Ամրոց ամբութի սբ վահոյս փայլիլ տոյ
Զափալքս ի մէջ պարտուց թէ վարա-
նի ցիմք:

Աղատեա՛ ողորմած մի վարանի ցիմք.
Վաթն այն ի հոգիս շաղի գա՛ւ շաղի գա՛ւ,
է երկվանկն ի վերնոյն թիւ պարգեալ ա նա՛ւ,
Ու մնացորդս ի նոյնոյ կերտեալ գանու-
նուսն պա՛ւ,
Ծանակ թէ տեղ իցիմ փոյթ չէ ինձ այլ
ճան...

43.— էջ 154.— Գովս այս արա-
եալ յումեմնե այլասեռ լեգուաւ ի պաթիւ
Գրիգորի ԼՅՐՊԻ սբ Նմես. որ ցուցանե
զնայոցս լալի լա պիլեմ (իւրաքանչիւր

տունի սկզբնատուները կը կազմեն ի Պոլսիս):

Ի էդտառաւն սէր էհաւն մոխթարսըն
դի պա,
ձուլէմիդէ բէրտան մուհագգադ տի պա.
Մինասիպ թէշրիֆտա լիպաստէն քիմ հա,
Փռւլ կիւնահիմիդտէն սյու հալէ
տաւաւո ռ.ք.

44.— Էջ 155.— Ներս արարեալ յումեմնէ անուանագիծ քանց ի գովես սք
յոյս գերեզմանին քի, գեղանակ սորին յար-
մարեա՝ րնդ զարմանալի վերնոց եղի.—
Ի հրեշտակաց անձինս որ տա քիզ մերձ
կեամք.

Ջոյսն որ անշէջ ծագեա՝ սք յոյս գերեզ-
ման. գերեզման, գերեզման,
Պայծառ յոյժ քան զարիւին, սք յոյս գե-
րեզման,
Փառաւոր զարդ հոգւոց կենաց յուսա-
տու ի...:

(Իւրաքանչիւր տունի սկզբնատուները կը կազմեն «ի Պոլոս վարդապետէ է»):

45.— Էջ 156.— Ներս արարեալ յումեմնէ բանասիրէ անուանագիծ քանց, ի վր
չարչարանացն Քի. գեղանակ սորին կալ
զՄարիամ Մաղդաղենացոյն.— (Իւրա-
քանչիւր տունի սկզբնատուները կը կազ-
մեն «ի Պոլոս վարդապետէ է»):

Ի սք երկիրն աւետեաց. հասեալ մեր
ուխտաւորացս. ի խղիւրս կիւսլ հարցուք ուր
է քաղաքն անմրման, ո՞րս է, յորս էր թա-
ղաւորն ռեհալ...:

46.— Էջ 158.— Ներս շարուգրեալ յումեմնէ անուանագիծ քանց զլիպական բա-
նիւք ի վր չարչարանացն Քի, որոյ եղա-
նակն՝ աղաղակէ միւն ձեռնալ (միջոս
Պոլոս վրդ).—

Իմ զազրայի վա յանդուռացս,
Մատենեցար սք իմ, մատենեցար.
Ի եմ մեղօք, ի եմ չարեօք դու ես յոյս...:

47.— Էջ 159.— Ներս արարեալ յումեմնէ բանասիրէ ի պոսիւ սք ֆարուքի Տոնի ՏՃ
մեղայ Յի Քի ներքուսկանութեան հայոցս
պարունակողին զխաճատր (= 1721):

Ի յարուքի պայծառ տոնիս.
Ուրախ լիբուք դուք ի հոգիս,
Ո՞վ բարեպաշտք ձեզ աւետիս...:
(Դա՛րձեալ Պոլոս վրդապետէ):

48.— Էջ 160.— Ներս արարեալ յումեմնէ անուանագիծ քանց ի գովես սք
կուսին Մարիամու (տունհերու տապիւն
գրեբը կը ձեւացնեն ի Պոլոս վրդապետէ).—
Իցէր երբեք հիքոյս ընթանալ ո՞վ կոյս,
Ի հետս անուշահոտ իւրոց քոյ հետոց...:

49.— Էջ 162.— Ներս ի գովես սքունոյ Կուսին Մարիամու. որ եւ սոյնն
չափի նախկին քանիւն Աճեղին բանին
ծաղկեալ ըռան ամպոյն կեա՛, եւ կերտ-
ղին գերեզ վառձեղ չափի. իսկ հայոցս
նախկին (= 1371 ?):

Անարատիզ զարատաւորս յարիցի կոյս իմ
յարիցի,
Նորոգ կենօք զիս Նորոգել խնդրեցի կհանք
իմ խնդրեցի.
Եթէ կեայցեմ բարեօք կեցցեմ հայրեցի...:

50.— Էջ 164.— Ներս յարմարեալ յումեմնէ ի գովես Տիրամօր կուսին, որոյ
զառաջին գրեւն յառաջին տողից տուեալ
կերտեսցես գրիւն Մարիամ, եւ զվերջինն
զանուն կերտուին եւ գրիւս Հայոց.—

Ջաւն փայլումն լուսոյն ճանաչի.
Լըրիս նըսեմացոյց զիրդ փեղեցկատիպ.
Ով իսկուհիդ զմեղօք խաւարեալս կեցո...:

51.— Էջ 165.— Տաղ ի գովես սքունոյ Կուսին Մարիամու որոյ քիւն ք
առաջնոց գրեւաց ամ տողից չափեալ զգո-
վեսն այն Մարիամ կազմէ. եւ զկերտուի
անունն. ինձ վառ քե հա՛ քեհ, եւ գրիւս
հայկազենայս, կամ կու չեղծ յյսնէ.—

Կոյս անթառստ սքակ ծաղկեցար՝ յոյս
կենաց յոյս.
Որթ պտղարեք սյրթցր բրբնիլ մայր
ամենընդ մայր...:

52.— Էջ 166.— Տաղս արարեալ ի գովես Սք Կուսին, եւ գեղեկն առեալ յա-
րապական քաղցր ձայնէ հանդերձ յորդո-
րակաւն որոյ սկիզբն է վարեցալ ի մեղս.—
Իսպառ գերիմ սիրով վառիմ է՝ կոյս իմ.
Պատճառ որ ես մեր փրկուած զու յոյս իմ:

53.— Էջ 166.— Գրվա այս շարա-
մանեալ յումեմնէ ի պոսիւ Տիրամօր Կու-
սին մինչ երն ի Բեքլենեմ որ եւս նա գո-
վի՛. եւ ցուցիչն է հայոց բուսականութեան՝
Կենդէյէ (= 1722):

Իսթիլպալէ չրգաստ պիր պար մէնտինէ
պիտիր զատէ.
Է՛յ մէյրէմ թէքպիրաթ տէլիրիմ սին
սատէ...:

54.— Էջ 167.— Երգս յօրինեալ ի գես
աճաւօր կուսին վերմերաց խաղացմամբ.
որ ցուցանէ զանուն կերտովին ի նախկի
վերջին տողոց, եւ գրկուս հայոց ցուցանէ
Հոմայ (= 1522):

Կտր զանցեալ զրի, զանցեալ զըրեաց
Ո՞ր ոչ ոք բանն զքիզ-գերա-
պայծառ փայլեալ փայլի պճնեալ փայլեաց...:

55.— Էջ 168.— Երգս շարադրեալ
յումեմնէ ի զովես սբյ քալափիւ եմ, յո-
րում նախկին խանց պարունակեցեալ գրե-
րով եմ եւս եւս զովի գեղեցկպս եւս զե-
լանակն երեւի սբ կյս քալիթային.—

Պսակ քաղաքաց զերուսաղէմք աներման.
Իրբն զերկին անաշէն պատուական
Գովիմ փայլեալ ոպ զլուսին հրաշաղան,
Վս որոյ առ քիզ վալ ցանկամ աներման...:

56.— Էջ 171.— Պովս այս արարեալ
յումնէ ի վր սբ եմ քալափիւ այլասեռ
լեզուաւ որ ցուցանէ զրվկն ճառս
(= 1722).—

Իսմին կերչի գութսու շէրիթ թէչրիֆլէնիթ'
մուրանթ.
Լարին սանա՛ կէլէնէլէլէ վէրիթ սուպհան
դիպալաթ.
Մութլու կիւնէլ քանիթիսին նէսին սէն
ա՛յ սէմալաթ...:

57.— Էջ 171.— Երգ շարամանեալ
յումեմնէ, անուանագիծ, ճանց յորդրական.
եւ զրաժոյտն բունիփ ի վերայ սրբոյն Յա-
կոբայ Գերանուշակ ճանարիս որոյ եղանկն
երգի իմ աչաց յոյս որդին եւ.—

Իշխանք իմ իսկ բարեհալք սիրով ճնայեցէք.
եւ արբ յոյժ հոգեհալք ինձ փոյթ օգնեցէք.
Ձի զգեղեցիկ տաճարս զոր ալմ մայելէք...:

58.— Էջ 173.— Տալ ի վր հոգոյն
սբյ ատացեալ յումեմնէ անուանագիծ ճանց.
զյորդորակն ճանկալար ատացեալ. եւ թիւ
նալիլոցեանցս գրանի ի վերջի ճանց ծած-
կապէս.

Իսկանանեալ ա՛յ աղբիւր բրդեան՝ ի
հոգիս յարարուղիս.
Ձշնորհս յուսաւոր յանձն իմ բոյս յորդոր
ոռաքմամբ յարերուղիս.
Ա՛յ ոռհուլաս թերէմ խանի շահէ պաւ
բի շաֆի տուռ...:

Ա՛յ ոռհուլաս թերէմ վարի շահէ պաւ
բի շահի փառ...:
Է ի բարձունս ա՛յ հոգի տեղի պատա-
րաստեալ մերայնց,
Ի քէն յո՞ անիմ ցոյց ինձ յոյս ոպ ցու-
ցաւ թիւս հայոց. ա՛յ ոռհուլաս (?) :

59.— Էջ 174.— Տալս զանկասօրն
արարեալ յումեմնէ ի ձեռաց մելաց եւ
սալնյէ, եւս ի զորձոց չարեաց որ ցուցիլն
եւ հայոց բուսկանիս «Մէլլիթ Նաղէ»
(= 1722).—

Իսթիարէն պիրմէլ իքէն պէս իբէլ ֆիւ-
րար էթտիմ ախ. կրկ
Ձուս ուս խուտամ հալա՛ օլտուս պու-
պէնդաւ...:

60.— Էջ 175.— Երգս ներմերաց
շարժմբ ողբի արհեստուր ցուցնի.—

Մ՞ զի՞ քոյով զքեզ իգա՛.
Մ՞ մոլիս մոլուր մորոս ես
Ո՞ զի՞ քոյով զանձնէլ Պարզա՛...:

(Երկրորդ չարքի կարմրաղեղ գլխադրերը
կը յատմեցնեն՝ ի Պոլոսն):

61.— Էջ 175.— Տօլապս արբել յու-
մեմնէ յաղջին ճառիցն յայնցեցելոյ. եւ
գրին հալկազունեալս, Մաճլին (= 1722)
ցուցանել տեսանի.—

Իշխանք Պաշտօնք Ողբք Ղամարք
Վարին կարգին բառին յուցեհն...:

(Կարմրաղեղ բոյր գլխադրերը կը յատա-
ջացնեն ի Պոլոս վարդապետէ է):

62.— Էջ 176.— Տօլապս այլ իմն ո-
նիւ աւսասասիբեալ յումեմնէ սահմանօ-
րէն յաղջին ճառիցն ի վեցից վանկից
նախկին տողիցն յայնի անուն կերտովին
եւ պարունակէ ի վերջն Մակոյթ (= 1721)
որ է Հայոցս թիւ.—

Իմաստ Պատկեր Որդի շնորհէ յայտնէ
պատուէ
Գլտեռոս զանձինս զմարդիս կարգաւ
կերպիւ բարեաւ
Ղամար Որակ Սատեր փայլէ պըճնէ
պահէ

(Կը յատմանայ, նոյնպէս, ի Պոլոս վար-
դապետէ է):

63.— Էջ 177.— Երգս նորալիս
վերնայնով եւ ստորնայնով սանքրանքն-
րաց շարադրութ յումեմնէ որոյ անունն

յեռորդում գրեաց յամենայն ճանցն առեալ ցուցանի. եւ զեղանակ սորին օրպէս Ամսեանն վեցեորդի կարսպետին, բանաբեր հրեռակըն եկեալ Սրբուհին (այս առդիւսակին մէջ եւ կարմրադեղ գիրքը կը կազմեն ի Պոլոս վարդապետէ է)։

64.— Էջ 178.— Տաղ ի վր սիրայ ասացեալ յումեմեն վս խնդրոյ ուրոմ սիրելոյ. որոյ անուցն յայնին ի զլուխ. սեցն փութով ի գիւրեարդին ժամուց երգեալ. եւ զքրեւն ծածկեալ եղեւ ի վերջի ճանցն. Է չծածկեմ (=1717).—

Ի քո սիրուն աշխալ վառիմ,
Վարեալ պարեմ ի քեզ յարիմ,
Ծառեալ սիրով զքեւ փարիմ սիրիմ ախ.
Քաղցրիկ սիրուն աղբոր լուսին.
Իմ գեղեցիկ անուշ վարդուկ սիրիմ ախ...
(Ի խնդրոյ Միւնատէ եւ ի Պոլոս վարդապետէ է)։

65.— Էջ 205.— Առաջարանութի.—
Ո՛վ գու շնորհօք լըցեալ պատանի.
Լուր զպատմութիւնս զի է՝ պրտանի.
Որ է՝ կուսին ժվնովկայի.
Դրաւեք ուսնին՝ մեծ իշխանի.
Զորոյ զվարուցն որպիսութենէ...։

66.— Էջ 365.— Ի բանն տունի գորտսէ քե՛ «յեր իրաւախոն բնոյ ոսոխի տում մինչդեռ իցեալ բնոյ նմա ի նկարին, զի».—
Զայս պատուիրանս ո՛չ ձրի՛ գնէ՛ այլ բազում օգտութիւնն ի մարմնապէս. և որք ո՛չ բնն զսա՛ և ոչ խոնարհին բնկերին...։

67.— Էջ 373.— Անտեքն իրբեւ զծով ծովացին եւ ննգիս մի՛ զսցեն.— Բանս այս ի վերայ ամ անօրինաց ասնու, աշխնքն ի վր ա մեղարց, համեմար քոյ մ օրինակ. ախ զի...։

68.— Էջ 399.— Բանն խաւսականն, ասացեալ յիմաստոց, եւ փիլոսոփա անուն բարուախոսիս զոր ամենայն զիր մէջ յիշեմ ուրեմ. — Զրա՛րս ի րաքանչիւր սգոցաց՝ գաղափարիլ. վ. արտասանեալ ու-

նի յինքեան՝ տառս ախ՝ և զանազան կերպրնօք՝ նշանակէ զամանս՝ գերագանցեալ վերնոյն կերպրնի. և զամանս ստորանկի սանդարամեակնցն. և է՛ փս այսպէս։ Յզգս մօղիցի սր կոչի՛ Արանցնայ...։
Ի յերկիրն արեւից. է անդի ինչ որ կշի Շարաւի, մօտ ի Փայտկարան քղք. բնաւոր ջերմուկ է. զի զգործի, զգրտահար, զպիտակուս որք ի մաղծս կմ յայլ միտէ զգալեց լինին. և զնորմոյս սրբէ և բուժէ։ Զորմէ ասեն լէէ...։

69.— 425.— Քառոց եւ Կսակ Աւագ ուրբաթու՝ խաւարումն կըցել գիւրեին. յայլագգէ լեզու քաւթմանեալ գեղեցիկ ունիւ.— Մուշթատ վէ տաէթ օլունմուշ ճէմի տաէմլէրէ՝ նէ զէմ պիր քիմաէ էօյսէ տիէր երէրաէ. վասիէթ էյլէր...։

70.— Էջ 449՝ Խորապիրը կը պակսի.— Մինչդեռ յանի քղքն չէն էր արտաքին բառով խօսէին սամիկք՝ մեծմեծք և փոքունք. յաւուր միում սեւապոլիս ոմն վրպ պոլով. իւր փոքրաւորքն զնայ յանի վս քրդու. և զի զքղքն՝ տկին ոչ էր տեսիլ հմուտ ի քղքն...։

80.— Էջ 453.— Վկայուեց ի լե. եւ յառաքելոց ճեւ նորում կսակարանում, համառօտեց ի հնոյն հաւցլլ.— Նմեն. եւ աւարած զմարդն ի պակր իւր. ք պակրի այ արար զնա. արու և էգ արար զնա. սայ. եւ օրհնեաց զնա և։ Մաս։ Որ հաստատեաց ի սկզբանէ, արու և էգ արար զնոսա։ Մեն. եւ հանդեաւ յաւուրն եօթնեորդի...։

81.— Էջ 544 Իրո՛վ վկայութիւնն հաւաքեցեալ ի Մնեղոյ սբ գրոց.— Ի սկզբաւնէ արարած, զերկին և զերկիր։ Սաղ։ Ողբումս ան յի եղի...։ Մնացեալը պակասաւոր, յաջորդ խողթեբը ինկած և կորուսած բլլալուն, որով կը պակսի գլխաւոր յիշատակարանն ալ։

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆԻՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չկան։

16.— ՎԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՐԱՅ

ԵՒ

ԼՈՒԾՄՈՒՆԲ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ

Հին թիւ՝ 1208

Որիկ — 1208

ԹՈՒՂԹՔ՝ 300 (= 600 եջ, մագաղաբ եւ բուրբ). — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 16 × 12 × 5 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսին. 11 × 3 սնդմ. մագաղաբեայ մասին համար. իսկ զըշութեանս երկրորդ մասը որ է Լուծմունս Գրոց Մեկնութեան՝ միասին է. — ՏՈՂՔ՝ 29. — ՆԻԻԹ՝ առաջին մասինը մինչեւ 378-րդ եջ, ընթիւ մագաղաբ, սպիտակ, լաւ յղկուած եւ մաքուր. երկրորդ մասինը վարդազոյնի մօտ լաւ յղկուած բուրբ. — ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, բաց չազանակազոյն կաւեպաս, վայտեայ, միայն թիկունքով: Թե՛ կողմերուն եւ թէ թիկունքին վրայ ընթիւ ոսկեգօծ օղորմներ, մեջտեղերը մեծադիր վարդեակներով, ուր կը հետնուին խաչերով իրեն եւ Տիրամայր. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ նպաստաւոր, խիստ լաւ պահպանուած, սկիզբէն մինչեւ վերջը անթերի: Վերջին կազմի միջոցին դանակի անցողոյ հարուածի տակ, արտաքին յուսանցները բաւական նեղցած՝ որով զարդական մասն ալ թերեւօրէն վնասուած: Կը դիտուի որ սկիզբի մագաղաբեայ դասարկ թերթին նակասը 4 — 5 տոյնոց յիշատակազրուութիւն մը անխմաստ կերպով բոլորովին փերուած է. — ԴԱՏԱԿԻ ԹՈՒՂԹՔ՝ երկու թերթ սկիզբը, բոլորովին սպիտակ եւ Լօրր թերթ ալ, նոյնպէս մագաղաբ եւ սպիտակ, 365 — 378. — ՎԵՐՆԱԳԻՒՔ՝ առաջին էջին վրայ տող մը միայն, համակ ոսկեղեղ, երկարագիր եւ սիրուն: Երկու տող՝ 7-րդ էջին վրայ. միակ մեծ խորանին տակ, երկու մը ալ երկարագիր. առաջին տողը մանուշակի կարմիր, իսկ երկրորդը կարմրադէղ: Դիտելի է որ ասոնց առաջին տողը բաց քայլուած է. ծաղկազրուեալով յեջ-

ներու համար ի վերջոյ: Թղթեայ մասին 289-րդ էջին վրայ կ'երեւան երկօղ վերնագրեր, երկարագիր, մանուշակի կարմիրով եւ բաց կարմիրով: Ասոնցմէ զատ 400 եւ 413 էջերուն վրայ կ'երեւան մանուշակի կարմիրով միատող, երկարագիր վերնագրեր. — ԳՐՐ՝ սեւ մեյանով մանրասառ սիրուն բոլորգիր, ըսկիզբէն մինչեւ վերջը նոյն զըշութեամբ. կարելի է ըսել որ զըշութեանս թղթեայ երկրորդ մասին զիրն ալ միեւնոյն զըչեն է. — ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ՝ հասնըրորը հաս, բոլորն ալ զարդագիր, շողողուն, կարմիրի, լազուարդի ու կանաչի գեղումով, ամեն զխաւարգութեանց սկիզբը, բոլորն ալ հասքնաւոր ծաղկումով: Մինչեւ 117-րդ էջ, բոլոր համարները կը սկսին կարմրադէղ սիրուն երկարագրով, բայց անկէ անցին մագաղաբեայ մասին մեջ կարմրադէղը կը փոխակերպուի սեւադէղի: Իսկ թղթեայ մասին մեջ՝ որ անջատ զըշութիւն մըն է, ի հարկէ, եւ ծայրէ ծայր գուրկ է գեղարուեստական աշխատանք, բոլոր սկզբնասառերը կարմրադէղ երկարագրեր են. — ԼՈՒՍԱՆ՝ ՅԱԶԱՌՔ՝ թիւով 29 հաս են՝ իւրաքանչիւր զխաւարգութեան հանդիպակաց սիւնակին վրայ, բոլորն ալ գեղեցիկ եւ աշխատած նոյն գործեր, յագուարդի, ծակեղեղի եւ ծիրանի նոյն ծաղկումով, առաւելապէս ակնապարտ 7-րդ էջի վրայ, մեծ խորանին կից եւ նոյնատիպ: Թղթեայ մասին յուսանցազրուելիք թիւով շատ քիչ են, եւ անյաշող գիծեր միայն. — ԽՈՒՄՆ՝ նախ միայն, 7-րդ էջի վրայ, հատակուսի մը ոսկի գուարք յատակով, ուր կ'երեւան գաւազան ձեռք մեծ ու փոքր սիրուն վարդեակներ, առատ լազուարդով: ԿԻՍԱԽՈՒՄՆ՝

մը կողմից միայն տուգին էջին վրայ, խորանին ռնոմը, երկուսն ալ անքերի գիծերով եւ ծաղկումով: 389րդ թղթն ալ էջին վրայ կը տեսնուի անարժեք խորանագիծ մը միայն. — ՆԿԱՐ՝ հաս մը միայն 4րդ էջին վրայ. 11 X 7,5 սնդմ. մեծութեամբ. տարրաջութեամբ ոսկի հոխ յատկի վրայ՝ ուր ձեռնամած վիճակով, գլուխը դեպի աջ հակած, ծուկներուն վրայ կանգնած է Յոբ, աշխատեան հաղաւարի մը տուգին: Երանելին հազած է լեզակազոյն պարեգոս, իսկ վրան ծնի նկարուն ոսկի եղբերով ծիրանի փրփր: Սաղմոսեան քաղի նման ականակուռ քաղ մը գլուխը, գոր կը բռնապահե ոսկեղեղ լուսապսակը: Նկարին վերի աջ անկեան մէջ, խիս ամպերու ծուկէն մը կ'երեւայ Հայր Աստուած, երանելին օրհնող վիճակով: Նկարիս այս անկիւնը գունաթափ է եւ մասամբ վնասուած:

ԳՐԻԶ՝ Գրիգոր Վրդ. — ՍՏԱՅՈՂ՝ Գրիգոր. — ԵԱՄԱՆԱԿ՝ ՈՒՆԷ (= 1208). — ՏԵՂԻ՝ Քաջբերունեաց եկեղի Մեծօրհն վանք. — ԵԱՎԿԱՐ՝ անձամբ. — ԿՆԻՔ՝ երկու հաս, մեծաղիւր, սեւ մեխնով, սկիզբն ու վերջը, ուր կը կարգացուի Սր Բակորուս և Աննայի ? 1828: Այս րնիւր ձեռագրոյս այժմու տեղն է Պր. George Michel Araman. Դանիւր, Ռոստարկ 735:

Մատենան է՝ Վանական վարդապետի Մեկնութիւն Յորայ, մագաղակեայ եւ թղթեայ, կազմուած, նկարազարդ հնատիպ եւ արժէքաւոր գրչութիւն, որ կը բովանդակէ՝

1. — Էջ 1. — Մեկնութիւն Յորայ Աւարեայ Վանական վարդապետի. — Երանանձնական իմ գաւրութիւն. կատարանութեան ընտրեալ ունի սէր սեռն և անապակ'այդ՝ և նրբահայեացս: Մինչ զի ի կարծրանիւթն ազգիկ կարող է, անախտ գոյով զիզման քաղձայուցանէ՝ և յինքն զառնայ անխառն ըստ սնդկիկ նիւթոյ: Վասն որոյ և 'ի պարզն առեալ յինի յորջորջմունն ի վրայ. սա՝ ջերմ բնութիւն արծարձ զծուլութիւն, որ և թափանց եղեալ ի խնդրողական բանից մերոյն հաղատութեւն. զանձին իմոյ անբաւարար

նութիւն՝ զարթոյց յիրս յայտ, որպէս մարեան ի սկարս քո հուր վառեալ: Աստի շարժեալ ձեռն ի գործ՝ զիրաքանչիւրոցն տեսութիւն, ի սքանչելի նահատակն՝ միաշարս յառել, զի զիրեանցի ի հրահանգն զնիւր առաջի լուսեհրացն: Եւ խնդրեմ ի պատահելոցսդ՝ անմեղադրութիւն, զի թէ հաւանելի՝ այ շնորհ: Եւ եթէ ոչ և այնպէս շնորհ, միայն արձակս եւ ազատ առնել զմեզ ի բամբասանաց:

2. — Էջ 7՝ սկիզբի մեծ խորանին տակ, առաջին տողը անաւարտ. — Մեկնութիւնը. Գրուի Ա. — Տեսանեալ գորպիւսի՝ գովութիւն. զՅորայ զրեաց հոգին այ. զի բազում տարն արք՝ բայց ոչ են: Զի հաւատարեացին անասնոց՝ ոպ տե՛ Դաւիթ, և ըս ամբակումայ՝ կրանն զմիմեանս ոպ ձկունք, զի սրամատութիւն նոյն՝ ըստ նմանութեւ աւձին...:

3. — Էջ 60 բ. — Կրկնեալ եղիվազու թեմեացոյ Ասե. — Ժողովաւորս ի հոգեւոյն ընդարձակեցարուք զչտեմարանս ականջաց, և պատարտահայոք զամանս մտաց, քննեցուք զարեւնս այ: Եւ ամենայնի...

4. — Էջ 74 բ. — Կրկնեալ Անդրեան Յորայ Ասե. — Ամենայն տարիներով. կեցողացն զճնոյն, բայց տոտարիներով՝ զտոտարիներով տոտարեալ գտանի: Իսկ համբերութիւն...

5. — Էջ 91 բ. — Կրկնեալ անդրեան Բաղդասայ Սուրբոյ. — Զամենայն չարութիւն բարեբարսն ած արհամարհէ, զէն տեսեալ մեզ զտոտարիներս, և տեսել զանդրանիկ ծնունդ բանաստեղծն զամբարտաւանութիւն որոյ ընդ զէմ կանգեաց Քա իբրեւ զարձան զվարս իւր՝ տանել մեզ, ուսարուք յինէն զի հեղ եմ և խոնարհ սրտիս...

6. — Էջ 98 բ. — Կրկնեալ Յորայ Ասե. — Աքանչելի մեծ ճգնող ցուցին զյոբ շնորհքն այ, առ ի գովութիւն այ, եւ ի նախանձ տոտարիներեւ, որոքն այն վաւրեաց...

7. — Էջ 118 բ. — Կրկնեալ Անդրեան Սուրբայ Սիմեոն. — Անանջ են յիշատակ մրցողաց, և մեծալայելուչ են փառք արգարոց: Անթառամ են պապկոք որք վասն

բարեպաշտութիւն ճշնին, որչափ ժամանակս անդամեն, նորչափ յաւելուն առ ի նոսա ցանկութիւնք...

8.— Էջ 124 բ.— Կրկնեալ Յոբայ Ասե.— Ճգունք հասարակաց են և դամենսեան կոչէ որ կոչողն է. և առաջի զնէ զիւր բարիան՝ բայց ամենեքին միապէս ոչ ընթանան, զի խոտորին ոմանք յաջ և ոմանք յահակ, և բազում անգամ...

9.— Էջ 146 բ.— Կրկնեալ Անդրէն Նիլիաբու թեմեպետոյ.— Բարիոք է մարդկան համեստութիւն լիզուի, և ազտակար են տանձք բերանայ՝ եւ պիտանացու են ճաշակք բանից, և անկապտատ մեծութիւն ոչ ոք է պահպանութիւն բերանայ և նաւա հանգիստ...

10.— Էջ 154 բ.— Կրկնեալ Անդրէն Յոբ Մեղայ Հազուր.— Ամենայն առաքինութիւն հաւնք բազում են, և կուժք մեծապէս, և ոչ սխալ է յոգոյն ակնկալ լուծենէ որ մտանէ սոցոյն վարձկան որպէս պարտն է, այլ որպէս աստղ քան զաստղ առաւել է փառաք...

11.— Էջ 167 ա.— Կրկնեալ Անդրէն Բաղդասայ Սաւեցոյ եւ ասե.— Բարիոք է մարդկան յիշատակ մահու զի հաւնապաղ հայելով յկա մարմնոյ ամենեւին մի ծառայեցուք մարմնոյ ցանկութեց որ ապականեն զոգիւր...

12.— Էջ 173 ա.— Կրկնեալ Անդրէն Յոբ ասե Մեղայ ալ.— Ջի ոչ եթէ կրեացէ որ ջուր ի ծովէ յաղում զսրաք կարասց ապառեալ զնա, և ոչ յաղում լեզուաք...

13.— Էջ 183 ա.— Կրկնեալ անդրէն Սոփաւ Միքեղոյ եւ ասե.— Երկիր յորժամ բարի ծաղիկս բերէ և պտուղ, իսկ խոհեալ յաւրէնս զառաքինութիւն բերէ՝ զի... Վճարեցաւ և սիւքին և այժմ Իսաիք Վարդ որ Քորաբեցի կոչուի...

14.— Էջ 189 բ.— Կրկնեալ Անդրէն Յոբայ Ասե.— Եղիփաղ ասաց իւր ոգի յիմաստութենէ ասալ ինձ պատասխանի. նոյնպէս և Սոփաւ ինքն սկսաւ պատմել զանցս աղետի ամպարչտաց...

15.— Էջ 198 ա.— Կրկնեալ անդրէն Նիլիաբու ասե.— Արքա ամբարշտաւաճք ոչ միայն մարդկան յաղթող լինել

բանիւք և իրաւք, այլ և...

16.— Էջ 204 բ.— Կրկնեալ Անդրէն Յոբայ.— Կրկնելով զմի և զնոյն յաւելում բանից նշանակէ զի թեպէտ և նկարատիպ բանիցն այլափոխ իցեն, սակայն...

17.— Էջ 216 բ.— Կրկնեալ Անդրէն Բաղդասու Սաւեցոյ Ասե.— Կրկնեալ է վան զի տապեալ է սորա եւ այլ ճառք յաւելու ի նոսա և գայտ իսկ արդ առակ ինչ իցէ ահն...

18.— Էջ 219 ա.— Կրկնեալ Անդրէն Յոբայ Ասե.— Է՛ մամանակ, յորում լուծութի յիմաստութի համարեալ է՝ ըստ որում ասացաւ սա եղիցի ձեզ համբանալ և համարեալ լիցի ձեզ յարդարութի...

19.— Էջ 225 բ.— Իսաիք դարձեալ Յաւելեալ Յոբայ յառակս իւր Մեղայ ալ Պաշտութեան.— Մինչ խաւսեցաւ երանիկն յոր զյատաջ տապեալ առակ աւարինակացոյ լիցիին բարեկամք, իբրեւ յաղթեալ ի բանից նորա...

20.— Էջ 244 բ.— Վաճակաճի, դարձեալ Յաւելեալ.— Ի յորայ առակս ետառաւ յաղում լուծե լեալ արանցն, Սակս առակաւ որ իմաստիցն որ է ի բերանայ արդարոյն՝ որ ի կարի մշտի նորա...

21.— Էջ 267 ա.— Բարեկացաւ եղիւս Բարեկի Քուրացոյ յազգականութենէ Արամայ աւելաւին Աստուացոց.— Թառաջ ո՛չ արար յիշատակ պատմագիրն սմա ի գալ բարեկամացն արդարոյն, կամ թէ երբ եկին սա մաւտ կայր որպէս ազգական...

22.— Էջ 268 բ.— Կրկնեալ անդրէն Նիլիաբայ Բարեկի Քուրացոյ ասե.— Թաւելու ուժ կրկնաբանութեա յայտ աճէ զգառնութի սրտին՝ եւ զի որչի էր Բարեկեալ...

23.— Էջ 270 բ.— Կրկնեալ անդրէն Նիլիաբայ.— Եւ զի ոչ ոք ետ պատասխանի կրկին յաւելում առնէ բանի, զի պուցի...

24.— Էջ 278 բ.— Կրկնեալ անդրէն Նիլիաբայ Ասե.— Է՛ստ ինչորոյն եղիւս ալ լիցից յոր ըստ այնմ իւր լուծարար, եւ գաւ իմ՝ եղի պատմական բերանայ իմոյ...

25.— Էջ 285 բ.— Կրկնեալ անդրեկն եղիտուայ Ասե.— Ի յոնցուցանելն իւրում եղիտու գյոյր համարեցաւ. զնա տկարացեալ ի բանս պատասխանոյն, վասն որոյ և յաւելուածս ասնէ. . . .

26.— Էջ 288 ա.— Կրկնեալ անդրեկն եղիտու ասե.— Կամ զի անցաւ որն և լրտեաց և ի միւս աւուր գայ և կրկնէ զնման աւելնան բանս. . . .

27.— Էջ 299 բ.— Խաւսեցաւ քո յաւպոյ եւ ի մերկե անցի առ յոք եւ ասե: Ո՞վ է դայ եւ որ ի կարգին ինչ.— Վասն զի անքիծ և անարատ ունէր զիւր զգնացսըն և ոչ ուղղակի վարկանէր զգատաստանն այլ, եւ ի խորհուրդս իւր տարաւուսէր. . . .

28.— Էջ 325 ա.— Եւ պատասխանի ես Տր ած Յոբայ եւ ասե. Մեղայ այ պատկիւրանին.— Առաջին ասացեալք առ յոր էին և այս գինչ է տեսիլ առ յորայն հասարակ առ բարեկամսն և առ նայ, իսկ. . . .

29.— Էջ 325 բ.— Կրկնեալ անդրեկն յոբս ասե զք.— Հաւանական ոգիք արդարոց որպէս զաբբահամ և զամենայն սքան տեսանեմք հաւանական ասողեալ. . . .

30.— Էջ 350 բ.— Կրկնեալ անդրեկն յոբայ ասե զք վառք այ Ամեն.— Գիտեմ զի կարող ես յամենայն յասացելոցդ եւ յարարածոցս ցուցանիս, զի զարմանալի և կարող ես ասէ, և տկարանայ և ոչինչ քեզ. . . .

31.— Էջ 381.— Այս ինչ է Լուծմուն Գրոց Մեկնութե Յոբայ.— Առաջին Չորս յատկութի Սիրոյ թէ ամաչունչ է գիրքն յովայ: Եւ յոր անունն Նշան սրկնդանեաց հոգի սք ի մեզ: Պատուել զաւր ծննդեանն. . . .

32.— Էջ 388.— Նորին Գրգրի, անյալք փափայի, եւ քո հուստի: Աւակեթի եռամեծի, Յվնեմ Որոհնեցոյ համառօս լրծմունէ, զժուարհմաք բանից, ի մեկութի զրոցն Յոբայ, եւ ի բունս մեկնուաց.— Ներգործականիսն Լծ. մարտուր և հոգեւոր սիրոյն Չորս յատկութի զնէ աստ: Նախ ներգծական ասէ որ ի կատարումն տանիւ իրկդ, թափանցիկ մջեւ ի մանցնիտ քարն երևիւ իրկդ, անխառն մնայ. Չորգ,

ջերմ է բնութք. սք զցուրտն հալէ եւ զլուծն պնդէ, բն: Ըսգինսս Լծ: Փայտ սրլ: ք հրութք ի միւսն հուր վառի: Խն: Թրծանս Լծ: Ոպ քար կնգնեմք ի հոգնս բն. . . .

33.— Էջ 400.— Նորին Բզ վս փոծուեց: Մզց, ի բանն. Յոբայ՝ որ Վեցից վեցուց փրկեսցէ գեղ, եւ յերկրումն ոչ մեծեսցի առ քեզ չար.— Հայրն համբերութի և քաջ նահատակն ճշնորուե երանելին յոր: Ասէ ուրեմն ի բանս իւր: Վեցիցս ի վշտք փրկեսցէ զքեզ, և յեւթն երդումն ո՛չ մեծեսցի առ քեզ չար: Կրկին իմանա՛մք. . . .

34.— Էջ 413.— Նորին Բզ, վս փոծուե եւ չարուե կանանց ի բանն յոբայ: Իբրեւ զմի ի կանանց, Անգղամաց խաւսեցար.— Քաջ Զարափարն հաւատոյ. եւ անկեղծաւոր իմաստասէ՛րն մարգէն: Բո՛րս Նպատակն համբերուե եւ աւրինկ ճշմարտուե: Որ զամ փոծանս սային համբերութ յաղթել, Վերջին չար զկինն յարուցել ք զէմ նմ: Վարչ պատահեց: Իրեւ զմի ի կանանց անզգամ: Ասեն վղոր. . . .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ 595 (Գլխաւոր յիշատակարան.)— Արդ և ես վերջին ի ծնունդս եկցցո՞ւր իրիզոր Մականուն խնդրող բանի: Որ ի վաղց հեռէ փոփէի: Բյր մեկն եւ յորս եւ ի թվկնուես հայոց ՈՄԷ (==1208): ամի՛ եկ յերկրս Քաղբերունի, և ձմերկ ի հնկաբնակ վանք Մեծովոյ, ի սպասու Գաւրբունց, վարժապաղ սրբոյն եւ բնթերցմամբ հաւաքեցի: Զգմարայոյս բանս, Յոբայ, և Զմկնաց նր: Այլ և սկս ինչ լուծումն: Առ խոսակիսի, և Գեորգայ ի խրա գրչու: Ընդ նմին և Զքաղուածոյ մեկնուեն: Յոննե աւարնչի: Եւ բնծայեցի ի պտիւ. սք տեղոյս: Ուսումնասէր անձանց: Ազգապաւն մտաց: Եւ ի գլխս բմանելով, վս միտւոր տեսեալ և ի զարդ ուսման, և ի պէտս բմապուե, և ի խրապատս գրուցաւ: Եւ Արգ՝ եմէ՛ գտցի ի սմա ինչ ըստ հանոյցի ի խնդրողաց, տնչնքն: Եւ սրկան փոքր անթթ՛յս մերոյ ներեցի: Որ և յուսուար վարժապետին

մերոյ: Յոնանն ուրաննցոյ, ի սմայ մասն
բարեաց յիշեալ եղիցի: և մեզ աշխատու-
ցաց, ըզմ եւ տնի ի սպառնաց թողութի
եղբայրատէր կամաց ձերոց հայցեացի: Որ
և մեզ յուսողաց և ձեզ յիշողաց: Ողոր-
մու ի տն հասարակեցի: Ամէն: Այլ և ա-
զաչեմ զմտերիմ զազափարօցս: Գրեւ ըզ-
սակաւ յիշատակս մեր: ևս զուր զրեալ
լիջիք ի գիրն յաւիտենից: Ամէն:

Բ.— Էջ 599.— Ի թիւս մերում
ՌԻՄԻՆ (== 1796), և օգոստոսի իւր յաւուր,
Համասանցի որ մականուամբ կոչի Պաղ-
սացի Յոնանն աւնի եպիսկոս հանգեաւ

ի Քա, և թաղեցաւ մարմին նորա, ի նու-
րաչէն վանս իւր՝ յանուն սր Ածածնայ
որ ի Մարգուան, զորոյ Տր յուսաւորեա-
ցէ զհոգին:

Ի թիւս մերում ՌԻՄԻՆ (== 1805), և
յանիսի իւր յաւուր չորեքշաբթի, յեր-
րորցում մամա հանգեաւ ի Քա Ձմիւռ-
նիացի Կեօզ արեւսկոս Աւսաթոյ եւ թա-
ղեցաւ մարմին նր ի նորաչէն վանս Մար-
տրվանու տաճնի վերորդեալ Արեւոյն
հոգեւոր ծնողին իւրոյ: զորոց տր յուսա-
ւորեացէ զհոգին և ը սր հայրապետացն
փառաւորեացէ յարքայութի իւրում ամէն:

17.— ԿՈՆԴԱԿ ՓԵՒԵՊՈՍ ԿԱՅՈՂԵԿՈՍԻ

Հին թիւ՝ 1641

ՈՂ. = 1641

Բարակ եւ ոլորկ քույր, վեցի ծալ-
լուած եւ ո՛չ գալար. — ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ՝
80 × 35 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին, 67
× 25 սնդմ. — ՏՈՂՔ՝ 108. — ԳԻՐ՝ կանո-
նաւոր, մաքուր նոսրցիր, սեւ քանձը մե-
լանով. — ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ՝ երկու նաս միայն,
սկիզբը, ՅԻ (սուսի) 9 սնդմ. մեծութեամբ,
սիրուն քաշնազիր, յազուտոյ եւ մանու-
շակի կարմիրով. — ՁԱՐԳԻՆԻՐ՝ մը եւս կոն-
ցակին վրան, «է» սկզբնասառեւում. ձեռով
և ներկով, որուն օտկը կարողիկոսին մեծ
ԿՆԻՔԻ՝ կարմաղորում բոլորէի, 4 սնդմ. քր-
ամազով, գեղարուեսական սիրուն փո-
րագրութիւն: ՄԵՅՏԵՊԻ Յիսուս, ձախ ձեռ-
քին մեջ աւեսարան: Երկու կողմը Քա Քա
կնիքին աւսալին շաքանակին մեջ վերք է,
աջ ու ձախ կողմերը ասաներկու առա-
եպներու զլուխները միայն, որոնք վարք
կը միանան աւսաղանի փոքրիկ վարդեակով
մը: Երկուրդ շաքանակին մեջ փակագրու-
թեամբ կը կարդացուի. — Ողորդ (և) Տր.
Փրկչոյ Կթղկս Ամ Հոյց ևս. Պա. Տրգ
Վրչալայ մ(այր) Աթին: Ներքին երրորդ
շաքանակին մեջ կը կարդացուի՝ Յի Քի Մո
Փրկչոյ Վրչալայ վճկ սր եղմա(?):

Կոնդակ Փրկչալայ կարողիկոսին,

1641 ին: Սկիզբն է, տաշին տողը մա-
նուշակի կարմիր, երկուրդը կարմաղեղ եւ
երրորդը սեւ բոլորգիր, եւ ապա նոսրցիր. —
Յի Քի Մասայ Փրկչալայ Կթղկս Հայոց
համարինաց յուսաղարմից և Քրիստոսըն-
կալից: Եւս Պատրիարք Վաղարշապա-
սու երկնասարաւ կամարակաւ. արփա-
քատակ յուսանկար. պերճանահանգ քրիս-
տոսաղարդ. հրեշտակախնձոյ և յիսու-
սակերտ. հաստանեղոյս եւ չքեղայօրէն
սրբոյ աթոռոյս էջմիածնի: Յորմէ ժա-
մանեալ հասցէ գիր օրհնութեան եւ նա-
մակ պահպանութեան, շնորհք առաքե-
լական և խնամք տէրունական, օրհնու-
թիւնք աստուածայինք, և զեղմունք զե-
րուպոյն էին, առ Քրիստոսափառող եւ
ճշմարտացանց. հրաշադիտակաց եւ վե-
րանկատայ վեհախումբող եւ հաճանա-
փայլող. առ սեռող հայկազեան, բնեկե-
րոցի ի կողմանս յարեւելից. ի մա-
թի Պարսկաստանայ: Ի քաղաքս և ի գեւգե-
լ յաւանս . . . (ընդարձակ աւելորդա-
րան նախադրութեամբ): Բովանդակու-
թիւնը յայտնի կ'ըլլայ սա տողերէն.

Աւս ընդ ամին պահպանեալսն և
շնորհամաւայի նամակի ձեռնուցուին ի զգի

ձեզ՝ ո՛վ լուսադրեացք եւ հրկնաճեմ՝
առաքատին ժառանգք վերնականաւ կոչ-
մամբն ի ձեռն սրբոյ մարտաւազանին շնոր-
հօք, նաեւ սիրելիք մեր եւ հաւատարի՛մք,
սի՛րաք մեր եւ զօրութիւն. զի մեր տա-
րաշխարհիկ գոյոյն եւ գառաբնակ, ոչ կա-
րեմք միշտ եւ հանապազ ի միջի ձերում
լինիլ ուզ եւ արժա՛նն է. նաեւ վա բազ-
մութեւ աշխարհա՛ց, առ որս անհնարին
մեզ տմ յամէ հանդիպիլ. եւ զբանն Քի
ի միջի ձերում սերմանել եւ զորոմն ի բաց
խել. վա որոյ հնարիմք ի ձեռն աշխոյ
հաւատարմաց եւ . . . մաց զնոյն. ուզ եւ
այժմ ի ձեռն համաշուշ եւ հարազատ
որդւոյդ իմոյ Տր Ղազար Պարոնիսիւղ . . .
(ծակած) հոգւոյն սրբոյ ծաւայել. եւ
զպատուիրանն այ գեկուցանել ձեզ եւ
յայտնի . . . Վա ո՛ . . . արկու պատգամացն
այ որ միշտ զմեզ զահի հարկանէ բերա-
նով մարգարէին ասելովն, որդի մարդոյ
զէտ կացուցի զքե՛զ ի վր տանդ իղի, եւ
զու յորմամ տեսանիցես զսուրն հկեալ
հասնալ եւ ո՛չ աղջ տանիցես. անօրէնն
յանօրէնութեւ իւրաւ մեծոցի եւ զարիւն
նորա ի ձեռաց քոց խնդրեցից. նաեւ ար
մեր յս քո ի ժամանակս չըջագայութեւ իւ-
րոյ ի վր երկրի եւ փրկական տնօրէնու-
թենն ատնէր եւ ուսուցանէր զանձն օրի-
նակ տալով մեզ. իսկ զոչ նմանօրս եւ զոչ
բաւ ինքեան տնօրոյս, ի բազում տեղիս
զանազան կերպիւ. բմբերանն եւ կշտամ-
բէ. ծառայ չար եւ վառչուէր կարգալով
եւ քանքարաթաթաւստ. նաեւ առաքեալն
Պօղոս ասէ առ Կորնթացիս. եթէ կամա
զայն տոնեմ վա՛րձք են ինձ, իսկ եթէ
տկամայ անտեսութի յանձին է ինձ, եւ
ա՛րդ՝ զինչ վարձք իցեն եթէ յաւետա-
րանիյն ձրի սաղջ գաւետարանն, նաեւ
առ վայ եւ եղուկ անձին կարգայ եթէ ոչ
աւետարանիցէ՝ տեղեակ գոյով խորհրդոյ
սն իւրոյ, որ հազարապեհ տ էր խորհր-
դոցն այ. որ եւ ինքն իսկ յայտ ատնէ
ասելովն. եւ զի հազարապեհ տք եմք խոր-
հրդոցն քի. ա՛րդ՝ ինչի՛ր է ի մէջ հա-
զարապետաց. եթէ ոք բարւոք հաւատա-
րիմ գտցի. եւ այս հազարապետ գիտա-
կելով նորայն կամաց, պատու էր տայ ա-

շակերտին իւրոյ տեսելով Տիմոթէի. զգոյշ
լեր անձին եւ վարդապետութեւ եւ ի զմին
յամեաճիր. հաս ի վր ժամու եւ ասրա-
ժամու. յանդիմանեա ստատեա եւ միւր-
թարեա, եւ ասէ զի բարւոք գինաւ սր լի-
նիցիս քի յի:

Արդ՝ զայսուսիկ յսկով մեր, ա՛ն եւ-
կիւղի պատէ զմեք՝ վա որոյ ջանամք զի
կարասցուք զինչ եւ իցէ կերպիւ պատառ-
խանի տայ յաւուրն զառաստանի զհոտս
որք յանձնեալք են մեզ զգուշացուցա-
նել. թէ անձամք եւ թէ միջնորդու. Վա
որոյ եւ այժմ զհարազատ որդիդ՝ մերձա-
կայդ եւ զհամաշուշչդ իմ զՂազար Պա-
րոնիսիւղ . . . լով զմա իշխանութի կապելոյ
եւ արձակելոյ. շինելոյ եւ քակելոյ. իւրե-
լոյ եւ բրիլոյ, առաքեցիք առ ձեզ հանդերձ
սրբալոյսն մեռնաւ. առ ի տեսանիլ զձեզ
եւ կարգաւորել. զթերին լցուցանելով,
զաւելորդն յապաւելով. թէ իցէ արցիւք
նեւամտեալ ի թու յամբութաց, կամ ի հա-
կառակասիրաց. Յազպա որոյ եւ զուք
զգա բազում սիրով ընկալիքք եւ մեծաւ
պատուով արկաւ սրեաճիք զհրամանս զու-
րա կատարելով. իզի՛ զինչ զմա ատնէք
մեզ է համարեալ թիկ պատել եւ թիկ տը-
համարհուիմ. իսկ մեք քի այ իմոյ,
եւ զայլ ոք մի՛ բնդունիք ամենեկիք
եթէ ո՛չ զայցէ առ ձեզ առանց մերով նա-
մակաւ եւ մերով հրամանաւ. որպ եւ է
սովորութի ի միջի ձերում որք յայժմ
ընկալեալ զմեռնն ոչ խաբէք. բայց այս
ո՛ որ եւ զայցէ առ ձեզ զնորայն բնդու-
նիք. այդ արդ պատու իբեմ՝ ձեզ մեծաւ
ստատիւ. եթէ ոք եկեացէ առ ձեզ առանց
մերոյ թղթի եւ հրամանաց. եւ զուք բն-
դունիցէք զնա եւ կամ զնորայն մեռն՝ ի
նեւքոյ բանադրանաց էք. այսուհետեւ
մի ընդունիք զնոսա. եւ ո՛չ զմեռնն
նոցա:

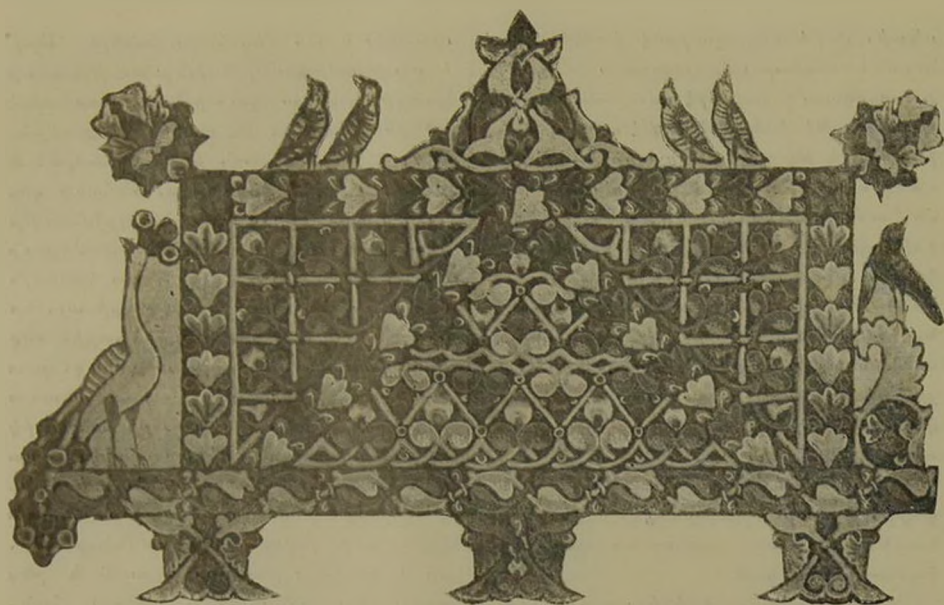
Եւ այս եւս ծանիք սիրելիք մեր ի
տը. զի զրէ առաքեալն Պօղոս էառ Կու-
րքնթաղիսն ասելով. թէ որ ի տաճարին
զարձեն ի տաճարի անտի ուստին. եւ որք
սեղանոյ պաշտօնեալք են, ի սեղանոյ
անտի վայելիցեն. նոյնպէս եւ ար հրա-
ման հտ աւետարանողացն յաւետարանէ

անտի, վայ և մեզ պա՛րտ է ի մէջ սեղա-
նում և տաճարում կացողացս և զքանս
յարրողացս ի տաճարէ յայսմանէ ապրիլ,
թէ հաց, թէ հանդերձ և թէ զինչ և իցէ.
թէ մեք և թէ մեր փոքրաւորքն, մանա-
ւանդ սորա շինու թիւ և նորոգութիւն խառ-
ն. ամենայնն յիւրմէն պիտոյ է ելանել,
իսկ սորայն ի ձէնջ է՝ քանզի սա մայր
է և զուք որդիք. վս որոյ պարտիք զուք
սմա ոգնակուն լինիլ. տրօք և ընծայիւք,
նուիրօք և պատարագօք, և զամ որպի-
սութիւն սորա հոգայտի. բայց այժմ հա-
յիմ զի պարտքն զմեզ կսխել է և չահն,
զգլուին յազմել, միարանից ոչ հաց զոյ
ոչ հանդերձ. իսկի մէկ մարդ մի հոգս
չէ թէ այս աթոռս տայպէս յինելով խան-
գարի. զոր տր յս մի արասցէ. այդ ոպ խը-
նամիտ՝ է մինչև զայսօր ես խնամեացէ
հաստատելով զսա:

Բայց տհա տոսքեցի առ ձեզ զհա-
մաչունչ և զհարապատ որդիդ իմ զսր Վա-
ղութ Պարոնեքդ. մեծաւ հրամանաւ ի մեր-
մէ կողմանէ՝ սա ի բաշխել ձեզ զչնորհս
հոգւոյն սրբոյ ի ձեռն սրբալոյս միտանին,
և զհաս և զնուէրս ձեր զոր պարտիք նը-

ւիրակել և առ մեզ հասուցանել: Արդ՝
և զուք յօժարութիւն և խնդմտութիւն տուք
քանզի զտուրս զուարթս առատս սիրէ
ած ըստ Պօղոսի, թէ պտղի, թէ քառաս-
նից, թէ սրբադրամ, թէ հոգեբաժին. և
թէ զինչ և իցէ իրաւունք և հասք զու-
րս պարտիք սրբոյ աթոռոյս՝ լըջմտութիւն
սրտի տայք ի Տր Վազար Պարոնեքդ որ
մեզ հասուցանէ. քանզի ի դա հասեայն
մեզ է հասեալ, իսկ մեք քի այ, որ
է փոխարինահատոյց և վարձատրիչ մեզ
և ձեզ ամենեցունց աշխատաւորաց. ըստ
ամենատառ ողորմութիւն և ըստ անսուտ
խոստման իւրոյ. միոյն հարեալապատիկ
հաղարտպատիկ և բիւրապատիկ, սատ
և ի հանդերձելու մի կենդանեւք և հան-
գուցելովք. ի փառս ամենագօր անուան
իւրոյ և ի զովեւս անարգամեծարութե.
որ է որհնալ բնդ հօր իւրում և ընդ
սրբոյ հոգւոյն. այժմ՝ և տեղբաւ մշան-
ջենաւ սրտ թրւ. Ամէն: Գրեցաւ թուին
ԽՂ. (—1641). Հոկտեմբերի. իր: Էւ Նա-
տասարդի. իցա:

Կանգակիս այժմաւ աւրն է Տիար Մար-
տիրոս Տէր Սահախանեան, Ալեքսանսարէթ:

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ

ՀԱԼԵՊԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

18.— ՍԱՂՄՈՍ ԷՒ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՍԱՂՄՈՍԱՅ ԴԱԻԹԻ

Հին թիւ՝ չուշի

Ժէ դա՛ր

ԹՈՒՂԹՔ՝ 253 (= 506 էջf).— ՄԵ-
ԾՈՒԹԻՒՆ՝ 18,5×12×5 սնդմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 26 եւ 19.—
ՆԻՒԹ՝ լաւ յղկուած բուղբ.— ԿԱԶՄ՝
արեւելեան, շագանակագոյն կաշեպատ
փայտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝
չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական լաւ
պահպանուած, յաջորդական նորոգու-
թեամբ: Բազմաթիւ քերքեր գործածու-
թեամբ մաշեղին ինկած, եւ բոլորին ալ տե-
ղը նորը զրուած եւ դրուած: Հասորիս
զարդական մասը սկաւ եւ անարուեստ.
գլխաւոր յիշատակարանը, ինչպէս նաեւ
հաւանական այլ յիշատակագրութիւններ,

վերջին քերքերուն հետ ինկած եւ կոր-
սուած.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ մեկ քերք ի
վերջ մասեցինս.— ԴԻՄ՝ սեւ քանձը մեղա-
նով կանոնաւոր, րնձիւր բոլորգիւր. գլխա-
կարգութիւնները կարմրադեղ.— ՎԵՄՆԱ-
ԴԻՒՔ՝ սկիզբը տող մը կարմրադեղ երկա-
րագիր: էջ 69, առաջին խորանին տակ եր-
կու տող. առաջին տողը համակ բոջնագիր,
ձաղկումով: Երկրորդ տողը կարմրադեղ եր-
կարագիր: էջ 113, 162, 217, 263, 315 եւ
360, Սաղմոսի գլխակարգութիւնները ցոյց
տուող փոքր խորաններու տակ մէջ մեկ տող
միայն, կարմրադեղ երկարագիր.— ՍԿԶԻ-
ՆԱՏԱՌՔ՝ իւրաքանչիւր գլխակարգութեանց

համար եւ մեծ ու փոք խորաններուն թակ, սիրուն զարդազիր ու բոչնագրեր, ջրաներկ ծաղկումներով: Բոլոր թան գլուխները ունին բաց կամ մութ կամրադեղ երկաթագրեր, շատ յաջող .— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ՝ բոլոր խորաններուն կից եւ ամեն զլխակարգութեանց հետ, սովորական ջրաներկ ծաղկումներ .— ԽՈՒՐԱՆՔ՝ մեկ մեծ էջ 69, Սաղմոսարանի սկիզբը, կապոյտ յասակի վրայ ջրաներկ սովորական ծաղկումով: Էջ 1. 113. 162. 217. 263. 315 եւ 360 փոք խորանները ծանօթ մօթիֆներու սովորական ծաղկումներ են, լեզակով ու կամփրով խառն .— ԵԿԱՐ՝ հաս մը միայն եղած, յէջ 68, եւ սակայն ամբողջովին հինցած ու ինկած: Կարին վրայ մնացած ճեղ երիզէ մը յայտնի է որ կեղան գեղեցիկ եւ արմեաւոր եղած է:

ԳՐԻԶ, ՍՏԱՅՈՂ, ԺԱՄԱՆԱԿ, ՏԵՂԻ եւ ԾԱՂԿՈՂ, բոլորն ալ անյայտ, զլխաւոր եւ այլ յիշատակաւորանքներ անհետացած բլրակով: Յայտնի է որ ձեռագիրս ժէ դարու զբոլորին է եւ ոչ աւելի հին:

Մատենան է Մեկնութիւն Սաղմոսաց եւ Սաղմոսարան, կազմուած, լիզթեայ, հինգրոց ու բազմիցս նորոգուած, զարդարուն, որ կը բովանդակէ՝

1.— Էջ 1.— Յառաջաբան Դաւրի Մեկնութեան, Աթանասի եպիսկոպոսապետի, Աղեմանդրացոյ .— *Ջամենայն երգոց սաղմոսարանացն գաւթի զնորունական միտան իւր դեռալ. և այլոց յայտնի կապուցեալ. փայթ յաւարտ իր եղեալ ի մոթ իմում ամ գրոց սրբոց մեկնութեաց հառանելի. ևւս առաւել. և բազում աշխատութի փոխադրս փան իմանալոյ՝ զմիտս սաղմոսարանացն, և որ ինչ ի նուսա՝ աւարտաւոր բովարանք իցին...* Եւ եթէ մեծամեծք եւ իշխանք, և կամ ծառայք և բնասնիք, խորհիցին ինչ չաւրութի ի վերայ քո մահուամբ լուծանել. ունիս զաւրինակ փրկչին. զձեռս աւարածեալ առ Ած մեղադրելով թշնամայն. սաս՝ յերկրորդ նուապին. ք. ընդէր խոռվեցան, և այլ մի ըստ միջէ: Եւ եթէ հալածիցիս՝ չընտանեաց և սրբիցեաց և ի

զոյցակցէ. և բազումք են յարուցեալ ի վերայ քո ի նեղի զքեզ. սաս՝ զ. դ. սաղմոսն. ի կարողալ իմում լուար ինձ...

2.— Էջ 34.— Երանելոյն եպիսկոպոսի կիւրացոյ: Յաղագս երգոց Սաղմոսարանին Առաջաբանութեանց ստացեալ .— *Ջամենայն ինչ զոր առաց հայրն մեր Աթանաս. զոր լուեալ էր նորա ի հոգեկիր ձերոյն. բաւական համարեցայ պատմել փոքր ի չառէ. և զնել ի տեղի սաղմարանի: Քանզի հոգեխառն մտաք իմացա. որ ինչ նորհեցաւ...*

3.— Էջ 45.— Դաւրի վիլիստփայի Յաղագս Սաղմոսաց Դաւրի .— *Արդ՝ առեալ առ Ամուէլ զեղծեր իւղոյն. և առ զգաւթ թաղաւոր կատարամբ. և խաղաց ի վերայ նորա հոգին տեառն յաւրէն յայնմանէ. և ապա առեալ Դաւրիթ...*

4.— Էջ 50.— Զյունց Դաւրայ մարգարէութեան .— *Վասն հաւատոց և ի դործոց և յանդիմանութեան: Երանեալ է այր վասն չարչարանացն Քրիստոսի եւս առ ի հարկ ծննդեանն. և վասն հեթանոսաց հաւատալոյն: Ընդէր խոսովեցան...*

5.— Էջ 69.— Սաղմոսարան Դաւրի, լման .— *Երանեալ է այր որ ոչ գընաց ի խորհուրդս ամպարչառաց... զբըչադիր և տպադիր օրինակներու սովորական բաժանումներով, իւրաքանչիւր ի կատարած Սաղմոս ի Դաւրի առանձին փոքր խորանագրոյ մը տակ, մինչև 471 րդ էջ:*

6.— Էջ 471.— Աղաւթ իւրաքանչիւր անձի հաւատացեալոց ի Քրիստոս: Առ սուրբ երրորդութիւնն եւ մի աստուածութիւնն .— *Հաւատով խոստովանիմ և երկիր սրգանեմ...*

7.— Էջ 480.— Յաղագս խոստովանութեան մեղաց, զոր արարեալ է վարդապետացն սրբոց .— *Մեղայ ամենատուրք երբորդութեան, հոր և սրբոյ...*

8.— Էջ 485.— Դաւանութիւն ուղղափառ հաւատոց: Չորեքստան աստիճանաւ: Չոր ժողովեալ այսպէս դաւանիմ հաստատակ բառի եւ համատուտ բանի .—

խոստովանիմք և հաւատամք ամենակա-
կատար սրտիւ... :

9.— Էջ 488.— Երգ գիւերապաւս-
ման ժամուն. ասացեալ վասն ննչեցելոց
հասարակաց.— Առաւուտ յուսոյ, արեւ-
զակն արդար... :

10.— Էջ 492.— Երգ Պաշտման.—
Աշխարհ ամենայն, առ իս նայեցեալ... :

11.— Էջ 495.— Երգ Պաշտման.—
Աստուածածին մայր Քրիստոսի. իմ յայն
գոռ. յաւուր մեծի. բարեխաւս ընդունելի... :

12.— Էջ 499.— Մայրսնք զօրա-
ւոր՝ արհաւաց գիւերայնոյ: Ասացեալ
Սրբոյն Գրիգորի Նարեկացոյ: Բան. մք:—
Ընկա՛լ քաղցրութեամբ, Տէ՛ր Աստուած
հօգօր... : Աստուած յաւանական. բա-
րերար և ամենակալ. ստեղծիչ յուսոյ և
յօրինիչ գիշերոյ... : Որդի Աստուծոյ կեն-
դանոյ օրհնեալ... :

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹՅՈՒՆԿ՝ երբեք չկան,
ո՛չ իսկ գրչի տնուն մը այս ստուար գրք-
չութեան մէջ, որուն ծալքերէն սակայն
գտանք քանի մը տնջատ թերթիկներ,
որոնք ոեւէ կապ չունին ձեռագրիս հետ,
այլ պատահմամբ գրուած են հոն, կ'են-
թագրենք. և որոնք հաւանաբար ընտա-
նեկան պատիկ արձանագրութիւններ են,
յատուկ Տէր Կարապետի մը:

Ա.— Թ՛յին ՌՄԽԷ (1798) սեպտեմ-
բերին ը օրն և ծնունդ Ա. Աստուածած-
նին, որ ևս Տէր Կարապետ րոնեցի Կոս-
տանի բակի տունը յգ Գ: Տանը համար
ալածա յիրէն:

Բ.— Երչեա՛ աւ՛ր զհոգիս հան-
գոս ցիւց ծառայից քոյ, մանաւանդ նա-
խահարցն իմոց, համայնից, աւետիկս և

մամկանս, և հօրս Շիրինին և մօրս Մար-
իամին և ամուսնան Գալիքին, ևս հղբօրն
նորս քահանային, և կողակցուս Այ-
րունին և Մարիամին, և համօրէն որ-
դոց և դստերաց իմոց, ևս արեան արու-
սեղական զարմից, յայտից և տնայա-
տից ննջեցիլոցս, և ինձ մեղապարս
ծառայիս Արմենին. նաեւ նախկին կո-
ղակցուս Մարիամին, և ևսնահօրս իմոյ
մին Ալեքսանին:

Երչեա՛ Տէր զհոգի հանգուցեալ.
Վարդան Ղամպէկին. Աղսան. Կիրակոս
Աղներն. Խարուն. Մարտիրոսն. համայն
ննջեցեալքն յիշեա աւր և ողբմեալ,
եւ զկենդանի մին Գրիգորն Մնի Սառան,
Վարդան մին Աննան. Գեթսումն. Շեքիս-
սան. Փանոսն, փրկեալ... : Տէր Կարա-
պետին կարգէն է:

Գ.— Երչեա՛ Տէր զհոգի հանգուց-
եալք Մինասն. Մարիամն. Ասուրն. Շահ-
սեքն. Գրիգորն. Աբրահամն. Սահակն. Մար-
կոսն. Խեչերն. Փանոսն. Թամամն. համայն
ննջ... : և զկենդանի Մարիամն. Խար-
ունն. Մինասն. Եղիան. Շահսեքն և զհա-
մայն կենդանիք... : Տէր Կարապետին
կարգէն է:

Դ.— Երչեա՛ Տէր զհոգի հանգուց-
եալ Ոհաննէսն. Հովսիսիմէն, Պալին. Մար-
գիսն. Ոհաննէսն. Գրիգորն. միս Սարգիսն.
Պաղքից? Սուրբանն. Մարիամն. մնի Խա-
րունն. Սուրբանն. Մանուկն ևս հա-
մայն... : նաեւ զկենդանի Մարիամն. Եղ-
իսն. Հովսիսիմէն. Եղսան. Կարապետն. Քա-
րոսիւնն, փրկեալ... : Տէր Կարապետին
կարգէն է: Հաւանական է որ 1800 աւան
թուականներուն ապրոյ ալ Տէր Կարա-
պետ Ալեքսանդրի է:

19. — ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ չափեր

Ժե - ժՁ զա՞ր

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 139 (= 278 էջ). — Մե-
 ռոնթիւն՝ $10,5 \times 9\frac{1}{2} \times 2\frac{1}{2}$ սնդմ. — ԳՐՈՒ-
 ԹԻՒՆ՝ երկսիւն. — ՏՈՂԻՔ՝ 20. — ՆԻՒԹ՝ լա-
 յկուած բնօր մաղաղաբ, ղեկնորակ, բուդ-
 րի չափ նուրբ. — ԿԱԶՄ՝ հասարակ, խա-
 տաբանայ, հինը ինկած. — ՄԱԳԱՂԱԹՆԱՅ
 ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շա-
 անկատաւ. այս հին եւ բնօր գրչութեան
 նախնական կազմը ինկած ու կորուսած
 է. կորուսած է նոյնպէս Մասթոսի ամբողջ
 աւետարանն ու Մարկոսի մինչեւ ԺԵ. 29
 համարը, սկզբնական համաձայնութեան
 թախտակներով եւ նախադրութեամբ: Լու-
 սանցնային համաբարբառի նիւթը կը պակ-
 սին. աւետարաններու ի վերջ կան իրենց
 համաժողով նախադրութիւնները, այսպէս՝
*Մարկոս աւետարանիչ, աշակերտեալ Պետրո-
 սի առաքելոյ, զորք զիւր աւետարանն ի բե-
 րանայ Պետրոսի առաքելոյ, Յեւ ԺԵ. ամի
 վերանայոյ փրկչին միտոյ, զպաժառ գրոյ, որ
 յետոյ աղերսանդրացեաց քարոզեցաւ երբա-
 յեցեաց բարբառոյ, եւ բովանդակեաց թիւս.
 ՄԼԳ. և աւետարանս գլխաւորս: Եւն Ղուկաս
 աւետարանիչ, աշակերտեալ Պապոսի առա-
 քելոյ Հռոմ քաղաքի. յետ. ի. ամի վերանայոյ
 ՏՆ. գրեաց զիւր աւետարանն Հռոմայեցեաց
 բարբառոյ, և բովանդակեաց թիւս. ՅԻԲ. և
 աւետարանս գլխաւորս: ՀԱ. Յովհաննէս ա-
 տարանիչ, գրեաց զիւր աւետարանն յետ-
 ք. ամի վերանայոյ փրկչին միտոյ, յառա-
 կան բարբառոյ, յեփեսոս քաղաքի, և բո-
 վանդակեաց յինքն. թիւս. ՄԼԲ. եւ աւետա-
 րանս գլխաւորս: Եւն Մարգարայն տունք
 աւետարանիս. Ժյ. Գրչութեանս ի վերջ
 մնացած է գլխաւոր յիշատակարանը. — ԻԱ-
 ՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան. — ԳԻՒ՝ քաղցինի
 գոյն անքաւի մեղանով բնօր, մանցեցիկ
 բոլորգիր. — ՎՆԻՆԱԳԻՒՒՔ՝ իւրաքանչիւր
 խորանի սակ տոյ մը միայն, գեղեցիկ,
 նուրբ զարդագործ. — ՍԿԶԵՆԱՏԱՒՔ՝ եւ-
 կու նաւ միայն, Ղուկասու եւ Յովնանու*

աւետարաններուն սկիզբը. առաջինը զար-
 դագիր, երկրորդ՝ քոչնագիր, աչխառու
 ներութեամբ: Համարները, տեղ տեղ կ'սկսին
 կամարողեղ երկարագրով. — ԼՈՒՍԱՆՑԱ-
 ԶԱՐԻՔ՝ միայն երկու հաս, Ղուկասու եւ
 Յովնանու խորաններուն կից, նուրբ ու
 հաւակաւոր զմարտնայեամբ եւ բաց սրճա-
 գոյն. — ԽՈՒՆՔ՝ միայն երկու հաս, 7 եւ
 155 էջերուն վրայ, աւետարաններուն սկիզ-
 քը, սրճագոյն յասակի վրայ, սրճածեւ գոյգ
 մը տեղիկներու տակը կամ վրան բաց-
 տած սպիտակ վարդեակներով, հնաժայ
 մօրիմներ:

ԳՐԻՉ՝ Կոստանդին կրօնաւոր քահա-
 նայ. — ՍՏԱՅՈՂ՝ անձանօր, հաւանաբար
 գրիչը. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, հաւանաբար
 ժե - ժՁ. դար. — ՏԵՂԻ՝ անյայտ, Կիլիկիա՞.
 — ՆՐԱԳԱՈՂ՝ անձանօր, գրիչը:

Մատենան է Աւետարան, մազադարձ-
 եայ, փոքրագիր, հնատիպ, պակասաւոր,
 ուր կան՝

1. — էջ 1. — Մարկոսի աւետարա-
 նին ժե. 30 - ժՁ. 20 միայն, եւ իր նա-
 խադրութիւնը:

2. — էջ 7. — Ղուկասու աւետարա-
 նը ամբողջ, իր նախադրութեամբ:

3. — էջ 155. — Յովնանու աւետա-
 րանը լման, իր նախադրութեամբ:

4. — էջ 265 ա. — Իւր կնոջն շնա-
 ցելոյ:

5. — էջ 266 բ. — Հանգիստ երանե-
 լոյն Յովնանու սրբոյ աւետարանին. —
 էջ ընդ կարարս հրանելին Յովհաննէս
 մեծաւ ուրախութեամբ ի Տբ. . . :

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա. — էջ 275 ա. — (Գլխաւոր յիշատա-
 կարան). — «Կատարեցաւ որ աւետարանս
 ձեռամբ յոյնամեղ եւ տիմար գրչի Կոս-
 տանդեա կրօնաւորի եւ վերջապէս ի

բարեհայ Բանանայի: Արդ որք ընթեռնոյք և լուսաւորիք ի սմանէ, կամ զաղափարէք: Յերես անկեալ ձեր առաջի երկրամերձ գիմաւք համարուիմ զսր եւ զխայթողակոխ գարչապարս ձեր ձեռակաւ պ ձեռաւք: արաւաւարթո՛ւր աչաւք, ոգորմագի՛ն ձայնիւ, զի յիշեալիք զիս եւ զհայրն իմ Լանես, և զմայրն իմ, Մարեմբաւ, և զեղբայրն իմ Ասեփ, և զքեան պապեր և զամենայն աղգաստոճմս և զաղինս իմ: Եւ որ առաւն է ի պարզեսս և ի տուրս Քս յայն ամենեցուն, ոգորմացի ձեզ ամենեցուն առ հասարակ, և թողցէ զմեզս ձեր բովանդակ: և որ պամէն աւեն, աւրճեալ յիցին յայ և յամենայն սրբոյ: Եւ պահեցէ Քս Աձ գոգի զչունչ և զմարմին ձեր անարատ մինչ ի գալուստ փրկչին մերոյ Յի Քրի:

Արդ զբեցաւ տառս սր աւետարանիս, բաղձածաղիկ բուրաստանիս, յոյնաշոյ խմբարանիս: Սա է սեղան ամենայի ճաշակողացն սիրելի: Սա ծառ սաղարթալի, տեսիլ աչացն զաւարճալի: Սա իմաստանոցն է ստոյգ ուղի՛, մեղաւորացն

յայն դարձի: Ո՛վ սիրելի որ և աւետարան զիս յիշեալ ի սր տառիս, զծրոյ բանիս զայս եղկելիս, զի վիրաւոր եմ եւ յոյիս, բայց աղաչեմ զլսողք բանիս: Զամենամեղ անձն ապիկար, պարտիս յիշել մտաւք յաւժար, ոչ թէ զբեմ երախտարար, այլ զի կրասեր եմ քո եղբայր: Խոնարհեալ իս սիրաբար, զաղաւթից առ ինձ ի ստար, զի լիցի ինձ թոչակ պաշար ի յախտեանակն ի կեանս, չնորհաւք և մարգարութիւնս մերոյ և փրկչին Յի Քրի որ է աւրճեալ յամենայն սրբոյ իւրոց, յիմաւնայեացն և ի սգայեացս, և որք աւժանցակ եղեն և աւճան բանիս պրութի կամ ի նիւթս պիտոց կամ ի սպասաւորութի մարմնական արգեանց յապահով հանգստիս մայրաքաղաքիս Լոռի, և նոքա յիշեալ յիցին յաճեղ տառնին Քրի, և թուղութիւն արժանի եղեալք ի նմանէ, բառն բանի, թէ եկայք աւրճեալք ի սկզբանէ, ժառանգեցէք զարքայութի զսր պատրաստեալ է ձեզ ի Տէ, որում փառք յախտեալ:

20. — ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Լին թիւ՝ չառնի

Թ-ԼԱ — 1622

ԹՈՒՂԹՔ՝ 158 (= 316 եջ). — ՄԵՌՈՒԹԻՒՆ՝ 21 × 15 × 3 սնդմ. — ԴՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն, 15 × 4 սնդմ. — ՏՈՂՔ՝ 23. — ՆԻԹ՝ հասարակ բույր. — ԿԱԶՄ՝ չունի. — ՄԱԴԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՉՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ԼԱՆԴԱՄԱՆՔ՝ ռա՛ս աննպաստ. կողբ ինկած ու կորսուած է: Սկիզբը պակասաւոր. Մասքեոսի Աւետարանը բոլորովին կորսուած իր անբաժան մասերովը: Մարկոսի Աւետարանը կ'սկսի ԺԳ. 20 համարէն: Զեռագիրս անստաւակոյս կը պատկանէր Դաւաթիոյ վանքի մասեճաղարանին, զի եջերը բուսաւորուած են մասի-սով Կիլիկիոյ ներկայ Արոսակալ Վեհ. Կարողիկոսէն, որ անկասկած ձեռագիրս ան-

ցուցած և Դաւաթիոյ ձեռագրաց իր տնտիպ Յուլիանին մեջ: Կ'ենթադրենք որ 1915 ի Ապրիլին, Աւետարանս ճարագիր Լայոց հետ հառած է մինչեւ Այնթապ, եւ հոն կեցած, կիսովին պակասաւոր միանկով: Հասարակ բուսաւորուած եջերը կ'սկսին 221-էն: Աստիճան յուսանցեցեալ վրայ չեն տեսնուիր համաբարբառի հոմաւանքներ եւ ի վերջ կը պակսի «Իմ կնոջն շնորհելոյ» մասը. — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂՔ՝ 243—44 եւ 533—36. — ԴԻՐ՝ սեւ մեկանով յաջող բոլորգիր. — ՎԵՐՆԱԴԻՐՔ՝ Ղուկասու եւ Յովհաննու խաւանքներուն ճակ, երեւական ճոյ, առաջինները գունաւոր զարդալիւ, մեծիկ, ջրաներկ: Երկրորդ եւ երրորդ ճոյերը երկարա-

գիր, մանուշակի կարմիր եւ կարմա-
ղեղ . — ԵԱԶԲԵԱՏԱՌԻՔ՝ նոյն խորան-
ներուն ձակ . Ղուկասիւր վիճապագիր՝
խկ Յովհաննէսիւր քոչնագիր, մեծա-
ղիւր, հասարակ ծալկումներով: Դուխ-
ները առանց բացառութեան ունին զարդա-
գիր եւ քոչնագիր սկզբնաստեւ, զունա-
ւոր, սոսնաւարակ վարդապոյն, իսկ համա-
րները կ'սկսակ կարմաղեղ երկարագրով . —
ԼԱՍԻՍԱՅԱԶԱՐԻՔ՝ երկու մեծ, խորաննե-
րուն կից, կարմիրի եւ լեղակ ծաղկում-
ներով, բուսական լազոյ: Նոյն ձեւի եւ նե-
րկի զարդեր լեցուն են ներքին յուսանգնե-
րուն վրայ . — ԽՈՐԱՆՔ՝ երկու հաս միայն,
Ղուկասու եւ Յովհաննու Աւետարաններուն
սկիզբը, նախկին 247 եւ 411 էջերուն վը-
րայ, երկուսն ալ միջակ ծաղկումներ, սո-
վորական ռոնով . — ՆԿԱՐ՝ հաս մը միայն,
Յովհաննու խորանին հանդիպակաց էջին
վրայ 14 x 10 սնդով, մեծութեամբ, որ կը
երեւիլապցին Յովհաննէսը, իր աւակերս
Պրոխորոնին հետ, որ նստած կը գրէ: Միջակ
բազմութեամբ:

ԳԻՒԶ Գրիգոր Սեբաստացի. — ՄՏԱ-
ՅՈՒ՛ աճածոք, երկրորդ ստացող Խոնա
ՊԵՏՐՈՒ. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ Ի.ԶԱ (+ 551) =
1622. — ՏԵՂԻ՛ Աճկորա. — ԾԱՂԱԿՈՒ՛ աճ-
ածոք, գրի՛: ԿԵԽԻ՛ Յովնանեն խորա-
նիկ վրա՝ Դարբանենան Կրթարան, Այն-
ժայ, 1882:

Մասեանս է Անկարան, թղթեայ,
պակաստ ու անկողմ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԷՔ՝

Ա. — Էջ հին 531 րդ, ի վերջ Յովհաննու Ա. հաղորանին (Գլխաւոր յիշատակարան). — «Փառ^աք ամենաաւարք երբորդ զոթիկանն հաւք. և որդոյ, և հոգոյն սըրբոյ յա խեանա ամէն:

Գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ի Ամ-

կրօնիայի Էպիսկոպոս, ի պատիւ Սուրբ Լուսաւորչի ի թիկն. ԹՂԼ († 551=) 1622. աճկի. Ժգ. Յուսիս. իթ. և մարգաց. իգ. ձեռամբ Սեբաստացոյ Գրիգորի: Արդ աղա- չան՝ զամենհոնանդ որք հանդիպիք սմա, կարդալով կամ աւրինակելով, Հայր մեր որ ի յերկինս ասացէք և (յ)իշեցէք զան- պիտան զրիկս և բցծնաւզս իմ. զհայրն իմ՝ զՄարտիրոս եւ. զմայրն իմ զՂամայր եւ զհինկ եղբայրս իմ և որք (յ)իշէք Լիծ զնա (յ)իշէ իմ միւսանգամ զալստեանն ի արքայութի թիկն. ամէն:

Եւ յիշատակ է Սբ. Աւետարանս. Խոնա Պետրոսին և իւր կողակցին Ղըրմըր-
զին և իւր որդոյն և զստերացնս Եւ այլ
ննջեցեղոյն. ամէն. Եւ հառա ի ձեռն կի-
րակոս քանանային. չուրի ոք իշխանու-
թիւն որ ի տանէն սորա հանիցէ կամ
հակատակ կողջէ քահանայից կամ ազգա-
կանաց իմոց թէ եկեղեցին ընդ կամ
ստոր ծախիւմք ասելով. Իթէ ոք յորի և
հակատակի Եւ ազահի, զպատառն Յու-
զայի. . . :

Բ. — Հին էջ 408, տարբեր գրչւէ. —
 Յիշատակ է Ս. Ա. հաւարանս Հայաբցի
 մանսեսի Պետրոսին եւ իւր ձեռագնն եւ
 որդոցն եւ կողակցսն Ղլովզին եւ իւր
 ամենայն ննջեցեալոցն հասարակ, առ զբան
 Քիլիսոյ Սուրբ Յովնանն եւ եկեղեցւոյն,
 անշնչեկի եւ անկորնչեկի մնացէն Սկ ռք
 որ յանդդին... (միշտ սովորական բանա-
 ձևն ր) յիշել եւ յիշատակել զվերայ գրեալ
 Հայաբցի մնսի Պետրոսն եւ իւր կենակից
 Ղլովզն. եւ իւր որդիքն եւ ամենայն աւ-
 հան առաւ ննջեցեալսն ի Քրիստոս յիշող-
 քոյ յիշեալ լիցին ի Քրիստոսն Աստուծոյ
 մերոյ, Ամէն Արդ զրեցեալ թվին. ՌՃՄՆ
 (1706), հոկտեմբերի 10 օրն. Աստ որուն
 եալ գտաւ եւ գրեցաք. մի ռք մարեհայ
 յանդդին, այլ եւ այլ խօսել բաւ է:

21.— ՄԱՇՏՈՑ

Հին թիւ՝ չափ

ԹՃԻ = 1671

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 111 (= 222 հօք).— ՄԵ-
ԾՈՒԹԻՒՆ՝ $16 \times 10\frac{1}{2} \times 2$ սնդւմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասիւն.— ՏՈՂԻՔ՝ 19.— ՆԻԻԹ՝
սովորական բուլք.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան,
ժողովրդական կառնուած՝ թախտակեայ.—
ԽՈՒԴԱՂԱԹԻՒՄ ԳՈՒՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.—
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շատ վնասուած. սկիզբի
կառնայ կոյր ինկած, թիկունք մերկ,
քերքերը գործածութեամբ ալոցած, դեղ-
նած, մասամբ ցեցակեր։ Սկիզբը պակա-
սուոր, քանի մը թեր կարեն ինկած կամ
կարկենուած։ Ձեռագիրս ունի, հօ 35,—
կանոն պատկ օրհնելոյ, յորժամ Սարգա-
սայ լինի — մասք.— ԻՄՏԱՐԻ ԹՈՒՂԹԻՔ՝
երկու թերք, ի վերջ հաստիւ.— ԳԻՄ՝ սեւ
քանձը մեկնով սիրուն բոլորգիւր, ման-
գրաթիկ, կանոններ կարմաւորեղ.— ՎԵՐ-
ՆԱԿԻՒՔ՝ չկան.— ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ՝ պարզ
պարզագիւր եւ այլման։

ԳԻՄ՝ Սառակ երեք.— ՍՏԱՏՈՂ՝ ան-
ձանօք, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԹՃԻ (1671).
— ՏԵՂԻ՝ Աճանո.— ԾՈՒՂԱՌ՝ անձանօք,
հաւանաբար գրիչը։

Մատենան է Մառնոց, թղթեայ, հը-
նամալ, աւր կան սպաղիր օրհնականերու
մէջ երեցոյ սովորական կանոններ։

ԵԻՇԱՏԱՆԱԿԻՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— հօ 215 (Եկսաւոր յիշատակարան).
— Արդ գրեցաւ սա՛ ի մաշտոց ի Կուկլակ
ի մայրաքաղաքն յիշանա՛ ընդ հովանեաւ
սր. Աճաճիկն, և սր. Ասեփանոս եկեղեց-

եացա։ Բայց գրեցաւ ի թվականիս հայոց.
ԹՃԻ (+551 = 1671). ի հայրապետու-
թեն Սրտոյ Տր Խաչատուրին, և Տր Դու-
րին... (բառ մը չերուած). ձեռամբ սուս
անուն և անիմաստ գրչի և անարժան
ոգո՛յ. Սահակ իրիցու որ միայն լոկ ան-
ուամբս եմ և գործով ոչ։ Դրձդ աղաչեմ
զձեզ ով սիրելի հայրք և հղորարք իմ,
յիշեցէք ի մաքրափայլ ի սր ազախ
ձեր, զհայր իմ Թորոսսն և զմայրն իմ
Հեղինի. և հղորարք իմ Ղազարն, և զկի-
րականն և Իշխանն և զկողակիցն իմ. առ
Աճ փոխեցաւ Եւսիս ամսո՛ւ. դ. տարն
գչի. աճ ողորմի ասացէք հոգոյն, և սպ-
ղականացս իմոց և վարպետացս ողորմի
ասացէք իւրց հոգոյն, և զտոն մեր Բա-
թն ձեզ և զմեզ ողորմի առաւրն անեղին
ամմէն։ Հայր մեր որ յերկինս սր և
զիրիւ Եւսիս ամսո. իը. վարպետի
ուրք(աթ) աւրն կատարեցաւ։

Բ.— հօ 202, ի վերջ Ջրօրհնեաց
կանոնի.— ՏՆ Ներսէսի Արեւախակոյոյն
Տարսոնի Լամբրունեցոյ և շինեալ զօրհո-
րոցենն, ի լուսն եկեղեցական կարգաց
նմանեալ առաջնոցն բաւ սրբութե և զի-
տութե. և հաւասացաք թէ յԱյ է պարգեւս
այս. գոր հոգովն սրբով թալաւորեաց ի
միսս նր զի սա՛ պակասեր ի գրոց։ Եւ զա-
նուն ՏՆ իմոյ մի պակասեցուցանեք ի գր-
րեկեացս։ Եւ Տր Զն գրողիս և զմեզ յիւո-
ղացոյ ողորմեցի և նմա փառք յաւի-
եանս ամեն։

22.— ՄԱՇՏՈՑ

Հին թիւ՝ չափ

ԹԻՔ = 1671

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 264 (= 528 հօք).— ՄԵ-
ԾՈՒԹԻՒՆ՝ $16 \times 11 \times 5$ սնդւմ.— ԳՐՈՒ-

ԹԻՒՆ՝ միասիւն.— ՏՈՂԻՔ՝ 17.— ՆԻԻԹ՝
հասարակ բուլք.— ԿԱԶՄ՝ ժողովրդական

զոյն կառեպաս փայտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹ-
ԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿՔ՝ միայն երկու քերթ, ի
վերջ, սպիտակ, կիսովին ցեցակեր.— ՀԱՆ-
ԳԱՄԱՆՔ՝ բտական ճիւղացած, մաշած, ցե-
ցակեր. վերջին քերթերը, որով եւ գլխաւոր
յիւսասկարանը ինկած ու կորսուած: Կազ-
մը հիւնցած, քիկուկներ քայքայուած, բազ-
մաքիւ քերթեր ինկած կամ մաշած եւ ի
նորոյ գրուելով հաստատուած: Արտաքին
բերանները ցեցակեր, իսկ ներքին ծալ-
քեր խոնավութեան կալ կալ.— ԴԱՏԱՐԿ
ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան, բացի երկու քերթ մագա-
լաքներէ.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան.— ԴԻՐ՝
սեւ մելանով հաստեկ նոսրցիր. խորագ-
րային ծանօթութիւնները կարմրադեղ.—
ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ անհաշակ. համարագրու-
ման սեւ մելանով յաջող երկարագիր.—
ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ՝ եւ ԽՈՐԱՆ՝ կը պակսին:
Կայ միայն խորանիկ մը, կարմրադեղ, զր-
չութեան սկիզբը:

ԳՐԻՉ՝ անյայտ.— ՍՏԱՅՈՂ՝ նոյնպէս.

վերջին ստացող Պանսրմացի Տէր Սարգիս
հնյ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ.— ՏԵՂԻ՝ ան-
ծանօթ.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անյայտ:

*Մատենան է Մառնոց, թղթեայ, փոք-
րաղիր, անզարդ, աւր կան սովորական
կանոններն ու մոտեցական սղքերը:*

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆԻՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— էջ 1.— ... այն, Պանսրմա-
ցի, (պա)րտիզպան, Աւետի (որ)դի Սար-
գիս երեցս, գրեցի, ձեռամբ իմով թիւ.
ԹՃՂԻ (=1745) ի զուտն սբ Ամածնայ,
ամիսն Մայիսի մա օրն. Շարախ:

Բ.— էջ 498, արտաքին լուսանց-
քին վրայ.— Ահա հա Պանսրմացի Աւետի
որդի Սարգիս երեցս գրեցի ձեռամբ
իմով, ի Պարթևսի, ի զուտն սբ Ամած-
նայ, թիւ. ԹՃՂԻ (=1746), բայց իմ մե-
ղացս եղև, մղտեսի քջ, ձուկ որսայն
խեղդեցաւ. թիւն ԹՃՂԻ ի յամիսն Յու-
լիսի մա օրն հինգշաբթի:

23.— ՄԱՇՏՈՑ

Հին թիւ՝ չունի

ժէ դա՞ր

ԹՈՒՂԹՔ՝ 138 (= 276 եջ.)— Մե-
նոնիթիւն՝ 15 × 10 × 3 սնդմ.— ԴՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միատիւն.— ՏՈՂՔ՝ անկանոն, 15,
16, 17, 19.— ՆԻԻԹ՝ հասարակ բույր.—
ԿԱԶՄ՝ կառեպաս փայտեայ, սեւ, վրան ա-
ղումներով.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱ-
ՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ ոչ նպաս-
տաւոր. կոնակի կողքը ինկած, ներսի քանի
մը քերթեր կարեն ելած եւ պատահած:
Սկիզբը առանց բովանդակութեան ցանկի:
Հաստիկն արտաքին բերանները մաշած եւ
ցեցակեր. վերջը պակասաւոր, Աղ օրհնելու
կանգնէ.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.—
ԴԻՐ՝ սեւ քնիւր մելանով մաքուր բոլոր-
գիւր. գլխաւորապէս ինքն կարմրադեղ.—
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ երկու տող միայն, սկիզբի
միակ խորանին տակ, երկարագրի անյա-

ջող նմանօրութեամբ եւ ձգտյն ջրաներկ.
— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ հաս մը միայն, Մկրտո-
ւթեան. Կանոնին սկիզբը, ձգտյն եւ անյա-
ջող ճանգլիութեան կարմրադեղով սիրուն
երկարագիր.— ԽՈՐԱՆ եւ ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ՝
մը, առաջին եջին վրայ, անյաջող ջրանե-
րկով:

ԳՐԻՉ՝ անյայտ, ինչպէս նաեւ ստացո-
ւոր, տեղն ու ժամանակը, յիւսասկարանը
կորսուած ըլլալուն: Գրչութեան բուսակա-
նը ժէ. դարեն յառաջ չի:

*Մատենան է Մառնոց, առձեռն, կազ-
մուած, թղթեայ, վերջին մասը պակասա-
ւոր, առանց զարդական արձէքի, Մկրտու-
թեան, Պանակի եւ Թաղման կանոններով:*

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆԻՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չկան:

24.— ՇԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ չափ

1597 ԿՆ յատաջ

ԹՈՒՂԹԻՒՆ՝ 211 (= 422 եջ). — Մե-
նոնիթիւն՝ $12 \times 8 \times 5$ սեղմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝
միասիւն. — ՏՈՂՔ՝ 20. — ՆԻԻԹ՝ լաւ
յղկուած հասարակ թուղթ. — ԿԱԶՄ՝ հնա-
յորոճմ, սեւ կաւեպաս փայտեայ. — ՄԱԳԱ-
ՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱ-
ՄԱՆՔ՝ շուս տնայաս. կողք բայտայուած,
ցեցն ու խոնաւորիւնը աւեաւ, մեծ մա-
սով, այս նուրբ գրչութիւնը, մանաւանդ
վերջին մասանց մեջ բոլորովին անհամա-
չելի. — ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԻՒՆ՝ չկան. — ԳԻՐ՝
սեւ րնճիւր մեկնով մանրճիւր գծայլելի
բոլորգիր. կանոնադրութիւնը կարմրադեղ.
— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան. — ՍԿԶԵԱՆ-
ՏԱՒՔ՝ նման համարներու սկզբնաւորե-
րու, կարմրադեղ սիւրուն երկարագիր. —
ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ՝ հաս մը միայն 183 րդ
էջին վրայ. պարզ ծաղկումով, ինչպէս իր

միակ եւրոպական, նոյն էջին վրայ, պարզ եւ
անարժեք:

ԳՐԻԶ՝ անձանօք. — ՍՏԱՑՈՂ՝ անձա-
նօք. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, 1597 ԿՆ առաջ.
— ՏԵՂԻ՝ անյայտ, ինչպէս եւ ծաղկողը:

*Մատենան է Շարական, փոքրագիր,
գրչանի յատուկ. թղթեայ, քայքայուած,
համաձայն տպագիր օրինակներու և սո-
վորական կանոններով:*

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ գրիթի
չկան:

Ա. — Էջ 182. տարրեր գրչէ. —
Արդ աղաչեմ գտնենեմք աւրչենալ եղի-
ցի (անիմաստ բաներ)... ձեռամբ... Տեք
Վասիլին. թղ՝ ՌԽԶ (= 1597):

Բ. — Էջ 169. — Զմեղաւք խաւար-
եալ գծովս յիշեալ:

25.— ՇԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ չափ

Ժ. զար

ԹՈՒՂԹԻՒՆ՝ 296 (= 592 եջ). — Մե-
նոնիթիւն՝ $14 \times 10 \times 6$ սեղմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝
միասիւն. — ՏՈՂՔ՝ 23. — ՆԻԻԹ՝ հասա-
րակ թուղթ. — ԿԱԶՄ՝ ունեցած, բայց ին-
կած է. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝
չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ վնասուած, շատ
զործածուելէն: Կազմը բայտայուած ու ին-
կած, սկիզբն ու վերջը պակասաւոր, ար-
տաքին օրթունքներ ցեղակեր. — ԳԱՏԱՐԿ
ԹՈՒՂԹԻՒՆ՝ չկան. — ԳԻՐ՝ սեւ մեկնով յա-
ջող բոլորգիր, ծայրի ծայր միեւնոյն գրչու-
թիւնը. գլխակարգութիւնները կարմրադեղ
բոլորգիր. — ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան. — ՍԿԶԵԱՆ-
ՏԱՒՔ՝ բոլոր կանոններուն սկիզբը, մե-
ծաղկուն մասով մանուշակի կարմիր գաւ-

ղագրեր, հազիւ փանի մը հասք նոյսացած
րնճիւր ծաղկումով ոսկւոյ եւ յազուարդի,
բոլոր տուրքութիւններ սեւ եւ կարմրադեղ
երկարագիր. — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ՝ բազ-
մաքիւ, իւրաքանչիւր կանոնի կից, մանու-
շակի կարմիր պարզ ծաղկումով, հաս մը
միայն հարուստ՝ 345 րդ էջին վրայ. — ԽՈ-
ՐԱՆՔ եւ այլ զարդանկար՝ չկան:

ԳՐԻԶ՝ Մարտիրոս աբեղայ. — ՍՏԱ-
ՑՈՂ՝ անձանօք. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ,
Ժէ դար. — ՏԵՂԻ՝ անյայտ. — ԾԱՂԿՈՂ՝
անձանօք:

*Մատենան է Շարական, թղթեայ,
փոքրագիր, քայքայուած և պակասաւոր,*

որ կը բովանդակէ տպագրեալ կամ ձեռագիր սովորական օրինակներու կանոնները:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չկան, զբաւարար յիշատակարանը ինկած ու կոր-

սըւած ըլլալուն ձեռագրիս վերջին թերթերուն հետ: Կայ միայն հետեւեալը, 572րդ էջին վրայ.— Մեղաւոր Մարտիրոս արեւոյ յիշեցէք ի Տէր:

26 — ՇԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ՝ չունի

ԺՁ դար

ԹՈՒՂԹՔ՝ 218 (= 436 եջ).— Մեծ թիւերուն՝ 18,5 × 13 × 5 սնով.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 25.— ՆԻԹԹ՝ բաց վարդազոյն հասարակ բուրբ.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան սեւ կաշեպաշտ փայտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ԶԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շատ աննպաստ. կազմը քայքայուած, սկիզբի կողմը ինկած, բիւրեղներ մերկ, սկիզբն ու վերջը պակասուած, որով գլխաւոր յիշատակարանը ինկած կորուսած: Ամբողջ հաստը քայքայուած չարաչար գործածութեամբ, գեցակներ եւ ճիւղած ու մաշած.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ԴԻՄ՝ սեւ մելանով յաջող բոլորակը. կանոնազոյններ կարմրադեղ.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ թող մը միայն, յէջ 132 Կանոն մեծի սը Յարութեան սկիզբը, միակ խորանի մը ձակ, հնադրում բոլորակը, կարմիրով եւ կապոյտ, սիրուն եւ յաջողակ.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ երկ յոնի զարդագրեր, իւրաքանչիւր Կանոնի սկիզբը. բոլոր խանգարումներ կարմրադեղ երկարակիր.— ԼՈՒՄԱՆՅԱԶԱՐԿՔ՝ իւրաքանչիւր Կանոնի հանդիարակոյ լուսանցքին վրայ, բոլորն ալ յաջող ծաղկումներ հին եւ սիրուն մօթաֆներով, վարդամոյն.— ԽՈՐԱՆ՝ հաս մը միայն, յէջ 132, ինքնասիւղ պարսկական ծաղկումներով սքանձեւ տեղադրուած, ամենամեծ օրինակներէ առնուած, կոնքանքայն լայն նակատով.— ԿԻՍԱԽՈՐԱՆՔ՝ եօթը հաս, 10, 97, 200, 265, 346, 376 եւ 417 եջերուն վրայ, շատ սիրուն ծաղկումներով.— ՄԱՆԴԱՆԿԱՐՆԵՐ՝ կը կազ-

մեն հաստիս զարդական քնիւր բաժինը, խորաններու քնիւրքեամբ եւ լուրջ ու յաջողակ ծաղկումով:

ԴԻԾ Եւ ՍՏԱՏՈՂ՝ Մովսէս Բաղնայ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անլայտ, ԺՁ դար.— ՏԵՂԻ՝ անձամբ.— ՆԱԿԱՐ՝ անձամբ.— ԿՆԻՔ՝ հաս մը միայն, էջ 132, խորանին նակին մէջ, սեւ մելանով, բոլորեք, ուր կը կարդացուի Տն Յո միայն, Ովաւնէս:

Մատենան է Շարական, իղթեայ, քայքայուած եւ պակասուած, յաջող զարդանկարչութեամբ, որ կը բովանդակէ տպագրական կանոններ, խորաններու եւ կիսախորաններու բաժանմամբ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չատ քիչ, Ա.— էջ 93 ստորին լուսանցքին վրայ.— Յիշեցէք զառաջող գրողս Մովսէս սուսանուն Բաղնայ: Եւս առաւել Ած ոգորմի Աւետիսին որ տարածած փոխեցաւ տո Քո. ոչ, ոչ գիր կանաչ արեւ վայ ինծ (եղբայրը):

Բ.— էջ 131, տարրեր գրչի.— Եւ Տն Մարտիրոս Օվեղիւն ծախեցի զշարակնոցս Տեւ Դանիէլին: Թովին Ունէ (= 1626): Եւս սուսանուն Դանիէլ արեւոյն, առի զայս շարակնոցս. յիշատակ ինծ եւ ձեռագր իմոյ. վկա Բաղեցի վարդապետ Տեւ Սահակ յարդանցի. Տեւ Մարտիրոսն Կանոն, Տեւ Սահակն Կորեկանց. Տեւ Աւետիսն, Մուրաս Սարկաւազ: Այստեղ խաւալայ Աւետիս տպոյն... (քերտած):

27.— ՏՕՆԱՑՈՅՑ ԵՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱՑՈՅՑ

Հին թիւ՝ չունի

1651 էն յառաջ

ԹՈՒՂԹՔ՝ 221 (= 442 էջ).— Մե-
նոնիթիւն՝ $14,5 \times 10 \times 3,5$ սնդւմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 18.— ՆԻԻԹ՝
հասարակ բուդք.— ԿԱԶՄ՝ սեւ կաշեպատ
փայտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝
չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ ոչ աննպաստ. կող-
մը մտած, մեկ թերթ միայն պատած եւ
զլխաւոր յիշատակարանը ինկած.— ԴԱ-
ՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝
սող մը միայն սկիզբի խորանին ձակ, կարմ-
րագոյն յաջող երկարագիր.— ԴԻՐ՝ սեւ մե-
լանով յաջող ցոյցգիր.— ԱԿԶԻՆԱՏԱԽՔ՝
խրատանշիւր զլխակարգութեան համար,
բոշկագիր եւ զարդագիր խառն, կարմիր
եւ կապոյտ ծաղկումով. համարները կ'սկը-
սին կարմրագոյն երկարագրով.— ԼՈՒՄԱՆ-
ՑԱԶԱՐԿՔ՝ շատ քիչ, բոլորն ալ կարմրա-
գոյն միջակ ծաղկումով.— ԽՈՐԱՆ՝ հաս

մը միայն, 7 ռդ էջին վրայ, անյաջող ծաղ-
կումով եւ զուցարկ:

ԳՐԻԶ՝ Մովսէս՝ որ հաւանաբար ՄՏԱ-
ՑՈՂՆ ալ է.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, 1651 էն
յառաջ.— ՏԵՂԻ՝ անյայտ.— ԾԱՂԿՈՂ՝ ան-
ծանօթ, գրի՝ չը:

Մատենան է Տօնացոյց և Աւետարա-
նացոյց, թղթեայ, փոքրագիր, ծաղկում,
ուր կան ապագիր օրինակներու մէջ տես-
նուած մասերը:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չա՛տ քիչ:

Ա.— էջ 1.— Վերջին ժամանակի
և ամբողջովին ծածկուած սեւ միլանով.—
Այս տօնացոյցս Տեւ... թվին ՌՃ՝ (1651):

Բ.— էջ 5.— ... Արդ պաղատիմ յա-
լագին ես, Մովսէս գծողս յիշատակես,
և զուս. յիշիս ի Բա՛ւ...:

28.— ՃԱՌԸՆՏԻՐ

Հին թիւ՝ չունի

Ճէ. զա՛ր

ԹՈՒՂԹՔ՝ 481 (= 962 էջ).— Մե-
նոնիթիւն՝ $20 \times 14,5 \times 7,5$ սնդւմ.— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 20—24.—
ՆԻԻԹ՝ դեղնատուն, փայլուն եւ կոկում
բույր.— ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտեայ, շա-
ղանակագոյն. կողերուն բեւեռի հետքերն
կ'երեւայ որ ժամանակին նստանիւղներ ու-
նեցեր է: Կողերը կը կրեն անպահոյն ծաղ-
կումներ խաչանիւ կեդրոնի մը շուրջ.—
ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.—
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ առհասարակ լաւ. բովան-
դակութիւնը անվնաս է մնացած, չհաշուե-
լով վերջաւորութեան անյայտ բիւով ինկած
հանի մը բույրեր: Տեղ տեղ կան բիծեր եւ

սարածուն գոյներ, որոնք սակայն չեն վնաս-
ում բովանդակութեան: Կազմը բուլցած,
կարերը զրեքե կ'երեւին: Գրիչը ընդօրինա-
կութեան առեւ սխալներ քած է մերթ, եւ
զանոնք գծած կամ շրջանակած. 206 էջը
ամբողջովին սխալ օրինակում ըլլալուն,
շրջանակում է եւ լուսանցքին մէջ զր-
ուած. «այս ծուռ է գրվեր», եւ «այս իվե-
ր է գրվիր»: Էջերը նոր բուագրում են,
փոքրիկ սխալով մը.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝
էջ 2, 5, 219—20, 295—303, 428—9, 830-ի
կեսէն աւելին, եւ 831—839: Դասարկ
բույրերու խումբին մէջ մերթ որոշապէս
կ'երեւին վարցում էջեր.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝

և սոսկային եւ զարմանալի. Զոր ճեսեալ ուն կրանաւոր որ եր ի Կիպրոս գաւառէն ի հաւր. միանձանց խոսանաւակացն. Զոր ձեռամբն իւրով գրեալ եւ յեօ գ. աւուր յաճ. փոխեցաւ. եւ վախճան նորայ յազգ եղեւ առ միանձուսն. եւ եկին անփութել զմարմին նր... զսան զսեսիլս զայս ի ծոց յւր. եւ եր այսպեւ.— *եկայք աճ. սաէր ժողովուրդք և հաւատացեալք սբ. երրորդու թիւն... եկայք յուարուք և իմացարուք զսոսկայի և զմեծ բարկութիւնն ալ. որ զալոց է ի վերայ միւր...*

16.— էջ 212.— խոստովանութիւն սրբոյ երրորդութեանն: եւ միոյ աստուածութեանն.— *Պարտ և արժան է քրիստոնէից, և քսի. երկրպագուաց. որք անուն սբ. և փառաւոր երրորդութեանն, մկրտեալք են և առաջանեն զքս. զգեցեալ են...*

17.— էջ 224.— Տեսիլ սբ կոսին մարիամու աճաճինն: Զոր գրեալ սբ. առաքելայն եւ աւետարանիչն յոնաննէս. Զի նայ սպասաւորեմ սրբոյ կոսին մինչեւ փոխեցաւ առ Բս.— *Ար կոյսն մարիամ մայր բանին ալ. որ հանապաղ ի բարկխառտութիւն կայ առաջի...*

18.— էջ 240.— Տեսիլ պապոսի առաքելայն. խառնելն րնդ հրեակիլն.— *եւ եղեւ բան ան. առ իս և առէ. սաա՛յ ժողովրդեանց ալլ անմիտ մինչև յերբ մեղանչէք և յաւելուք մեղս ի վերայ մեղաց...*

19.— էջ 263.— Պատմութիւն սրբոյն Գրիգորի հայոց յուսաւորչին: Զոր եհարց րնդ հրեակիլն ալ. մինչեւ ի յալլին մանեալ.— *Յաւուր միում յարժամ չրջէր անպատին. որն. Գրիգորիոս. անկարծապէ զմաստ էաճ թէ զի՛նչ լինին հոգիք մարդկան կամ ուր երթան...*

20.— էջ 285.— Վասն զալքսեան նախալախնան աւխարհին եւ կասարածի նորին. ասպեցալ է.— *Յայնժամ զայ Բս. ընդ արեւելս զաւրաւ քաղմաւք և յերուսաղէմ իջանէ...*

21.— էջ 304.— Նուաս Վարդապետի. *Յոհաննիս եղնկացոյ. խրատ հասարակաց. Քրիստոնէից և հաւանայից և ժո-*

լովորդոց ի կանոնական տաննաց. Առաքելոց սրբոց: Հայրապետաց, եւ վրդպաց եւ սբ. հաւրն մերոյ Վարդան Վարդապետ ժողաւորին միւրոյ. քս. ի և բարեբար փրկչի հաւատարիմ ծառայք գնեալք և ազատեալք ամբիճ և անարատ արեամբ նորա...

22.— էջ 317.— Վասն զհայս սնուցանելոյ եւ խրատելոյ.— *Սրբութեամբ և անարատութեամբ սնուցանեն քրիստոնէքն զիւրեանց զառական...*

23.— էջ 322.— Վասն պատկի եւ խրատի առաւանցելոց.— *Զորբոյ սրք աշտէս սրբութեամբ, սնան և լինի ի կտրիճ, ապա՛ն. մե. տարոյ փեսայեցոյն. և աղջիկն ժոյ տարոյ. և թէ ալլ նեղեն ժոյ տարոյ և ապալ թէ ուղեն զայս անջաւոր աշխարհին կեանս ամուսնանան...*

24.— էջ 330.— Վս Շնութեան եւ երզման եւ սոս վկայելոյ.— *Քրիստոնէք միակցին ի յախա շնութեան և մի չունք և պոռնիկք կոչեացին. եւ թէ զի՛նչ է շնութիւնն և կամ ուստի սկսաւ. և ի քանիս բաժանի...*

25.— էջ 345.— Վասն յիւրոց աստուած եւ աշխուրթ.— *Իննեբրորոյ կանոն. պրեմք վասն անդ և մեծ և զառն և զարհուրելի մեղացն. որ առ յիշոցք զեղջուկ բառով և ըստ զրոյ սովորաւ թեան անէճք և թրշնամանք կոչի...*

26.— էջ 357 Վասն սիրոյ.— *Վերի (թիւ 25. ի) ենթամասն է. թէպէտ առանձինն զխարածանում մը ունի:*

27.— էջ 362.— Վասն ուղարկից.— *եւ պարտ է քրիստոնէին յաւուրն երեք հետ ազաւթք ալնել. ի յուսանայ առաքին յարժամ առնել ի քնոյ. և ի ժամ հաւցին. և երեկոյն ի ժամ քնոյն...*

28.— էջ 366.— Վասն խոստովանութե.— *Գրեմք վասն խոստովանութե. որ մեղ ալ. մեծ բարիք և պարգեւ է և հոգոյ կենդանութիւն. և բժշկաւ թիւ. է...*

29.— էջ 370 Վասն հալորդութե.— *Պարտ է քրիստոնէին որ ամէն քառասուն տար հետ մի հաղորդի...*

30.— էջ 372.— Վասն ողորմու-

րեան եւ պանոց.— Ազորմութիւն արա-
րէք աղքատաց եւ կարասեւոց զի ողոր-
մածաղն է արքայութիւնն երկնից...

31.— էջ 375.— Ի կնունք եւ ի պր-
նակ ոչ բերել գոտան.— Ի կնունք եւ ի պր-
նակն. ոչ է պարտ արբենալ կամ գոտան
բերել կամ բոզ. զի գիւաց կոչողք են
գոտանք...

32.— էջ 377.— Վասն վարձ առ-
նելոյ.— Այլ եւ այս օրէնք է քրիստոնէից
զի յորժամ հասանի...

33.— էջ 377.— Վասն ոչ առնե-
լոյ սուղ մեղելոյ.— Դարձեալ ի վերայ
ամի. գրեմք եւ զայս կանոնք հաստա-
տութեամբ. զի սրպէս ծննդեամբ է մա-
տաւ մեր յաշխարհս. նոյնպէս հարկ է որ
մահուամբ երանեմք յայսմ աշխարհէս...

34.— էջ 380.— Պատմութի. վս.
մանկանն եւ աղջկանն: Հարցեալ զմիմ-
եանս. վս. ուշախոսեալն.— Այր մի էր
իշլան ի քաղաք մի. եւ ունէր անչափ
զանձ. որ ոչ այն աշխարհն քան թշնա...

35.— էջ 399.— Պատմութիւնն
Նուբարան քաղաքին.— Կայր թագաւոր
մի պարսիկ եւ անունն նր. Նուշրուան է
տիլ. եւ ունէր թագ մի ոսկի... (Հմմտ.
Հանդես Ամսօրեայ. 1935, էջ 103—112):

36.— էջ 412.— Պատմութի. մեծ եւ
նպաստ արեային Անդիգոնոսի բաբելացոց.
բզնի. զի նա մեծացեալ էր. հարստութի.
հաս զամ. բզու. երկրի.— Թագաւոր մի
կայր աշխարհն բարեկացոց. եւ անունն նր.
Անդիգոնոս. եւ բարձրացո նալ մեծութիւն
քան զթագօրն Նարոգոգոնոսը...

37.— էջ 430.— Վասն ովսեփ. զե-
լեցկանն.— Առաքեալ փարաւոն զովսեփ
չըջել. ընդ ամ. երկիրն եզրկացացս եւ
եկեալ հասեալ մր. տարն ի սահմանս
Արեգ քաղաքիս...

38.— էջ 477.— Պատմութիւն Ան-
սիոյ. հաղաքին. բազում. զարմանալի եղեւ.
հաղաքին.— Իոկ լինել թվկնիս. հայոց.
հաս եճ. եւ ք. եղև ահա որ նշան եւ սոս-
կալի. եւ կատրճ. մեծի բարկութե. երեւ-
եալ ի մեծ քղքն. Անտիոք...

39.— էջ 483.— Վս. Անսիոնայ.—
Յայնժամ ելեալ Գաղիկ յերեսաց բզրին. եւ

մեծաւ փառաւորութիւն. զնալիկ յաւիարհն.
իւրեանց...

40.— էջ 487.— Ամառինն. ասանա-
ւոր չափով.—

Աձաձինն. կոյս պատուական.

Հօր այ. խորհրդարան.

Ջոր նախատեսքն խաւսեցան.

Լրամբ ի քեզ կատարեցան...

41.— էջ 500.— Քառոց վասն առա-
ջին զալիսեան Քի: Մարգարէն զալիք ասե-
րեւ. Առաւեալ զրան իւր եւ բժշկեալ զնս.
եւ վրկեալ զնս. յալապանութե. իւրց.—
Արդ նախ առաջին տեսցուք թէ միածին
որդի այ. անմարմին բանն ամ. վս. էր
առաքեցաւ ի հարկ եւ ի հոգոյն սրբոյ...

42.— էջ 522.— Քառոց վս. վերջին
զալիսեան Քի... սեմ մեւ եւ վրկեցն Յս.
Քս. ասե զի ոպ. վալլակն որ ելանէ յա-
րեւելից եւ երեւի միկնիս ի մոտն արեւու
այնպէս եղիցի զալուստ որդոյ մարդոյ.—
Արդ նախ առաջին տեսցուք թէ քանի
են զարք եւ զարայգլոս անցաւ որ մա-
մանակիս...

Գրութիւնս թիւ 5. ի վերինն
հետ բովանդակութեամբ տերտ աղերտ
անհալալն առանձինն զանկին մէջ էլ
նշանակեալս. նկատուելով իւր եւթամ-
մասը անոր:

43.— էջ 537.— Պատմութի. յալապս
սրբոյ խաչին: Որ հացունեան կոչի. եւ ոպ.
զարձաւ ի պարսից աւիսարհէն. խաչն.
ածրնկալ: եւ այնժամ մասն ընկալեալ.
սիկնոց Սիւնեացն.— եւ եղև յետ թգրե-
լոյն. Մուրկայ արքային հոռմայ...

44.— էջ 568.— Տաղ մըն է առ
Աստուածանին, տառնց վերնադրի.— Արեւ
յուսաստու. տաճար աստուծոյ բանին.
բարտնակ մարիամ անթառամ ծաղկոյ...

45.— էջ 570.— Պատմութի. ազգիս
հայոց. գրեալ բանիւ յոսին չափով. Վան-
րամայ վարդապետի ասացեալ.— Երեւելի
լուսադարեալ հայրապետին զայս բան
գրեալ. Էջմիածնութիւն. հայոց առ-
եալ...

46.— էջ 617.— Վասն առնելոյ
Կոստանդիանոսի Էդ. նի.— Յինն հարուր

երկու թվին, դառն և ի վատ մամանակին. ար. բարկացաւ յոյժ...:

47.— Էջ 631.— Վասն խանկարելոյ, բզաւնիկ յունաց.— Յորժամ լինէր թվին. հոյ. դժժե. զաւրածողով արար թգրն. Վասիլ դամ. աշխարհս տէր թե. իւրջ...:

48.— Էջ 635.— Արդոյն եպիսկոսնու կիպրացոյն: Արեւասի. Խաւմ. Յիպս. բռնախաւսի. Աւգնետ՝ հոգի սբ.— Բարիօք աւագ բարէխաւսն յաղաղս առիւծուն որ թղրէ. ամ. զաղանաց...:

49.— Էջ 701.— Տաղեր՝
ա.— Տաղ սիրոյ.— Գեղեցիկ պատկեր կարմիր ես հազիր. նուս ու խընձոր բերեմ քեզ կեր...:

բ.— Տաղ սիրոյ ասացեալ.— Այսքէն մինչեւ ի քէն. գանկատ անեմ քեզ. բարեւ էր չես ի տար սուտ խոտոյիւր ես...:

գ.— Տաղ սիրոյ ասացեալ.— Մտգիկ ես այն ծաղկին կասեմ հէյ իմ տուն հէ. Ար աւձուն բերան է բուսեր. հէյ իմ տուն հէ...:

դ.— Տաղ սիրոյ ասացեալ.— Մեր տէրն էր. բազմեր ի բարձր աթոռին աշտին աւրիններ զպատկեր քոյին...:

ե.— Տաղ աղեկ սիրոյ ասացեալ.— Կուգէյ մի երկէ տեսայ ի քաղաքնի ան պունիւսայ, թաղաւս մի խընդիրք ելիր Մոսկոֆու ու Փորթու գալայ...:

զ.— Տաղ սիրոյ.— Առաւտ աղան քաւին ելիր մաչէ զիս մաչէ զիս. քոյ աւրն ելիր կըրակ եղիր տաղէ զիս. տաղէ զիս...:

է.— Տաղ սիրոյ ասացեալ.— Այ իմ նշանի ծառուկ. ծաղկեցար ու զարձար ի նուշ...:

բ.— Տաղ սիրոյ.— Մարտն կուգայ ծաղկըներով երկնից. հաւերն կարգալով հրեշտակապետն...:

թ.— Տաղ սիրոյ ասացեալ.— Խնկին ծառին նման ես պտուղ դու. քաղցրայ. համ ես անուշ պտուղ բերեալ ես Ածածին. մեղայ քեզ...:

Յ0.— Էջ 715.— Վասն առաքելական կառնոյ.— Վարդապետքիս առաքելոցն.— Զկնի վերանալոյն. քի. հայր իւր յերկի-

նըս. ոպ. հնորհաց. նց. առնիլ նշանու...:

Էջ 719—721 ի մէջ կայ ցանկ մը առաքելական կանոններու: Կը թուէ լի գրութիս եկանոնական ասացուած առաքելականէն, և յետոյ 721 էջէն սկսեալ առանձին առանձին կը խօսի ամէն մէկուն մասին: Երբ կուգայ լիլ գլխուն, կը դնէ վերնագիրը՝ կարմրագիր. «Կարգեցին առաքելքն եւ եղին հաստատութեամբ քէ որպէս սր. նրաւմն եւ մեզ»: Բայց անոպասիկօրէն կը խօսի բոլորովին տարբեր նիւթի մը մասին. «Ի թվկնութիւն. հայոց եմ. եւ ձգ. դաւալով ողով արար թգրն. պարիցս և այլն: Կը խօսի «Տուգրիւ» Սուրբանի և այլոց մասին, կարե որ տեղեկութիւններ տալով, չմոռնալով սակայն լիլ—էն մինչև լի թիւերով գլխակարգութիւնները, ընել Սրբինն լինէր առանձին գլխով կը նշանակենք այս մասի բովանդակութիւնը:

Յ1.— Էջ 752.— Պատմութիւն Հայոց: Բազրատունեաց անկումի չրջանին պատահող զէպքերու մասին, ծանրանալով Գաղիկի վրայ: Այս չրջանի հայ պատմագրոց բազրատունեանէն կարելի կ'ըլլայ հանել նիւթիս նորութիւնը:

Յ2.— Էջ 742.— Տեսիլ անկողակերպ. եւ սոսկալի եւ գաւրմալի. Ձոր տեսալ ոմն կրաւնօր որ ի Կիպրոց գաւառեմ...:

Աւելորդ կը սեպենք սկզբնաւորութիւնը գրութեանս, որովհետեւ նոյն այս ձառնորթի մէջ՝ էջ 181—212, բովանդակուած տեսանք այս տեսիլը: Ասիկա կարեւոր փաստ մըն է, ինչպէս ցուցունիլ աշխատեցանք, որ Զեռագիրս երկու տարանջատ գրչագրերնէրու միացումն է (տե՛ս բովանդակութենէն անմիջապէս առաջւան մասը՝ աստ):

Յ3.— Էջ 770.— Վս. պըլընճնէ Բաւլափ պատմութեմ.— (Վերնագիրս զրուեցաւ հոս՝ ցանկէն առնուելով, վասն զի գրիչը մոռցած էր զայն դնել): Կայր ի Պաղատատ. խալիֆայ մի որում անուան էր Աբթիլ միլիթ...:

Յ4.— Էջ 819.— Վս. ալլիեսայ գիրք առաքելալայ. (Վերնագիրը ցանկէն էջ 4՝ առինք). — Ի ներքին հնդիկա մերձ ի իստն որ կոչի սյրեցեալ գաւառ էր էջ մի փոքրիկ...:

55.— Էջ 827.— Տալեր.

ա.— Տալ գեղեցիկ.— Բանկարծա-
կի մէկ մի տեսայ. բոլոր անցամբ գար-
հաւրեցա՛ւ...

բ.— Տալ զովելի. երեսաղեմ.—
Այ չինեալ քաղաք. ու պատվական ցան-
կայի զուարթնոց. և որպէս մարդկան...

գ.— Մեղեղիմ սրբոյ խաչին.— Խաչն
ի նախնա մի երեւցաւ. ծաղկեալ ի զը-
րախան ածասունկ...

դ.— Տալ քաղաւորական.— Այստեղ
ցնծաւ լիտն թարաւ և զուարճանաւ...

ե.— Այլ տալ գեղեցիկ է.— Լա քո
սիրուն չեմ գիմանար. ես բէկիմ թու-
թուշտ ք հանար...

զ.— Տալ վս. մահու քաջ Լպար-
սիմ.— Բանաւն անեալ. արարաւ զին ին.
որ լուծ ետուր քաջ Լպարտին...

է.— (Առանց վերնագրի տաղ մը):

Յիս ցնաւոյ վարդին եկ պրկայուն.
այգին հաս թափաւր...

ը.— Ի Գրիգորիս Կրկե.— Մաքուր
պատկերով նրման հրեշտակի անցին մար-
գարիս յետեալ ընդ ոսկոյ...

թ.— Տալ գեղեցիկ. եւ զովելի պա-
վական վասն հոգւոյն տալ.— Գանկա-
տ նիմ տեղ. քեզ թագաւ որ իմ. յս. քա...

ժ.— Տալ վասն անառակ որդոյն.—
Աս հայր աղազակեմ անառակի որդոյս
ողորմեալ...

ժա.— Ի գինեխումն անուշ տալ.—
Գարունն է բացվեր, վարդն ի պաղ-
չանին քաղցր եղանակէր...

ժբ.— Տալ սիրոյ ասացեալ է.— Այ-
ստեղ բզբեզ տեսայ և ուրախացայ բա-
րով զարդարեցիր անէ. գոհացայ...

ժգ.— Տալ սբ. խաչելութի.— Արեւ-
գակն արդարութի. ալէլուիայ. բացաւ.
միզ դուռն ողորմութի...

ժդ.— Գովաճմ վարդին եւ պլպլուր բ.
ազգ լեզու.— Յորժամ եղև զարուն եկ
պրկայուն յայգին. տեսեալ ըզթուփ վար-
դին յունայն...

Ամէն համարի տակ զրուած է թարգ-
մանաւ թիւնր թրքերէնի. վասն զի տա-
լըս «բ. ազգ լեզու է» և ինչպէս կ'ըսէ
վերնագրին մէջ:

ձե.— Տալ վասն սբ. Սարգս. զաւ-
րավարին.— Վկայից հանդիսից հրաշայից
հեղութեց. հաղորդեալ քի. քաջալոյն...

ձզ.— Ոլբ վսն զարիպուրբ.— Ղա-
րախն կհանքն է լալի ողբերգական.
զատն ու լեզի լի տրտմութի. ի նեղ զըն-
տան...

ձէ.— (Առանց վերնագրի տաղ մը).—
Մեր մեղքն է արեւր զագոսաւն բաղայ
կրտսցն է սրբեր պաղպառ...

ձը.— Տալիկ է անոյշ քո ինդ ասալ
ես տալ՝ քե չե նե հազայ.— Այս լիտնէս
ի վայր ջուր մի չինուէ մէջն անցանէր.
անցանէր այ անցանէր ջուր մի չինուտ
մէջն անցանէր...

36.— Էջ 870.— «Արեգ. բ. եւ մարտ.
ձե. վարժ երանելոյն Ալեխոս մարդոյն այ.
— Այր մի էր Կոստանդինոս պապիս
անուն. նր. եփրեմիանաւ...

57.— Էջ 908.— Խրաճ իմաստութե.
Ասացեալ. Խիկար իմաստալուրի գոր ու-
սուց Նարանայ հեռորդին իւր եւ ի քա-
լաւորութի՝ սենեաւիմայ արեւոյն.— Ամն
և ի թաղորութի. Աննա քարիմայ ար-
քային. Ատորհասանեայց. ես Խիկար զի-
պեր էի. Աննա քարիմա արքային...

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

Ա.— Էջ 38.— Եւ արդ աղաչեմ զձեզ
մեղաց թողութի խնդրեցէք յայ. ողոր-
մելոյս. Վարդանայ որ ավ. զճառս յար-
մարեցի. նա և ստացողի զրոյս Սարգիսին
և իւր աղազականացն և ամ արեան մեր-
ձաւորացն ամէն: Կարգապողաց և լսողաց.
և որք զող...

Բ.— Էջ 64.— Ով սբ. ընթերցողք
և լսողք. հոգեկեցոյց բանիցս այսոցիկ
թողութի. մեղաց խնդրեցէք յայ. ստա-
ցողի զրոյս. Սարգիսիս և որդոցն նորին.
և ամենայն արեան մերձաւորացն ամէն:

Գ.— Էջ 75.— Քա ամ ողորմեալ.
ստացողի զրոյս Սարգիսին և ծնողաց նա-
րին և ամենայն արեան մերձաւորացն.
ամէն:

Դ.— Էջ 105.— Արդ անկեալ. աղա-
չեմ զձեզ մեղաց թողութի. հայեցե՛ք յայ
ողորմելոյս Վարդանայ. որ ավ. զճառս

յարմարեցի. և ծնողացն իմոց և ստացողի գրոցս Սարգիսին և ծնողացն նորին և գրողացն. և կարգացողացն և խողացն մեղաց թողութի. ամէն:

Ե. — էջ 127. — Ամէնահայրն յառի. չարչարանաւք և արեամբ. մահուամբ և յարաւթեամբ. էլակից և ծոցածին որդոյն իւրոյ. յս քս. Զնիցէ գմեղս և զանաւրէնութիւս. զծողի սորայ Գաւրիէլի կրօնաւորին և ծնողացն իւրոց. ամէն. Հայր մեր. որ յերկինս սր եղիցի:

Զ. — էջ 150. — Քս ամ ողորմեալ ստացողի գրոցս. Սարգիսին և ծնողացն նորին և ամ արեան մերձաւորացն ամէն:

Է. — էջ 181. — Քս ամ ի միւս տնգամ յո գալտեանց ողորմեալ ստացողի գրոցս Տր Ալբուկին (սայա քնքու ամ) և ծնողացն իւրոյ. և գրչի անարման և մեղաւոր Սարգիսին. և ամ արեան մերձաւորացն ամէն:

Ը. — էջ 212. — Զանձինս մեր տերունական ար խաչին իւրով և երկնային արքայութիւն. արժանի արասցէ. գրաստացող սր գրոցս. Սարգիսին. և իւր ծնողացն և ամենայն արեան մերձաւորացն. մեղաց թողութի շնորհացէ. յս ամ յոյսրն մեր որ է ահնեալ ամ բերանոյ. անգրաս. յաւիտեանս. յաւիտեանց ամէն:

Թ. — էջ 224. — Որ ողորմի ստացողի գրոցս. Տր. Ալբուկին. Սարգիսին. և ամենայն արեան մերձաւորաց. կարգացողաց և խողաց. և որք զողորմիս ստացող ամէն:

Ժ. — էջ 239. — Ողորմեացի քս ամ ստացողի գրոցս. Սարգիսին և արեան մերձաւորաց. կարգացողաց և խողաց. և ողորմի ստացող ամէն:

ԺԱ. — էջ 263. — Որ ողորմի քս ամ ստացողի գրոցս Սարգիսին և ծնողացն նորին. և ամենայն արեան մերձաւորաց. կարգացողաց և խողաց. և որք զողորմիս ստացող ամէն:

ԺԲ. — էջ 285. — Որ ողորմի քս ամ ստացողի գրոցս Սարգիսին և ծնողացն նորին. և ամենայն արեան մերձաւորաց. կարգացողաց և խողաց. և որք զողորմիս ստացող ամէն. Հայր մեր:

ԺԳ. — էջ 294. — Քս ամ ի միւս տնգամ քո գալտեանց ողորմեալ. ստացողի գրոցս Սարգիսին ամէն. Հայր:

ԺԴ. — էջ 317. — Որ ողորմի քս ամ ստացող գրոցս Սարգիսին և ծնողացն նորին. և ամենայն արեան մերձաւորացն կարգացողացն և խողացն:

ԺԵ. — էջ 330. — Տր. Աձ Բս. Քս. ողորմեալ ստացողի գրոցս. Սարգիսին. և ծնողացն նորին. արեան մերձաւորացն. ամէն:

ԺԶ. — էջ 345. — ... Ողորմեացի ստացողի գրոցս. Սարգիսին Հայրն և ծնողացն ողորմեացի. ամէն:

ԺԷ. — էջ 379. — Որ ողորմի ըստացողի գրոցս մեր. հօրն իմց. Մանուկին. և իւր ծնողացն Ասմինին և մեղաւոր գրչի. անարժան Սարգիսին և արեան մերձաւորացքս. կարգացողացս. և խողացս. և ողորմի. ստացէք ամէն:

ԺԸ. — էջ 412. — Եւ Քի. մարդասիրին փառք յիտեանս ամէն: Քս. Աձ. ողորմեալ ստացաւորի գրոցս. Սարգիսին և Հայրն Մանուկանին. և մայրն. և եղբարքն. վառն այ. սիրուն Համար կամ օրինակ տանէք. կամ կարգայք. նալ. Հայր մեր. ստղին. Աձ. ողորմի իւրոյ. Հանգուցեցից. հոյցն. ամէն. Հայր մեր սր երկինս:

ԺԹ. — էջ 427. — Քս. Աձ. ողորմի գրոցս. գրողին. և. կարողին. և Հայր մեր ստղին. ամ. ողորմի իւրեանց. անցաւորաց. և գրչի Սարգիսին և Հայրն Մանուկանին. ամէն:

Ի. — էջ 700. — «Որ ողորմի ստացողի գրոցս. Սարգիսին. ամէն:»

ԻԱ. — էջ 741. — «Որ ողորմի ստացողի գրոցս. Սարգիսին. անգիտութեամբ. ումս անել. ամէն. Հայր մեր:»

ԻԲ. — էջ 769. — «... Խաչին իւրով և երկնային արքայութիւն արժանի տալացէ զստացողի սր գրոցս Սարգիսին և իւր ծնողացն և ամենայն արեան մերձաւորացն մեղաց թողութի. շնորհացէ Քս. Աձ. յոյսն մեր. որ է ահեալ ամ. բերանոյ. յս անս յիտ ամէն:»

29.— ԵՐԵՔ ՊԱՏԳԱՍՔ

Հին թիւ՝ չորսի

1577 Էն յառաջ

ԹՈՒՂԹՔ՝ 215 (= 430) էջք.— Մե-
նոնիթիւն՝ $16 \times 11 \times 5$ սնգւմ.— Գրոն-
թիւն՝ երկսին.— ՏՈՂՔ՝ 20.— Նիւթ-
լաւ յղկուած վարդազոյն քույր.— ԿԱԶՄ՝
սահեղեման, կաշեպատ փայտեայ, մոք ճա-
կանակազոյն, յանջնով եւ թիկունքով.—
ՄԱԿԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.—
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ աննպատա. սկիզբը պակա-
սաւոր, ամբողջ հաստըր ճիւղեմ, գլխաւոր
յիշատակաւորանք, երկու սինակ՝ զոգու-
թեամբ կտրուած, քանի մը քերքեր ինկած
ու ապա ի նորոյ գրուած ու պրուած.—
ԿԱՏԱՐԻ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝
չկան.— ԳԻՐ՝ սեւ քնթիւ միլանով կոկիկ
ու սիւրուն բոլորգիր. խորագրերը կամբա-
պեղ.— Կան երկու փոքրիկ ԿԻՄԱՆՈՒՄԱՆՆԵՐ՝
66 եւ 163 էջերուն վրայ, ամբողջ, ինչ-
պէս հաստիւն մեջ երեւոյզ զանցաւ ՍԿԶԹԻ-
ՆԱՏԱԹԵՐՆ ու ԼՈՒՍԱՆՑԱԶՄԱՊԵՐԸ:

ԳՐԻՉ՝ վարդաւն.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անյայտ.—
ՎԱՄԱՆԱԿ՝ 1577 Էն յառաջ.— Տեղի՝ ան-
յայտ, հասանալոր Կիլիկիա.— ՆԱՂԿՈՂ՝
բերեւս գրիչը:

Մատենան է երիւ պատգամն, Աստ-
ուածաշունչ գրոյ մասերով, իղիկեայ,
փոքրագիր, հնազանդ գրչութիւն. որ կը
բովանդակէ՝

1.— Էջ 1՝ սկիզբը պակասաւոր,
նսվը, մ գրութիւն, 14 րդ համարէն սկսեալ,
մինչեւ իմ. 17:

2.— Էջ 66 ր, փոքրիկ կրասխորա-
նի մը տակ.— Դանիել Դատաստեմազ.—
Եւ էր այր մի բնակեալ ի քարեկոյն, և

անուն նորա յովակիմ... մինչև ցգերջ:

3.— Էջ 152 ա.— Ման Գանիէի
Մարգարէի.— Դանիէլ էր ի ցեղէն յուզա,
յիշխանացն ի թագաւորական ապաստա-
րութենէն: Այլ մինչդեռ մանուկ եւ էր,
չորս ի գերութիւն. և ննջեաց Դանիէլ
սրա այ:

4.— Էջ 163 ա. փոքրիկ կրասխո-
րանի մը տակ.— Տեսիլ հասցեայ որդւոյ
Ամոմայ, զոր ետեւ ի վերայ Հրէաստա-
նի և ի վերայ երուսաղէմի... և. Գրութիւն
— ԼԷ. 8:

5.— Էջ 284 ր.— Աղարբ եղեկ-
իւյ արքայի նշանաւոր ի ժամանակի յո-
րում ճիւղեմաւոր եւ յարեաւ ի ճիւղե-
ղութենէ իւրեւ.— Եւ ասացի ի վերանայ
սաւորց իմոյ գնացից ի պրոնս զժողոց,
թողից... ԿԶ. 24, և եղիցին ի տեսիլ
ամենայն մտղեաց:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՊԻՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չառ քիչ,
գլխաւոր յիշատակարանը կարուած ու
զոգցուած բլլալուն:

Ա.— Էջ 157 ա.— Զթաղմեայ յա-
նակութենէ չարեաց. գվարդան գծողիկ,
և գծնայ իմ յիշման արժանի արասցիք
և ամ գնեղ և զմեզ ի հանդերձեալսն և
ողորմի:

Բ.— Էջ 430 ր.— Դարձեալ վերա-
սին նորոգեցաւ երիւ պատգամն ձեռամբ
սարկի. ոչ է նմա՜ միտ գրիկ! ի թվ.
ԻԻԶ (1577). Յիշատակի խոյս Զաւարիկ.
և իւր ծնողացն և իւր ամէն մերձաւո-
րացն. և որ յիշէ գնա յիշեալ իրցին առ
յաւ տմն յաւիտեանս ամէն:

30.— ԲԱՐՈՉԱԳԻՐԲ ԵՒ ՊԱՏՄԱԳԻՐԲ

Հին թիւ՝ չստի

մէ գա՛ր

ԹՈՒԽԻՒՔ՝ 96 (= 192 էջֆ).— ՄԵՆԻՒԹԻՒՆ՝ 21×15×2 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն.— ՏՈՂՔ՝ 24.— ՆԻՒԹ՝ գեւ յղկում թուրք.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, բազանկազոյն կաշեպաս փայտայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շաւ աննպաստ. կողքերը հինցած ու մարմնէն բաժնուած, թերթեր սառանց բացառութեան կարեն ինկած. վերջին մասը պակասաւոր, որով յիշատակաւորանք ինկած ու կորսուած.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒԼՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան.— ԳԻՄ՝ սեւ մեկանով միջակ նոսրգիր. խորագրային ծանօթութիւնները կարմրադեղ նոսրգիր.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ շաւ հասարակ. կարմրագոյն, իսկ համարները կ'սկսին կարմրադեղ երկաթագորով.— ԽՈՐԱՆՔ ԵՒ ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐՔ՝ կը պակսին, հաստը գուրկ լլլալով գարդէ:

ԳՐԻՉ՝ անծանօթ.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անծանօթ.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԵՒ ՏԵՂԻ՝ անյայտ:

Մատենան է Քարոզագիր և Պատմագիր թղթեայ, անդարդ, շատաւոր, որ կը բովանդակէ՝

1.— էջ 3.— ... Աղ կոչէ գառափեայն. Դուք եք ալ յերկրի.— Յորժամ խրատեալ զաշակերտան մեծագոյն օրինօք աղքատանալ, սգալ, հայածիլ, նախատիլ, Զի և մի...:

2.— էջ 65.— Երանելոյն Յոհանու Ոսկեբերանի ասացեալ աւետարանին մեկնութենէն, զոր ասե. Տերն մեր.— Այր մի իջանէր յերուսաղիմայ յերիքով և անկաւ ի ձեռս աւաղակաց: Այր աղամ վասն կատարեալ հասակին որ ստեղծուէ...:

3.— էջ 75.— Գրիգորի Բաջ հռետորի եւ անյայտ փխիսովայի, վասն տարեմեկին բարոյ.— Ի տօն տարեկանաց մերոց յառաջ նշանաւ որս փոյ հարէք առ մարդարէն...:

4.— էջ 94.— Նորին դարձեալ վասն Տեառնդառաջին, իբրեւ ածին ծնողք զմանուկն Յիսուս ի տաճարն.— Ի պատճառս որս տօնի, որ է յառաջօրեայ գալըստեանն Քրիստոսի ի տաճարն...:

5.— էջ 107.— Նորին բարոյ վասն հոգոց եւ մարմնոց ի բանն.— Դատաւ որ մի էր ի քաղաքին ուրեմն. յկատուծոյ ո՛չ երկնէք և ի մարդկանէ ո՛չ ամառէք: Վարդապետք տեսն մարդն ի հոգոյ իմանալոյ է և ի մարմնոյ գեղեցիկ կազմեալ: Եւ թէ վասն...:

6.— էջ 116.— Նորին բարոյ վասն Վարդապետի, ի բան Մասքեսոսի: Եւ յեւ վեց առուր...: Տէր, աէր. տուր ինձ լեզու խրատու զի գիտացից խօսիլ զբանս ի ժամու, ծագումն փառաց...:

7.— էջ 135.— Ի մեծի առուր այլապերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի բալիովը լեռնէն երանելի Աբբա երիւմի ասացեալ.— Այլքմ գործք քո վկայեն և զորս ի ին տառուածու թիւան որ ուսուցանէ զանհանձարան...:

8.— էջ 141.— Հարցումն ուսումնասիրաց եւ պատասխանիք սրբոց Վարդապետաց.— Քանի գործք են յառաջին աւուրն: Պատաւ Արար Աստուած զհրեշքէն երկինքն և զանդուռն...:

9.— էջ 145.— Նորին վասն բարկութեան բարոյ առաքելոյն բանին բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Աստուծոյ ո՛չ զործէ եւ մարդարէն ասե բարկանայ...— Մարմին մարդոյն պատճառ տառաւորացն պահոց, ասացեալ ուղղափառ վարդապետաց վկայութեամբ...:

10.— էջ 153.— Պատմութիւն վասն ասեղութեան եղբարց.— Եղև երբեմն արքայիսկոպոս քաղաքին սրբոյ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ երուսաղիմի Ամուսն անուր...:

11.— էջ 154.— Պատմութիւն վասն

հպատակութեան.— *Մեր մի էր և էր նորա եղբայր մեծեայ, և եթող նա...*

12.— էջ 160.— Պատմութիւն վասն ուղորմութեան.— *Մաղխատրոս ոմն առաքեալ ի թագաւորէ ի ճանապարհ. և զըտեալ յընթացան անկեալ զոմն...*

13.— էջ 163.— Պատմութիւն վասն սիրոյ Քրիստոսի եւ եղբայրսիրութեան.— *էր ոմն հայր միարանակեցաց գեղեցիկ վարուք և...*

14.— էջ 167.— Պատմութիւն վասն խոստովանութեան.— *Պատմէր մեղ զայս հայր Պողոս պարզամիտն եթէ էր աշակերտ իմ...*

15.— էջ 169.— Պատմութիւն վասն զգաստութեան եւ դատասանի.— *եղբայր ոմն հնարց ցծերն...*

16.— էջ 174.— Պատմութիւն վասն անխոստովանութեամբ մեծեալ ոմն.— *Այ ոմն եղբայր էր զարծեալ որ զնայր միշտ ի սպասաւորութիւն...*

17.— էջ 181.— Վասն հպատակութեան եւ ամբարաւանութեան.— *Կայր անապատն ոմն ճգնաւ որ սուրբ և բնարքեալ...*

18.— էջ 184.— Պատմութիւն եւ օրինակ վասն Յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մեղոյ.— *Կայ ծագ մի որ անունն Բանբուլան ասեն և ունի սովորութիւն քառասուն օր պահս պահէ, և յետ...*

19.— էջ 184.— Պատմութիւն սեանչեղաց վասն Ս. Կոյսի Մարիամայ Աստուածածնի.— *էր կին մի բարի և ունէր տղայ մի ի սահնա իւր, յորժամ բացաւ յեղու...*

20.— էջ 185.— Վասն դարձի մեղաց եւ զլցման խրատ գրեալ է մեզ.— *Ոռքա էին յէզեքսանգրիա՝ քաղաքէն յորժամ մեռան...*

21.— 190.— Կիրոյի Աղեքսանդրացոյ արարեալ մեկնութիւն աւետարանէ.— *Երկու պարտապանք էին ուրումն փոխաւուր, մինն պարտէր հինգ հարիւր դահեկան...*

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— էջ 2.— Ուշ Քիլիսայի Առաջնորդ Մխիթար վրդպին *աշակերտ* երեմիայ վրդ, և իւր *աշակերտն* Տիրացու Ալիքսան եկին թվին *ՌձԻՎ* (= 1713) Նոյեմբերի մը օրն:

31.— ՊԱՏՄԱԳԻՐՔ

Էին թիւ՝ չունի

ՌձԻՎ — 1674

ԹՈՒՂԹՔ՝ 156 (= 312 եջ).— Մեծ Պոնթիկն՝ 15 × 10 × 3 սնդմ.— ԴՊՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՒՔ՝ 19, երբեմն 23.— ՆԻԹԹ՝ հասարակ բուրբ.— ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտեայ, շագանակազոյն, լանջով եւ բիկունով, երկկողմանի ապումներով.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ԷԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ պահուած.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ բերք մը միայն, ի վերջ.— ԴԻԻ՝ սեւ մեխով կոկիկ նոսրգիր. ասնզլուխներ կարմաղեղ.— ԶԱՄԻԱԴԻՒՆ՝ եւն գուրկ հաստոս, ինչպէս նաեւ խոտաներէ:

ԴԻԻՉ՝ Փարսամ Ասրկաւոյ Զեյլունցի.— ՍՏԱՅՈՂ՝ անյայտ, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌձԻՎ + 551 = 1674.— ՏԵՂԻ՝ անյայտ, Զեյլունցի:

Մատենան է Պատմագիր, թղթեայ, կաղմուած, փաքաղիր, որ սկիզբը զըրուած ցանկին համաձայն, կը բովանդակէ 65 մանրավագեր, մեծազոյն մասը թարգմանարար, բոլորն ալ բարոյական և կրօնական պատմութիւններ, ածին սեռի և տարիքի օգտակար, ինչպէս՝ Բաղազս ազահոթեան, Բաղազս ազօթից, Ասե.

Ա. — Էջ 620 ր (Դիսսու ու յիշատակաւուն)։ — «Փառք քեզ և երկրպագութիւն, ամենասուրբ երրորդութիւն, որ ետուր ինձ տկարիս զօրութիւն, յաւարտ երանել սուրբ կապիս։ օրհնեալ է Աստուած, զովեալ է Աստուած։ Զի որպէս զիւրին է նաւաւարին ի զամար երանել, նոյնպէս զիւրին է և զնծութիւն զրազրին ի կաւարն հասանել, և Քրիստոսի մարդաւ

սիրին փառք և զօհութիւն յաւիտեան ամէն»։ Յաջորդ չորս ասոր յատկապէս քերուած և վրան պիտակած և կարմրած ներկ թուղթ մը զրուած, ուր կը կարգացուի Աբրահամ, ծառայ Յիսուսի։

Բ. — Էջ 283 ր. — Յիշատակ է զիւրքս Անթալիցի Պողոս Վարդապետին, ի ձեռն նորին աշակերտի Խեղիցի Անիեոն Վարդապետին. թվին ՌՃԽԶ (=1697)։

33. — ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ ՄԱՐԳԱՐԷԻՅ

Հին թիւ չունի

1666 էն յառաջ

ԹՈՒՂԹԻՒՅ՝ 346 (= 692 էջ). — Մեծ թիւթիւն՝ 16 × 11 × 6 սնդմ. — Գրութիւն՝ միասին 12 × 8 սնդմ. — ՏՈՂԻՒՅ՝ 24. — Նիւթ՝ հասարակ բուրբ, դեղնամոյն. — ԿԱԶՄ՝ աւելեւան, շագանակաւոյն. կաշեպաշ, փայտեայ, լանջով եւ բիկունով. — ՄԱԳԱՂԱԹԻԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ երկու քեր միայն, սկիզբն ու վերջը, երկարազիր հնազոյն Ահեսարանի մը մասերով. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ, յաջորդաբար սեռած նորոգութեանց շնորհիւ. հիննայով ինկած քերքերուն հեղ նոր զրուած ու անցրած. — ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԻՒՅ՝ չկան. — ԳԻՐ՝ ծայրէ ծայր սեւ քանձ միանով քնսիր, մանրահիւ ու թաւազիր նման բոլորգիր. — ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ բոլոր զլուսներու սկիզբը մէջ մէկ թող երկարազիր, մանուշակի կարմիրով. խորագրային ծագորտ թիւներէ կարմրապեղ. — ՍԿԶԻՆԱՏԱՐՔ՝ բոլոր զլուսներուն համար, մեծկակ զարդազիր, կարմրապեղ. համարներու սկիզբը երկարազիր կարմիրով. — ԼՈՒՄԱՆՅԱԶԱՐԻՒՅ, ԽՈՒՄԱՆՔ կամ ՆԿԱՐՔ՝ կը պակսին։

ԳԻՐԶ՝ անձանք. — ՍՏԱՅՈՂ՝ անձանք. վերջին ուսացող Մեսրոպ Արեպսի Բաղեռ. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, 1666 էն յառաջ. — ՏԵՂԻ՝ անյայտ, հաւանաբար Բաղեռ. — ԾԱՂԿՈՂ՝ անձանք. — ԿԱԶՄՈՂ՝ Թումայ երեց։

Մատենան է Մեկնութիւն Երկոտասան Մարգարեից, թղթեայ, կազմուած, հաստափոր, լման եւ հնորեայ գրչութիւն, որուն գլխաւոր յիշատակարանը կը պակսի միայն, և որ կը բովանդակէ՝

1. — Էջ 1. — Յառաջաբան եւ Զանկ. — Մարգարեութիւն Ովսէի, Ամալասայ, Միքիայ, Յովիկայ...։

2. — Էջ 8. — Տեսնի Ներսէսի Արեւիկսկոպոսի, Տարսնի. Մեկնութիւն Երկոտասան Մարգարեից, զոր ի թխպրութենէ Աբրա եփեմի, եւ Կիրիլի եւ Խրեոց յաւելուածոց մտաց, գեղեցկապարմ յետեալ իբրեւ ոսկի քնդ սարգիոն։ Բան Տեսնի որ եղեւ առ Յովսէէ որդի Յերարա, յառուս Ողիայ, եւ Յովարամու, եւ Ազազու, եւ Եգեկիս, քաղաւորաց Յուլա, եւ յառուս Յովարամա, որոց Յովասա քաղաւորի յաւայելի. — Յա՛ր և միաձաւոր վկայք զբոց քնաւորական բնութիւն մարդկան. որք ցուցանեն զպատուէր օրինացն զբրեւ ի սիրտս իւրեանց. և ուղեկից գրտանի քանից նոցա ողուց և մարմնոց մարդկան եւ նոցին վկայութեամբ...։

3. — Էջ 173. — Կասարեցաւ Մարգարեութիւն Ովսէա։ Մարգարեութիւն Անովսա։ Անովս ի շամբին մարգարեացաւ յառուս Ողիա արեայի Հրեասանի. — Պատգամք Ամալաս որ եղեն Յակարիմ ի եկ-

ուայ, զոր հաւս ի վերայ երուսաղէմի յաւարս Ոգիտ արքայի... :

4.— Էջ 251.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Ամովսա: Մարգարեութիւն Միքիա մարգարէի. Միքիա եւ Ովսէե, եւ Ամովս, յառուս Յովսափա եւ Աֆազու եւ եղեկիա քաղաւորաց Հրեասանի մարգարէի.— Եւ. եղև ըսն Տեառն առ Միքիա մարգարու ապրի, յառուս Յովսափամա եւ Աֆազու եւ եղեկիա թագաւորաց Յուժա... :

5.— Էջ 304.— Մարգարեութիւն Յովելայ: Յովել յառուս եղեկիա մարգարեացաւ.— Պատգամ Տեառն որ եղև առ Յովէլ Լաթիուէլի: Համաձայն այլոց մարգարէիցն եւ սայ: Վասն սովոյն որ եղև ի բերան եղեկայի: Եւ վասն գերութեան մոզովբոց հանն մարգարէանայ... :

6.— Էջ 336.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Յովելայ, մարգարեութիւն Յովնանու: Յովնան յառուս Աֆազու մարգարեացաւ.— Քանզի մարգարէքն վասն Ասորեստանեացն սաէին ի մարգարէանայն իւր հանց. թէ ելանէ, զերէ գժոզովուրդս եւ իջանէ, աւերէ զերուսաղէմ... :

7.— Էջ 365.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Յովնանու. Արդիտ մարգարեացաւ, յառաջ ան զիս Ասորեստանոյն.— Այսպէս սաէ Տէր. Յեզովմ լաւ լուստ ի Տեառնէ եւ պաշարումն ատաքեաց ի հեթանոս, արիւնք եւ յարկցութի վերա նորա... :

8.— Էջ 374.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Արդիտ, Նաում վասն սասակման Նինուեացոցն մարգարեացաւ.— Առաժ Նինուէի զիրք տեսիան Նաումա երկիտայս Հերրայեցի փոխանակ այսօրիկ սաէ, մարգարէութիւն... :

9.— Էջ 396.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Նաումայ Ամբակում, վասն բալայացոցն որ զերեաց զՆինուէ մարգարեացաւ.— Սովորութիւն էր ի մոզովբոց հանն հրէից, մերձ առ գոտաւորն նաւել մարգարէից յարժամ զիրաւունս մոզովբոց հանն գոտէին... :

10.— Էջ 432.— Այսրք Ամբակումայ մարգարէին: Տէր զլուր քո լուայ եւ երկուայ.— Այս ագոթք է զոր մատայց նա

ատաջի Աստուծոյ, եւ վասն է՞ր, զի սկիզբն մարգարէութեան նորա ա՛յս է... :

11.— Էջ 449.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Ամբակումայ, մարգարեութիւն Սովոնի, յառուս Յովսեայ.— Բանն որ եղև առ Սովոնիա, Բուսիայ որդի Գուգիայ Քեզկեայ, յառուս Յովսիայ որդոյ Ամոֆայ արքայի Յուդայ... :

12.— Էջ 513.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Սովոնիայ: Անգեա՛յ, Չագարիա, հանդերձ յես ելիցն յամին երկրորդի Դարեհի արւայի մարգարեացուն: Մարգարեութիւն Անգեա.— Յետ գարձին ի գերութեանէ անդի բարկացոցն, մարգարէացան Անգեա եւ Չագարիայ եւ Մագաքիայ... :

13.— Էջ 536.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Անգեայ, Չագարեա, յես ելիցն մարգարեացաւ, յամին երկրորդի Դարեհի արւայի.— Յամահանն սթերորդի, յամի երկրորդի Դարեհի, ել ըսն Տեառն առ Չագարիա... :

14.— Էջ 663.— Կասարեցաւ մարգարեութիւն Չագարեի. Մալափա զարձեայ յես զարձին մարգարեացաւ: Մարգարէութիւն Մալափայ.— Առաժ բանի Տեառն ի վերայ իւրայէլի ի ձեռն հրէշատկի իւրոյ, զիք ի սիրտս ձեր, սիրեցի զձեզ սաէ Տէր, ի սկզբան... :

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ Կան, բայց զլուստ որ Յիշատակարանը կը պահիս:

Ա.— Էջ 304.— Որք ի մամուլս ս. գրոցս ճժիք եւ յիմաստս բանից զմալիք. եւ ելանէք առ քրիստոս մտօք եւ զգալութեամբ: Չմեղաւք մեռեալ հոգի զթումա սոտ անուն յիշեցէք. զի յոյժ տառապանք նորոգեցի զգիրքս զնոր գրքեայն. մանաւանդ զհզձեայն եւ զկազմն. զի խիստ էր հնացեալ. ապաւով զձեզ զի միով ողորմայիւ յիշէք, զի ձեզ զիւրին է եւ ինձ յոյժ պիտանի, եւ զուք յիշեալ յիշիք ի Քրիստոսէ, ամէն:

Բ.— Էջ 692.— Նորոգեցաւ սր զգիրքս որ է մեկնիչ երկոտասան Մարգարէիցն, ի խնդրոյ բարեմիտ եւ հեղաշողի երջանիկ եւ քաջ հետադրին Մեսրոպա որ է վերապատուէ եւ քաջ Առաքնորդ

քաղաքի մերոյ Բաղեւու. ի վայելուքն անձին իւրոյ. և աշակերտին Տէր Ներսէս օրրակբոն Աբեղային, որ է աժմ գրոց աշակերտ առ ինչն անեալ չափաւապէս որդի: Զետեմբ շնչին իրիցու Թու մայի, ի թվականիս մերոյ չայկազնի. Թժժե (==1666). Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն: Որք չանդիպիք և օգոթք ի սմանէ, յիշեալիք և Աստուած ողորմի ասասլիք վերոգրեալ Վարդապետին Մեսրոպայ, և աշակերտին իւրոյ Տէր Ներսէսին, և ինչ անարժանիս Թումայի, որ բազում աշխատանս կրեցի ի նորոգել, զի ըովանդ(ակ) հղծեալ էր, նոր գրեցի, և Աստուած որ առատն է ի տուրս, ողորմութեամբ ձեզ յիշողացդ և յիշեցելոցդ, ողորմեսցի ի միւսանգամ զալստեանն, ամէն:

Գ. — Ակիզդի երկրորդ գատարկ թուղթին վրայ՝ Մեկնութիւն Երկրասան Մարգարէից, արարեալ Տեառն Ներսէսի Լամբրոնացոյ Արեւիկոպոսի Տարսոնի: Ի վաղնջոց գրեալն՝ յայլ օրինակէ և կամ ի նոյնոյ հատակտորոց օրինակեալ և լրացուցանելով վերակազմեալ ի ձեռն Թովմայ երիցու ի Բաղեւ, Թժժե(==1666): Ըստ այսմ օրինակի է տպագրեալն ի Կ. Պոլիս, 1825:

Դ. — Ակիզքը, երեք գատարկ էջերու վրայ, մասնաւոր յիշատակագրութեամբ: Յիշատակ: Ա. Մարտիրոս Իզնասիուեան, ծնեալ յԱկն 1842. ուր ի Ներսիսեան և ի Նաւրեկեան Դպրոցի ուսանի հասարակ բնիկերցանութիւն, թուագիտութիւն եւ գիր: Ապա քերականութիւն առ ոտս Թովմոնեւ վարդապետի Փափագեան. թուարանութիւն օժանդակութեամբ Գրիգոր Վարժապետի երամեան, և մեծապէս ինքնօգնութեամբ: Անդ սկսի և տաճկերէն: 1858 երթալ ի Խաւքերոյ սպասաւորէ և չարունակէ տաճկերէն: 1860 դառնալ ի հայրենիս, չարունակէ զուսուֆու իւր: 1862

երթալ յԱրեւմտեան, ի գործակցութիւն եգրորն Մ. Յաւարդալի. ուր 1863 ին ընդունի ընդգրկանութիւն և լինի գլխաւոր տարկայ ուսման իւրոյ կրօն և Ս. Գրիգոր: 1866 գառնալ ի հայրենիս, ուր չէր ոք ընդգրկան յայտնի. ուստի նախաւոր ի ընդմաց և ջատագով կանգնի գաւառութեան իւրում. յետ վեց ամսոյ մեկնեալ աստի, երթալ Մալաթիա, վաճառականութեան, ուր նշատաւաստաց լինի կալ ի կայի ընդգրկանութեան: Խոյզու գաւառեաւ և անդ վարժապետէ ի զպրոցի ընդգրկանաց, 1867 զեկտեմբերի: Եւ ի 1868 զեկտեմբերի, դարձալ ի հայրենիս իրրե գրածախ և քարոզիչ Աւետարանի: Բետ չինգ ամսոյ չորայ ի Խաւքերոյ յաշակերտութիւն Աստուածարանական ձեւարանին: Ի Խաւքերոյ 1869 սեպտեմբեր, ամուսնացալ ընդ Լուսինի Աստղիսեանի, ընդ որում խօսեալն էր զամաւ միով յառաջ, ի ձմրան երթալ յԱկն հանդերձ ամուսնովք, յառաջ գնալն ի քարոզութիւն, գառնալ ի ձեւարան, ապա և ձմրան յԱկն ի քարոզութիւն: Վերադառնալ ի ձեւարան և ի մի քանի ընդգրկանաց հրաւիրի յԱկն ի քարոզութիւն: 1871 Հոկտեմբեր երթալ ի հայրենիս, կազմակերպել ընդգրկանութիւն, որոց յամպիոնի քարոզէ ի զպրոցի և յերեկոյս ուսուցանէ: Զեռնադրի հրէջ յԱկնոյ հիւսն զեցոյն 1875, զոր թուոս և երթալ 1880 ի Խաւքերոյ Գոյեւ, ի գաւառաւորութիւն ինչոս ի և ուսմանց: Այլ յորդորեալ ի խեղճութեան Ակնեցոց, մոլովորդեան իւրոյ, յետ վեց ամսոյ գառնալ յԱկն ի պաշտօն: Եւ պարտաւորի հրամաւոր, զոր մատուցանէ 1881 Դեկտեմբերի: Հրաւեր ընդունի ի տեղեաց ոմանց, յորոց նախապատուէ գաւառաւորութիւն յԱկնոյ Կոյեւի, ուր կայ հանդերձ բնտանեօք 1882 Ապրիլ, և զայս մատեան ընդ այլոց բնծալ թանազարանի նորոս: Ա. Մ. Ի:

34.— ԲԱՐՈՉԳԻՐԲ ԵՒ ՊԱՏՄԱԳԻՐԲ

Հին թիւ՝ 192

Ժ. զա՛ր

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 96 (=192 եջ).— ՄԵՏՈՒԹԻՒՆ՝ 21×15×2 սեղմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 22 կամ 24.— ՆԻԻԹ՝ հասարակ բույր.— ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ փայտեայ, շագանակադոյն, կողբերուն վրայ ճաղումներով.— ՄԱԳԱՂԱԹ՝ եււթ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ շատ անհարմար։ Կողբ հինգած ու հասորին բաժնուած, հասորին կազմի կապեր ինկած ու քերքեր բաժնուած։ Վերջին մասը պակասուած, որով յիշատակարան չունի.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ԳԻՐ՝ սեւ մեղանով հասարակ նոսրգիր. խորագրային ծանօթութիւններ կարմաւորելով.— ԶԱՐԴԱՐԻՔ՝ չկան, հասորս զուրկ լլայլով գեղարուեստական բաժնէ։

ԴԻՆԶ՝ անձանք.— ՍԱՅՈՂ՝ անձանք.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ քեւ անյայտ, բայց կարելի է լինի մէ. դար.— ՏԵՂԻ՝ միշտ անյայտ, հասարակար Բիւրի կամ Մարաշ։

Մատենան է՝ Բարոզգիրք և Պատմագիրք. թղթեայ, որ կը բովանդակէ սկիզբը պակասուոր՝

1.— Էջ 3.— ...Այ կոչի գտնաւեալսն.— Դուք էք աղ երկրի Յորժամ խրատեաց զաշակիրան մեծադոյն որինօք աղքատանայ. աղայ. հայածիլ. նախառիլ. Զի և մի խոտկեցի. աշմ միւթարէ զնոսա. և զոյէ յարգելով. Աղ անուանէ զնոսա...

2.— Էջ 65.— Երանելոյն Յոնանու Ոսկեբերանի Ասացեալ առեարանին մեկնութիւնն։ զոր առե քեր մեր.— Այր մի իջանէր յեկմայ յերիքով և անկաւ ի ձեռս առաքակաց. Այր աղամ վասն կատարեալ հասակին որ ստեղծաւ յայ և եղաւ ի զբարխաին...

3.— Էջ 75.— Գրիգորի քաջ հոգեորի և անյայտ փիլիսոփայի. վասն աստեմիսին Բարոզ. Այլ և խորհուրդ մասնաբերին.—

Եւ. թէ տարի է Քրիստոսի ի բան որ ասէ. Փող հարէք ի զյուխ ամառաց յաւուր նշանաւորի տարեկանաց մերոց. ի Տոն տարեկանաց մերոց յաւուր նշանաւոր. Փող հարէք ասէ մարդարէն Դաւիթ. Առէք սաղմոս և տուք օրհնութիւն...

4.— Էջ 94.— Նորին դարձեալ վասն Տեառնընդառաջին. ի բանն. Իբեւ. ածին ծնող զմանուկն Յիսուս ի քանարն.— Ի պատճառ առուարս անի, որ է քառասունօրեայ զայստեանն Քրիստոսի ի տաճարն, աւետարանն սուրբ ուսուցանէ մեզ. ասելով. Իբրեւ լցան աւուրք սրբութեան բաւ օրինացն Մովսէսի. Մովսէս օրէնք եղ ժողովրդեանն թէ ամենայն արուարանայ զարգանդ...

5.— Էջ 107.— Նորին քառոց վասն հոգեց եւ մարմնոց.— Դաւաւոր մի էր ի քաղաքին ուրեմն. յատուծոյ ոչ երկնչէր և ի մարդկանէ ոչ ամաչէր. Վարդապետք ասեն մարդն ի հոգոյ իմանալոյ է և ի մարմնոյ զեղեցիկ կազմեալ. Եւ. թէ...

6.— Էջ 116.— Նորին քառոց վասն Վարդապետի. ի բան Մատթոսի.— Եւ յիս վից աւուր անու. քնդ իւր զՊետրոս և զՅովնան և զՅովհաննէս և հանէ ի լեւուորն մի բարձր. և այլակերպեցաւ առաջի նոցա. Տէ՛ր, տո՛ւր ինձ լեզու. խրատու զի զիտակցի խօսել զբանս ի մասն. ծագու. մըն փառաց փարատեաց յինէն զիստար մտայ...

7.— Էջ 135.— Ի մեծի աւուր Այլակերպութեան Քրիստոսի աստուծոյ մերոյ ի քափովը լերինն՝ Երանելի արքա եփրեմի ասացեալ.— Այսմ գործք քո վրկային և զօրութիւն աստուածութեան որ ուսուցանէ զանհանձարսն՝ զի է ասարած ճշմարիտ. և եթէ ոչ՝ ստուգեն...

8.— Էջ 141.— Հարցումն ուսումնասիրաց եւ պատասխանի սրբոց վարդա-

դիեսաց.— Քանի դործք են յառաջին աւուրն. պատիւ.— Արար Աստուած գհըրեղէն երկիրն և զանգունդս գերկիր, և զգուր, և զխաւար...:

9.— Էջ 145.— Նորին վասն բարկութեան Լաւոգ առաւելոյն բանին.— Բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Աստուծոյ ոչ գործէ և մարգարէն ասէ, բարկանայք և մի՛ մեղանչէք: Մարմին մարդոյն պատճառ առաջաւորացն պահոց: Ասացեալ ուղղափառ վարդապետաց վկայութեամբն սուրբ գրոց...:

10.— Էջ 153.— Պատմութիւն վասն աւելութեան եղբարց.— Եղև երբեմն Արքայակալապետ քաղաքին սրբոյ քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ երուսաղէմի Ամուլս աւնան. և էր այս Ամուլս ընդ ներգործութեան ստատանայի...:

11.— Էջ 154.— Պատմութիւն վասն հպարտութեան.— Ծեր մի էր և էր նորա հղբայր մեռեալ և հիմոյ նմա աղայ մի ամաց երից. և սնոյց ընդովք և բանջարովք, և իբրև եղև. ժը. աժաջ, ել ի մարմնոյն. և ձերն տեսնէր...:

12.— Էջ 160.— Պատմութիւն վասն ողորմութեան.— Մագիստրոս ոմն առաքեալ ի խաղաւորէ ի ճանապարհ և զբռեալ յրնխացան անկեալ զոմն. մեռեալ և էր մերկ զթացեալ ի նա...:

13.— Էջ 163.— Պատմութիւն վասն սիրոյն Քրիստոսի եւ եղբայրսիրութեան.— Էր ոմն հայր միտարանակեցաց զեղեցիկ վարուք և յամենայն ճգնութիւնս կատարեալ. մանաւանդ նուստաութեան սիրով...:

14.— Էջ 167.— Պատմութիւն վասն խոստովանութեան.— Պատմէր մեզ զայս հայր Պօղոս պարզամիտն եթէ էր աչակիրտ իմ, և անգաւ ի բազմազայն մեղս. և զիմ ոչ զխաբով, և եղև մեռանել նմա...:

15.— Էջ 169.— Պատմութիւն վասն զգաստութեան եւ դատասանի.— Եղբայր ոմն եհարց ցծերն իւր և ասէ ցնա անուռ իցէ որ կեցուցանէ զմարդ, եթէ գործ...:

16.— Էջ 174.— Պատմութիւն վասն անխոստովանութեամբ մեռեալ ոմն.— Այլ

ոմն եղբար էր զարձեալ որ գնայր միշտ ի սպասաւորութիւն մեծաժողով վանիցն առ յիշխանս և առ արքայ, և ի քաղաքս և ի գիւղս և զամենայն բարի ոք կաղմէր և յարգարէր զգործ ուր և առաքեալ յինէր. և եղև ի շրջելն իւր, ի խառմանէ չարին, անկաւ ի տիղմն...:

17.— Էջ 178.— Վասն խոստովանութեամբ մեռանելոյ.— Յանապատ մի գայր, երեք հարիւր ճգնաւորք և սահման կոյր նոցա որ երկու երկու յերթային ժողովք...:

18.— Էջ 179.— Վասն խոստովանութեան.— Ոմն ճգնաւոր, մոլորեալ ի ճանապարհին, եկն ի գիւղ մի. հասն զուսար քրմապետին առ ի աղբիրն և ցանկացաւ չար...:

19.— Էջ 181.— Վասն մեծաբան հպարտութեան եւ անբարատւանութեան.— Կայր անապատն ոմն ճգնաւոր սուրբ և ընտրեալ բազում ժամանակս և ունէր աշակերտ մի պատանի. զի չորս ամ էր որ ծառայէր...:

20.— Էջ 184.— Պատմութիւն եւ օրինակ վասն Յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ.— Կայ ծագ մի որ անուշն Քանթուլան ասեն և ունի սովորութիւն քառասուն օր պահս պահէ...:

21.— Էջ 184.— Պատմութիւն սմանչեղաց վասն սուրբ կոյսի Մարիամայ Աստուածամնի.— Էր կին մի բարի և ունէր աղայ մի ի տանն իւր. յորմամ բացաւ ինքու աղային, ուսոյց նմա մայրն բարեպաշտութեամբ աղօթել սո ս. կոյսն...:

22.— Էջ 185.— Վասն դարձ ի մեղաց եւ զվճան խրատ գրեալ և մեզ.— Ոռքս էին յԱղեքսանդրեա քաղաքէն, յորմամ մեռան ծնօղքն նորա, ցանկացաւ կիրակէ, որ է Կիրակոս, կրօնաւորական վարուց. եթող գտունն...:

23.— Էջ 190.— Կիրովի Աղեմոսն զրացոյ արաւեալ մեկնութիւն տեսարանէ.— Երկու պարսապանք էին ուրումն փոխատուի. մինն պարտէր հինգ հարիւր դահեկան և միւսն յիսուն...:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Բ՝ չառ քիչ:

դի գլխաւոր յիշատակարանը ինկած և կորսուած է. միայն հատորիս սկիզբը կայ ժամանակագրական հետեւեալ չահական յիշատակարանը:

Ա.— էջ 1.— ԹՎԻՆ ՌՁԸ (1639) ին, և կն Սուլթան Մուրաճն ի Հալապ, յուլիս ամսոյ ժա օրն հինգչարթի. և ելաւ յուլիսի. ին օրն չբ:

ԹՎԻՆ ՌՃԳ (1654) ին Խաչիւր վառան ի Հալապ էր և Ներսէս Կաթողիկոսն ի Հալապ էր:

ԹՎԻՆ ՌՃԴ (1655) ըզձալալի Հասան բառան ի Հալապ սպանեցին:

ՌՃԹ (1660) մեծ սղու թիւն ևղև:

ԹՎԻՆ ՌՃԺԸ (1669) ի մարտ ամսուն ին օրն սկսաւ մեծ մահն զոր տէր միւր փրկէսցէ զմեզ ամ յորոգայթից ամէն: Վաւերական որ է մատանի: Փառո ի քովն է, սանճաղ և զաղ գեղ. չաքարլուսն Գ

Բ.— Անդ.— ԹՎԻՆ ՌՃԿ և Ա. (1712)

յունիսի ժղ ևկաւ Թաւմազ Օղլի Սարգիս վրդպօն ի Քիլիս առ մեղ կեցաւ. ասաւ. առաւ զինքն անփորձ պահէ ամէն:

— Այլ Քիլիսաի Առաջնորդ Մխիթար Վրդպիւն աշակերտ երեմիայ վրդպ և իւր աշակերտն ճիրացու Ալիքան եկին թՎԻՆ ՌՃԿԲ (1713) Նոյեմբերի ժը օրն:

Գ.— Ի վերջ հատորիս.— ԹՎԻՆ ՌՃՁ և Թ ին (1740) ոգոստոսի. ի. օրն Կիրակին գնաց մահեսի Գասպարն ի ժա Մարտիրոս վրդպի քովն: Տալի ողլի մահի Յովանէս. Խորան ողլի մահի Մկրտիչ ողլի Մեկրան Ձէլէպի. Մհար Գրիգորի որդի Սահակ Ձէլէպին:

Դ.— Անդ.— ԹՎԻՆ 1167 (1718) եկի Մարաշ. աշխարհամարտն բշի հիւսնեղացայ. Գուրպիլեյի Տէր Սեփուհունն ուղեց ինձ անէր ազօթքն. վս ժը ոի Գ:

Ե.— Մայիսի մէկ օրն ականջիս տաին թէ մեռաւ Մեհի ասորն:

35.— ԵՕԹԸ ՄԱՀԱՑՈՒ ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ Հաւնի

ՌՃԿԹ — 1710

ԹՈՒՂԹ-Բ՝ 186 (= 372 Էջ). — Մե. ՆՈՒԹԻԻՆ՝ 15 × 10,5 × 4 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՆ՝ միասին. — ՏՈՂԲ՝ 17. — ՆԻԻԹ՝ հասարակ քույր. — Կ Ա Ջ Մ՝ աւելեցան, բազմակազմ կառնպա, խաւաւսեայ, սիրուն ծաղկումներով. — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿԲ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆԲ՝ քիչ բաւ նպաստաւոր, միայն խոնաւութեան վնասով. — ԴԱՄԱԿ ԹՈՒՂԹ՝ ճիւղ քերք վերջին մասանց մեզ, նոր կազմի աւելն դրուած. — ՎԵՐՆԱԳԻՐԲ՝ չկան. — ԴԻՐ՝ սեւ մեղմով հասարակ նոսրեր. — ՍԿԶԲ. ՆԱՄԱԹ՝ հաս մր միայն, առաջին եջին վրայ, ոսկեղեղ պարզ. համարներ կ'սկսին կարմրաղեղ երկաքաղցով. — ԱՌԱՄԱՅԱՋԱՄԻ՝ հաս մր միայն, առաջին խոնաւին կից, հնազօրում, կարմիրով և կապոյնով խաւն ծաղկում. — ԽՈՒՆ՝ հաս մր, առաջին եջին վրայ, փոքրաղիւ, չորս վարդ-

եակներ՝ ոսկի յասակի վրայ միջակ ծաղկումով:

ԳՐԻՉ՝ Մինա երեց. — ՍԱՑՈՂ՝ զրիչը. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌՃԿԹ (+ 551) = 1710. — ՏԵՂԻ՝ անյայտ, էջերն. — ՆԱՂ. ԿՈՂ՝ անձամօր, զրիչը:

Մասանաւ է եօրր մահացու գիրք, թղթեայ, փոքրաղիւ, կազմուած, որ կը բովանդակէ:

1.— էջ 1.— երեւեցան նշան յերկին նրսիկն, եւ անաւասիկ վիւապ հրեղեն մեծ, որոյ էին զլու(ս). է. եւ եղջիւր. ժ. եւ ի վերայ գլխոյ նորա, բաւեր գ. գ. մասն ասեղաց յերկնից եւ րնկեաց գնոսա յերկիր. — Ի տեսանէն Յոհաննաւ Ասէ և Սողոմոն թէ ի նախանձէ բռնաարկութիւնս ի մահ յաշխարհ: Զի որպէս ի Քրիստոսէ կենդանութիւն, նոյնպէս և սատանայէ գալլէ մահ. . . :

2.— Էջ 301.— Հարցումն ի հարցողաց զրոց, եւ Բարոզ վասն անապատաւորաց.— Զի՞նչ հարկաւոր է անապատաւորաց, և զի՞նչ պիտանացու։ Պատախընի.— Հարկաւոր է նախ քան զամենայն զախտ մարմնական և զմտաց ի բայ մերկանալ, որպէս որ ի բաղանիս մտէ մերկանայ....

3.— Էջ 315.— Տալ սբ Ածածնին ողբալ ի Գրգրին ուր է.— Անարատ տաճա՛ր բարձրիոյն անճա՛ռ, զանձ անապական զա՛ռ մարմ գրախտ ծաղկօք լըցեալ, երկին լուսեղէն, զարգարեալ ի փրկէն....

4.— Էջ 316.— Այլ տալ ի նոյն Գրիգորէ ասացեալ, սբ Ածածնի.— Բարձօզ եղե՛ր անտանելոյն Մարիա՛մ, եւ ծնօղ բանին....

5.— Էջ 318.— Տալ խաչելութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ ի մեղուցեալ Գրիգորիսէ ասացեալ.— Ի լեռնոջ մե՛ծ զարմանալի՛ք, ի գողգոթայ դիտանայի՛ր, զուր բարձրացա՛ր....

6.— Էջ 320.— Տալ ի վերայ է. վրէժացն սբ. Աստուածածնի. ասացեալ ի սրբուայ Գրիգորիսէ.— Յառաջագո՛յն գուշակ լինի, մեծ սիմէոն սբ ծերունի....

7.— Էջ 322.— Աղբես առ սբ մարմին եւ արիւնն Քսի ողբալ ի Գրիգորէ.— Իմանալի սկզբն կազմեալ, յերկնից բարձանց հազ սբ իջեալ, կենաց պարգեւ....

8.— Էջ 325.— Տալ սբ Հրեւեակապետացն ասացեալ ի սրուայ Գրիգորէ.—

Անմահ բանի՛ն երկնաւորի, սբ զօրապետք երկնից խմբի, պարզ և մաքուր....

9.— Էջ 326.— Տալ հոգեւոր ասացեալ ի մեղուցեալ Գրիգորէ.— Անձնըդ հա՛ր եղկելի և թշուառական, աղտեղի և զաղիւր....

10.— Էջ 335.— Յաղագս համանեցեւմանն Քրիստոսի եւ ունայնութեանց աշխարհայնոց ամենեցունց խոսման.— Եթէ ոք զայցէ՛ զկնի իմ, մի՛ միայցէ ի խաւարի, տապ սրն....

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ 295 (Դիլսաւոր յիշատակարան) — «Փա՛ռք ամենասբ երրորդու թեանն հօր և որդոյ և հօգոյն սրբոյ, այժմ և միշտ.... Գրեցի սա՛ յանձն եղկելի, զի ոչ ունիմ գործք մի բարի, Մինաս երեց էսրեկեցի, այլ լոկ անուամբ հոգ և փոշի։ Բամեալ և ոչ արհեստ գրչի, չըլինել հայցեմ մեղադրելի, թէ և սղալ ինչ տատ գտցի, զիմ պրեմալ զիրա աշխատելիս։ Նա՛ և գործով յոյժ եղկելի, և անպիտան անարժանի, նա՛ և սիրով ընթերցողի, փափազանօք զրել տուի, եօթ մահացու պիրքս անուանի, նա՛ և սիրով ընթերցողի, այլ և եղբայրք իմ սիրելի։ Եւ ծնողքն իմ յամենայնի, զօրքան յիշէք մտօք ստրի, զուգ ընկալչիք մասն բարի, ահեղ զայլուստն Քրիստոսի։ Հաղար հաւրիւր թուականի, յարարարղեալ յիսուն ըննի, և ի ամսեան սկստեմբերի, հրայմեցէք հայր մեղայ մի»։

36.— ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐԲ ՄԻԹԱՐ ԳՈՇԻ

Հին թիւ՝ չուշի

ԹՀԸ = 1629

ԹՈՒՂԹՔ՝ 220 (= 440 էջք).— Մեծ թիւթիւն՝ 20 × 15 × 4 սնկմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն.— ՏՈՂՔ՝ 25.— ՆԻԻԹ՝ հասարակ բուրբ.— ԿԱԶՄ՝ սեւ կաշեպաս փայտեալ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱՎՔ՝ քեւ չկան, բայց ձեռագրիս մեջ ան-

ջաճ կերպով կ'երեւայ զոյգ մր մագաղաբեայ քնսիր քերք, 21 × 16 սնկմ. մեծութեամբ, միասիւն, հին երկաթագիր մեծասառ Աւեսարանի մը մասերով, որոնց վրայ յստակօրէն կը կարդացուի Մասրեոսի Աւեսարանին ժբ. 39-ձգ. 20 համարները.—

ՀԱՆԿԱՄԱՆՔ՝ աննպատակ, ամբողջ հաստոր խոնհառութեան ազդեցութեամբ գունարաւի: Ակիզբի քերքերը մատամբ ցեցակեր. — ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան. — ԳԻՐ՝ սեւ մեղանով մանգրիկ նոսրգիր. — ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան. նոյնպէս ոեւէ զարդական մաս: Կան միայն անվարժ ՍԿԶԲՆԱՏԱՌԵՐ. համարները կ'սկսին կարմրադեղ երկարացրով:

ԳՐԻԶ՝ Մկրտիչ զպիր. — ՍՏԱՅՈՂ՝ Տեր Յովհաննէս Բահանայ. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌԷԼ (+ 551 =) 1629. — ՏԵՂԻ՝ անյայտ, Ասանա՞. — ՅՐԱԳԿՈՂ՝ անձանօր, գրիչը:

Մատենան է Մ. Գոչի Գասասանագիրք, ինչպէս նաև Խրատ հատարակաց՝ Յովհաննէս վրդ եղևկացոյ, թղթիայ, ամբողջ, մանրատառ, որ կը բովանդակէ՝

1. — էջ 1. — Ցանկ նկարոց:

2. — էջ 11. — Կանոն Առաջին վասն ժողովութեան. հա. ճբ. ճգ. դասասան. — Այր որ եթէ մեռանի, և ո՛չ գրէ կտակ, և թողաւ որդիս, արո՞ւք և է՛գք, միայնպէս ժողովեցին...:

3. — էջ 12 ա. — Վս որք յանկարծակի մեռանին և ոչ գրեն կտակ. — **Եթէ** մեռանի յանկարծակի այր մարդ, և ոչ գրէ կտակ, և հայր և մայր չունին և ոչ որդիք...:

4. — էջ 12 բ. — Վասն ժողովութեան. — Առաջին կանոնն գրեցար միայնպէս ժողովեցի որդոցն և դատեցան...:

5. — էջ 13 բ. — Վս կտակագրէ Բանի՞ ամայ լինի մանուկն. — Հարցանեն զօրէնս թէ՛ որք մանկագոյնք են տիօք. կարո՞յ են գրիլ կտակ. կամ քանի՞ ամայ լինի որ գրիլ կարէ: Ազջիկն մինչև ինի. մը. ամայ, է ի ներքոյ ձեռաց կայ...:

6. — էջ 13 բ. — Վս վիեսայից գի մեռանի եւ բողոս կին եւ որդիս. — **Եթէ** մեռանի միեաջան. և կամի հայր կնոջն հողալ զորդիսն. եթէ տա՞...:

7. — էջ 20 ա. — Վասն որ ոք ազատեալ ծառայ. — Պարտի տանել զազատութիւն եթէ ի քաղաքի հանդիպի առաջի կապին և քնի, եթէ ի գեղ ինչ լիցի, առաջի քոր...:

8. — էջ 21 բ. — Վս եկեղեցական ազատ. — Կոտանդիանոս թաղաւորն՝ յիշատակ նորա օրհնու թիամբ կրիցի՞ պատուեաց զառաքիական եկեղեցի. և ի նրմանէ ժողովարարացն...: Կոստանդիանոս բզրն հրամայեաց պարգևս եկեղեցեաց Թրիստոսի գիւղս և անդատանա...: Լեւոն բզրն ի ժամանակս իւր պատուեաց զօր կիրակէի յարութիւն Թի, և կօրինօք...: Հրամանաւ Լեւոն բզրին կղաւ օրէնս վս պառլոյաց, և սահմանեաց այսպէս, զոր ինչ բերէ կրին...: Արդ սահմանեաց նոյնս բզրն Լեւոն, գի յետ օրհնութեան պատկին, և միաւորութեան տուն և կնոջն, արձակէ այնք զկին իւր...: Թեոդոս բզրն՝ յիշատակ նորա օրհնութեամբ. եղ օրէնս եթէ քրիստոնեա՞ որ պարտի ինչ...:

9. — էջ 49 ա. — Նախադրութիւն գրոց դասասանաց. — Յաղագս այնորիկ նախասան զմեզ. թէ զատաստանք ո՛չ գոյ ի Հայքս. թէ ընդէ՞ր այժմ գրեցաւ և կամ ո՞ւր հրամանի եղև...:

10. — էջ 49 բ. — Յիշատակարան սբ վարդապետին, որ զայս գիրքս ասաց. — Հանդերձեալ եմք գրիլ զգիրքս զատաստանիս. յատաջ գրեմք այնցիկ, որ բանապատեն զմեզ...:

11. — էջ 52 ա. — Թե բնդե՞ր այժմ գրեցաւ և կամ ո՞ւր հրամանաւ եղև կամ յումե՞ շարժեցա՞մ յայս բանս. — Զի թէպէտ և գրեցար յատաջ **թէ** ո՛չ աւանդեցաւ մեզ...:

12. — էջ 57 բ. — Նշանակ զօրութեան նորին հանդերձ արդեսաբանութեամբ առ Տեր Ասեփանոս Կարողիկոս. — Բանդի հարկաւ որ է զկնի այսոցիկ սակաւութեանցանի զգօրութիւն...:

13. — էջ 59 բ. — Յաղագս քե ո՞վ վայելէ դասաւոր զանազան կերպիւ. — Առաջին զատաստար ամենեկուն Առաւուժ է. ըստ այնմ թէ զատի Տէր զժողովարար իւր...:

14. — էջ 62 ա. — Յաղագս քե զի՞նչ է դասասան. և ո՞ւր վայելէ, և զո՞վ պարտ է կացուցանել դասաւոր. — Թարգմանի զատաստանարանդ՝ զատիլ,

որ է քննել, ասան՝ որ է տեղի . . .

15.— Էջ 62 ր.— Յաղագս րե որ-
պէս արժան է լինել դասաւորաց ամբաս-
տանաց.— Եւ գտաւ որն անկաշառ լինել
արժան է . . .

16.— Էջ 67 ր.— Յաղագս վկայից,
րե զի՛նչ հաւատարմութիւն նոցա եւ կամ
ընդէր եւ գ. ընտեհն.— Զհարկաւորապէս
իսկ զվկայն խնդրէ գտատառանն. զի
զհակառակութի գտաւորագոյն . . .

17.— Էջ 70 ա.— Յաղագս երդ-
ման.— Զմեծ է տէրութեան հրամանն
և զգատաւ իրանս . . .

18.— Էջ 72 ր.— Յաղագս ո՛չ է
պարս Բիսոսեկից, առ անտեհն երբայ ի
դասասան.— Յայտնի է ամենեկուն, հե-
ռաւորութիւն հաւատացիոց յանհաւա-
սիցն, յանկն . . .

19.— Էջ 75 ա.— Սկիզբն ամի Ած.
զնոյն եւ կտարած ամենոյնի Աստուծ.
եւ արդ սկիզբն դասասանի, եւ թիւ զլլ-
խոց ի կարգի.— Յաղագս սկիզբն գտաւո-
րանի, և վիճակի գտաւորաց: Վս թզրց
դատ . . .

20.— Էջ 84 ր.— Սկիզբն դասա-
սանաց ի կամս Հօր եւ Որդոյ նորա Յի Քի
գորութեան Հոգւոյն սրբոյ: Եւ յաղագս վի-
նակի դասաւորաց.— Եկեացուք այժմ ի
գործ գտատառանի գիտելով զի ըստ ք . . .

21.— Էջ 86 ա.— Վասն քաղաւո-
րաց դասասանի, եւ որոց ընդ ձեռամբ
նոցայ են.— Եւ ի գի հղաք վիճակս եւ
զգտատառանս եղբայրացոց, զի առաջին
է պատիւ նոցա . . .

22.— Էջ 93 ա.— Վասն հարց վա-
նից եւ անպատիւ.— Վարք հօգուց ի դա-
տատառանց սրբոյն Սահակայ, և ի սրբ-
բոյն Բարսեղի եղ . . .

23.— Էջ 95 ր.— Յաղագս դասա-
սանաց վարդապետաց.— Եւ վարդապետք
եղիցին ըստ իրաւանց, նախակրթեալք . . .

24.— Էջ 99 ր.— Յաղագս քանա-
կից դասաւորանց.— Եւ մի լիցի քա-
հանալից մատակցութիւն առնել զմոզ-
մոքսն Քի . . .

25.— Էջ 99 ր.— Յաղագս դասա-
սանաց առն եւ կնոջ որ քան զկարգն յու-

ձանեն զկուսութիւն.— Յարմարուն ա՛ռն
և կնոջ քստ պատշաճի ցուցեալ է մամա-
նակաւ, էրէց լինել առն . . .

26.— Էջ 100 ր.— Յաղագս առն
եւ կնոջ երե պատանի այսանաւիլ.— Եթէ
պատահի ա՛ռն կամ կնոջ գիւնաւորի.
քննել արժան է. թէ յատաջ քան զպատկն
էր . . .

27.— Էջ 102 ա.— Յաղագս դա-
սասանի առն եւ կնոջ գերեզոյ.— Եթէ ի
տան ա՛ռն գիրի վարեացի կինն, այլ իւր
զնեացէ գնա . . .

28.— Էջ 120 ա.— Յաղագս դա-
սասանի անելութեան ա՛ռն եւ կնոջ.—
Յորմամ գիւնական ախտից զմիճեանս ա-
սիցեն այլ և կին, առանց բանի պոռն-
կութեան . . .

29.— Էջ 103 ա.— Յաղագս դա-
սասանի ամուսնաց, արանց եւ կանանց.— Ա-
մուսն կին մի արձակեացէ գնա՛ այլ իւր.
և զի Աստուծոյ է ասեալ զսրգիս, բայց
մործել պարտ է . . .

30.— Էջ 103 ր.— Յաղագս դա-
սասանի թե քստ որոց պատճառոց ելցի կին
յառնեն.— Յորմամ կինն տեսանէ զայլ
իւր յարուսդիւրութիւն, կամ յանանա-
պղծութիւն, կամ թէ ընդ անորինի պղծի.
և կամ . . .

31.— Էջ 104 ա.— Յաղագս դա-
սասանի երե անելութեան պատճառս
զմիճեանս բոլորն այլ եւ կին.— Այլ եւ
կին եթէ առելութեամբ գիրար թողցն,
և պատահի մեռանել զոր էառն . . .

32.— Էջ 104 ա.— Վասն որ կուրի
այլ եւ կին եւ վնասեն գիրար.— Եթէ
այլ զկին իւր անարգէ արդար մարտ-
նօք, եթէ առնին խորթք . . .

33.— Էջ 105 ր.— Վասն այլ եւ
նու անապարհ երբայ.— Յորմամ այլ
ոք գնա ի ճանապարհ հեռի և յամեցի,
պարտ է կնոջ նորա . . .

34.— Էջ 106 ա.— Վասն առն եւ
կնոջ, որ յիմարութեամբ գիրար բոլորն —
Եթէ այլ առանց պատճառի զկին իւր
թողցէ յիմարութեամբ և կինն համբերէ.
է.ամ . . .

35.— Էջ 106 ր.— Վասն որո-

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԺԳ — ՌԵՊՐՈԴՈՒԿԱՆԵՐՆԵՐԻ ՄԵԼԻՆԵՐԸ

ՀԱՌԱՅՈՒՆՆԵՐՆԵՐԻ ՊԵՐՏՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԴՊՐՈՒՄՆԵՐԸ
ԵՐԱՅԵՐԱՆԻ ՀԵՐՏՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ԴՊՐՈՒՄՆԵՐԸ

60.— Էջ 116 ա.— Վասն երկրորդ նեոնալոգիստան.— *Կախկոպոս կամ եւրէյ, կամ սարկաւազ, երկրորդ ձեռնադրութիւն ընկալիս, յաւճցի, բայց թէ...*

61.— Էջ 116 բ.— Վասն գույոց եկելիցոյ.— *Եթէ ոք ժառանգաւոր, կամ մոզովբական, առցէ եկեղեցոյն մոմ կամ ձէթ, որոշեացի...*

62.— Էջ 116 բ.— Վասն եպիսկոպոսաց ամբաստանելոց.— *Կախկոպոս ամբաստանեալ առաջի հաւատարմաց...*

63.— Էջ 117 ա.— Վասն վկայից կախկոպոսաց.— *Եւ ի վկայութիւն գթեալ հաւատաւ ոք մի բնութենէ, ալ և ոչ զմի հաւատացեալ միայն...*

64.— Էջ 117 բ.— Վասն եպիսկոպոսի որ ստիպանէ զանձն յերկրաւոր նոգս.— *Ո՛ր է պարս կախկոպոսին արկանել զինքըն յերկրաւոր հոգս...*

65.— Էջ 118 ա.— Վասն զծառայս երեց օրհնել.— *Ո՛ր է ծառայից ժառանգութիւն ընձեռել, առանց կամաց տէրանց ո՛չ հրամայեմք...*

66.— Էջ 118 բ.— Վասն անաբոյաց զրազաւորս եւ զիւլանս.— *Եթէ ոք թշնամանեցէ զթաղաւորս և զիշխանս անիրաւ...*

67.— Էջ 118 բ.— Վասն օրհնողի կորուստեան.— *Եթէ ոք հեղձուցանէ զողակ իբրեւ զինեալ, կամ իշխանութեամբ...*

68.— Էջ 119 ա.— Վասն գույոց եւ տպեցեականաց նոցին.— *Գողթ և տպընջականք նոցին ըստ կամաց եկեղեցոյ...*

69.— Էջ 119 ա.— Վասն առուզրեալ առնել.— *Ջատ և անկան թէ որդիս ձնցի, և հայր և...*

70.— Էջ 120 ա.— Վասն սղախնից.— *Իսկ եթէ պատահի ումիք վաճառել զգոսար իւր...*

71.— Էջ 120 բ.— Վասն ալլազգի ծառայից.— *Եթէ ոք զնեացէ ծառայ եւ ազախին ալլազգի, եթէ անձն առնուն մկրտի, ընդ փրկանօք լիցին, ապա թէ...*

72.— Էջ 120 բ.— Վասն որ հաւկանէ զհայր կամ զմայր իւր.— *Որ հարկանէ զհայր կամ զմայր իւր, մահու մե-*

ռանիցի, այս հրամանք օրի...

73.— Էջ 121 ա.— Վասն մարդագույաց.— *Որ ոք գողացի յորդոցն Խաւաքէլի, և վաճառեացէ, իսկ մեզ փոխեալ լիցի, այսպիսի լրմամբս եթէ քրիստոնեայ...*

74.— Էջ 121 բ.— Վասն բանբասող զհայր եւ զմայր.— *Որ ոք բամբասէ զհայր կամ զմայր, մահու մեռցի...*

75.— Էջ 122 ա.— Վասն յղի կանանց հարկանել յարանց.— *Իսկ եթէ կրու ուրիցեն արք երկու, և հարկանիցեն զկին յղի...*

76.— Էջ 122 բ.— Վասն հարուածոց.— *Ակն ընդ ակն, ատամն ընդ ատամն...*

77.— Էջ 122 բ.— Վասն ծառայից հարուածոց.— *Իսկ եթէ ոք հարցէ զակն ծառայի իւրոյ, և կամ զաղախնոյ իւրոյ, և կորացուցէ...*

78.— Էջ 123 ա.— Վասն քե հաւկանէ եզն զսլա կամ զկին.— *Իսկ եթէ հարկանիցէ ցու զայր կամ զկին և մեռանիցի...*

79.— Էջ 124 ա.— Վասն քե հաւկանէ ցու զցու.— *Իսկ եթէ հարկանէ ցու զցու ուրաք և մեռանիցի, վաճառեացին զցուն կենդանի...*

80.— Էջ 124 բ.— Վասն քե անկանիցի այր կամ կին ի հոր կամ ի ջրհոր.— *Այլ թէ անկանիցի այր կամ կին ի հոր բացեալ...*

81.— Էջ 125 ա.— Թե հաւկանէ ցու ի սրբոց կամ անսրբոց եւ մեռանի.— *Իսկ եթէ հարկանէ ցու զկոյ կամ զոչխար, կամ զայլ ինչ...*

82.— Էջ 125 ա.— Վասն քե զրաւսք զարկեն իրեաց եւ սպանանեն.— *Եթէ ձի, էջ կամ ջրի հեղցոյ ցանելով կամ ոտիք...*

83.— Էջ 126 ա.— Վասն գույոց արջառաց եւ ոչխարաց եւ իւր.— *Իսկ եթէ գողացի ոք արջատ և կամ ոչխար, թէ սպանցէ...*

84.— Էջ 126 բ.— Վասն որ ծուկ պատահի.— *Իսկ եթէ ակն զտգի զոյ և խոցեալ մեռանիցի, չէ՛ յայնմ...*

85.— Էջ 126 ա.— Վասն գոլոց եկեղեցւոյ.— *Յեկեղեցոյն զողացեալ և կորուսեալ և կամ վաճառեալ, որ ոչ իցէ, դարձեալ...*

86.— Էջ 127 ա.— Վասն որ զարք երիցեն.— *Եթէ ոք խոյ առցէ խաչին ի բռւմ արածիլ ի պարտէյ կամ յայգի այլոյ...*

87.— Էջ 127 ա.— Վասն հրդեհից.— *Իսկ եթէ եղանիցէ հուր և զսանիցէ փռչ, և...*

88.— Էջ 128 ա.— Վասն ամսնդից.— *Իսկ եթէ ոք ընդ բնկերի ի բռւմ առցէ արծաթ և կամ այլ ինչ կարասի...*

89.— Էջ 128 բ.— Վասն պահեսի.— *Եթէ տաքէ ոք բնկերի ի բռւմ էչ կամ եզն, կամ...*

90.— Էջ 129 ա.— Վասն զկոյն խօսեալ խոբոլաց.— *Իսկ եթէ խորհայէ ոք զկոյն խօսեալ, և ննջեայ ընդ նմա...*

91.— Էջ 131 ա.— Վասն այրեցուլաց.— *Եթէ կամաւ ոք հուր դիցէ տան, և բորնեայ...*

92.— Էջ 131 բ.— Յուդպս զաստասնի ամսնդից... և զսանկոյ զկորուսն.— *Յստեպա՛ Տէր ընդ Մովսէսի և սաէ, անձն յո եթէ...*

93.— Էջ 132 բ.— Վասն որ զպսույ և զայս հասս կեռոլաց զեկեղեցւոյ.— *Եւ մարդ որ անպէտս կերիցէ զսրբութիւնս, յաւելցէ...*

94.— Էջ 132 բ.— Վասն հայնոյնչաց.— *Եւ ե՛ր որդի ի կնոջ խորայեղացոյ, և նա էր որդի տան եգիպտացոյ...*

95.— Էջ 133 բ.— Վասն սպանուլաց զանսուսն.— *Եւ որ հարկանէ զանսուսն, անձն ընդ անձին...*

96.— Էջ 134 ա.— Յուդպս վանսոլաց և զոլաց սան.— *Եթէ վաճառիցէ ոք տուն բնակութեան ի պարսպաւոր քաղաքի, եղիցին փրկանք...*

97.— Էջ 135 ա.— Վասն բանաւայից որ զենն և ծախեն սուն.— *Եւ ի քաղաքս Վասպուրցն տունք որ ի քաղաքն կալսածոյ նոցա...*

98.— Էջ 135 բ.— Վասն քաղա-

ցաց.— *Եւ աղապս աղքատութեան վաճառել ջրաղացք...*

99.— Էջ 136 ա.— Է՛ որ եզն ծախն, Վասն որ կովեր ծախեն, Վասն որ մեղու ծախեն, Վասն որ կարաս ծախեն, Վասն որ այգի և դրախս կապին.— *Եւ կարաս վաճառեալ և գնեալ, հաստատեցի յորժամ...*

100.— Էջ 137 բ.— Վասն որք հարենիսն բաժանել.— *Եւ մատենն որդիքն Սաղապապու, որդոյ...*

101.— Էջ 140 ա.— Վասն բաժանման որդւոց և զսեբաց.— *Եւ նախ զայն ասացուք, զի երկու զուսար որ այր տուեալ...*

102.— Էջ 142 բ.— Վասն լուծանման կանանց զիրս որդոցն.— *Եւ կանանց մեռելոց նոյն լիցի դատաստան, որպէս և...*

103.— Էջ 143 բ.— Վասն րե որպէս բաժանեն զկումաւ.— *Ըստ բաժանուղական արուեստի զմատանգութիւնս այսպէս...*

104.— Էջ 145 ա.— Վասն որ զհանաւայ և զղաստորս արեամբնից.— *Եւ եթէ վրիպեցէ ի քէն րան ի դատաստանի ի մէջ...*

105.— Էջ 146 ա.— Վասն պսլոց բանաւայից.— *Եւ այս են իրաւունք քահանայից ի մողովորոցն...*

106.— Էջ 146 բ.— Վասն որ սուս վկայութիւն ան.— *Ո՛չ հաստատեցի մի վկայ վկայի զմարդոյ, և ըստ...*

107.— Էջ 147 ա.— Վասն րե զսցի սպանեալ ի դաւթի.— *Եւ եթէ զսանիցի վրաւոր յերկրի քու՛մ զոր Տէր...*

108.— Էջ 147 բ.— Վասն զերելոյ կանանց.— *Եւ եթէ եղանիցիս ի պատեւրազմ...*

109.— Էջ 148 ա.— Վասն հարանց անդրանկացուցանելոյ զորդիս.— *Եթէ լիւնիցին տուն...*

110.— Էջ 149 ա.— Վասն անգամ որդոց.— *Եթէ իցէ տրաք որդի խն և անգամ, և ո՛չ լուիցէ ձայն հոր...*

111.— Էջ 149 բ.— Վասն մահապատուց մեռանելոց.— *Եւ եթէ հաստ-*

նիցեն և մեք մահապարտութիւն, և մեռանիցի...

112.— Էջ 150 ա.— Վասն կորսեից.— Գուցէ տեսնայ արջառ և ոչխար հղորք քո...

113.— Էջ 150 բ.— Վասն յարուցանելոյ զանկեալ չորհոսանիս.— Գուցէ տեսանիցես զհղորք քո զարջառ...

114.— Էջ 150 բ.— Վասն հանդերձից կանանց.— Մի՛ հղիցի հանդերձ առնացի՛ կանանց, և մի զգեցցի այր զգեստ կանացի...

115.— Էջ 151 ա.— Վասն բունց բոչնոց.— Եւ եթէ զխեղցիս քոնոց թոչնոց, առաջի քո...

116.— Էջ 151 բ.— Վասն նորաբեկեանց.— Եթէ չինեսցես առն նորաբեկեանոցն պատկ չորջ գտա...

117.— Էջ 152 ա.— Վասն ծառայից վախտուելոց.— Մի՛ մասնեսցես զծառայ տեսն իւրում, որ յաւելուցու...

118.— Էջ 152 բ.— Վասն մասնողաց յայլի բնկերաց.— Եւ եթէ մասնիցես յայլի բնկերս քո, կերիցես խաղող մինչև յաղեսցիս...

119.— Էջ 153.— Յաղագս զաստասանի սրճակելոյ զկանայս.— Եւ եթէ տոնուցու որ կին և մտանիցէ առ նա...

120.— Էջ 153 բ.— Յաղագս զաստասանի առողաց նորոզ կանայս չմանելի պատեալով.— Եթէ տոնուցու որ կին նորոզ, մի մտցէ ի պատեալով...

121.— Էջ 154 ա.— Յաղագս զաստասանաց գրաւողաց գեղկինս.— Յաղագս պատուցն եւ նորին գրաւուց.— Յաղագս զաս. վարձկանաց քոս ամի.— Յաղագս զաս. ոչ մեռանել հարց եւ որոցոց բնլ միմեանց.— Մի՛ մեռանիցեն հարժն ընդ որոց...

122.— Էջ 155 բ.— Վասն խոտորուց զիրաւունս.— Մի՛ խոտորեսցես զիրաւունս եկին և որոյն...

123.— Էջ 155 բ.— Յաղագս զաս գրաւու ալոյլն.— Մի՛ գրաւեսցես զգրաւութիւն ալոյլն...

124.— Էջ 155 բ.— Յաղագս արժանաւորաց զանից.— Յատեան զաստատա-

նի ընդ որում և իցէ, յորժամ արժանի գանի իցէ...

125.— Էջ 156 ա.— Յաղագս զաստասանի զիակողոյսից.— Եւ զիակողոյս առ եթէ ըմբոնեսցի, և ապա կամօք...

126.— Էջ 156 ա.— Յաղագս զաստան կռուողաց կնոջ քաւիղի.— Եթէ կռուիցին արք ընդ միմեանս և թափելոյ աղապա...

127.— Էջ 156 ա.— Յաղագս զաստան ակամայ սպանութեանց.— Եթէ ոք անմեղ գնացէ ուղիս, և ոչ զօք ունէր...

128.— Էջ 156 բ.— Յաղագս հիմնաւորեան եկեղեցոյ.— Զհիմունս եկեղեցոյն եպիսկոպոսն միայն իշխեսցէ, ծրարողի ուղղով...

129.— Էջ 157 ա.— Յաղագս զաստան ձեռնադրութեան եպիսկոպոսաց.— Եպիսկոպոս արժան է որ յաշխարհին և զիճակին եպիսկոպոսք իցին, նովիմք նրա տուցանի...

130.— Էջ 157 բ.— Վասն որ ի կարգ եւ յաղթից մեծեալ իցեն.— Վասն այնոցիկ որք ի կարգ և յաղթից մեծ...

131.— Էջ 158 ա.— Վասն ձեռնադրութեան կալոյիկոսացն.— Նախնեսցն սովորութիւն կալցէ հաստատուն եկեղեցու, զի Աղեքսանդրի եպիսկոպոսն իշխեսցէ ամենեցուն. վասնզի Հռոմայ եպիսկոպոսն այս սովորութիւն է. սոյնպէս և անտիոքացոց, և այլ իշխանութիւնս պատիւ մեծութեան Յեփեսոսէ պահեսցի կեկեղեցեաց, և ամենեցուն, նմանապէս անյայտ իցի, զի թէ ո՛չ կամօք կախողիկոսին ինիցի եպիսկոպոս, զայնպիսին մեծ ժողովն որոչեաց, զի մի ևս իցէ եպիսկոպոս, ապա թէ միարանութեամբ ամենեցուն ընտրելով ճշմարտութեամբ...

132.— Էջ 159 ա.— Յաղագս զաստան եպիսկոպոսաց եւ փանակայից ուր զայլ վիճակ յափեսակել ջանան.— Վասն բազում հակառակութեանցն և մեծամեծ ամբարիցքն որ լինին...

133.— Էջ 159 բ.— Յաղագս զաստասանի անկարգապիս եկեղեցականաց.— Վասն այնոցիկ որ ի կարգին իցեն և ի

153.— Էջ 169 ր.— Յաղագս որք
րնկ ալլազգիս խառնին խնամութեամբ.—
Զէ մարթ որք յեկեղեցոյ մերոյ են, ի
պէս պէս և ցոյի հարսանիս յալլազգեաց...

156.— Էջ 170 ա.— Յաղագս դաս.
եպիսկոպոսաց որ գալլոյ եկեղեցեաց առ-
եալ գիւրն գաղարեւ.— Եպիսկոպոս որ
եթէ իցէ գաւառաց բազմաց, և ունիցի
իշխանութիւն...

157.— Էջ 170 ր.— Յաղագս դաս.
որ ի միսս ոչ իցե. եւ գիւրովին երթիցե հաւ-
ցումն.— Արշիւ ր միտս ոչ իցէ և երթիցէ
գիւրովին. այսինքն կամ գահալէմ առ-
նէ...

158.— Էջ 171 ա.— Յաղագս դասն
այսամաւ կնոջ հարցումն.— Եթէ որ կին
այսահարիցի յոյժ որպէս զի երկաթս յա-
զանիցի...

159.— Էջ 171 ա.— Յաղագս անսու-
եաց որ ասի չուկ լուկ հարցումն.— Եթէ
այր որ ոչ լինիցի ի գործ արաթեան,
և կինն երանէ ի նմանէ...

160.— Էջ 171 ր.— Յաղագս դաս.
հաւանելոյ կնոջ.— Եթէ կին ուրուք հաշ-
միցի և տարիցէ ցայր իւր...

161.— Էջ 172 ա.— Յաղագս դու-
ստասանաց անասնազիսաց.— Եթէ այր
որ բնոյ անասնոյ պշտիցի, և յետ...

162.— Էջ 172 ր.— Յաղագս դասն
հանանայից սպանութեանց.— Եթէ որ ի
քահանայից յազոյժ գրպեացի և աւա-
զակք...

163.— Էջ 173 ա.— Յաղագս դասն
այսամաւաց եւ այլ խելարափաց սպա-
նութեան.— Եթէ ուրուք ի գիւհահարել
իւրում մարդ սպանեալ...

164.— Էջ 173 ա.— Յաղագս դա-
սասանաց հանանայից եւ այլոց ակամա
սպանութեանց.— Եթէ որ ի քահանայից
սրբէ զանդատան իւր, կամ զպարտէզ...

165.— Էջ 174 ր.— Յաղագս դասի
ի պատերազմի սպանուող.— Իսկ որ ի
պատերազմունս մահ գործեն...

166.— Էջ 175 ա.— Յաղագս բա-
ժանման ուղղոց.— Որդիք որ ոչ հնազան-
դին ծնողաց իւրոց, որ ինչ և...

167.— Էջ 175 ա.— Յաղագս դաս.

ներքինեաց եւ մարմնագեղծաց.— Եթէ որ
ներքինի իցէ, կամ մարմնագեղծ, եւ
կեղծ...

168.— Էջ 175 ր.— Յաղագս դաս.
որ ուսե ի սելոյ.— Եթէ որ ուսե ի տե-
զոյ, տացէ...

169.— Էջ 175 ր.— Յաղագս դա-
սասան հրդեհից.— Եթէ որ հրդեհիցէ
զարդար ժառանգս, առեմեացի...

170.— Էջ 175 ր.— Յաղագս դասն
յալիւսակոյ արուեստաւորաց.— Արուես-
տաւորք որ յալիւսակին գինչս ալլոց...

171.— Էջ 175 ր.— Յաղագս դասն
բաժանման ժողանգութեան ուսեցեց եւ
լսեցեց.— Եթէ որ վասնանի և ունիցի
ուստերս և դասերս, գինչս ծնողաց...

172.— Էջ 177 ր.— Վասն դաս. քե
որոջ ժամանակաց ժողանգս համարելի
ե զճնունդ.— Հային օրինադրութիւն և
կանոնական հրամանն զնկարեալ...

173.— Էջ 178 ա.— Յաղագս դաս.
հաւանելոց զօրականաց.— Եթէ պատահի
հաշմ լինել գաւակ, եթէ բնաւ չունել...

174.— Էջ 179 ա.— Յաղագս դա-
սասանաց կսակաց.— Եւ կտակ լիցի որ-
պէս ուսուցանեն կանոնք, զկնի. գ...

175.— Էջ 179 ր.— Յաղագս դաս.
քե որպէս արժան և զմեղեցոցն առնել.—
Եթէ ի միասին բազում ժամանակ բը-
նակեալ իցեն...

176.— Էջ 181 ա.— Յաղագս դա-
սասանաց վանառաց ցնեցութեան.— Եթէ
որ զիւր ինչ զարտաւորն տայ ըն-
կերի...

177.— Էջ 182 ա.— Յաղագս դու-
սասանաց սուս վկայից.— Եթէ որ եր-
թայ սուս վկայ, և ընկենու զք...

178.— Էջ 182 ա.— Յաղագս դասա-
սան կոտանի եւ երկակի.— Իսկ որ մին
կուսանէ և մին...

179.— Էջ 182 ր.— Յաղագս դուս.
խօսեցեալ կանանց.— Իսկ թէ խօսեցի
կին և հաստատեալ իցէ քահանային...

180.— Էջ 183 ա.— Յաղագս դու-
սասանաց արեսաժեպաց արանց եւ կա-
նանց.— Կին կամ այր ցաւագին, կամ
արեսաժեպ...

որպէս զուգին, եւ քե ո՛չ որոց ներելի է եւ զորս բաժանելի.— Դիտելի է զի կառնոք հրամայէ, մի՛ ոք իշխեսցէ ինչա՞մո թիւն առնել...

205.— Էջ 207 բ.— Յաղագս դասասանաց նաւաց բեկելոց ի ծովու.— Եւ զնաւս բեկեալս ի ծովու. մերձաւոր քաղաքն ձեռնաւ...

206.— Էջ 208 ա.— Յաղագս դասասանաց խաբեբայից.— Եւ զի բազումք չրջին խաբէութեամբ, յանուն սրբոց եւ եկեղեցեաց վանաց...

207.— Էջ 208 բ.— Յաղագս դասասանաց գեղից նորոգապէս շինողաց.— Յորժամ զատալինն չինեցի գիւղ, չէ՛ հաստատուն բաժանաւիմ հողոյն...

208.— Էջ 209 ա.— Յաղագս դասասան համօրէն վանառաց հաստատութեան.— Վաճառք ամենայն հաստատին յորժամ որք վաճառեն ամենեցուն...

209.— Էջ 210 ա.— Յաղագս դասասանաց բաժնաց հարսանաց.— Յորժամ բաժանիցին եղբարք ի միմեանց, եւ բաժանու մի արտացեն հայրենեաց, նախ...

210.— Էջ 210 ա.— Յաղագս դասասան ի ծառեւ անկելոց եւ կամ փափի եկելեցոյ մեռելոց.— Այլ որ յաղագս ի ծառէ անկեալ մարդոյ մեռելոյ...

211.— Էջ 211 ա.— Յաղագս դասասան զոգոց ի վայս հանելոյ.— Այլ վասն զոգոց ի վայտ հանելոյ էիր հարցեալ, թէ այլ...

212.— Էջ 211 բ.— Յաղագս դասասան սպանելոց ի կենդանեաց.— Այլ թէ լիցի մարդոյ ջարի խեղճական, կամ ձիւ՛ կիցս...

213.— Էջ 212 ա.— Յաղագս դասասան ի նաւապահ եւ յայլ գործ առաւորաց եւ վնասելոց եւ սպանելոց.— Այլ վասն զմարդ ի ճանապարհ յղարկել ու՛ մեք...

214.— Էջ 212 բ.— Յաղագս դաս. մանկանց ուսուցողաց.— Ո՛չ է պարտ վարձու. զմանկունս ուսուցանել ըստ կառնոքի հրամանաց եթէ որք իցեն...

215.— Էջ 213 ա.— Յաղագս դասասան արբեցութեան.— Եւ զարբեցու-

թեան բաղումք անդիտանան զսահման առաջնորդացս...

216.— Էջ 213 բ.— Յաղագս դաս. կարգաց եկեղեցոյ եւ սան քաղաւորի.— Զինչ գործ մարդոյ զաստուածպաշտուած թիւն ծանեաք, ապա արժան է մարդոյս...

217.— Էջ 226 բ.— Յաղագս դաս. երբ ոք զոք որ չիցի իւր ի գործ առաւ.— Իսկ եթէ ոք զոք զոր չիցէ իւր ի գործ իւր առաւ, եւ անդ որդագաթի...

218.— Էջ 227 ա.— Յաղագս դասասանաց վարձկանաց.— Այլ թէ վարձեալն ոք լինի եւ ասիցէ ցտանուտէր տանն, թէ առաքեալ զիս...

219.— Էջ 227 բ.— Յաղագս դաս. նսկառակ եկեղեցի շինողաց.— Այլ որ վասն հակառակ եկեղեցի չինելոյ հարցեալ էիր...

220.— Էջ 228 բ.— Յաղագս դասասանաց ամուսնելոց.— Արդ եթէ ոք արժանաւոր աքսորանաց իցէ, որք միանգամ յեկեղեցական...

221.— Էջ 229 ա.— Յաղագս դաս. ամուսնելոյ քաղաւորի եւ ուր ընդ նովաւ.— Թաղաւորք կարգեալք յայ. որպէս խառնելին յատուծոյ բարձրին...

222.— Էջ 229 բ.— Յաղագս դասասան վնասողաց զկենդանիս ի հանելոյ զնոսա ի վնասեւ եւ կամ ոչ — Եթէ ի կենդանեաց ի սրբոց, կամ յանսրբոց, մեռալ իցեն յանդատտան կամ յայգի...

223.— Էջ 230 բ.— Յաղագս դաս. երբ չար կամօք եւ կամ ընդ խաղ խորհուցեն ոք զեղեար եւ անկեալ ի նմանե ոք մեռցի, կամ բեկցի, եւ եթէ այլ ինչ կենդանեաց, կամ միայն խոսքիցի անպատեալ ի սեսանել զոք.— Եթէ կատարեալ ոք իցէ եւ չար կամօք գործիցէ, եւ անկեալն մեռցի...

224.— Էջ 231 բ.— Յաղագս դաս. ակամայ եւ կամաւ սպանութեանց.— Եւ ակամայ սպանութիւն լինի բազմաթիւ...

225.— Էջ 233 բ.— Յաղագս դաս. ասասանաց վնասողաց ջրով.— Եթէ պա-

սաճի ու մեք ջուր բերել ատուով, ի դորձ ինչ կամ... :

226.— Էջ 234 ա.— Յաղագս դասասանաց բժեկաց.— *Բաղուժք ի բժկաց բաղուժ վնասս գործեն ցեղօք, կամ ի վարձել...*

227.— Էջ 235 ա.— Յաղագս որ ի հուրէն գմարդ բան յղարէ եւ ման գործի.— *Եթէ ոք գործ ի դորձ ինչ հարկել ատաքէ...*

228.— Էջ 235 ա.— Յաղագս մաւրապներոյ եւ մեակաց.— *Յաղագս յայցեցործաց և այլոց ճշգրտել գործինսն...*

229.— Էջ 235 բ.— Յաղագս հովուաց եւ անյ պանից.— *Եւ հովիւք և անգապաճք բոտ ամբորս թեան գատտաց զանազանին ի վարձս...*

230.— Էջ 236բ.— Յաղագս հուրաց յեկեղեցի հող կամ ջուր, կամ այլի եւ տուն.— *Եւ եթէ պատահի սուր եկեղեցոյն յոր նուէրն եղել թէ ի վանս...*

231.— Էջ 237 ա.— Եւ վանառք բոս հրամանի բազաւորաց կարգեցիլն ի հալախ, կամ ի խմանաց...

232.— Էջ 238 ա.— Յաղագս դրասն, բնուից արուեստականաց խաղախոյաց.— *Արուեստաւորք ամենայն բոտ ուրում և իցեն արուեստի...*

233.— Էջ 239 ա.— Վասն վարձկանաց վնասողաց գործիս.— *Վարձկանք որք տէրանց գործիւք վարեն, որպէս...*

234.— Էջ 239 ա.— Յաղագս դասասանաց դասասանի.— *Եւ զգատասանան գատասանի, այսպէս պարտիւք իմանալ...*

235.— Էջ 240 ա.— Յաղագս որք սպիւն սանեկ ի ջաղացն.— *Ջրաղացարնք փորձ իցին արուեստի ամենայն կազմածոյ...*

236.— Էջ 240 բ.— Յաղագս դասասանաց գերխլար եւ կամ գայլ ինչ չորհոսանիս ի գործ կամ ի ջուր կամ անմամայն յարօս ի ձեռն այլոյ անախողաց եւ վնասելոց.— *Ձի եւ այս բաղուժ անգամ պատահի լինել, ապա գերիւք, կամ զայլ սպիւ գրաստ...*

237.— Էջ 241 բ.— Յաղագս դասասան անուանեալ հողադրամաց.— *Հոս*

դադրամոյ աշտմ անուանեալ ո՛չ ի կանոնական հրամանաց, զի կանոնք...

238.— Էջ 243 ա.— Յաղագս դասասան սանմանաց.— *Եւ սանմանք գաւառաց յերամբք և գետօք...*

239.— Էջ 243 ա.— Յաղագս դասասանաց այսահարաց անասնոց.— *Այսահարս թիւն յանասունս գտեալ, ո՛չ ինքեանց...*

ԽՐԱՏ ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻՅ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎՐԻ ԵՅՆԿԱՅՈՅ

240.— Էջ 247 ա.— Նախաբան.— *Ամենագար թագաւորին միւրյ Քի և բարերար փրկչին հաւատարիմ ծառայք ցնեալք և ազատեալք...*

241.— Էջ 249 բ.— Յաղագս հաւատոյ.— *Նախ պարտ է իմանալ եթէ զի՞նչ է քրիստոնէութիւն և զի՞նչ է հաւատ քրիստոնէութեան, և որպէս գիտելի է...*

242.— Էջ 253 բ.— Յաղագս մկրտութեան.— *Արք քրիստոնէութեան սկիզբն եւ գլուխ մկրտութեան որ կնուիք սոսի աշխարհի բոտով, իւ թէ...*

243.— Էջ 255 բ.— Յաղագս քե որպէս զսղայս սնուցանեն.— *Արքութեամբ եւ անարատութեամբ սնուցանեն քրիստոնեայն զիւրեանց զառական եւ զգոյշ կենան...*

244.— Էջ 257 բ.— Յաղագս պտակի եւ խրատ ամուսնութեան.— *Եւ արդ ո՛րք այսպէս սրբութեամբ սնանին և լինի կարիճ աղայն. մե. տարոյ, փեսացու է և աղջիկն, մզ...*

245.— Էջ 258 բ.— Կանոնք սք հարցն.— *Եթէ ազգականք ամուսնանան, զի՞նչ արապուք. Բակիլ արժան է ի միմեանց, և ծանր ապաշխարութիւն դնել ի վերայ որ այն չէ ամուսնութիւն, այլ յարակաջ պտնկութիւն եւ անիծիւք աւարչին...*

246.— Էջ 258 բ.— Սուրբ հայրապետաց.— *Եթէ ոք ատնու կին ի մեքձաւորէն իւրմէ, մինչև ի վեցերորդն եւ յօթներորդն նգովեալ եղիցին, եւ մեկնեացին ի միմեանց առաջնորդքն...*

247.— Էջ 261 ր.— Յաղագս բնութեան.— Քրիստոնեայք մի՛ անկեցին յախտ չնու թեան, և մի չունք և պոտնիկք կոչեցին, և թէ գինչ է...

248.— Էջ 265 ա.— Յաղագս եղման.— Ու թերորդ բան կանոնական, որ չէ պա՛րտ քրիստոնէին երգնույ սո՛ւտ, կամ իրաւ գի...:

249.— Էջ 266 ր.— Յաղագս սուտ վկայից.— Իննեորդ կանոն գրեմք վասն այնպիկ որք անաստուածաբար սուտ վկայութիւն տան...

250.— Էջ 267 ա.— Յաղագս յիեոցնուտաց.— Տառնեորդ կանոն գրեմք վասն անկո և մեծ և զառն և զարհուրելի մեղացն, որ ասի յիշոցք գեղջուկ բառով...:

251.— Էջ 269 ր.— Յաղագս ասելու բեան.— Տառն և միերորդ բան գրեմք կանոնական, որ չէ՛ պարտ որ քրիստոնէին գիրար առնն...:

252.— Էջ 272 ր.— Յաղագս սիրոյ.— Եւ է ատփին պատուիրան սէ՛րն, և ի համարս կանոնաց, մր. զոր ի հին օրէնքն Ռոմսէսի...:

253.— Էջ 274 ր.— Յաղագս յաղտից.— Եւ պա՛րտ է քրիստոնէիցն յատարն. գ. հետ աղօթք տոնել, ի լուսանակ առաստուռն...:

254.— Էջ 276 ր.— Յաղագս խոստովանութեան.— Տառնուչորս կանոն գրեմք վասն խոստովանութեան, որ մեզ յԱսատ ծոյ մեծ բարի պարգեւք է, և հոգոց...:

255.— Էջ 278 ա.— Յաղագս հալոյի տալոյ.— Պա՛րտ է քրիստոնէից որ յամէն. խ. օր հետ մի հաղորդեցին. գ. օր սուրբ կենա՛ յանկողնոյ եւ հաղորդեցի...:

256.— Էջ 279 ա.— Յաղագս ողորմութեան.— Ողորմութիւն արարէք ազաթասաց եւ կարօտելոց, զի ողորմածացն է յարթա...:

257.— Էջ 279 ր.— Յաղագս պահոց.— Եւ զպահն սուրբ եւ անարատ պարտ է պահել քրիստոնէից, զի որք պահեցին սրբութեամբ արդարացան...:

258.— Էջ 281 ր.— Վասն անդարձ առնելոյ.— Այլ և այս օրէնք է քրիստոնէից զի յորժամ հասանի նմայ հիւանդութիւն, յետ երից աւուրց լինելոյ հիւանդ...:

259.— Էջ 281 ր.— Յաղագս ոչ առնելոյ սուք մեռելոյն, զմեռեալն լուսացեն.— Դարձեալ ի վերայ ամենայնի գրեմք եւ զայս կանոնքս հաստատութեամբ, զի որպէս...:

260.— Էջ 283 ա.— Սահակա՛ կանոնք.— Պարտ է քառասունք կատարել մեռելոյն, զի առաքելական հրամանք է և աւանդու...:

261.— Էջ 283 ր.— Սրբոյն Սահակայ՝ վասն քահանայից.— Խորհրդական են նուէրք ամենայն եւ ընծայքն, զոր տան քահանայիցն, զոր ի հնումն Աստուած...:

262.— Էջ 284 ա.— Սրբոյն Բարսեղի կանոնք հոգեկան.— Եթէ ոք արգելցէ զպատուք քահանային, զերիկամ, զմորթի, կամ զայլ հասն...:

263.— Էջ 284 ր.— Կանոնք յաղագս քահանայից.— Յետ գրելոյ զհասարակաց քրիստոնէից կանոնս, եւ այժմ գիշորք զքահանայիցն, Նախ արժան է զընկ իսկ գրանա. թէ ոչք են արժանի քահանայութեան. Յառաքելական կանոնաց.— Սրբոյն Բարսեղի կանոնք եւն. եւն.:

264.— Էջ 300 ա.— Կանոնք Թադեոսի յաղագս Եպիսկոպոսաց.— Դարձեալ որ առաքեալն Թադէոս ասէ. արժան է եւ պիսկոպոսին ձեռնադրել քահանայ երեսուն ամաց...:

265.— Էջ 320 ր.— Կանոնք երկրորդ Նիկիականք, զոր եղին. յժր. հայրին կրկնաբանելով կարն ի կարճոյ զլուս հաբիւր եւ հասնուչորս.— Ո՛չ է պարտ գերձատեալսն և գնեթքինի արարս, ի վիճակ քահանայութեան յատմ ամել...:

266.— Էջ 332 ր.— Վս զգուշութեամբ սպասաւ որելոյ սուրբ խորհրդոյն.— Եւ արմարութեամբ ճապաղէ ի սուրբ խորհրդոյն ի վերայ սեղանոյն, և ինչ ի վայր...:

267.— Էջ 341 ա.— Վս որ պատահ

բազիկն.— Որ անգլէս մկանիկ զինով կամ նաչաով պատարագէ, զանօթնն և զսկէ...:

268.— Էջ 342 ր.— Վասն հալորդ թալոյ.— Որ վասն սխալեան չտայ հալորդ հիւանդին, լուծցի, իսկ որ ի պատարագին ձայնեն, և նա ո՛չ կնքէ զրանն և երթայ...:

269.— Էջ 343 ա.— Վս պետպես հոսմանց ախտից որ բնիկ էուն լինին, եւ բնիկ արբուն.— Որ ընդ արու ի և բնիկ անասնայ խառնակութեամբ հոսի, ց. օր, և...:

270.— Էջ 344 ա.— Վս գեղջի քանակայից.— Քանակայ որ գիճանա՝ անկողինն ստանց մերձանայոյ ի կինն ի ր. ց. օր կարգ, և...:

271.— Էջ 345 ր.— Վս մանկանց որ գուն ի քանակայութիւն.— Որ ընդ պատարու ածա երկրի չնայ, ի քանակայութիւն մի կոչեցի...:

272.— Էջ 346 ր.— Կանոնի ժողովածոյ վասն զանազան ախտից.— Վասն զերկուց մի երգնուլ, այլ զնով հանել...:

273.— Էջ 353 ա.— Պատմութիւն Ասաների զոր խօսեցաւ.— Եւ եղև յաւմին յառաջնումն և թն ամաց լիութեանց յամենանն յառաջնումն, որ օր հինգ էր ամօրն...:

274.— Էջ 384 ր.— Աւրնուրիւն խոստովանութեան Ասաներայ.— Մեղայ ար և ստալի քո բազում յանցեայ ես Ասաների զուտար Պետափրէի քրմին Արեգ յաղաքին...:

275.— Էջ 385 ր.— Այլալիստութիւն.— Մինչև եկն Յովսէփ զօրտօրն Աստուծոյ, նայ ինքն իջոյց զիս ի զօրութենէ իմմէ...:

276.— Էջ 421.— Կանոնի եւ սահմանի, զոր եղին առակերսն Քրիստոսի ի սուրբ եկեղեցիս, յես վերանայոյ Տեառն ժողովեալ ի վերնասունն.— Կարգեցին ստաքեայրն և եղին հաստատութեամբ երկ, յորմամ յաղաթս կան և...:

277.— Էջ 430 ա.— Քալափ եւ շինուլն.— Ամասիա թագաւորն զՄսիս չինեացւ Ալուսայ թագաւորն զԵրասիս չինեացւ: Վնոն թագաւորն գլխարկանկերան...:

278.— Էջ 433 ա.— Խարբեր և անվարձ գրչէ, հալիւ երկու սխանակ—

Ալուսեալիւք.— Թագաւոր մի կազմեաց սեղան զեպանաց և առեալ մտադրեացն, զկաշին եղին...:

279.— Էջ 439, որ կը կազմէ վերջին ցեցակեր թերթը, գրեթէ անընթեռնելի՝

... Մեղիմ Աւրանն, չարաշուք Սուրհանն որդին... ցեղաւքն յիսմակի և ազգաւն Հաբարացոց, եկեալ ի վերայ հրանցից! զերամարուր աթոռոյն հայոց մեծաց Սր. Գրիգորի Լուսաւորչին, և զեկեկին Հոռովյա՝ կոչելոյ, և պաշարեաց զնա՝ և վարեաց ի զերութիւն զՀայրապետն մեր զՏէր Ասեփանոս, եպիսկոպոսաւք և քանակայութիւն...:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ բազմազան,

Ա.— Էջ 3՝ Դատարանագրքի զըրչէն.— Զորոգ սորայ զնոստա և զհոսթչաւս մեղապարտ Մկրչիչ անարման զպիրս. յիշեցէք ի Քս Աճ. և մի ողորմայի արման արարէք, և ձեզ ողորմեցի Տէրն ամէն: Գրեցաւ ի թվին. ՌՇԸ (= 1629), ի վայելումն Տէր Յովհաննէս Բաճանայի:

Բ.— Էջ 49 ր.— Գիշատակարան որ վաղապետին որ զայս զիրքս ասաց (քնարին) . — Հանդերձեալ եմք զրիկ զզիրքս դատարանիս, յառաջ զերմք...:

Գ.— Էջ 351 ր.— Անմեղադիր լիբուք ով բնութեցողք այսմ գրի խոչորութեան և սխալանացն անմեղադիր լիբուք (այսպէս). զի խիստ ատորելով զբեցի զայս մէկ տետրս, որ զօրինակ կուտանէին, թէզով ազէկ ու վատ աւարտ հասաք յօրինակիս. թողութիւն արարէք, զի օրս կերակի էր որ զբեցի և սիրտս ի վրայ չէր. անոր՝ համար այս մէկ տետր զիրն այսպէս եղև. վասն Աստուծոյ սիրուն համար, մէկ հայր մեղայ մի հրամայեցէք, գրի զրոգիս՝ Մկրչի: Ամէն:

Դ.— Էջ 437 ա. վերջին գրչէ՝ թըվին ՌՇԸԲ (= 1703) ամին զնացանք ի Տառնոն յաղաթէս Տէր Պողոս և Տէր Սարգիսն. եկաւ բազում ձուկ ի Դեկտեմբերի ամսին. ի. օրն կերակի, այնչափ եկաւ որ երկու՝ թիւ ելաւ:

է.— *Նոյն անդ՝ ՌՃԾԴ* (== 1705) *ամին մեծ հրաչ կգաւ ի Ասանայ մեծ քաղաքին, յայնչափ ձուկ կգաւ որ յիարան. և. զըրամ ալին:*

Զ.— *Նոյն անդ՝ Էս մեղատոր անարժան Տէր Ասուածասուրի որդի. քահա՛նայ կգայ, Ս. Ասուածածնայ եկեղեցուն, որ միայն անուն ունիմ, Տէր Թորոս, զորձովս հետի եմ. թվին ՌՃԶԴ. (== 1735) ամին, Ս. Թորոսի կրթակին: Այնչափ նեղ ժամանակ էր, որ... սիրտ իմ ոչ էր ըռահաթ, այլ Աստուած ոչ հանցէ զիս արտաք...:*

Է.— *Անչատ թերթի մը վրայ, նո-*

արդիր, սկիզբը պատռած. — ... Զի զուժնար Բս փրկիչ, Մարիամ սուրբ, յերզու ախտից իմոց բուժիչ: Քաղցրանուագ և արժանալուր գերգա ոգեալ ի Սիմեօնէ Սրբազան Կաթողիկոսէ. և նարթեանս ընծայեալ ի նոյրակէ Սրբոյ Նրուսաղէմի, ի Պօղոս Արեղայէս. առ յարգելի և բանասէր ի Տէր Թեոփորոս սրբակրօն և երիցազոյն Բանանայի, և եղբաւր իմոյ սիրտաւոր՝ որ ի քաղաքս Ասանայ բնակողի, ի Թուոյն հազար երկերիւրի, և քառասնէրորդի, (== 1791), և Մայիսի իննեւորդի, ի վերայ Սրբուհոյ Աստուածածնի, իմոյս յարկի պաշտպանի...:

37.— Գ Ա Ն Զ Ա Ր Ա Ն *

Հին թիւ՝ չունի

ՊԷԹ. ? — 1380

ԹՈՒՂԹՔ՝ 82 (== 164 եջ) — ՄԵՐՈՒԹԻՆ՝ 15×10×2 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՆ՝ միադին. — ՏՈՂՔ՝ 20, երբեմն աւելի կամ պակաս. — ՆԻԻԹ՝ հասարակ բույր. — ԿԱԶՈ՝ սեւ կաշեպաք, խաւաքսեալ, երեսներուն վրայ ձալկեալ խալումներ. — ՄԱԳԱԳԱԹԵԱՅ ՊԱԷՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆԴԱՄԱՆՔ՝ լաւ միայն կողմին կընակը մասամբ վնասուած. — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ մէյ մէկ քերք, սկիզբն ու վերջը. — ԴԻՐ՝ քաշիքի գոյն մերանով մանրիկ բոլորգիւր. — ՎԵՐՆԱԴԻՐՔ՝ հասարակ բոլորգիւր, երբեմն կաւմիրով. — ՍԿԶԵՆԱՏԱԹ՝ սովորական եւկարպիւր, կաւմիրով, ինչպէս բոլոր համաբաղլոյնները. — ԼՈՒՍԱՆՅԱՅԱՐԻՔ՝ եւրոպ. եւ ՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԳՐԻՉ՝ Ասեփանոս Բանանայ. — ՍՏԱՅՈՂ՝ անձնագօթ, հաւանաբար գրիչը. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՊԷԹ ? (+551) = 1380 ? — ՏԵՂԻ՝

ունյալս, Հալիկ: Զեռագիրս սեպնակաւնութիւնն և հասցուցեալ Սահակ ա. Բնյ. Շանվեֆիկեանի ժառանգորդներուն, Հալիկ:

Մատենան է Գանձարան թղթեայ, փոքրագիր, որ կը բովանդակէ՝

1. — Էջ 1. — Յանկ. — Թառաջարկութիւն որ գրոցս որ առի ցանկւ Համառօտ Տօնացոյց մըն է, տարուան տասնհերկու ամիսներու վրայ բաժնուած:

2. — Էջ 37. — Շարականաց Ձայնեալ. — *Երգեցէ՛ք որդիք սիննի: Այսաւր լըցաւ. իրօտս: Հրաշափառ Ծննդուս...*

3. — Էջ 88՝ սկիզբը պակասաւոր, յայտնի է սակայն որ այս գլուխը կը խօսի վաղաւուրեանց մասին. — *Երկրորդ բնութեամբ երկարք լինին. յորժամ ձայնաւորքն ըստ ձգտման առնանիցին, և ձգտումն ձայնաւորացն լինի,*

* Ներկայ 37, 38, 39, 40 և 41 թիւ ձեռագրերը մեր տրամադրութեան տակ զրուած են վերջին պահուն միայն՝ երբ մեր Գուցակի Բ. Հատորը ամբողջովին խմբագրուած էր:

յորժամ զկենի ձայնաւ որայցն, կրաւ ձայնք իցեն, որ զոնս ուէր, հաւ... Յաղագս սույ վաղառութեամբ: Սույ վաղառութիւն կրկին եղանակաւ լինի, բնութեամբ եւ զրութեամբ. բնութեամբ է կրկին: Դա՛իս յորժամ ձայնաւ որքն ինքնանք յանդիցին ոչ տնելով բազմայնութիւնս: Եւ ոչ իցեն երկրարարութեան որ զոնս ուէր, մի՛, նա՛, է՛, ո՛ւ երկրորդ՝ յորժամ ձայնաւ որքն բոստ անփոփոխն առնանիցին, եւ ամփոփումն ձայնաւ որայցն լինի. յորժամ միտմէ յանձայնիցն հանդիպիցին. ո՛ր զա՛ն հա՛կ, ո՛ր իսկ զրութեամբ է, յորժամ բնութեամբ երկարին, որք են բոստ երկրորդին. ձայնաւ որի հանդիպիցին...

4. — էջ 89. — Արքատաւոր իր նկեր կապաւ. — Բազմութիւնք հրեշտակաց եւ զատաւց երկնաւ որայց... Ար վերանշարաւ ի կառու հրանիւթս... Ո՛ր է որպէս տէր Աստուած... Հրեշտակային կարգաւ որութեամբ լցցիր... Վասն յիշատակի հանդուցիլոցն. բնկալ... Արքայութիւնս սրբոյ, մեծ եւ ունաւ որ...
5. — էջ 92. — Տալ՝ անձանկի հեղինակէ.

Ի պղծութեան հասցէ, վարդիմտութեան.
Ահա՛ եղև զարուհի եկի քեզ երև.
Կամիմ որ բոյն զնեմ քո թրին ներքեւ,
Հոտուհ խիտ կարոտիմ իմ հոգի վաթկոյ:

Տուր ինձ տեղ կենալու, ալ իմ վարդինի,
Կարմիր ճերմակ զեղին զոյն բոճանի,
Դա՛մ իջանիմ ճղիտ, եղբայր սիրելի,
Գիշեր ցորեկ կա՛ն չեմ տալ ու մեղի թիղ:

Մեր սէր ունինք իրար անքակ անբաժին,
Եւ իր հոտուն կարոտ, ինքն իմ ձայնին,
Եղբայր ինձ ճարարք, իմ աշխատ լիբրին,
Ի՛նչ է եւ կու մեռնիմ, կարոտով վարդին:

Իմ լիբրոյք չորացաւ ի շատ կանչելուս,
Աչերս յոյս չմայր ի քեզ նայալս,
Մերտ թառամեցաւ երև եկաւ հոգուս:

6. — էջ 94. — ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ. —

Ազգիս հայոց թըւականին, կրկին քառակ երկ (= 1380) հարիւրին, եւ թանաւսուն երկու ամիս գրեցաւ զանձաւ ամային:

Աւետարան խորհրդով լի՛ն, զբաւառ չորրորդ զոր կարգեցին, սր առաքեալքն ահեղ բանին, իս սր հոգեւոյն քաղցր հրամանին:

Դա՛իս Մատթէոս երգ հոգեւոյն՝ ազաւ Մարկոս պատուար րէսին, յետոյ Ղուկասն յարութի, հոսկ Յովհաննէս հնազանդ հոգին:

Քառակերպեան սր. աթոռին, սորա՛ հանգստեան ամենեւին, մա՛րդ եւ աթի՛ ծցա՛ւ լաւործին, հանդիստ կամաց ան արարչին:

Մարգրն քառակ Մատթէոսին, աթոռ՝ ծրն արի ախպ Մարկոսին, Ղուկաս հերկոյ նրման եղին, Յովհանն պաշտոյ յանկ արծր ին:

Դարձեալ չորրորդ զեան եղեմին, որ ի զբաւառն անհատ բրդիւն, փխսն, Գեհնոն բնոյ Տիգրիսին, եւ Եփրատէսն սատակային:

Վեհոտ նրման Մատթէոսին, Ջեհնոն քաղցատ սր Մարկոսին, Իբկյաթ Քալբարն Ղուկասին, եւ Եփրատէսն Յովհաննին:

Այլ եւ չորրորդ կողմ աշխարհին, ր չորս տարոյ եղանակին, քառից ներխոյն որ յաշխարհին, ի զկայ սոցա՛՝ օրինակին:

Դարձեալ չորրորդ վարք մարմնաւ լին, արիւթ ինչ խոհեմին, արգաւրտ ինչ ողջախոհին, սոցա՛՝ պատկան ամենեւին:

Իսկ քառանկիւն թեւ սր խաչին, յար եւ նրման ամենեւին, քանգի խաչեալ ամորցին, անմեկնելի կացեալ ի ամին:

Դարձեալ խորհուրդ կա՛ տաւ իտրին, զոր ցոյցանէ մեծն Լուսերին, համարաբոս զոյգ խորանին, գեղեցկապէս կարգեալ ի մին:

Յառա՛ խորանն ամային, եղակաւ նայ անմատչելին, երանկ եւ գոյնքն ձիւրանին, ամենակալ թաղաւ որին:

Եւ րոյր փակք անփախճանին, ամենազօր մեծ արքային, եւ երեք սիւնն երբեակ անձինն մի տէրութեան ամային:

Երկրորդ խորանն եւ երրորդին, համակ կանաչ ամենեւին, ըզհրեշտակաց

կեանքն անմարմինն, զոր ցուցանէ անփախճանին:

Գլխիս և արտուն սիրամարդի՛ն, ոսկէփետուր գոյն ըզգունի՛ն, զանապաւ կուն ընտ թիւն նոցի՛ն, և ճանաչումն աւսուտին:

Իսկ զանազ սեռս. երկուստի՛ն, զի արամութի անին կրկի՛ն, մինքն մարդկան մեղատարին և մինն բառոր անկեալ զասի՛ն:

Այլ և ծրնոսն ի սեղանին, իմաստաթիւ սր ճաշակին, ուր ընտրեալքն աւճային, սեղանոյ ան միշտ ճարտկեն:

Գարձեալ առցուք զարմու հնի՛ն, ըզրարձրացեալ փառքն նոցի՛ն և սր կրկնեալ են ի ստորին, զի և զփրջինա լուստարեն:

Չորրորդ խորանն զրախան եղեմի՛ն, չարս սինքրն ախպ չարս տարիբի՛ն, սեռս զոյն մաշկեակ նախնի մարդի՛ն, և կամ խորհուրդն ծածկեալ խորին:

Հինգ խորանն է տապանն նոյի՛ն, և վեցերորդն արբաճամի՛ն, կարմիրն արեան կենարարին, զոր պատարազ նուցուց ցուցին:

Մինչև ցալս վայր խաչն էր ծածուկ, միջ խորանացն ամենեւի՛ն, աստ յայտնեցաւ Սրբաճամին, ի Սարկեալ՝ զենման խոյին:

Այլ և ի սմա՝ ծառք ձիթենի՛ն, նուսպեւտացն յերկար ամի՛ն, և զլուսաւոր վարբս նոցին, աստ առակեալ նըշտակին:

Նոյնպէս երրորդ գոյն չուսանի՛ն, սպիտակն ըզպարզամիտս նոցին, զհամբերութիւն վարաց զեղի՛ն, և կարմրութի յաջ և արին:

Եւ թմն է խորանքն Մովսէսին, զոր սր սրբոց առձայնէի՛ն, ու թմն խորանքն արտաքին, միշտ քառութի չրէից ազգին:

Կարմիր նըւագն բստ աւրինի՛ն, կապոյտ և սեռս յի անթերին, այլ և արիւն անասնաին, սուր մաքրութի մարմնս նոցին:

Իսկ ազաւնիքն յեւթ խորանի՛ն, ախպ իմաստնոցն Իարեւելին, Մովսէս Յե-

սու և ձերքն հի՛ն, Բեռելիէլ ընդ եղբարին:

Եւ չորս կաթաւքն յութ խորանի՛ն, պոռնիկ կանանցն յաւրինակին, որ է Թամար ընդ Թախարին, Հրոտիթ և մայր Սողոմոնին:

Ի սմա սեղանն եղջերարին, ախպ Մովսէսի և Ահարոնի՛ն, սոքա խեթկիչք չար թըշնամոյն, և զաւրութիք Իսրաէլի՛ն:

Ինքն խորան Սողոմոնի՛ն, տաճար փառազ հին աւրինի՛ն, նըւագ կապոյտն ընդ սեռս գունին, պայծառացեալ երկրն կարմրին:

Փանդի գալուստ կենարարին, մերձեալ սու զարբս տեսանի՛ն, վասն աշնութիկ գոյն կարմրին, յաճախապէս զըրաշմի՛ն:

Հաւքն աքաղաղ ի սմա զըրի՛ն, որ տեսնողք նըշանակի՛ն, որք կանխագոյն մեղ պատմեցին, զծագումն լուստ առաւստարին:

Մին աքաղաղն որ է յեւթին, նկատող մըտաւք ասան խորանին, սա Յովհաննէս մեծ ամբողջին, և ձեռնադրող Ածրանի՛ն:

Իսկ տաս խորանն զեղեցկապին, հաւմաքատակ նոր սինի՛ն, պայծառ կարմիրն ամենեւին, խաչն ի վերս սուրբ սեղանին:

Ի սմա ձրկնորսքն հաւքն տտանձին, տտաքեղցըն ըզգգատի՛ն, և մրտաբուսք միջամուխին, քարոզք խորոցն ածաի՛ն:

Շեշտեալք ի մի պարանոցին, ըզհին և նոր կտակարանին, կարմիր բերան և սոք նոցին, անդ զմարդեղութի պատմին բանին:

Գարձեալ բաղում հաւքն տտանձին, զոր ցուցանէ աստ ի չարին, սմանք կրտսցով զյետույս փորեն, ախպ յետս չոգեալ աշակերտին:

Ոմանք ի վայր զտարս փորեն, որք զերկրաւորս և եթ խորհին, ոմանք զգրութիւն ի վեր պարզեն, զի զերկրաւորս արհամարհեն:

Այլ և ոմանք յերկու կողմին, ըզսր սեղանն բարձեալ յուսին, նշան հրէից հեթանոսին, կամ կոռնկիւս Ղուկիանի՛ն:

Արք ըզյուծ նոր պատուիրանին, ի յոս բարձեալ յետ Քսին, չարչարանաւք իւրց մարմնին, միշտ ընդ նըմին խաղաւորեն:

Այ և փոքրիկ ոսկի հաւին, չուրջ ըզձառովք սոս խորանին, տիպ հրեշտակացն որք անմարմին, աւետարեբք մարդկան ազգին:

Իսկ սեռ ազոսան գերեան ի յետ, նըչանակէ դազգն յետս ին, որ ոչ կալան հաղորդութիւն, ընդ Յակոբա Խարաէլին:

Կամ ըզբազում սուտ տեսողին, որ էր որդի նարեմորին, իէպէտ աւրհնէր փոխան նգովին, ոչ ինչ աւգտէր Խարաէլին:

Անի Ած խորանն խորին, խորհուրդ վերին մեծ սրանին, որ զարգարեալ փառաւոր կրկրին, նախ յիջանէ յերկիր ստորին:

Ի. և. զ. սինք խորանին, տիպ յերկցանց աշակերտին, խորխոր ժողովք սրանին յիշխանին, խոհակքըն սր քահանային:

Դարձեալ յերկինս տիպ խորբսին, երևանաւ որքն որ վաստակին, սինքրն վախտուն խոհակքն հարիւր, զըմբխաւ յարկք ամպո նմանին:

Որպէս յերկրի յեկեղեցին, իմաստախել և սր սրտին, ստաւկուն և նըռազին, նոյնպէս յերկինս զանազանին:

Իսկ և փոկերըն խորանին, վերստ ի վայր մեջըն խոտնին, նըչան վերին և

ըստորին, եկեղեցոյ որք միասցին:

Այս մեկնութիւն, ժ, խորանին, համաձայնից սր քարողին, չորրորդ զըլխոց համակարգին, ըստ Լուսերիա մեծ պատմագրին:

Արդ ևս նըռաստ անձն եղկելի, ձիք Ասեփանոս մեղաց գերի, անուն ունիմ Լաւանաւ, ըսոյց գործով եմ յոյժ ազտելի:

Ոպ սատարըն ոստայնի, որ որս առնէ նա մօշկի, տարեալ ի յարջ իւր կեւրակրի, բայց պիծակաց նա պատասի:

Այսպէս և ես նոյն օրինի, կամիմ որսայ ինձ յաղելի, բայց իշխամին որ ի զաղտնի, զիս պատաստէ անբաւ ժեյի:

7. — Էջ 111. — Առաքելական Կառնեմբէլ քաղութան մը. — Եպս կամ երէց որ ճշմարտութիւն ունիցի զմկրտութի. և վերբոսին մկրտեցէ զնայ կամ զպղծրեալսն ամբարշտութիւն մկրտեցէ, անկցի հպստեթէ...:

8. — Էջ 131. — Գուշակոյ քիւն օղոյ՝ յարակից աղիւսակներով:

9. — Էջ 143. — Կեկնակ ամուղ. — Այսպէս արա՛ւ, Կայ զնաւասարդի ամիսն և երբ. է. է. որ մնա՛ւ կրկնակ է Հոռո՛ւ, Կայ զՀոռի և զիւր կրկնակն. երբ. է. է մնա՛ւ, կրկնակ է Անհմոյ, Եպսպէս և զայլուն արտայեալ...:

Եւ գանարժան զբիւս յիշեա՛ւ. և Ած զձեզ յիշէ:

38. — ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Հին թիւ՝ 19

ՌՃՀԶ — 1727

ԹԻՒՂԹԻՔ՝ 262 (=524 էջ). — ՄԵՆՐԻԹԻՒՆ՝ 26 x 20 x 4 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն. — ՏՈՂԻՔ՝ 21. — ԵԼԻԹ՝ ծայրե ծայր լաւ յիկուած բնօր բույր, հասկեկ. — ԿԱԶՄ՝ ինկած ու կորսուած. — ՄԱԿԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ կազմը ինկած ու կորսուած. խոնաւ ու քիւնը բաւանցած առաջին

քերքերուն մեջ: Չորս առեսարաններն ալ ունին իրենց բովանդակութեան ցանկը. եջերու ոտորին լուսանցներուն վրայ կ'եւբան համաբարբառի մանրասառ համաբանիւրք: Սկիզբը կը պակսին Լուսերիա Կարպիանոս գրած ծանօթագրութիւնը ու համաձայնական թախսակները: Կը պակսի նոյնպէս իւրաքանչիւր առեսարանի նա-

կարմրադեղ երկաթագրեր.— ԼՈՒՍԱՆՑԱ-
ՋԱՐԻՔ՝ երբեք չկան, ո՛չ իսկ խորանցե-
րուն կից.— ԽՈՐԱՆՔ՝ չորս հաս, չորս և-
ւեսարաններուն սկիզբը, շատ անյաջող ջը-
րաների փորձեր միայն.— ՆԿԱՐՔ՝ եւ
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԴՐԻՉ՝ անձանօր.— ՍՏԱՑՈՂ՝ անձա-
նօր.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1745 եւ յառաջ.— ՏԽ-
ՂԻ՝ անյայտ, հաւանաբար Մարաւ.— ԾԱՂ-
ԿՈՂ՝ անձանօր.— ՆՈՐՈԳՈՂ՝ Յովհաննէս
Քն. Բեդունց: Ձեռագիրս մաս կը կազմէր
Մարաւու երբեմնի նոյն հաստամուրին:
1922 եւ ի վեր ի պահ կը մնայ Հալեպի
Ա. Խաչ եկեղեցին:

Մատենան է Աւեսարան, թղթեայ,
մեծադիր, կազմուած, որ կը բովանդակէ
չորս Աւեսարանները միայն, ապադիր
որինականքու համաձայն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հատ մը

միայն, վերջին ժամանակի և կարմրա-
դեղ նոսր գրով. գլխաւոր յիշատակարա-
նը կը կարծենք որ գրուած չէ:

Ա.— Էջ 444.— Արդ նորոգ գրեցաւ
(նորոգեցաւ) սր աւետարանս ձեռամբ Բր-
դունց Օվանէս երիցոյս. թվին ՌՃՂԴ
(= 1745) ինչ Որ և եղ նորոգել զսա-
յիշակ իւրանց հոգուն. Վարայ Պետրինց
Օվանին և յուր կողակին (այսպէս), Ջա-
նազանին, և մայրն՝ Շուշանին, և զեղ-
րարքն Մկրտիչն, Արուսիկն, և Ջերեմիան
և հարսնեան՝ Ալթունն, Կասարանն, և
եղին զոր աւետարանս յիշակ իւրեանց
հոգուն. և յուրեց ծնողացն հոգն. ի գու-
որն սը Հրեշկապին Գարբիէի և Միխեյի
եկեղեցուն յիշակ իս պարտուն Ած ողորմի
իւրեց ամենի ամէն: Եւ սոքա որ եղեն
փափաքող ամառն հրամանին: Թէ երանի
այնուցիկ որ ունիցին զաւակ ի սիօն և
ինքն ի սր եկեղեցի:

40.— ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽՆԵԱՑՆ ՄԵՐՈՅ ԱԴԱՄԱՅ ԵՒ ԵՒԱՅԻ

Հին թիւ՝ չուշի

ՌՃՐ — 1653

ԹՈՒՂԹՔ՝ 259 (= 518 եփ). — ՄԵ-
ԾՈՒԹԻՒՆ՝ 21 × 15 × 5 սնով.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝
միասին.— ՏՈՂՔ՝ 15. 16. 17.— ՆԻԻԹ՝
լաւ յղկուած դեղնամոյն քույր.— ԿԱԶՄ՝
արեւելեան, շաղանակազոյն կաշեպաշ,
լանջով եւ բիկունով, երեսներուն վրայ
ծաղկեկար զարդամետրով.— ՄԱԳԱՂԱԹ-
ԵԱՑ ՊԱՇՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝
բաւական նպասաւոր. կազմը գրեթէ քա-
ղաւով, առանց սակայն կարեր խախ-
տելու: Թիկունը մասած, բուն հասորը
անվնաս.— ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.—
ԳԻՎ՝ սեւ, քանձ մեղմով միջակ ճոսրգիր,
բոլոր գլխակարգութիւնները կարմրադեղ
ճոսրգիր են.— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ չկան.—
ՍԿԶԲՆԱՏԱՐՔ՝ սկիզբի խորանին հակ, մեծ-
կակ բոշմագիր, լազուարտ եւ կարմիր ջրա-

ներկ ծաղկումով: Նոյն ոնի սկզբնաստե-
րունին բոլոր հաստամները, իսկ իւրաքան-
չիւր տուն կ'սկսի բաւական յաջող արի-
նազոյն եւ մանուշակի կարմիր երկաթա-
գրով.— ԼՈՒՍԱՆՑԱՋԱՐԻՔ՝ սկիզբի միակ
խորանին կից, մեծկակ, սովորական ոնով,
բայց ծաղկումը անյաջող: Իւրաքանչիւր
գլխակարգութեան սկզբնաստը ունի նաեւ
իր յուսանցազարդը, միշտ կապոյտի եւ
կարմիրի խառն ծաղկումով, շատ պարզ.—
ԽՈՐԱՆՔ՝ հաս մը միայն, սկիզբը, մութ լե-
զակ յասակի վրայ, կիսախորանի նմանո-
յութեամբ, վրան երեք վարդեակներով:
Ջրաներկ եւ անյաջող գործ.— ՄԱՆՐԱ-
ՆԿԱՐՔ՝ չկան:

ԴՐԻՉ՝ Արեւհամ երեց.— ՍՏԱՑՈՂ՝
Արեւհամ Սարկաւազ Մաշեհեցի.— ԺԱ-

ՄԱՆԱԿ՝ ԽՃԻ (= 1653).— Տե՛Ղ.Ի՝ Հայեպ.
— ԾԱՂԱԿՈՂ՝ անձանօք, գրի՛ջր.— ԿԱԶ-
ՄՈՂ՝ անձանօք: Զեռագիրս սեպհականու-
րիւնն է Զմեկսաւագցի Պր. Պարբեւ Թօփ-
նեանի, Հայեպ:

Մատենան է Պատմութիւն նախնեացն
մերոց Աղամայ եւ եւայի՝ տաղաչափեալ,
թղթեայ, կազմուած, ծաղկուն, անթիւ-
րի, որ կը բովանդակէ՝

1.— էջ 1.— Պատմութիւն: Նախնեացն
մերոց: Աղամայ եւ եւայի: Ոսանաւոր: Ա-
սացեալ ի սրբոց նայրապետաց: Իմաստա-
սիրաբար.— էր փառք զբախարհն անպատ-
մելի, չըքնաղատես եւ խորայի, ծաղկուն-
քըն տայր փայլ ի փայլի. արեգական
նման եւ լուսնի: Դէմքն Աղամայ փառաւք
ծաղկեալ, եւ որպէս յոյս ճառագայթեալ,
ցոյժունք լուսոյ անտի հոսեալ, եւ որպէս
հուր փայտաակեալ....

2.— էջ 11.— Վասն սասանայի որ
եկեալ մտանք ի աւձն: Եւ աւձին լեզուա-
խորհի խաբել գեւայ խորհրդաբար.— Էւ-
խախտան որ տափէ՛լ. եկեալ ի յաւձրն
մրտանէ՛ր. զթիւնքրն կրկին իբար խառ-
նէր....

3.— էջ 39.— Վասն ոլբալոյն եւ
զգալոյն եւ հառաչելոյն եւ զգալոյն նախ-
նեացն կոծելոյն եւ արտաւելոյն, յիւելով
զլրախսն.— Վա՛յ այն աւուրն որ եւ
ստեղծայ. վայ այն ժամին որ խորուն-
ցայ. հոգիս վառեալ խորհուրդս ետայ.
զի անհուն չար, վատասկեցայ....

4.— էջ 42.— Վասն հոգեվարին
եւ դասախաղ լինել զիւսացն եւ մարտ րնդ
հոգւոյն. կոմիլ եւ պատեհազմիլ. արեւա-
կել յիւսացն ջանան զհոգին.— Վա՛յ իմ
աւուրն հոգեվարին. վայ որ առեալ գնա-
ղիս տանին. վայ արեւոթեան ճանա-
ղարհին. վայ որ չգիտեմ թէ ուր առ-
նին....

5.— էջ 49.— Վասն անեղ դասա-
սանին քննութեան եւ արդար դասաւորին:
Եւ հարցանելոյն եւ առաքելոյն զմեղաւորսն
ի անցանսն րոս գործոց իւրեանց.— Յար-
ժամ զբունք երկնից բանին. լինի հընչ-
մանքք ահապին. դասք հրեղինաց ի վայր

հոսին. մինչ զի թափուր միայ երկին....

6.— էջ 59.— Վասն ցանգանաց
դժոխոցն. եւ շարժման երկրի. եւ պատա-
ռիլ սանդարամեհականացն. եւ երեւիլ հր-
եղեկն ծովուն. եւ զսանգանս մեղաւորացն
զզլխովին եւ զլլկանսն եւ զհուրն.— Յեւ
քննութեանց դատաստանին, երբ ամե-
նայն բան վճարին. այն է չար ժամ խա-
ւարային որ յոյս բարեացքն հառանին....

7.— էջ 65.— Վասն չարին քե ուս-
սի ունի սկեզբն կամ քե զինչ եւ չարն. կամ
ուսսի զոյսանայ եւ կամ զլինչ եւ չարն.—
Ա՛յս ողբ երգոց նախաստեղծին. որ զէմ
բնութեանքս բարբառին, այս զոյժ ող-
բոց միշտ կատարին, անցեալ, ներկեայս
եւ յապառնին....

8.— էջ 82.— Վասն ցանկանալոյ
բարոյն եւ ասել զչարն եւ սիրել զբարին.
Եւ ոչ հետեւիլ չարին, այլ հրաժարիլ.—
Թեւութիւն հանուրց եղականին. յափշ-
տակել ջանան զբարին զի ցանկութիւն
այս անգրտարն. ի ստեղծմանէն ցոյր ի
նոսին....

9.— էջ 86.— Վասն յես անցմանն
Աղամայ. հարցաքննել զայ բոլնոսայ. զի
զգջացեալ ասին մեղա՛յ, եւ քնջեցին
անցանք նոցայ....

10.— էջ 93.— Վասն կրկնակի
խորհրդով հարցմանցքն Տն րնդ նախնիսն.
զի պատասխանի ասն րոս հրամանացն:
Կատարեցաւ բանն: Բայց յետոյ րոս կամաց
ճ աւարեցաւ.— Անճառ խորհուրդն ա-
ծային. ծածկեալ ի բանս իւր անքրնին.
այնպէս խառնէր....

11.— էջ 109.— Վասն աւձին: րնդ
երկրորդ հարցմանն եւ ասլ զվնիո նորին
խորհակել զզլուխն: Տե՛րն ասե.— Եւ քեզ
տեսմ աւձ խորազլա որ տառցեր զկրնն
արզեա....

12.— էջ 123.— Վասն արաւո-
սանացն եւ ի միսն անկանիլ նախնեացն
զլրախսն.— Յեւ այս հարցմանցս բնու-
թեան. տարակոսեալ նախնիքն ողբան,
եթէ վասն էր հանդիպեցան, այսքան
չարեացս փորձութեան....

13. — Էջ 148. — Վասն զամազան խորհրդոյ.— *Այն ինչ սև կող էր յիս ծածկած, որ ինձ պատճառ եղև չարեաց. անձառ քարեաց նայ զիս զրկեաց...*

14. — Էջ 153. — Գարձեալ այլ խորհուրդ վասն կողին զոր նախնին մարգարեանայ տեսելով.— *Նախ զի կողն էր առ իս ծածուկ. երկրորդ հանաւ յինչն զաղտուկ. երրորդ զի կին ստեղծաւ...*

15. — Էջ 169. — Այժմ սկսանք ի նախասեղ զնախամայրն մեր զեւայ զոր ինչ գործեաց ընդ նախամայրն մեր Աղամ.— *Կա՛մ զի կողն ոսկրէ անրգգայ, ինքն ընդ ինքեան քան չիմանայ. վասն այս կնոջն խելք չկայ...*

16. — Էջ 179. — Վասն քառեւաց որ ստեղծ զնախնին ի. դ. հիւրոց.— *Տարերքս մարանք են արարչին և զանազան բարով ի ինչ-գոր...*

17. — Էջ 193. — Վասն կողին խորհրդոյ.— *Բայց զի էառ զկողն Աղամայ. զի աւգնական յիցի նմայ. ոչինչ աւգնեաց կինն Աղամայ...*

18. — Էջ 215. — Խորհուրդ վասն կնկոյ զերեզմանին.— *Խորհուրդս այս մեծ և զանազան. որ կնքեցին ի գերեզմանն, զոր և ցուցից...*

19. — Էջ 233. — Գեւն ասէ առ մեզ.— *Ո՛ր ի վայրապար, զիս նախասէք. պատճառ չարեաց զաք զիս աւէք. անձամբ ձեզէն ինձ...*

20. — Էջ 244. — Եւ կամ քե վասն եւ այսպիսի պատահումն եւ փորձանք դիպեցաւ.— *Փառք անձառին ամուլթեն, որ զհաղն քսակց մարդ քանական, արար պատկեր...*

21. — Էջ 255. — Վասն հոգոյն եւ մարմնոյն եւ մտացն որ է բանական.— *Տարփամ փառացն իմ առաջին աշնմ որ կայր ինձ նախ ի զբախտին. վասն միոյ զատրն պաղին...*

22. — Էջ 258. — Այս նախասինք է ի դեմ չար ամսին.— *Խայտարղէտ եւ անառակ քան զայլ զազանն այլ խայտառակ, որպէս բնութի...*

23. — Էջ 274. — Քառոց վասն մար-

դեղութեանց Քի.— *Եւ թէ ոք հարցանէ ասելով թէ յորժամ էջ քանն ամ յարգանդ կուսին Մարիամու...*

24. — Էջ 283. — Այս երկրորդ զբլուխ ի մարդեպետին Քի.— *Չորրորդ տեսցուք թէ վասն է՛ր քանն և՛ մարմնացաւ ի սր կուսէն. և մարմնով...*

25. — Էջ 292. — Քառոց վասն Յարութեան Քի.— *Առաքեալն Քի ասէ՛. Այլ արդ Քս յարուցեալ է ի մեռելոց առաջին պատգն...*

26. — Էջ 322. — Քառոց վասն զղջման եւ տպաւորութեան.— *Բարերար և մարդասէր փրկիչն մեր Յս Քս ասէ. ո՛չ է պիտայ բմիչկ ողջոց...*

27. — Էջ 347. — Քառոց վասն խոստովանութեան.— *Աւաարանիչն Յովհաննէս ասէ եթէ ասիցեմք. թէ մեզս ինչ ո՛չ ունիմք զանձինս խորեմք:*

28. — Էջ 383. — Քառոց վասն ապաւստանութեան.— *Բարերար և մարդասէր փրկիչն մեր Յս Քս ասէ ի սր աւաւաարանին. Չգոյշ յերուք ողորմութեան...*

29. — Էջ 408. — Քառոց վասն Ողորմութեան.— *Այսպէ՛ս ասէ և Տէրն մեր Յս Քս ի սր աւաւաարանին. Չգոյշ յերուք ողորմութեան ձերում. մի...*

30. — Էջ 451. — Հանգիստ երանելոյն Յոնաննու Աւեստանից.— *Էր ընդ եղբարն երանելին Յոհաննէս աւետարանիչն մեծաւ ուրախութեամբ ի Տէր. և յաւուր միում...*

31. — Էջ 464. — Հարց Վահրամայ վարդապետին եւ պատասխանի վարդապետին Վանականայ.— *Այս է սր նշան սր գեղարդեանն Քի. զի սր պեղարդն կայ ի թագաւորութիւն Կոստանդինուպոլսի. Այլ ամամար պատկերն. ի Հոգեյ վանքն յԱլբակայ գաւառին կայ. չիչ ի գոյն երկիրն Տարանու. ի վանքն եղեղիցե. արեւմտեացոյն աջն Արքեւան գաւառին է, ի գեղն որ Թաղեղտի առաքելոյ անուամբն է. և պսակ փչացն իւր վէմն կայ. ուր նահատակեցաւ սր առաքեալն ի Չարեւանդ գաւառի: Եւ արդ այսպէս ասիք նակեցաւ անորինական սրբութիւնքն Քի: Եւ ասիինակս թարգմանեցաւ ի Հոռմ զը-*

րոյ ի հայ գիր. թվին. (ՈՂ = 1221), 32.— ԽՉ 470.— Քարոզ աւագ Ուրբարուն վասն խաչելութեանն Քի.— Սոփորա թիւն է մարդկան. որ յորժամ մեռանի՝ ոք յայլ տեղի եւ տունէ կտակ. եւ թէ ոք երթայ...

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հաստ մը միայն.

Ա.— ԽՉ 515 (Գլխաւոր յիշատակաւն).— Այս է Յիշատակարանն Գրոցաւ «Փառք ամենասար երրորդութեան հաւր եւ որդոյ եւ հոգւոյն սրբոյ. յայժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն. Որ եւ կարողութի նուաւտ ողորդ. Աբրահամ անարժան երիցւոյս հասանել աւարտ գրոյս որ է պատմութի նախահարն մեռում Աղամայ եւ նախամարն մեր Եւայի եւ պատմութի վասն փառականացոյց զբախտին, եւ զանկանիւն Աղամայ պատճառան Եւայի խափամբ աւձին, պատրանաւք բանասարկութի ստատանայի Այլ եւ զմեկնութի արդարոցն ի դատաստանին. եւ զտանջանք մեղաւորացն այլ եւ մեկնէ զկալանք հոգոցն. եւ զգալուստ Տն մերոյ Յի Քի ի փրկութի ազգի մարդկան. եւ զմարմնանայն ի սր կուսէն Մարիամայ Այլ եւ զՍալմէն եւ զԹադուսն. եւ զՅարութիւն եւ զՀամբարձումն եւ զԳալուստն միտանգամ փառաք հաւր դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս Այլ եւ զբեալ է ի զիրս այս զհանգիստն. երանելոյն Յովհաննու աւետարանչին Այլ եւ զքարոզ Յարութեան Քի. եւ զքարոզ զՂման եւ ապաշխարութեան Այլ եւ զքարոզ խոստովանութեան Այլ եւ զքարոզ ապաշխար

ութեան Այլ եւ զքարոզ ողորմութեան Այլ եւ զքարոզ մեծի աւագ ուրբարուն վասն խաչելութեանն Քի. Արդ այս ամ բարութեան եւ ածառունկ բուրաստանիս ցանկացաւ եղև սմայ ածամեծ արն եւ հեղահողին. հոգեւոր սրգեակս մեր Յովաննեո Սարկաւագն որ է երկրէն Աւաբկերու. ի զեղջէն Մաւկերու. եւ եւ գրիլ գտայ ի հայալ ընչիցն եւ արդար վաստակոցն Յիշատակ իւր անձինն եւ իւր ամ արեան մեքմաւորացն Ջոր եւ հայցեմք եւ խնդրեմք ամէնաւարհեալ Տնէն մերմէ Յաէ, որ բարով վայելել տացէ սմայ երկար ամաւք եւ բազմաբաւ ժամանակաւք մինչեւ ի խորին ձերութեան ամէն Արդ զբեցաւ այս ի թվականիս հայոց. ՌՃԲ (= 1653) ի մայրաքաղաքս ի Հալեպ. Ընդ հովանեաւ սբ Ածամին եւ սբ Քառասունք եկեղեցեացս. եւ այլ եկեղեցեացս որ տաւ կան հաւաքեալ ի պահպանութի ամ հաւասարեցոյց Գրեցաւ. այլ ի թագաւորութեան տաճկաց Սուլթան Մուհամմադ Նորընձայ թագաւորին ի կրկնութեան Տանն Կիլիկիոյ. Տն Տեր Նեքսեպի Սրբազան Հայրապետին եւ ի կրկնութեանն Էջմիածնի. Տեր Փիլիպպոս խորանագեղաց ճգնաւորին Արդ որք հանգիստիք սմայ կարգաւով կամ արեւոտեալով, կամ հարեանցի տեսանելով յիշեմք ի մարքափայլ եւ երկնաթիւղ ապաթք ձեր զԵրոյ յիշեալ զՍուլթանեո Մեկուգն եւ զիս զանարժան ցծոյս զԱրամամ երեցս որ զանունս ունիւմ եւ ոչ զգործս Այլ որ առաւուն է ի տաւրս բարեաց տացէ ձեզ յիշելոցց, եւ մեզ յիշեցելոցս զիւր երկնից արարքայութիւն ամէն. Հայրք:

41.— ԱՌԱԿ ՍՈՂՈՄՈՆԻ

Լին թիւ՝ չունի

22 — 1331

ԹՈՒՂԹԲ՝ 174 (=348 հօլ).— ՄԵՌԹԻՒՆ՝ 16 × 12 × 4 սնկով.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂԲ՝ 21, երբեմն 20.—

ՆԻԼԹ՝ բամպակեայ հասարակ բուրբ.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, շագանակագոյն կաշուս, փայտեայ, լանջով եւ քիլովեմով եւ

կաճեայ զոյգ մը կապիչներով.— ՄԱԳԱ-
ՎԱԹԵԱՅ ՊԱԼՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱ-
ՄԱՆՔ՝ հակառակ պատկանելի հնուրեան
բաւական նպաստուր. կազմը մաշած,
խոկ հասորին վարի ներին անկիւնը խո-
նաուրեմէ վնասուած, բայց առանց գրե-
չութեան քաւանցելու: Ի վերջ հասորին
եանի մը քերք ինկած ու կորսուած: Բա-
րեքախաբար գլխաւոր յիշատակարանը հա-
սորին մեջտեղը բլլալուն, անաղաւթ մնա-
ցած.— ԴԱՏԱԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ չկան.— ԳԻՐ՝
սկիզբէն մինչեւ վերջը յաջող եւ միօրինակ
բոլորգիր, սպաղրի նման, անքափ սեւ մե-
լանով.— ՎԵՐՆԱՆԻՐՔ՝ առհասարակ մեկ
սող բոլորգիր են, կարմրակապ, որոնց սեղ
սեղ կը յաջորդեն միաստղ երկարագրեւ,
մանուշակի կարմիրով.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝
բոլոր գլուխներու համար, սիրուն եւ հնա-
դրում քոչնդգիր եւ ծաղկագիր, մանուշա-
կի կարմիրով, բայց սեւ քերագծերով նո-
խացած.— ԼՈՒՍԱՆՅԱՅԱՐՔ՝ շա՛ս քիչ,
խաբանչիւր գլուխներու համար, պարզ
բայց նաեակաւոր ծաղկումներով.— ԽՈՐ-
ԱՆՔ՝ չկան. 97-րդ եջին վրայ խորանի
համար բաց ձգուած սեղ կայ, բայց ոչ
խոկ քերասուրերը գծուած է: Ակիզրի եջին
վրայ վերջէն դրուած կիսախորանի ձեւ
գտող մը կայ, շա՛ս հասարակ:

ԳՐԻՉ՝ Կոստանդին (վրդ).— ՍՏԱ-
ՑՈՎ՝ ինքը, գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԶԶ (+551)
= 1331.— ՏԵՂԻ՝ Մոլեոն ղղեակ Կիլիկիոյ*.)
— ԾԱՎԿՈՂ՝ գրիչը.— ԿԱԶՄՈՂ՝ անյայտ.
— ԿՆԻՔ՝ հաս մը միայն, յեջ 226, վեցան-
կիւն, եռասող, ուր կը կարդացուի միայն
ՄԵՔԻԱ Զեռագրիս այժմու տեւն է Լեւոյի
Պր. Յովսէփ Պոյանեան, Հալեպ:

Մատենան է Առակի Սողոմոնի, թղթ-
հայ, կազմուած, փոքրագիր, հնագորոյժ,
որ կը բովանդակէ՝

1.— Էջ 1.— Առակի Սողոմոնի.—
Յանկ ըստ Լատինացոյց.— Ճանաչել զի-
մաստութի եւ զխրատս Իմանալ զբանս
Հանճարոյ...:

*) Միւսն կամ Մոլեոն զաւատ, զաշտ,
թեմ եւ փոյ լերանց. Սխտան էջ 61. 64. 65.
141. 142 եւ 390. Նոյնպէս՝ Տոբանի Յուզակ՝
էջ 667:

2.— Էջ 39.— Առակի Սողոմոնի.—
Որդի Իմաստուն ուրախ առնէ զհայր.
որդի անմիտ տրամութի է մատր. Ո՛չ
աւգնեսցին զանձք անաւրիւնաց, այլ ար-
գարս թի...:

3.— Էջ 78.— Այս խաբս Սողոմո-
նի անգննինք Զոր գրեցին բարեկամք եզե-
կիայ Արայի Հրեասունի.— Փա՛ռք Այ
ծածկէ՛ն զբան.— Փա՛ռք թաղաւորի
պատուէն զհրամանս երկինք բարձունք
եւ երկիր խորին...:

4.— Էջ 97՝ չգծուած խորանի մը
տակ.— Բանք ժողովոյի որդւոյ Խաթի
բազաւորի իլի յեմ եկեղիասես.— Ուշայ-
նութի ունայնութեց ասաց ժողովորդն:
Ունայնութի ունայնութեց ամենայն ինչ
ընդունայն է: Զի՛նչ աւելի է մարդոյ...:

5.— Էջ 132.— Երգ երգոց Ու Է
աւրհնութի աւրհնութեանց Ասացեալ Սո-
լոմոնի ստեղծի: Հարուն ասէ.— Համբու-
րեսցէ զիս ի համբուրից բերանոյ իւ-
րոյ: Վասն զի բարի են ստին քո քան
զգինի...:

6.— Էջ 152.— Իմաստութիւն Սո-
լոմոնի.— Որեքեջ՝ զարդարութի ոյք
դատիք զերկիր. խորհեցարուք զտէ բա-
րութի եւ միամտութի սրտիւ խնդրեցէք
զնա: Զի զտանի այնոցիկ որոց մէջ փոր-
ձեն գնա...:

7.— Էջ 219.— Նախադրութիւն
Յովբայ.— Զայրս զայս ոմանք ըստ պատ-
մութի ազգահամարին, հինգերորդ ասնն
յԱրարամէ: Քանզի զհասուայ ազգա-
համարն ածէ մինչեւ ի Յովբայ...:

8.— Էջ 226.— Գիրք Յովբայ.—
Այր ոմն. յաւատեք աշխարհի որում անուն
էր Յովբ. եւ էր այրն այն ճշմարիտ,
անարատ, արգա՛ր, ամապալատ...:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հաստ մը
միայն.

Ա.— Էջ 217.— (Գլխաւոր յիշատա-
կարան).— Քա՛ռք միայուն եւ համափառ
ամենակարող զարութի, եւ բարերար
կամաց անեղէին, եռանձնեալ միակին, եւ
համած երրակին. յատկին եւ հաւատա-
րին. արարչին ամենայն էից՝ հաւր եւ

որդույն եւ որ հողույն: Զի արժանացոյց զանարժանն եւ զաւրացոյց զտկարս: զրազմախորձ կեանս եւ զմրբկածութի կամս անպիտան անձինս Կոստանդնու: Ի զորձ հողեւոր գրչութի շարադրութիս զրոց ամա- յինն Սողոմոնի: Քանզի մինչ էի ի զլու- եակն Սողոմոն արգելեալ մեծարան հրա- մանաւ արժանապէս ըստ ոմանց կարծեաց իրաւանց: Ըստ որում նոյն ինքն Սողո- մոն յիմաստութիւն տաէ եթէ ձգէր զնոսա արժանն յայնր վախճանի տապնապ: Եւ իմ անդր զսոյժ զսպեալ եւ ճնշեալ կա- մաւք բարուց նեղաբառութիւն Զսա արա- բի արփանք միսիկարութե սրտի իմ: Ի ձեռս տոեալ գրեցի համարձակութիւն զբո- չի առտեյ քան թէ գիտութիւն արուես- տի: Ի թուականին Հայոց 22 = (1331) ի ժամանակս բարեպաշտին ճշմարտասիրին եւ զվսեմախոհ պատանոցն Մեծի տրեայիկն Հայոց Աեւոնի, եւ ի յիւրոյին Կիլիկիացոց նահանգին: Որդւոյ Աւեոնի որդւոյ Աեւոնի, ըստ անուանն չորրորդ զօրով ըստ կար- ղի: Վասնորոյ սիրելի եղբարք մեր ի Քո Որք պատահէք անժամատ մասնինս ըն- թեղցմամբ կամ աւրինակաւ: Արդատա-

ւոր կամաւք խնդրեցէք յԱյ ծնողացն իմ եւ ինձ մեղաց թողութի: Ընդ նմին եւ եղ- ըստ ըն մերոյ Ակոբա վարդիս քաղաքակցին եւ համէրակին իմ ոգորմութի ի Տէ խըն- զրեցէք զի զնիս թ թխախն նա շնորհաց: Այլ եւ զնշգեհակից բնկերս մեր գերիս ընկերս զմովսեւ եւ զմոնես եւ զԱսիս ի մա- սրն ըստ յիշատակեցէք: Բայց եւ ի ձէնջ մի ծածկեալ լիցի աչս: Զի եթէ կարգա- ըութի բանից կամ բաժանմունք տանց զրոցս ընդ այլ բնաբանս աւրինակաց ոչ համազուգի: մի՛ կարծիս անկանիս: Եթէ թեւր է աւրինակն եւ կամ ի գրելոյն է սխալն: զի մի պատճառի անզուգութե աւրինակացն զի ոչ հետեւր մեկնչին: աչ- խատանս ի յանձն տաի: եւ զբովանդակ խնդրոցն Սողոմոնի: Որ է զբեալ ըստ կարգի՝ զբնարանն ի մեկնչէն սրբոյն Ներ- սէսէ արաքս կորցեցի ուղիղ ըստ իմում կարի: որպէս զի ընթերցողին դիւրա- հաս լիցի սովաւ զմեկնութիւն իմանալ: Վասն որոյ մի եղբարք յաւաքութիւն յի- չեցէք զմեզ: զի եւ զսաք յիշատակեալիք ի բարեկամս Քի ընդ արդարան ի կեանսն յաւիտեականս: Ամէն:

42.— ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ ՏԱՂԱԶԱՓԵԱԼ ՅԱԿՈՒՔ ՔԷՅԻ ԹՈՒԱԹԵՅԻՈՅ

Հին թիւ՝ չուհի

1795 էն յատաք

ԹՈՒՎԹՔ՝ 150 (= 300 էգ),— Մե- ԾՈՒԹԻՒՆ՝ 22 × 16 × 2 սնդմ.— ԳՐՈՒ- ԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂՔ՝ 24.— ՆԵՒԹ՝ հաստակ թույր.— ԿԱԶՄ՝ աւելեւեան, շաղկապակոյն կաշեպաս փայտեայ, ծաղ- կեայ զարմեւեղով.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱԼՅ ՊԱԶՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ ան- նրպաս. կազմի ամբողջովին քայլալուս: Սկիզբի քանի մը պրակներ կարեն ինկած ու մաշած, վերջին պրակը ինկած ու կոր- սրած, իր հետ ճանելով գլխաւոր յիշա- ճակարանն ալ.— ԳԱՏԱՐԻ ԹՈՒՎԹՔ՝ հինգ թեր սկիզբ.— ԳԻՄ՝ սեւ ու կարմիր մե- լանով խառն յաջող նոսրցիր.— ՎԵՐՆԱ-

ԳԻՄՔ՝ չկան.— ՍԿԶԵՆԱՏԱՌՔ՝ շա՛ս, խաւանչիւր տունի գլուխք, բռնագիր եւ զարդագիր, միշտ մանուշակի կարմիրով, պարզ համաւերք ու կրն կարմրադեղ երկա- րագրեր.— ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐՔ՝ շա՛ս, ամեն մեկ սկզբնաստի լուսանցին յատկ, հոյն ոնով եւ պարզաւակ ծաղկովով.— ԽՈՒ- ՐԱՆՔ՝ հաս մը միայն, սկիզբ, պարզ գը- ծագրութիւն մը.— ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ՝ 7 հաս, պարզ.— ՆԿԱՐ՝ հաս մը միայն, առաջին խորանին հանդիպակաց եջին վրայ, 15 × 11 սնդմ. հաստի գեղարուեսական նոյն ճարտով, որ կը ներկայացնէ Գա իր մա- ղարեն, պալատան սրահներէն մեկուն մեջ

նստած վիճակով, ծուկեղեղուն վրայ սովորական չափիի թեղ նուրբով կիրառ մը:

ԳՐԻՉ՝ անձամբ, նույնպես ԱՅԱՑՈՂ, եւ ՏԵՂԻ. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1795 եւ յառաջ: Չեռապիս չարիներէ ի վեր սեպնականութիւնն է Հալեայի Սոսումնասիրաց վարժարանին:

Մատենան է Սաղմոսարան, Յակոբ ԺՅԱ Եղեղիկացոյ կողմէ տաղաչափեալ, յանգուոր, թղթեալ, որ կը բովանդակէ՝

1. — Էջ մզ՝ պակասաւոր, իբր յառաջաբան, յանգուոր:

2. — Էջ մզ. — 'Իծլ ի բանիցն Նաւեկոյ շարադրեցաւ ի թեղի առաջաբանի Սաղմոսաց 'Կառքի. — Չայն հատչանաց, երգ պղանց, այս բան մաղթանաց, սրբախց հեծուեց, ողբք տղազակաց՝ հայդուածք արտասուաց, Քեզ վերընձայեաց, սիրտ իմ տրամազկեաց, տեսողիդ զազտեալաց...

3. — Էջ մզ. — 'Իծլ կրկին անգամ աղերսարանն առ սր հոգին եւ հայցէ օգնութիւն. — Չնոցիդ սր աղերսեմ տո իս ժամանեա, զմըտաց իմ զաչըն բաց, որ կառդոնա...

4. — Էջ 1. — Կանոն առաջին ի Սաղմոսացն 'Կառքի, որ երանեալ է. — Ամենայն մարդ սվ ոք իջէ, երանելի ասեմ թէ է, ամբարշտաց որ յաշխարհէ, խորհրդակից եղեալ նա՝ չէ... Այսպէս կը չարտանալի, իբր հարկի յիտան տուն:

5. — Էջ 245. — Շարադրոյի ՏԵՐ Աձ ոլորմեացի ամեն. —

Յեռ ազամայ երանելոյն ի փափկութեան, Որդիք նը բնոյ անասունս աստ բնակեցան. յնան զաւակս ի վր երկրի եւ բաղմադան... եւ յիշելոյ արժան արէք զեա զանարժան, զՅակոբ եւեցաւ Թոխարցի տաժանական Որ եւ պանդուխտ յայտ աշխարհի տարարբնական:

Ի նոց երկիրն ի նոր քաղաքս Չամոսցուն: Այլ եւ զմեզան իմ յիշեցէք ի ժամ հայցման, Չմեծահաւատ հայրն իմ Ալլուն եւ մայրն իմ Աննան:

Ո՛չ ժամանեալ նոցա ի հասակ ձերութեան. Այլ եւ միջակ տիս հասակի վախճանեցան:

Եւ զարժապեան իմ յաղմեղախտ արեական, Ըզկալաքենց Յակոբ անուն սր բանանայն, Իմաստեալ լի գերակատար ի գիտութեան, Հոգով մարտի մարմնով ճշնոյ ի ձերութեան, եւ զամ զմերձաւորս իմոյ արեան:

Եւ զժողովուրդս այս քաղաքիս զամենեան, Չձեր եւ զտղայ՝ զերթոստարդ եւ բղկուան:

Եւ որք եղեալ են հաւատով ի գերեզման:

Ի թվականի մեծ տու մարիս արեթական:

Որ էր հաղար եւթանասուն այլ եւ վեց ամս, (= 1627)

Եւ մեղաւորս շարադրեցի սակաւ դայս բան:

Ընձայեցի բանասիրաց ի վայելման:

Ձի եղեցի ինձ յիշատակ սայ անլազան,

Եւ աղթող առ Տր Ած միշտ անխափան,

Հոր եւ որդոյ եւ սր հոգոյն մինչ յաւիտեան:

Այլ եւ խնդրեմ ի ձէնջ եղբայրք աղերսական, Յաղթըս ձեր յանձնեմ զանձն իմ մեղանշան կան:

Միթէ լիցի հոգոյս ներումն քաւութեան, եւ ընդ արդարսնն դասակցիլ ի հանգստեան: Անուն զիցուէ զբրոյս այսմիկ պատշաճական, երկեցողի այս մատնիլ բառ իւր անուան:

Արդ կոչեցցի սայ Յակոբի Սաղմոսարան,

Ձի կարացցեն կոչել առ ինք ամենեւեան:

Յաւարտ բանիս անհեմք զԱծ զհայրն էական:

Եւ զեակից որդի նորին անճառական,

Եւ սր հոգոյն նորեղոյի զամենեան:

Փառք եւ պատիւ եւ գոհութի մինչ յաւիտեան: *)

6. — Էջ 251. — Նորին Յակոբի աղացեալ Տաղ վասն կենաց մարդկան. — Աձ բտեղձեաց բզմարոյն ստաջին, անհեղով օրհնեաց զաճումն նոցին, աճեալ յաղմացան եւ զերկիր յըցին, աւել եւ մնաց մինչ յորրն վերջին... 'Կործեալ նորեղեաց եւ պայծառ քան զայն, քեզ Յակոբ երեց սվ եւ պայծ ճրաման, որ շաղակորտեալ ունարս ի յառեան, բզձեղ աղաչեմք եղբայրք ամենայն, մի խընալէք ինձ ասեղ զհայր մեզան:

7. — Էջ 257. — Գրեցաւ ոսանաւորս ի բաղաւս Կոստանդինուպոլիս, ձեռամբ բաղմամեղ մականուն Չոլախ Խաչատուրի, րվին Ռձնեմ (= 1700), եւ ղեկեմբերի. բ. — 'Իրիզորի քաջ հոռտորի Կեսարացոյ Ասացեալ է ողբս առ վարժապեան իւր Արապիոն Կարովիկիոսն Հայոց, Այլ եւ թի

Վի նուստս ծոյ Գրիգոր սոսկ անուամբ Վրդպ. կոչմամբ միայն և ոչ արդեամբք. որ և կոչեցեալ վերահետույ մայրաքաղաքին կեստորիոյ, առ ամ հուստացեալսդ Վի, որ ի մայրաքաղաքն յՈւրմայ, վերահետույ և շնորհաբաշխ եպիսկոպոս, մեղսաքաւիչ և շնորհազարդ քննիցց, սըրբաանունդ սրկցցդ ևւ ամասեր և բարեպաշտ ժողովրդեանց, երեսփոխաններուն, տանուաւէրաց, խոճաներուն, տոլփաւորաց, մեծատանց և աղքատաց, մեծամեծաց և փոքունց, արանց և կանանց...

8. — Էջ 269. — Գրցւ մխրարական նամակս ի քվականիս Հայոց ՌԺԶ (= 1607). նոյեմբեր ամսոյ. իբ. յաւուր շաբաթոյ յիններորդ ժմն ի քաղաքն Կեսարիայ ի պուռն սբոյն Սարգսի Զօրավարին. — Գանձ տառփին վա մահաւան Տեսուն Գրիգորի Կրկնի Ուրմայեցոյ Ոգեալ յայակերտէ նորին սոսկ անուն Գրիգորի Կեսարացոյ: Գոչեմք յայական, ձայն ողբ երգական, երգ զամբանական: Ողբայ Հայաստան, տուն Թորխոմական, ցեղին Ֆարեգեան, զի ահա բարձան, քաջին յաղթական...

9. — Էջ 279. — Գանձ երկրորդ, վա մահուան Գրիգորի Կթղզիս, ասացեալ ի նոյն Գրիգորէ աւակերտէ նորին. — Այգայ խրամատի՝ եղաք նըմանի՝ որ ցանկըն քակի, Այգին կոխ լինի, մարդոյ անասնի, և խոզարածի: Բուրաստան ծաղկի՝ եղաք նմանի՝ որ փուրն ըսպառի: Գոչեմք զարգի, եղաք նըմանի...

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հաս մը միայն, բացի բնագրին յիշատակարան ներքին Գլխաւոր յիշատակարան հաս նարար կար, բայց ինկած ու կորսուած է իր յարակից թերթերով:

Ա. — Էջ 1. — Պատճառ գրոյս այս է թվն ՌՄԽԻ (= 1795) Յիսնակի բարեկենդանին շաբաթին ի կէս աւուրն Նոյեմբերի մէ. մի՛ հա լիցի աշնպիսի պատիժ գրթովքն Այ. աշխատանք տատարկ շարժ եղև բարախմամբ՝ մինչ զի կամէր կործանել զքաղաքս Գեորմանիկ. բոլոր չինուածք խախտեցան, մինչ զի կէսն քաղաքին փլախտուկս եղևայ: Այսպիսի պատիժ մի՛ տաղէ, մի՛ եղիցի. ինձ գթասցէ՛ և ինքն ողորմեցի միպա որ ծառայիցն իւրոց Ամէն:

43. — ԿԱՆՈՆԱԳԻՐՔ

Հին թիւ 8

ՌՀ = 1621

ԹՈՒՎԹՐ՝ 166 (= 332 Էջ). — Մեծ թիւթիւն՝ 20 × 15 × 4 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ մեծագոյն մատով երկսիւն, խաւանչիւր 16 × 5 սնդմ. սկիզբի եւ վերջի քերթեր միասին. — ՏՈՂՔ՝ 26. — ԿԱԶՄ՝ կաշեալ քիլոնեով պարզ խաւաւոս. — ՄԱՐԿԱՎԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿՔ՝ չկան. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ աննպաստ. նախնական կազմը ինկած ու կորսուած: Նոր կազմի պահուն մաւած շրջոնները հարթելու պիտուով յուսանցներու զարդեր վնասուած: Հաստին կեսը բուրմաւոր իւղի սակ պիտուած ու քերթերը կաշեմ ինկած: Թրու-

զրուած բաւական քերթեր ինկած ու կորսուած, մասնաւորաբար պակասաւոր՝ 141 — 160 Էջեր: Գիտելի է որ գրիչը անվարժ է, չի կրնալով կասարել հաւասարիւմ ընդօրինակում մը, ձեռագիրը լեցնելով ուղղաճ գրական եւ կերականական սխալներով. — ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՎԹՐ՝ երկու քերթ. — ՎԵՐՆԱԳՐՈՒՄ՝ չկան. — ԳԻՐ՝ սեւ մեյանով բոլորգիւր, միջակ մեծութեամբ եւ կանոնաւոր. — ՍԿԶՐՆԱՏԱՐԿ՝ ամեն Կանոնի համար, մանուշակ, զարդագիր. համարները ունին կամուրայեղ երկաթագրեր. — ԼՈՒՍԱՆՅԱՋԱՐԿ՝ իւրաքանչիւր Կանոնի սկիզբը,

վոճաղիւր, գունաւոր, միջակ յաջողութեամբ.— խմբակն՝ հաս մը միայն, եջ 4, մանուշակի կարմիր շաւ պարզ գիծերով եւ ծաղկումով:

ԳՐԻԶ՝ Նիկողոս երեց.— ՍՏԱՅՈՂ՝ զրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ԹՀ (†551) = 1621.— ՏԵՂԼԻ՝ Կ. Պոլիս, Ղալաթիա.— ԾԱՂԿՈՂ՝ զրիչը: Ձեռագրիս այժմու տեքստն էն հանգուցեալ Տ. Սահակ քնյ. Շահվեքիւսանի բողոքէր (Հալեպ):

Մատենան է Կանոնադիրք, թղթեայ, միջակ գիրքով, նկարուն, որ կը բովանդակէ՝

1.— Էջ 1 ա.— Նիւրոց ցանկ.— Կրկն առքական կոնիայ, Կնոնք Փիլիպոսի առք զիւ ը: Կնոնք Թաթսի առք զիւ. զիւ. Կնք հարձց հետեոց զիւ իւր... Առ տարութի հրէից մա ողբ:

2.— Էջ 1 բ.— Դուլիս. ր. համաւրեն Տն ասացածք առք կնգլիս. լգ.— Յարեհիս յըթ կալ: Կիրակէի պաղմառց: չորեքշաբթի պահելոյ Արքայի պահելոյ, չաբաթու մա երկրո... Թէ զոր աշխարհս վիճակեցան:

3.— Էջ 4.— Յառաջաբանութիւն առաքելական Կանոնաց.— Սահմանք եւ կանոնք առաքելականք: Չոր կարգեցին առաքելայն թրիստոնէից՝ զկնի մերանայոյն Քի առ հայր ի յերկիրս: որպէս շնորհեցաւ նոցա՝ առնել նշանս եւ բրձկուսթիւնս, եւ որպէս ընկալան առաքելայն զպարգեւս հոգւոյն սրբոյ՝ եւ զկարգս եւ զկանոնս, եւ զվարդապետութիւնս եկեղեցւոյ սրբոյ, որպէս Պետրոս խրատեալ ի ճշմարիտ վարդապետէն, ուսանէր...:

4.— Էջ 24.— Ստեմանք եւ Կանոնք Առաքելականք.— Կարգեցին եւ կոյն առաքելայն. ոչ եթէ յանձանք խրեանց լինելոց իցեն. քանզի կասկածէին եթէ պատարաստեալ էին զայլ զհնու զգետա պատանց. եւ առնեն կոտորումս ի մէջ հաւատարմոց քի. քանզի ոչ եթէ նոցա պէտք ինչ էին կարգեաց...:

5.— Էջ 36 ա.— Երկրորդ Առաքելական Կանոնիս զուլիս ձգ, ցանկ.— Վա

ձեռնադրութեան կայ: Վա մատնագաւոր ձեռնադր: Վա տրուեալսն պատարագին...:

6.— Էջ 37 բ.— Սահմանք եւ Կանոնք առաքելոյն եւ Կոմայ. Առաքել հերք.— Կարկակտոս ձեռնադրեցի ի յակակտոսաց երկուց կմ երկուց երէց կմ սրկեզ կմ այլ ոք ի ժոնգաւորաց ի միոյն հալ...:

7.— Էջ 52 բ.— Այս. գ. զուլիս ոչ կայ աւրկն.— Եպիս ոք իցէ գաւառաց եւ ունիցի իշխանութիւն ընդ ձեռամբ իւրով մի իշխեսցէ յայլոց իշխանութեան ձեռն տնուլ ի միոյն եկեղեցին...:

8.— Էջ 53 բ.— Կանոնք եւ սահմանք սբ առաքելոցն Թաթիսի. ի զալն ըր յուրեայ քալաք ի յուսաւորքն նա մը կրտսբ սբ աւազան.— Յորժամ յուսաւորեցաւ քաղաքս միւրտութիւն, ձեռնադրեցան եպիսոսք եւ քահանայք եւ սրկեզսք եւ հաստատեցան վարդապետք ե...:

9.— Էջ 63 ա.— Կանք ճն Փիլիպոսի Առաքելոյն.— Յգր. իստանկոյ երիս մի անգամ յարման է եւ այլ ոչ հրամայեմք, իսցց զսահմանեայ ազաւթան...:

10.— Էջ 63 բ.— Կանոնք նորին զլիս. ր.— Կին եթէ ամուսն զրպեցի անգիտաբար ամուսնանալով անմեղք են...:

11.— Էջ 65 ա.— Կնք հետ առլոց, հաւանք հետեւոլց.— Վա հեզցն կմ զմանկունս պոնկին որ ինքնակամ Վա գոցայ...:

12.— Էջ 65 բ.— Կանոնք. իղ. Հաւանք.— Եթէ ոք հեզցեցանէ զաղայ իրեւ զիւնք կամ շնութե զայն կմաւոր արարեալ, փոխանակ նորա մեղի...:

13.— Էջ 72 ա.— Անկիւր Կանոնիս զուլիս իա. ցանկ.— Այս կանոնքս նախ են որ կարգեցան ի Նիկայն: Քանզի որ ի Նիկայն կարգեցան, յառաջագոյն կարգեցան վասն սաստիկ եւ մեծ ժողովոյն որ ժողովեցան ի Նիկայն քաղաք, քանիք ուստէք ժողովեցան ի ժողովն Անկիրսիան. նոցին անուանքն կարգեալ են ի գրի աստ.— Մարկիոս՝ Անկիրէ, Արգիկոզայոս՝ Կեսարէ, Պոզոս՝ Տարսուսն, Ուղիսագիոս՝ Անտիօք...:

14.— Էջ 80 բ.— Սահմանք եւ Կանոնք որ եղան ի սբ կաթողիկէ եկեղեցոյ

ի մեծ ժողովն Նիկիայ.— *Ուր էին գտնված արհապ միամտով քստ հրամանի մեծի անընկալ Կոստանդիանոսի կայսեր . . . Սկիզբը ներթերս ցանկով իբր զյ. ի :*

15.— *Էջ 88 ք.—* Կանոն Կոստանդիոսի քաղեր, առ եպիսկոս եւ առ ժողովաւոյն զի չարեաց եւ ամբարշտաց յձակից եպիս աւիտիս.— *Յիրաւի գնոյն պատահաւ նոցին անարգանալս Որպէս եւ այլմ պարբիւրս, որ անպաշտօն լինէ . . .*

16.— *Էջ 92.—* Կանոն երկուրդ Նիկիական, զոր եղին. *յժր. եպիսկոսն, կրկնաբանելով կարն ի կարնոյ.— Այլ է պարս կրճառական եւ ներքինիան արարեալ զինքնանս ի վիճակ քչյալ լինէ . . .*

17.— *Էջ 99 ք.—* Կանոն Սրբոյն Կիլիկոյի Հայոց Լուսաւորչին Հայրապետսին. *զյուս. լ.— Քահանայ որ ի մեղս գտածեալ է, ժամ ապաշխարեսցէ քերմիտանց սրտիս արտատուս ք. . .*

18.— *Էջ 101 ք.—* Կանոն Սրբաւոսի զյուսիս մե. զանկ — *Ի ժամանակին այնմիկ երեւցաւ այլ մի Գորգիոս անուն արխանն ի Կապադակոսի (այլաւ ք՝ Կապադոկիոյ) եւ հասեալ յԱղեքսանդրիայ, չմիկիւր եւ չարմէր գրաւարն . . . (ներսածա լինէն) Իսնք կանանականք, զյուսիս ձգ (այլաւ ք՝ ձք) Լաւրցումն Աս եկէլ մանուկ երախայ. կատարեալ իցէ եւ զիպիցե յորժամ պատարագ մատուցանիցէ եւ անգիտանալով հաղորդեսցի. զի՞նչ պարս էր տանել վասն նորա Գիւ. մկրտել պարս է որպէս կոչեցեալ է յԱստուծոյ . . .*

19.— *Էջ 121 ք.—* Երանելոյն Մարկարս սրբոյ Լաւրիս եմի Հայրապետին. Կանոնական քրդոյն ի հայս. վս կանոնադրութեան կարողիկէ եկեղեցոյ կարգաց, զոր չէ արժան ընդ սահման եւ ընդ հրաման. զյուսիս (այլաւ ք՝ ժ).— *Ահայ վասն ահի եւ երկիւզին Աստուծոյ եւ փափագ սիրոյ բարեպաշտութեան ձերոյ փութալս զարթւոյցանել զբարեւէր . . .*

20.— *Էջ 128 ք.—* Կանոն Կոստանդիանուպոլսի ժողովոյն: Գիւսիս. զ. կարճատու ցանկով եւ ներածութեամբ.— *Եւ սահմանեցին բանս զյուսիս զյ. Ո՛չ խոտել (այլաւ ք՝ խոտուել) զհաստատ որ հայրա-*

պետացն. յձմը. իցն որք ի Նիկա Բիւս թանցաց ժողովեցան, այլ եւ մնայ . . .

21.— *Էջ 130 ա.—* Սահման կանոնադրութեան երանելոյն Կիլիկոյի անաբանի Ազիազ (այլաւ ք՝ այլաւ ք՝ Անձիանձու) եպիսկոպոսի: Թաղազ ուղղափառութե հասոյ ապաշխարութի յանցաւորաց զյուս. լ.— *Այնկերտեալք սրբուհ հաստոյ դաւանողք սրբոյ ուխտիս. քարոզիչք ճշմարտուհ որք զբանին Այ. . .*

22.— *Էջ 139 ա.—* Դիւր կանոնական մեծի եւ գիտնական եպիսկոպետի Բարսեղի. առ Ակիլիմոս? բանն ծա.— *Արտաքսեալքն յեկեղեցոյ ամհեթանոսաց հերձուածոց. իսկ կէս հերձուածողք կոչեցին ոչ միայն . . . (Յաջորդ տասը թերթերը ինկած ու կորսուած):*

23.— *Էջ 193 ա.—* Կանոնական զիւր Տեառն եպիսկոպոս ասացեալ է.— *Եպիսկոպոս կամ երէց կամ սարկաւազ որ տանաիկին ունիցի ի տանն քստ հեթանոսական սովորութեանց, յուճցին իւրաքանչիւր տատիճանէն. բայց ի հանոյ կամ ի մօրէ կամ ի քերց . . .*

24.— *Էջ 194 ա.—* Եղիսեի վարդապետին է.— *Եկէլ որ կիւրակէ կամ տօնի կամ երեկի առ որ ամուսնանայ ընդ կրնոյ իւրում. ք. (սր) ապաշխարեսցէ եւ ապա հաղորդեսցի . . .*

25.— *Էջ 194 ա.—* Կանոն ժողովոյն որ լեկեւոս, զյուսիս զ. զանկ.— *Իսկ (յ)աւարս փոքու թէ ոգոսի այլ վիշապազըլս իւր երեւցաւ Լիստոր անուն, սկսաւ զինել . . .*

26.— *Էջ 194 ք.—* Սահմանելով կանոն զյուսիս զ.— *Ա.— Քանզի պիտոյ էր որ ոչ եկին ի ժողովն եւ մնացին ի գաւառին, ոչ անգիտանալ զկարգաւորեալս, ծանուցանեմք ձերում սրբութեան . . .*

27.— *Էջ 196 ա.—* Կանոն Կիւրդի Ալեքսանդրացոյ.— *Ա.— Քահանայ որ կոչի իցէ կամ այրի եւ աշխարհի քահանայութիւն տնէ, նաեւ ժողովուրդ . . .*

28.— *Էջ 197 ք.—* Կանոն սրբոյն Սահակայ հայոց հայրապետի: Յաղազ եպիսկոպոսի քե որպէս պարս եւ գկանոն հաստատել, զկարգն հաստատութե պահել զե-

ժամանակագրութիւն քաղաւորացն տեւանց աշխարհիս: Արանց աշխարհականաց. — *Կամիմ յիշատակել զամս Հայաստանեաց քահանայապետացն սրբոցն արանց Աստուծոյ, եթէ ոք և ուսարի և կամ որչափ ամս աթոռակայեցին. թէպէտ և ո՛չ ոք անաջնեցն հոգ անձին երեք, զթիւ ամաց աթոռակայութեան քահանայապետաց(ն) մեկ աւանդել, այլ (զ)մեկ քաղամ աշխատութեամբ ի խնդիր եղեալ գտաք ստուգապէս զոր և կարգեցաք (խոյ): Եւ որք ի միջոցս կաթուղիկոսացս քահանայք հոգարարձուք կարեալ են ամս ինչ...*

42. — Էջ 288 ր. — Ի սրբոյն Գրիգորէ Բագրեւանդ եւ Արախունիմ (Արշալույս) միոյ եպիսկոպոսի վինակ կարգեալ էին, մինչեւ ցվախնան քերթագործն երանելոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի: Ապա գտնուցեալ Արաքունեայ եւ զան Կամսուրականացն. — *Նախ եկաց եպիսկոպոս իրն. զակ ամս խոյ: Յս(վ)նան ամս մա. Թաթայ ամս թ...*

43. — Էջ 290 ա. — Թուրք զոր առաւեայ ճակոքոս Լալիսկոպոս երուսաղեմի, առ Կողբասոս գի ցուցանէ նմա թէ զինչ երաման էս Տիրիկոս կայսր վասն հրեիցն որ ի խաչ հանին Քրիստոս. — *Յակոբոս Լալիսկ երուսաղեմի առ Կորդասոս անունոյ բարի, և աշակերտ հաւատացեալ ի աւեր ողջոյն: Լուայ ես և ուրախ եղէ...*

44. — Էջ 292 ր. — Գիր կանոնուկան Ս. Եպիվանու հայրապետի. — *Ի վերայ բազում նշանաց և մարդարեւութեան երկի այս շնորհեալ երանելոյն Եպիվանոս...*

45. — Էջ 300 ա. — Մեծի Ագարանգիղոսի բանեն՝ որ զվայելեն. — *Արդ տառանքս զաւրուհեանն զաղարեցուսցուք զստատանութիւն...*

46. — Էջ 301 ա. — Երանելոյն Մեսրոպայ Հայոց վարդապետին. — *Քարիւք ողորայր ոմն ի սրբոցն զորոց, գիտացէք առեւ յսրբելիք զի թէպէտ և բնեռեայ Տրն զչարն քառ խաչափայտին...*

47. — Էջ 302 ա. — Մոհանիսի իմաստասիրի Հայոց կտրուիկոսի յիշատակարան. — *Լուսաշառիկ զճանադարճ առ*

Աստուած հնազանդութիւն ընդհանուր հաւատացելոց ի Քրիստոսի կազմեցին սուրբ հարքն զկառնական բանից զիտաւորութիւն...

48. — Էջ 304 ա. — Աւանդութիւն հրեից վասն ոլորմութեան. — *Էր ոմն մեծատուն յիսրայէլի որ մոռացեալ էր զյոյսըն որ առ Աստուած ի բազում յգիտութեան և ի հայհոյութեանց և ի չարմամանց սրտից...*

49. — Էջ 307 ր. — Վասն քաղաւորաց Հայոց զոր կարգեայ Մովսէս Խորենացին. — *Մովսէս Խորենացի զչարս թագաւորացն Հայոց աշուղտ կարգէ: Յարեմ է որդի Նոյի: Գամէր: Թիրաս: Թորգոմ: Հայկն: Արմէնեակ (այսպէս): Արմայիս...*

50. — Էջ 318, միասին, իբր 13 էջ. — Խոստ եւ խրատ եւ իմաստի. Խիկոր իմասն. — *Յամս Սենքրիմայ Նինուէր և Ասորեստանեայ: Եւ Խիկորս զրպիր էր Սենեքրիմայ արքային. Կ. կին արարի. և Կ. ապարանս չինեցի. և ես Խիկորս. Կ. ամի եղայ և ոչ եղի ինձ որդի: Յայնժամ մոռի առ չաճան...*

ՅԵՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆԷՐ

Ա. — Էջ 316 ա (Կլիստոս յիշատակարան). — *Վառք ամենաւն աւարտողին սրբազանի բանից կնոնական տառիցս որ յառ ժանգակեացս. զիմ աղկալկութիւն սկզբնաւորիկ զնամակս գայս գայրի երջանկացն. զածայեալին զառաքելոցն սրբոցն և զնոցին աշակերտացն հեռեւորացն ճշմարտութիւն եւ զվարդապետացն սրբոցն. զանձանց մաքրագունից և ուղաղաւան խոստովանողաց համագոյութիւն որք ի բաքանչիւր ժամանակս փայլէին իբրեւ զլուսաւորից աշխարհի զիտաւոր կոտապատութեան եւ զհեթոտաւորացն հարուսթի փարտաեցին. զաւգն զառնութեւ և զզոզն վնասակար իբրեւ զմշակս երկնաւորս արմատախիցին և զցանեալին ի բանասարկութեան զսրմն հարութիւն և ի սկիզբն անցն տարածեալ զարյ (այսպէս) աշխատաջան քրատմբքն կապեցին խրճունս առ ի յայրիկ. և զցաւն մահալքեր ոչ քառ մարմնոյ այլ զհոգոյ. սպեղանեաւք ապշխարու*

թիւ ողջացուցին և զմանգախտն որ անհնարին էր ի բժշկութի սպիացուցին և զկարէվէր հարուածս թշնամոյն կենարարին ճաշմըն քաղցրացուին, զհաւատս հաստատեցին և զամբասցեալ մեզս ազգիս աղ-զիս (կրկ.) հիմանց տապալեցին զեկզցիս զարգարեցին և զկուսածին մանկունս նոր(ս) յուսուորեցին: Զքնյս ածուբանս զարգարեցին և զմզվա ըս ձեռամբ նոց հնազանդեցին. զամս սնացեալսն պարսպեցին և զկուսանս պարկեշտացուցին. զարդարս խրատեցին և զմեղաւորս դարձուցին մարդասիրտ թր տն. զմեծամեծնս կանկեցին և զփութունս ոչ անտես արա-րին: Ըստ քանիտանութի տուրք և ամսոց. և ամսոց. զմամանակաց ապխրու-թի սահմանեցին: Ազատ թիւք և պահովք զմեղկութի ողորն պնդեալ հրամայեցին և ջերմեռանցն արտասուաք զհուրն փայլակն չիջուցին: Արդ այս գեղեցկա-յարմար տառիցս ցանկացողացս եղեալ ևս թշնուտտականս ամէն մեղաւք էլիք. և անարժանս:

Արդ գրեցաւ Կոնստանդին Ժողովուրդս Թվին ՌՂ (= 1621) ի քաղաքն Կոստանդնուպոլիս ի Խալսոլիս ի դուռն Աբ. Լուսաւուրչին ամէն: Դարձեալ յիշէք զվարպետն մեր Սարգիսն որ (ն)եա մեղ չատ աշխատեցաւ. Ած ողորմի նմ. Դարձեալ յիշեցէք զհայր իմ Միխէ-րըն, զմայր իմ Շահնիկարն, Ած ողորմի սաէք նմ. Դարձեալ Ած ողորմի սաէք Վարդեվանին, Շահաննեսին. ամէն: Դարձեալ յիշեցէք զեղրաբն մեր Պօլոսն, Լաւրիպան, Տիւանցին: Ած ողորմի իւրց հոգուն ամէն: Դարձեալ ողորմիս ասա-ցէք. Մարեմին, Մանսուպին, Տուլաքին,

Մեհնէ, Թուրվանցին ամէն: Այս սր հա-րապետք որ այս գրիս մէջն գրեցաւ զիմ անարժանիս ձեռաւքն, նալ բարեխաւս լինին առ Ած իմ մեղաւորիս, աւրինակ շնորհողիս: Աբ. ածածին բարէխաւսութե և սր հայրպաց ազաւթիքն ողորմի ինձ և ծնողացն իմոց և ամ քրիստոնէից. ամէն: Հայր մեր որ յերկինս:

Բ. — Էջ 315 Բ. — Ձեռքս երթայ. գիրս մնայ. մարմինս ի հող դարձեալ դառնայ. հոգիս յոր տեղ մեր տրն կմյ:

Գ. — Էջ 331. — ... և խրատական զայս գրեցի ի թղտիս և զանպիտանն ոչ գրեցի զի յաղագգ զիւր թուի և որ զհո-ղեոր խրատն ոչ ընդունի, զմարմնաւորս տեսանէ և արասցէ նա հոգոյն ու մարմ-նոյն չահ լինի և որք կարգաք զգիրս կամ առ ինչակէք թողութիւն խնդրեցէք ստացողի գրույ. և ինձ մեղապարտ շքոր-չիս սուտանուս Նիկողոս երիզուս. որ չեմ արժանի յիշել զանուն իմ ի սատիս. և ամենայն ազգականաց իւրոց և ծնողաց և եղբարաց. Ած ողորմի սաէք ամէն:

Ձեռս երթայ գիրս մնայ տրն ողոր-մի ինձ և նորայ որ զայս գիրս կարգայ և հառաջմամր դարն ազաւեայ որ և մեղ զարքայս թեան զուռն բանայ կարգացու-ցայ ամենեցուն ամէն:

Արդ գրեցաւ Կոնստանդին Կոստան-դիսնուպոլիսն. ի Վալաքիեայ, ի դուռն սբ Լուսաւուրչին. թվին. ՌՂ (= 1621) Մարտ. իա. սարն զիթ. հանց ցուրտ եղաւ. որ ծովն պաղեցաւ որ մարդիք լուս-պալլու պաղին վրայովն Ռուկոյսաբն (Սկիւտար) անցան: Հացին դրամ. ժե. ծխցաւ:

44. — ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Հին թիւ՝ չունի

ՌՃԻ = 1671

ԹՈՒՂԻԹՔ՝ 60 (= 120 էօֆ).— ՄԵ-ԾՈՒԹԻՒՆ՝ 16 × 11 × 2 սնդմ.— ԳՐՈՒ-ԹԻՒՆ՝ երկսիւն.— ՏՈՂՔ՝ 18.— ՆԻՒԹ՝

լաւ յղկուած բուլթ.— ԿԱԶՄ՝ արեւելեան, ռազմակազմոյ կաշեպատ փայտեայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿՔ՝ չկան.—

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բուական լաւ պանուած, կազմը մի էիջ խախտած եւ վերջին քերքերը խոնաւութիւն սեւած.— ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԻՔ՝ մեկ քերք սկիզբը, երեք քերք ի վերջ, բոլորն ալ սպիտակ.— ԳԻՒ՝ սեւ մեյլանով յաջող նոսրգիր: Խորագրային ծանօթութիւնները կարմրադեղ նոսրգիր. — ՎԵՐՆԱԳԻՒՔ՝ չկան.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌԻՔ՝ համեմատ, իւրամանչիւր գլխակարգութեան սկիզբը, ջրանեղի ծաղկումներով բոչնագրի եւ զարգագրի. համարները ունին սեւանեղի երկարագրեր.— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ՝ հաս մը միայն, սկիզբը, կարմիրի եւ լեզակի խառն ծաղկումով, միջակ յաջողութեամբ:

ԳԻՒՉ՝ Աստուածասուր քնյ մերձացի.— ՈՏԱՅՈՂ՝ Ներսէս քնյ Քիլիսցի.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՌՃԻ (†551) = 1671.— ՏԵՂԻ՝ Հալէպ: ԽԱՂԿՈՂ՝ անյայտ, գրիչը:

Ձեռագիրս սեպհականութիւնն է Հալէպի Կարողիկէ հայոց Առաջնորդարանին:

Մատենան է Մեկնութիւն Ս. Պատարագի, Թղթեայ, կազմուած, փոքրագիր: ԵՐԵՎԱՆԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ 110 ր.— (Գլխաւոր յիշատակարան).— Աւրդ գրեցաւ. Խորհրդամեկնիչն ի լաւ եւ ի ընտիր օրինակէ. ձեռամբ Ածասուր Քհնյի ի մայրաքաղաքն ի Կեդիայ: Ի թղթակաշտ թիւ. ոճի. (= 1671) ի մարտ ամսոյ. ի ժող. ի վայելուժն սորին. Եւ Ներսէս քնյի օրէ Քիլիսցի: Զոր Տր Աձ բարով վայելել տացէ նմա երկար ամօք եւ յամերամ ժամանակաւք ամէն:

Ով զասք յոյս երամ քհնյք թէ կարգալով. կամ բան տեսանելով եւ ոգտելով ի ամանէ. Աձ ոգորմի տապէք ինձ Ածասուր գրչիւ. Տրն մեր Բա Քա ի միսանդամ զայլ լստանն ձեզ եւ մեզ ոգորմացի ամէն: Հայր մերոյ:

Բ.— Էջ 111՝ ստորին յոսանցքին վրայ.— Եղիա սպիւրիչ Մօխմալեան. 1812 Յունուար:

45.— ՅԱՅՍՄԱՒՈՒՐՔ *

Զին թիւ՝ չունի

Փէ զա՞ք

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 596 (= 1192 էջ). — ՄԵՆԹՈՒԹԻՒՆ՝ 31 × 22 × 14 սեղմ.— ԳԻՒԹԻՒՆ՝ երկսիւն.— ՏՈՂԻՔ՝ 37.— ՆԻԹԻ՝ լալ յղկուած տկուն քաղը.— ԿԱԶՄ՝ առեւելեան, շուգանակազոյն կաշեպատ, սալաւիւնայ.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ աննպատ. կազմը կիսովին նայալուած եւ սախասկեայ պակասուոր պահպանակները մերկացած իրենց արտաքին կաշիներէն: Թիկունք ամբողջովին աւերակ. իսկ կաշեայ հարմանդները ինկած, իբր նեւ ձգելով միայն մեծադեպ կոնակ մը: Սկիզբը եւ վերջը պակասուոր, որով կը պակսին սկիզբի խորանք, եւ ի վերջ՝ Գլխաւոր յիշատակարանը:

Ձեռագիրս կը սկսի Նաւասարդի մը. ԷՆ... « Պատմեաց գգեղեցկութի ապարանին գոր շինեալ եւ Թովմաս. ի յերկինս թգրին ... »: Իսկ կը վերջանայ Նաւասարդի. ի. « Վկայարանութի սք էպոսին Վիլոնիդոսի: Սա ի բանսի եւ վս ի Քս հաւատցրն ... »: Որ այսպիսի խոստովանութք կատարման, որով եւ կը վերջանայ հասորը: Հասորիս գլխաւոր յիշատակարանը, ինչպէս ըսինք, ինկած, ու կորսուած ըլլալուն՝ կարելի չեղաւ նշդել գրչութեան տեղը ու բուականը: Աշխատեցանք ընդ երկար գրչին եւ ոստցողաց անունները ապագրեալ Յուցակներու մէջ փնտել, բայց ի գուր: Մասնաւորապէս շահեկան պիտի ըլլ

*) Նախկին թիւ 42, 43, 44-ն աւ ներկայ 45 եւ 46 ձեռագրերը մեր տրամադրութեան տակ գրուեցան վերջին պահուն միայն՝ երբ մեր Յուցակի Բ. Նատորը ամբողջովին խմբագրուած էր: Ահաւր՝

լար գիտնալ քե ո՛վ է Մկրտիչ նահասակ, ո՛ր եւ ե՛րբ ծնած է, եւ քե ի՛նչ թխուր պայմաններու տակ առած է նահասակութեան պտակը: Անհատական չէ սակայն ներադրել որ Յայնմատուրքս գրուած ըլլալ կա՛մ Զեյթուն եւ կամ Ֆրնուզ՝ ուր գրուած նման սեռի ձեռագրեր պակաս չեն Լալեպի Ս. Քառասնից եկեղեցոյ ձեռագրաց Մատենադարանը: Իսկ զայով ժամանակին, կարելի է զննել ժՁ դարու վերջեր եւ առ առաւելն ժէ: դարու առաջին հառորդը.— 'ԻԱՏԱՐԿ ԹՈՒԴԹՔ' չկան.— 'ԳԻՎ' սեւ մեկանով յաջոյ բոլորգիւր, ծայրէ ծայր միեւնոյն գրչութեամբ: Խորագրային բոլոր ծանօթութիւնները կաւմաղել եւ, յաճախ գտնարաւ.— ՍԿԶԲՆԱՏԱԹՔ՝ բոլորն ալ մանուշակի կարմիր մեծկակ երկարագրեր են: Լամարները կը սկսին սեւապղի երկարագրով.— ԼՈՒՍԻՆՑԱԶԱԿՔ, ԽՈՐԱՆՔ եւ ՆԿԱՐՔ՝ չկան, հասոյտ գերծ ըլլալով գեղարուեստական բաժնէ:

'ԳՐԻՉ' Մելիսեղեկ աբելայ.— ՈՏԱՅՈՐՔ՝ Գրիգոր եւ Բարդուղիմէոս սարկաւազ եւ իրենց պարագաները (տեսնել մատնակի յիշատակարանները).— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, ժէ պա՛ր.— ՏՆՂԻ՝ անծանօթ, հաւանաբար Կիլիկիոյ կեդրոններէն մէկը.— ԾԱՂԿՈՂ՝ անյայտ: Զեռագիրս սեպնականութիւնն է Լալեպի Կարողիկէ Լայոց Առաջնորդարանին:

Մատենան է Յայնմատուրք, թղթեայ, մեծափոր, գրեթէ անթերի եւ համաձայն տոճեան Յայնմատուրքներու:

ԹԻՃԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ թէ և բազմաթիւ՝ բայց կը պակսի գլխաւոր յիշատակարանը:

1.— Էջ 3ր.— ... Որ ողորմի Քս. Գրիգորին եւ ծնաւդացն Յովանիսին եւ Ղրամաթին. գծողիս:

2.— Էջ 5ա.— ... Որ ողորմի Քս. Գրիգորին եւ ծնաւդացն Յովանիսին, Ղրամաթին. եւ գծողին:

3.— Էջ 10բ.— ... Որ ողորմի Քս Առաւել քնյին եւ ծնողացն Յովնո. քնյին եւ մարն Խելաւին եւ. Խորարցն Գրիգորին, Սարգսին եւ ամ արեան մերձ:

4.— Էջ 12բ.— ... Որ ողորմի Քս. Մկրտիչ նահասակին եւ ծնաւդացն Յովսին եւ Ղրամաթին:

5.— Էջ 15բ.— ... Զատացաւդ զըրոցս գրիգորին, եւ զեղբայրն իւր զԲարդուղիմէոս սրկգ. եւ զՄելսք գրիչ յէկեղեցի ի Քս.:

6.— Էջ 22բ.— ... Մանաւանդ Մկրտիչ նահասակին եւ ծնաւդացն Յովնրսին. եւ Ղրամաթին, Մարտիրոս քնյ. ին, եւ Մելսք գրչի:

7.— Էջ 26բ.— ... Որ ողորմի Քս. Գրիգորին, Բարդուղիմէոս սրկգին:

8.— Էջ 50բ.— ... Որ ողորմի Քս Գրիգորին եւ ծնաւդացն Յովսին, Ղրամաթին, եւ եղբարցն Մկրտիչ նահասակին, Բարդուղիմէոս սրկգին, եւ Մելիսեղ գրչի, եւ ծնաւդաց իմոց. կարգացողաց եւ լսողաց ամէն:

9.— Էջ 58բ.— ... Որ ողորմի Քս Առաւել քնին եւ ծնաւդացն Յովս քնին եւ. Խելաւին, եւ եղբարցն Սարգսին, Գրիգորին, եւ Մելսք գրչի ամէն:

10.— Էջ 67բ.— ... Թէ կամիս գիտ ի Նաւասարդի. ի. ժէ. եւ զՄելիսեք գրիչս յիշատ. եւ թողալ ի. մեղաց հայցեալ՝ ստացողի գրոցս. Գրիգորին եւ ծնաւդացն Յովսին եւ Ղրամաթին եւ ամ արեան մերձս որց:

11.— Էջ 432բ.— ... ողորմի ստացողի գրոցս. Գրիգորին եւ հարազատ եղբարցն Մկրտիչ նահասակին. եւ Բարդուղիմէոս սրկգին. եւ ծնաւդացն Յովսին, Ղրամաթին, Մարտիրոս քնին. եւ Եղիսաբէթին. եւ մեծ պապուն Զեքումին. եւ ամ արեան մերձաւորաց նոցին կենդանեաց եւ հանգուցելոց: Նաեւ ինձ մեղուցեալ գրչին Մելիսեք սուտանուն արեւային, եւ ծնաւդացն իմոց. հօրն իմոյ Ղալարին եւ մօրն իմոյ Ոսկեմասին. եւ հօրեկորն իմոյ Սեւփանոս աբելային. որ բոլոր աշխատութիւնսն զմեզ. զոր տէր Աժ հանգիստ եւ ողորմութիւն առնէ նմա. եւ կարգացողաց եւ լսողաց Քս ողորմեացի ամէն:

12.— Էջ 442բ.— ... Որոյ աղաթ թիւքն ողորմի Քս ստացաւդ գրոցս: Մանգաս Զեքումին, Յովանիսին, Ղրամաթին,

Մկրսիչ նահասակին, Գրիգորին *ամէն* :

13.— Էջ 447 ա. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս. Մարտիրոս ֆին, Եղիսաբէքին, և Մարիամին, *ամէն* :

14.— Էջ 451 ա. — Որոյ ազաւթիւնն ողորմի Քս ստացողի գրոցս. Մանգլասի Հեքումին, Մանգլասի Յովանէսին, Մարտիրոս ֆին, Ղամաթին, Մկրսիչ նահակին, Բարդուղիմէոս սրկին, Եղիսաբէքին և Մարիամին, Առաքել ֆին, Յովանէս ֆին, Խելալին, Սարգսին, Գրիգորին, Տիրատուրին, Աբրահամին. և ինձ մեղաւոր գրչի Մեխիսէք աբեղայի և ծնաւդաց իմոց հօրն իմոյ Ղազարին, և մաւրն իմոյ Ոսկեհասին. Ասեփանոս կրօնաւորին :

15.— Էջ 416 բ. — ... Մանաւանդ ստացողի գրոցս. Մովսիս Հեքումին, Յովանէսին, Մկրսիչ նահասակին, Գրիգորին, Բարդուղիմէոս սրկին, Ղամաթին, Եղիսաբէքին, Մարտիրոս ֆին, և մեղաւոր գրչի Մելիոսին, և կարգացողաց և յաւղաց Քս ողորմեսցի *ամէն* :

16.— Էջ 479 բ. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս ածառէր, հաւատարիմ և անմահոյ ինչ արժանաւորքն. մանգլասի Հեքումին, և մանգլասի Յովանէսին. *ամէն* :

17.— Էջ 535 բ. — ... Որոյ ազաւթիւնն ողորմի Քս ինձ ստացողի սբ գրոցս. Առաքել ֆին և կենակցին. Եղբարցն և և զաւակացն Ամասրուն, Աբրահամին և Մելիսէք գրչի :

18.— Էջ 600 բ. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս. մանգլասի Հեքումին, Յո-

վանէսին, Ղամաթին, Եղիսաբէքին և Մարիամին և Մեխիսէք գրչին :

19.— Էջ 623 ա. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս մովսի Հեքումին, և Մարտիրոս ֆին և զատկերն Ղամաթին և Մարիամին. և *ամ արեան մերձ* :

20.— Էջ 625 ա. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս մովսի Հեքումին, և Յովանէսին և կենակցին Ղամաթին, Մկրսիչ նահասակին, Գրիգորին և Բարդուղիմէոս սրկին :

21.— Էջ 638 ա. — ... Որ ողորմի ստացողի գրոցս Առաքել ֆին և ծնաւդացն Յովանէս ֆին և Խելալին, Եղբարցն Սարգսին, Գրիգորիսին և *ամ արեան մերձ*. բց *ամէն* :

22.— Էջ 1064. — Ստորին յուսանցքին վրայ. Ով եղբայր յայտաւորնակէ գրեցաւ Յովանոս ճառս. կրկին գրեցաւ, դու ի տեղն թող, և Սրապիոնն կարդա, որ ուղիղ գայ, և զմեղուցեալ գրիչս յիշեալ :

23.— Էջ 1167 ա. — ... Մանաւանդ ստացողի գրոցս Մկրսիչ նահասակին և ծնողացն. հօրն՝ Յովանէսին, և մօրն՝ Ղամաթին և Մեխս գծողի :

24.— Էջ 1192. — Վերջին էջի ստորին յուսանցքին վրայ կայ հետեւեալ արարերէն արժանագրութիւնը. — «Այս գիրքը Հայեպի Հայ Կաթողիկ եկեղեցւոյն նուիրեց ձեպրեալ Վանէս Փարբա 1831 Յուլիս 5 ին» :

46.— ՀՌՈՍԿԼԱՅԻ (ՁԵՅԹՈՒՆԻ) ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ

Կիլիկիան գրչութեան և ծագումնի հետագայն թիկնորէն մէկը եղող այս թանկագին Աւետարանին վրայ առաջին անգամ խօսած է Մեսրոպ Եղիսիկ. Տէր-Մովսիսեան, առանց գրչութիւնը տեսած ըլլալու (տես՝ Հայկական Մանուկարանը. Կիլիկիան Հայոց Խաղաղութեան և Կոպանդին Ա. Կաթողիկոսի համար գրութեամբ հետադարձ, Ազգագրական Հանդէս, 1913, թիւ 1)։ Շատ հաւանական է որ Վիննետիկեան վարդապետներու խնդրանքով, Ձէյթունի մէջ

ընդգրկնակութեան Աւետարանիս քանի մը յիշատակագրութիւնները միայն, առանց խօսակցութեան ունոր ընդհանուր նկարագրին վրայ, ջիւղագիրս իրկար տարիներ մնաց Ձէյթունի մէջ և յայտնի է որ ամէն ուշադրութիւն բնծայուած է զայն դուրս չհանելու համար։ Ահա թէ ինչ կը պատմէ մեր խնդրանքով, Տէր. Յարութիւն Տէր Ղազարեան, Մարաշցի բանասէր բժիշկը՝ 1 Օգոստոս 1936 թուակիր մեղի ուղղած նամակով։

[illegible]

մորտու անկախ կալ անպիպարմ զգլ մկոմոմո
 արչլլ մկոմոլլ մաաոմոլլ յոկայոյո վեռչամմ
 վեգլիտթ ոմգժոյոժ մասմ մա մչ պվեմմլթոմ
 արոյոյոյ պոամմ ծպպ նո ոյո մկոմոմո
 վեռնո ճեկոմոլլ մոյոյ պոամմ մո վոմմ մ
 մչլոյո յթ վեգմմնոլլ արգլպոմմմ իոմոկոկոկա
 ղոյ ուոմոմմ մոկոկոկոմմ կվտոյ պվոյոյչ կվոյ
 արգլ վեմոմոլլվլ վոմոմո մոժ մչկ մկն
 ղչլոմոմո մմվոյոյոյմ պոկոկոկոլլ պոպոսլլ
 արգլ պոպոլլվալ անլոմ մչեղոյոմմ մկ մկ մկն
 արոյչ մկեոկոկո արոչ պլլոմոլլ պոպոմո
 ղ ՍԻԵ արոմոլլ պոպոկոկոլլ մպոյո վճԵԵ մոպո
 արգլվլ ղ արոլլվլ մոպոլլ արգլ անոս մչ արոմ
 արոյոյ պլլեմո արոլլ մոպոկոկոկո կնլ

Հին թիւ՝ չունի

Ձե = 1256

ԹՈՒԿԹՔ՝ 408 (= 816 էջ)։— ՄՆ-
ԾՈՒԹԻՒՆ՝ $26 \times 19.4 \times 7.3$ սնդմ։— ԿՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ երկսին, իւրաքանչիւր 17×5
սնդմ. միջին լուսանցք՝ մեկ սնդմ։— ՏՈՂՔ՝
17։— ՆԻԻԹ՝ միջակ քանճարութեամբ բն-
սիր մագաղաք, սղորկ եւ քաւաւման։—
ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ տախտակեայ, երեսներուն
վրայ կ'երեսան բեւեռի հետքեր, որոնցմէ
յայտնի կ'ըլլայ որ ժամանակին աւետա-
րանս զարդարուն եւ նոյն ոսկեղէնութեամբ։
Այժմ կ'երեսան միայն պղնձեայ խաչեր եւ
խաչերուն չորս թելերուն վրայ մեկ մեկ
նկար. վերի թելին նկարին ներքեւ, որ հրեւե-
րակ մըն է, կը կարդացուի Յս Գս։—
ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ չկան։—
ՀԱՆԳԱՂԱՆՔ՝ մատուր եւ խնամով պահ-
ւած ձեռագիր, առանց ոեւէ պակասի. հա-
կառակ իր պատկանելի հնութեան՝ բոլոր
աւետարանները ունին իրենց բովանդակու-
թեան զանկն ու նախադրութիւնը. էջերու
ստորին լուսանցներուն վրայ կ'երեսան հա-
մարաբառի մանրատու համարանիշերը։
Յովնաննու աւետարանին վերջը կայ ձեռք
կնիչն ընացելոյն մասը։ Յանախ լուսանց-
ներուն վրայ բառերուն նշանակութիւնը
ուղղակի քննարկնակողմէն գրուած է։ Կապ-
մին կոնակին վրայ աննշան պատուածմ
մը միայն կ'երեսայ։— ԿԱՏԱՐԿ ԹՈՒԿԹՔ՝
բազմաթիւ, այսպէս 1. 2. 3 ա. 4 բ. 5 ա.
6 բ. 7 ա. 123 ա. 194 ա. 311 ա. 407 բ. եւ
408 էջերը։— ԿԻՎ՝ կանոնաւոր եւ զմայ-
լելի բոլորգիր, խոշորէկ, անբաւի սեւ մե-
լանով. բոլոր հասուածներու առաջին տո-
ղերը գունագէղ երկարագրեր են։— ՍԿԸԶԻ-
ՆԱՏԱՌՔ՝ բազմաթիւ, ո՛չ միայն չորս
աւետարաններու սկիզբը այլ եւ ամբողջ
հասորին մէջ։ Աւետարաններու սկզբնաւա-
ռերը մեծապիւր եւ ակնապարար գեղեց-
կութեամբ մարդագրի, կենդանագրի, վի-
շապագրի եւ քոչնագրի գեղեցիկ համալր-
ութիւն մը կը ներկայացնեն՝ զոյններու
ներդաշնակութեամբ։ Համարները ունին
կարմրագէղ բնօր երկարագրեր։— ԼՈՒ-
ՍԱՆԿԱՅՈՒԿՔ՝ ոչ միայն խորաններուն
կից, այլ եւ բովանդակ հասորին մէջ.

գունագէղ, գանազան մեծութեամբ, բոլորն
ալ յաջող ծաղկումներով եւ հնագոյն օր-
նակներէ։— ԽՈՐԱՆՔ՝ թիւով 16 հաս,
Հոռմկայի զբոսիքեան եւ զարդանկարչու-
թեան դպրոցի գեղեցկագոյն նմոյշներէն,
բոլորն ալ ոսկի, կապոյտ, կանաչ եւ կար-
միր երանգներու զմայլելի ծաղկումով, բո-
լորին վրան գանազան դիրքի քոչուններէ։
Եւսեբոսի առ Կարպիանոս գրած զոյգ էջ
ծանօթագրութիւնները առնուած են զմայ-
լելի խորանագարդերու մէջ, միշտ սիւնա-
գարդ, իւրաքանչիւրին մէջ Եւսեբոսի եւ
Կարպիանոսի յաջող պիմանկարներով, ո-
րոնց երկրորդ թերթիօրէն վնասուած։ Այս-
ներու երկու կողմը կ'երեսան երկու լու-
սանցագարդեր, երկուին ալ քոչունի բոյ-
ներ են, գրուած երկու ոտներու վրայ. վրան
մեկ մեկ արագիլով։ Ասոնց յաջորդող եր-
կիջեան տախտակները նմոյշներ են Կիլիկ-
եան հոխ զարդանկարչութեան, ուր կ'երե-
ւայ Կիլիկեան աշխարհի այլազան քոչնոց
նոխ հաւաքածոյ մը։ Համաձայնութեան
վերջին զոյգ տախտակները, միշտ ոսկի յա-
տակի վրայ, յատկացուած են երկարագիր
հետեւեալ յիշատակարանին, որմէ բազմա-
թիւ նմոյշներ ունին ժՊ դարու Կիլիկ-
եան կարեւոր եւ ծաղկուն զբոսիքի նկարներէն.

Տը իմ Բս որդի եւ բան
Պես շոքու ի կարգիս աւածան
Որ դայս մատահան աւետարան
Մեզ հնչեցեր ձայն ցնծութի
Անա գրոյս առեալ քեզ տամ.
Բարձեալ ի ձեռս առաջի կամ,
Առ դայս նուէրս բարեխմամ
Եւ յիս նայա Տը հայտակամ.
Ով յանդիզբն ծոյց ? Բան
Նոյն եւ ծաղկեալ յազգս մարդկան
Որ մեզ զշնորհս քո չրթան,
Հեղեր արձնեալ յախտան,
Դու զՏը Կոստանյիս դէս Հայկազ
Իսն նստոյ յաթոս Կեփաական
Եւ զիւր Թորոս Հայրադատան
Ընկալ ի փառս ճայրական.

ՆԿԱՐՔ՝ չորս հաս միայն, խմբագիր չորս
աւետարանիչները ներկայացնող, բոլորն ալ

ուսկի յառակի վրայ, յաջող գործեր.— ՄԱՆ-
ՐԱՆԿԱՆՔԷ Եւ ԿԻՍԱՆՈՐԱՆՔ՝ չկան:

ԳՐԻՉ՝ Թոռոս Ռօսլին.— ՍՏԱՅՈՐՂ՝
Կոստանդին Կարուլիկոս Բարձրբերդցի.—
ժԱՄԱՆԱԿ՝ Չե: (=1256).— ՏԵՂԻ՝ Հռոմ-
կրկայ դղեակ.— ԾԱՂԿՈՂ՝ գրիչը ինքը.—
ԿԱԶՄՈՐՂ՝ անյայտ:

Մատենան է Աւետարան, մագաղաթե-
կայ, կազմուած, յման, հնատիպ գրե-
լու թիւն, պատմական կարեւոր յիշատա-
կարաններով հարուստ, և հայ զարդան-
կարչութեան տեսակաւոր, գրեթէ ան-
հաւասար գործ, ուր գոյներու ներդաշ-
նակութիւնը, վրձինի սնթիքի ճաշակը,
նշանաւոր արուեստագէտին երեւակայու-
թիւնը, որպէս նախ զործածուած ներկե-
րու և գոյներու մագրութիւնն ու գե-
ղեցկութիւնը, թանկագին և համար րելի
գրչութեան մը հանգամանքը տուած են
ձեռագրին: Ընտրուած բոլոր մօթիֆները,
մեծագոյն նկարներէն սկսեալ մինչև ամե-
նահամետ վարդերը, անսպասուելի ու
պիտան ու վառ երեւակայութեան ծնունդ
են, մէկը միւսէն աննման և նախածիլի
գեղեցկութեամբ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՆԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ բազմա-
թիւ .

Ա.— Էջ 402 ա.— (Դիլսաւոր յիշա-
րակութեամբ).— «Փառք քեզ, փառք քեզ
անահման անուն և անզուգական անձ-
նաւորութիւն, հայր և որդի և սբ հոգի
Արհնութիւն քեզ սբ երրորդութիւն և մի
արութիւն, սբ հասարակարգութիւն և սու-
տար եղև իմոյ տկարութիւն ի զրաւ հասա-
նել զգնալի մատենիս: Այժմ և միշտ և
յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

Ընտրելու ճն սկսեալ և ողորմութե-
անորին յանգիւկայ աւարտեցաւ մատենան
սծախաւս. ածունակ, երկրպագիլի եւ
պաշտելի սբ աւետարանս: Յամի Զ և Ե
(=1256) երորդի թուարկութեան հայոց,
ընդ հովանեաւ սոստանակ տաճարաց յա-
նուն միաձնի որդւոյն Այ Սբ Գրիգորի,
և Լուսաւորչին մերոյ Աբգոյն Գրիգորի. և
Սբ Հայրապետին Նիկողայոսի. և ամենպէս

Սբ և յազթող Նեանին Վանգոյ. և այլևս
բազմահաւաք սրբոց որք պաշտին. յաշ-
խարհամուտ արքոս. և աւգնականութե-
անց յանառիկ դիմակա ձեռովկայ:

Ի թագաւորութեն Քառասակ և բա-
րեպաշտ արքային Հերիմոյ. և ի ժամանա-
կի յորում նոյն ածասէր թագաւոր դարձ-
եալ լինէր ի մեծ և յաշխատամատոյց
ճանապարհէն որ առ խանն Աւագ: Հրա-
մանաւ և ծախիւք սծապատիւ ՏՃ Կոս-
տանդին Կարուլիկոսի Հայոց, որ զարմա-
նահրաշ վարիւք իւրովք առհասարակ հիւ-
ցուցանէր զընտան: Մինչ զի և յարտաք-
նոցն առաւել ընդունէր վկայութի զան-
համեմատ վարուցն իւրոյ մագրութեւ
Պանդի ազգիւր էր նա բարեաց և արքին
ի նմանէ ամենեքեան որք և կամեցան
ըստ պատրոյն իւրեանց: Սրբաւ անդատան,
նորքա բութաստան, սմանք յարկ ծածկու-
թիւն, վասն զի հայր էր որդոց, և հոգայր
վասն ազգատոյց. և ստաքելական թող-
թովք կանոնական տաճանաւ աշակեր-
տէր զամենայն եկեղեցիս ըստ ուղափառ
հաւատոյն և այնպէս սիրելի էր ամենե-
ցուն. մինչ զի և աշխարհակալ բոնաւորք
ընդ առաջ նորա խաղային յայժ ամ ճա-
նապարհորդութիւն հանդիպէր առ նոսա և
պատարագաւք զերեսս նորա պաշտէին
և սպայ զրկաւորք լիալ, զտրիտուն
խնդրէին աւրհնիլ ի նմանէ քանզի ար-
դարեւ առ սա կատարիւր գնալն ի վերայ
իժի և քարբի, և կոխել զամենայն զա-
րութի թշնամոյն: Սա և ողորմութիւն
Այ, զտեալ ի բարկութեւ և շարայրուկ
ժամանակին: Սա և ի վերայ ամենայն
ստաքինասէր վարուց իւրոց յաւել և
զայն ևս լինել զբասէր և սծասէր, որով
եւ ստանայր զիրա սուրբս զհին և նոր
կտակարանաց, և յովով անաւթն ոսկւոյ
և արծաթոյ, և պատուական հանդերձե-
ղէն զարգուց, և նուիրէր եկեղեցւոյ
սրբոյ ընդ ամենայն տեղիս. ում վրարդ
և պիտոյ ինչ լինէր: Սբ և ի կատարեալ
սիրոյն զոր ունէր առ Աձ և առ ի նմանէ
պարգեհալ կտակարանք, ոչ էր նմա
փոյթ ի յաւաց զբնաց, կամ ի հմուտ ար-
հեստագիտաց միայն ստանալ զայնոսիկ:

վասն այնորիկ իմոյ անարժանութեւ, վրացուն և արամար Գրչի Թորոսի մականունն Սեւակին կոչեցելոյ ըստ նախնեաց, հրամայէր զգործի գրչութե ի կիր արկանել յածային այս մատենան, որ և զարգարեայ ոսկով գտով, և պատուական նիւթաւք ներքոյ և արտաքոյ, ըստ առատապարզե կամաց իւրոց զոր ունէր առ սոսա մանաւանդ թէ առ ամենայն ոք: Վասնզի ամենեցուն որոց բաց են աչք իմանալի մտաց, յածակ է ի նոյն պէնուն հանապաղ, հաւատով և յուսով ակնկալեայ վարձուցն հատուցման և մշտամատոյց ձերոց մաքուր աղաթից, ով ածասէր հարք և եղբարք որք և ծնեալ վերքատին յորդիս լուսոյ մաւր սրբոյ Սիսնի ժառանգէք զսա ըստ արդեանց հանդիպեցելոյ, զոր աղաչեմ յիշել ի Տր, մանաւանդ առաջի զենման անմահ պատիւնն Այ, զարժանաւորս ամենայն աւորհնութե յիշատակի, զսր Կոստանդին Կարոյիկոս Հայոց և ստացոյ սրբոյ լուսազարդիս, և զծնադնն իւր, Վահրամ և Շուշիկ: և զեղբարս իւր զԴորդ և զԴրիգոր, և զքորք իւր Շուշանիկ և Վանեկի: Այլ և զեղբարս որդին իւր, զսրբասէր Բանանայն Թորոս և զծնադք սորա Դորդ վկայեալ Բանանա և մայրն նորա Աղիլ, և զեղբարք նորին զածապատիւ եպիսկոպոսն Տր Ասեբանդու, և զԴրիգոր նորին հայրապատ և զպատերան իւր Մլխի և Շուշան: և և զորդին իւր Ասեվանդու, որ այժմ գինուորեալ իշխանական պատուով ի գրուան թագաւորական, և զամուսին սորա Ակաղ, և զմայր սոցա Տալիրայ: և զմիւս և և եղբար որդի հոգեւոր տնն՝ զԴրիգոր գինուոր և տարածում վարձանեալ, այլ և զամենայն ազգ սոցա և զպաղինս որպէս զի ննջեցելոցն հանդիստ և ողորմութի պարգեւեցէ Քս Ած, և որ այժմ կենդանի անխտով խաղաղութիւր ընդհեկայն աւուրս պահեցէ. ամէն:

Յերես անգեալ և րազմամեղ և թարմատար զրիչս, աղաչեմ յիշել ի նոյն և զիմ նուստաութիւ, այլ և խոչորութե սորայ և թէ սխալանք ինչ զիպեսցի

հայցեմ շնորհել թողութիւ, յիշել զարձեալ և զերեխատ որ ծնաւդն իմ, և զեղբարն իմ Անսոն, և ստաւել և որ ըստ հոգոյ և մարմնոյ եղբարք և քորք, հարք և ուսուցիչք: այլ և զկուսակրան Բանանայն Վարդան Փակակալ ածրնգալ տոճարացս, և կազմաւ սորա և զամենայն աշխատաղս ի սա առհասարակ ըստ բանից և արգեանց, որք ազնական եղեն մեղս և Քս Ած որ առասն է ի պարգեւս զձեզ յիշեցէ յերկնից արքայութիւն իւր, շնորհիւ ողորմութե իւրով, որ և աւորհեալ է յախտան, և յախտանս յախտենից ամէն»:

Բ.— Ի՞նչ 404 ր.— «Շնորհիւ Տնակեալ և ողորմութի (երեք բառ անընթեանելի) ... քակել, զսր, աւետարանս, և նոր նորոգել ածային ողորմութիւ և սիրովն նորին (երկու բառ անընթեանելի) աւետարանս, ի թվս հասց (անընթեանելի) ետապետութի ? ի Տր Խաչատուր Կարպին, և եպիսկոպ Տր Յովանես արհի եպսկ և Տր Խաչատուր արհի եպսկ, և Տր Կոստին, եպսկ և թագիկ Տաճկեաց, Սուլթան, Սուլթան, ի զատան Գեմանիգոյ, ի զեղն Ֆոնաուզու ընդ հովանս Սր Ածաճիկ, և ընդ հովանս Սր Սարգիսի գուրդն և այլ սրբ որ ստա կամեալի ? ազնութի, և ի սպասաւորութե Վարդան երեց, և Մարտիրոս երեց և Վահան երեց և Դրիգոր երեց, և Վարդան երեց, Ով սրբայաջնեալ, քահնք և պարոյն եղբարք, որ զսր աւետարանս չորով բռնէք և անլրտայ ձեռք ոչ բռնէք:

Աղաչեմք զՁեզ ով սր եղբարք որ զողորմին ոչ խնայէք:

Եւ զվերջին ստացոյս, սորայ զԴրիգոր երեց վկազմուս որ աւետարանիս, որ անուամբ ասիմ և զործովս ոչ, ով սր հարք և եղբարք, անմեղազիր լիութի որ կարիս մեր այսչափ էր և զԱծ ողորմին ոչ մոտանայք, յիշեցէք զհայրն իմ զՎարդան և զհորեղբ իմ, զՄահեսի ալա, կազմեմ—

Ով որ համարձակի, և ի գրանէս, Սր Ածաճ, և և ի Սր Մարգիս գոր, հան, զսր օհտանս, կամ եպիս, կամ քահն, կամ

աշխարհկան, այլ զմասն Յուդայի, եւ զպատիճն Կալէնի սոցեն, ամէ. եւ Ած գաշն մարդն ահ որ զողին (զոլորմիմ) ան- խափան ասէ, ամէն, ու ամ»:

Գ.— Էջ 405 ր.— «Զվերջի ստացող սր աւետարանիս ըզմանեսի Յակոբն եւ զծնաւղքն նր որ մականունն Ջազոնէ կոչին եւ զիւր կողակիցն ըզմանեսի Աննայն եւ զծնաւղքն նորա եւ զորդին ըզ- Մարտիրոսն եւ զԱլիսի Շանն: Որ արքայացի սիրովն ամային եւ յազում ժամանակս փափաքէին մեծածախ աւետարանի մի տանել եւ զնիյ իւրեանց հողոյն մինչ որ յեա եւ ի վշտաշատ ժամանակիս որ Յուդեայոս գեղաքագաքն աւերեցաւ ի ձեռս յանաւորինացն որ զմի հարկն տանն եւ քսան տոնէին ի նոցանէ որ ծախսցին զամ ինչ զոր ունէին թէ ոսկեղէն թէ արծաթեղէն թող զտան անօթքն զինչ որ ունէին ոչ կարացին իւրաքի ի յա- նաւորնաց եւ չառք ոչ ունելով զեկան կամ խուռիչ որ տային ձագէին ծեծէ- ին ի բանտ անսրւագ պահէին մինչ որ յուսահատէին եւ զհաւատն ուրանային: Եւ ոչ այնու կարացին ազատիլ ի յանօ- րացն ձեռաց այլ զխարաճն եւ զայլ հարկն մէկին տանն եւ քսան տոնէին զարձակալ իւրեանքն չառ ուտէին քան զանաւրէնքն: Եւ նք այլ ոչինչ ունէին որ նց տային եւ ազատէին մինչ որ ձեռս ի յեկեղեցոյ բապան ձգէին անէ- ին եւ վաճառէին աւետարան ակի չուր- ջառ եւ այլ ամ անաթոց յեկեղեցն: Եւ մին այս սր աւետարանս էր որ բերին ի Յոնուսոս Տէր Յակոբ եպսկն եւ Ասեփան- նոս րննյ եւ վաճառցին մանեսի Յա- կոբին ն. եւ Կ. Ֆլորի եւ մանեսի Յիկ- րոն այս հաւուր. զ. ն. զ. Կ. Ֆլորին իւր հալալ արդիանց իւրց եւ էառ զաւետարանս ի Յակոբ եպսկեն եւ ի Ասեփաննոս րննյն առաջի այս քհնյիցս. եւ տալաթաւորացս Յերուսղի Կիւրել վրդն վկա Աւետիքնյ Անդրիկ վկայ Զերուղի վանան երեց, վկայ, Խաչուկ երց վկայ մահաեսի Միքի վկայ մանեսի Ներսես վկայ Փարբենց Պալին վկայ Վրդան երցանց Պետրոս վկայ: Եւ տոնել զայս սր աւետարանս եզ իւրց

հոգոյն եւ իւրց ննջեցելոցն ի Սբ յեկեղե- ցին յԱծածին. եւ այլ ոք ոչ ունի իշխա- նութի զայս աւետարանս յեկեղեցոյս հա- նել կամ ծախել կամ գրաւական դնել թէ տղայ է կամ եղբայր կամ եղբաւորորդի եւ կամ այլ ազգական եւ եթէ ոք անզգնի նա ներքե կապանաց է ի յԱյ եւ ի սր յե- կեղեցոյս: Ով տեսանող քհնյք եւ վայե- լողք այս սր աւետարանիս լաւ պահէք եւ սրբութիւն ընթեռնո՛ւք պարկեշտ բանայք եւ վարչամակով բռնէք զի ի թագաւորաց ժամանակ է միացեալ մինչ որ եկեալ է ի մեզ հասեալ եւ լաւ պահեալ է անի. եւ զպաթիւ ընթերցելէ զի լսել եմք որ չատ սքանչելիք եղեալ է այս աւետարանն ով ոք որ անարժան բացեր է եւ կարգացեր է նա իւրն աղէկ չէ եղեր ով հայրք եւ եղբայրք անիւ. բացէք եւ երկիւղիւ կար- դացէք եւ յաւ պահեցէք եւ ով ոք այսպէս ստանայ նա անի ի յԱյ եւ ի սր աւետա- րանս. եւ զրձ յԱծ ողորմի ասացէք մահ- անի Յակոբին եւ ամուսնոյն իւրոյ մահ- անի յԱննային եւ իւրց ննջեցելոցն եւ ինձ անարժանիս ամէն հայր մեր»:

Դ.— Էջ 8 ա.— Թուղթ 4 ա տակի տողը.— «Զմեղապարտ գրչիս աղաչեմ յի- չեկ ի Քա»:

Ե.— Էջ 10 ր.— զարգարուն էջին մէջ տեղը.— «Մեղապարտ գրչի սորա ողորմեա թա Ած»:

Զ.— Էջ 244 ր.— ոսկի երկաթագրե- րով. «Ընդ մետասանիցն ընկալ Յս զՏր Կոստանդին կաթողիկոս: Եւ գնորին Թորոս: ամէն»:

Է.— Էջ 388 ա.— նոյնպէս ոսկի եր- կաթագրերով. «Զսուրբ եւ զերջանիկ Իի- ճապեհ Հայոց զՏր Կոստանդին ստացաւ զ սորա յիշնիք ի Քա Յս: Ամէն»:

Ը.— Էջ 620 ր.— նոյնպէս ոսկի եր- կաթագրերով. «Զստացաւ զ սր տարիս զՏր Կոստանդին կաթողիկոս Հայոց յիշե- ջիք ի Քա, Յս»:

Մատենիս վերջու որոթեանը՝ էջ 812 ր.— 814 ա աղեղ, անվարձ եւ անըն- թեռնելի չեղադրով, հետեւեալ արձանագ- րութիւնները կան:

Թ.— Եւ զգնի սորա այս գիւղիս մ

թախան եղիւ . Չափան, Օսլու Իւսին (անըն-
թեանեկի) այս աւետարան փրկութիւն եղեւ...
Ղազար ուղի Յոսեփին... գրեցաւ. այս
դիրս ՌՄՄԻ (= 1806) ին ամսոյն Ապ-
րիլի և ին ամսին : Այս անօթք վ աւե-
տարանս, բ ակին, բ թաք ամէն խաչ եւ
չաւրջոս դարձեալ ամենայն անօթքս այս
մարդոյն եղի փրկութիւն ամէն :

Ժ . — 1852 զրցւ զրս թփին հյց
Ռէթմէ (= 1863) Ողոտ, մէկ, մէկ Ապրիլ Փա-
ռաւ մը Մարտեան քրտան հազար զօրքով
մէկ (անընթեանեկի) մէր վերան էկաւ. պատ-
ճառը բերմեցոնք կտարախուն համար
փառք Աստուծոյ անվընտս մընացինք : Մը-
լալուն կողմէն տասը հազար, Պոլսազու կող-
մէն չորս հազար զօրք ունէր Լեմուս Փա-

ռաւ մը անունով, հարիւր մարդ մէտաւ մեղ-
նէ . անոնցմէ ութ հարիւր կամ հազար
մարդ անոնցմէ ջարդովեցաւ փառ Աստու-
ծո քէչէրնէս անվընտս մընացինք . ըն-
կէրա թեան ժամակը զըրեաց դիրքս ցրցւ
եղիան (երկու բառ անընթեանեկի) :

ԺԱ . — 1859 թրվրն Հյց ՌՑԹ ին մէկ
Ղուրբոս Փառաւ մը էկաւ վերանէրինիս .
փառք Աստուծոյ Ղուլաուզի ըսըց ձորը
չի կրցաւ անցնիլ . ժողովեցանք նըստէ-
ցանք վեց օր էտքը կըրիվ մը էղաւ
փառք Աստուծոյ մէկ վընտս չէղաւ մէզնէ
ան կողմէն էրէտուն կամ քառասուն
մարդու վընտս էղաւ . ջուրի կամ կա-
պարի զընայ մէտան տասնէկ իմանար :

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ

47. — ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՕԹՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՅ

Հին թիւ . հաշիւ

ՌԿԻ — 1614

ԹՈՒՂԹԻՔ՝ 124 (= 248 եփ) . — ՄԵՄՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ 14,5 × 10 × 3 սնդմ . — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝
միտսիւն . — ՏՈՂԹ՝ 20 . — ՆԻԻԹ՝ բույր,
լու յիկում . — ԿԱԶՄ՝ շագանակագոյն
կաշեպաւ, խաւտաւտայ, կոյկերուն վրայ
ծաղկումներով . — ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱ-
ՆԱԿԻ՝ չկան . — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ բաւական
լաւ պահում . սկիզբի դասակ ըրքեր
նիկցում, առաջին քերք, խորանագաւղ,
իկկամ եւ ի նորոյ գրում ու դրում . —
ԻԱՏԱՄԻԻ ԹՈՒՂԹԻՔ՝ երկու քերք սկիզբը եւ
երկու քերք ի վերջ . — ՎԵՐՆԱԳԻՐ՝ չը-
կան . — ԳԻՐ՝ սեւ մեխմով րնթիւ բոլոր-
զիւ . խորագաւղին ծանօթութիւններ կա-
մըսողի բոլորագիր . — ՍԿԶԵՆԱՏԱԹԻՔ՝
մանուշակի կամփի երկարագիր . իսկ հա-
մարները ունին սեւ երկարագիր . — ԼՈՒ-

ՍԱՆՅԱԶԱՐԻՔ՝ չկան . — ԽՈՐԱՆԻ նմանող
աննաշակ բան մը կայ, վերջին դրում
առաջին եփին վրայ :

ԴԻԻԶ՝ Յակոբ քնյ թօխարցի . — ԸԱ-
ՏԱՑՈՂ՝ Տէր Յակոբ քնյ Այվաթենց . — ԺԱ-
ՄԱՆԱԿ՝ ՌԿԻ (= 1614) . — ՏԵՂԻ՝ Զամու-
ցայ . — ԾԱՂԿՈՂ՝ անծանօթ, գրիչը :

Մատենան է Պատմութիւն եօթն իմաս-
տախրաց, թղթեայ, փոքրագիր՝ հետեւ-
եայ զյիսակարգութիւններով :

1. — Էջ 1. — Պատմութիւն Կայսերն
Փոնցաւոսի եւ կնոջն եւ որդոյն Դիոկղե-
սիանոսի եւ Ե իմաստասիրացն . — Կայր
Ի Հոսմ թագաւոր մի եւ անուն նորայ
Մոգոյոս կայսր և ունէր իւր ըստրառեւ
լաւ մի փոնցիանոս անուն յոյժ զօրեղ և
քաջ որ և բազում . . .

2.— Էջ 40.— Երկրորդ. Առակ քաղաքի վասն հովուին զոր սպան ըզվայրի խողն.— Թագաւոր մի էր ի յերկրի միում և էր նորա անտառ մի մեծ մայրեաց, և կայր ի մէջ անտառին...

3.— Էջ 57.— Երրորդ. Առակ քաղաքի.— Ի Հոռոմ քաղաքի կայր անտառի զինաւոր մի, և ունէր որդի մի և զուսար երկու և եւ զինաւորն այն սիրէր...

4.— Էջ 73.— Չորրորդ. Առակ քաղաքի.— Ի մամանակի միում էին առ կայսրն Հոռոմայ իմաստաւէրք եօթն, և կայսրն ի նոսա յանձնեալ էր զերկրին...

5.— Էջ 100.— Հինգերորդ. Առակ քաղաքի.— Սպարապետի կայսրն կենդանոյն քաղեցաւ.— Աւագաթանոս կայսրն թագաւորեաց ի Հոռոմ, այր իմաստան յոյժ, և էր յոյժ ցանկատէր սոկոյ, և քան զամենայն ինչ առաւել սիրէր զուկի...

6.— Էջ 125.— Վեցերորդ. Առակ քաղաքի.— յաղագս քաղաւորի ումեմն սնմանի եւ ջրօղիւղի.— Կայր թագաւոր ռմն ջրօղիւղի և անմալոր, և կանայք ոչ կամէին զայ առ նա, այլ արհամարհէին զնա եւ թագաւորն այն...

7.— Էջ 149.— Եօթներորդ. Առակ քաղաքի.— քաղաւորի ումեմն որ ունէր զինաւոր եւ յոյժ հաւատարմ զանձն մում, որում զքաղաքի նորա առեալ փախեալ.— Թագաւոր ռմն յոյժ սիրէր զկին իւր, և պահէր զնա ի մէջ ամուր սշտա-

րակի, և զփականս զոռնն հանապազ առ ինքն ունէր և վասն այնորիկ...

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ ք.— (Գլխաւոր յիշատակաւան՝ կարմիրով).— Եւ Յակոբ երեց Թաւաքի որ եմ թոռանց Բաղուկենց թարգմանեցի, զգեղեցիկ պատմութիւնս ի յաթիւնական պրոց ի հայ գիր, ի խնդրոյ վարձապետին իմոյ Թաւաքի Տէր Յակոբին. որ տանն Այվաթենց. թվ. Ռեզ (= 1614) փետրվար. Ժգ. յերկիրն Լեհաց, ի քաղաքն Ջալիսոցայ: Ազգեմ զձեզ յորմամ փոխարկէք զանունս մեր. մի յապողէք կրկիւյ ի տեղիս խորագրաց եւ աստեղէք ամենիւ թէ Աճ ողորմի:

Բ.— Նոյն անդ՝ վերջէն գրուած, նոսր գիրով.— Այս պատմութիւնս խորգ մօր վերայ է. կարգա՝ և լաւ ի միտառ, և զանեղութան զՊապ Աեփանսիացիս յիշեալ Տէր:

Գ.— Էջ 247.— Կատարեցա՛ւ Պատմութիւն եօթն իմաստասիրացս. թվին. Ռեզ (= 1648). ի թագաւորութեան Սուլթան Մահմադիւսին նոր թագաւորութեան:

Դ.— Էջ 248.— Ձեռն երթա՛ գիրս մեա՛ զձեզ ազգեմ հայրք և եղբարք իմ. երբ զայս ես իմ իմաստասիրաց քանս կարգաք և ասէք Աճ ողորմի. Ղազար զպրի Զահրէկայ ի զուռն Սբ Ասեփաննոսու Տաւ Մարտիան կոչի Թոխաք քաղաքի. Տէրն բարով վայել տացէ իւրենն արքայութեան արժան եղիցի և մեզ...

48.— ԺԱՄԱԳԻՐՔ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳԱՍԱՏՈՅ

Հին թիւ՝ չունի

Ձեռն = 1526

ԹՈՒՎԹՔ՝ 94 (= 188 էջ).— Մե. ՇՈՒԹԻՒՆ՝ 14 × 11 × 4 սնդմ.— ԿՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՎՔ՝ 17.— ՆԻՒԹ՝ նոստրակ բոյր.— ԿԱԶՄ՝ տաւելեան, շագանակազոյն կաշեպաս փայտեայ.— ՄԱԿԱՎԱԹԵԱՅ ՊԱԶՊԱՆԿՔ՝ չկան.—

ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ աննպաստ, շատ գործածութեամբ մաշած, սկիզբ պակասաւոր եւ կազմը խախտած.— ԿԱՏԱՐԿ ԹՈՒՎԹՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԿՐԻՔ՝ չկան.— ԳԻՐ՝ սեւ եւ կարմիր մեղանով խառն միջակ նորոգիւր.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՆՔ՝ հաս մր միայն, էջ

ՍԱՆՅԱԶԱՐԻՔ ԵՒ ԽՈՐԱՆՔ՝ կը պակսին։
ԳՐԻՉ ԵՒ ՍՏԱՅՈՂ՝ անձանօք, ժԱ-
ՄԱՆԱԿ ԵՒ ՏԵՂԻ՝ անյայտ, չունենալով ո՛չ
մեկ յիշատակագրութիւն։

Մատենան է Մառաոց, թղթեայ, կող-

մբում, փոքրագիր, ուր կան փոքր տպա-
գիր մաշտոցներու մէջ երեսոմ կանոնա-
կան մասերն ու սովորական Գանձերն ու
Տաղերը։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ չկան։

50.— ՎԱՅԱԿԱՆ ԳԻՐՔ

Հին թիւ՝ չունի

ՌձԻԲ — 1673

ԹՈՒՂԹՔ՝ 154 (= 308 եջ)։— ՄԵ-
ՐՈՒԹԻՒՆ՝ 14,5×10×3 սնդւմ։— ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ միասին։— ՏՈՂՔ՝ 18։— ՆԻՒԹ՝
լաւ յլկում ճասկեկ քուղր։— ԿԱԶՄ՝
բաց շագանակադոյն կաշեպաշ փայտեայ,
լանջով եւ բիկունով, կողներուն վրայ
սիւրուն ծալկումներ՝ կաշեայ գոյգ մը
կապիչներով եւ իրենց ճաստաւուն զամե-
րով։— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՅ ՊԱՇՊԱՆԱԿ՝ չորս
քերք սկիզբն ու վերջը։ Սկիզբի մագա-
ղաքներ, ազնիւ եւ լաւ յլկում, մասերն
են մաքուր բոյորագիր Աստուածաշունչի մը,
ուր կը կարդացուին՝ ետայի ԻԻ 21—ԻԵ 1
եւ Գալատ. Ե—Ձ համարները։ Վերջին մա-
ղաղաքներ մասերն են կոթերէն ճին ԱԵ-
ՏԱՐԱՆԻ մը։— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ լաւ պահ-
նում, ճայերէն մագաղաքներ մասամբ ցե-
ցակեւ, իսկ վերջիները՝ պատաստուն եւ
հիւրան։— ԳԱՏԱԿ ԹՈՒՂԹՔ՝ սկիզբի մեկ
եւ վերջի երեք քերքեր։— ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝
չկան։— ԳԻՐ՝ սեւ մեկունով մանրիկ նոսր-
ղիւ։— ՍԵՂԵՆԱՏԱՌՔ՝ ճաս մը միայն, եջ
11, ճաստիւ սկիզբը, կարմրաղեղ զարդա-
ղիւ, անկաւած. համարներ կ'սկսին կար-
միր երկարագրով։— ԼՈՒՍԱՆՅԱԶԱՐԻՔ՝ ճաս
մը միայն, խեղճ, սկիզբի միակ եւ ավաւտ
ԽՈՐԱՆԻՆ կից, երկուքն ալ անկաւած։

ԳՐԻՉ՝ Պապստաւ ճիւղ։— ՍՏԱՅՈՂ՝
ինքը։— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 1673։— ՏԵՂԻ՝ ԱԵ-
ՐԱՄԻ։— ԾԱՂԿՈՂ՝ զբիշը։— ԿԱԶՄՈՂ՝ ան-
ձանօք։

Մատենան է Վկայական Գիւղ, թղթե-
այ, փոքրագիր, կազմում, ուր կան

1.— Էջ 3.— Յանկ ե գրոյս որ կոչի
Վկայութեանց։ Աւգնեա՛ հոգի սը Աձ, ուր
կ'երեան նախ վա Ազահութեան, Աղօթ
սրպիսի կերպիւ կ'մ ուր պարտ է, Աղօթ
սրպիսի կերպիւ պարտ է, Աղօթից սմանց
ընդէ՛ր ոչ յաէ Աձ, Աղօթ սրբոց յօրի-
նակն...

2.— Էջ 11.— Աւգնեա՛ հոգի սը
Աձ ճը։ Յետու. Ե. յախաւ՝ յազահու-
րին։— Առաջին թղրց. ր. Ե ոչ զնացին
զճանապրհա նը Ե. երթային զհեա զօշա-
րաղա թի. առնուին կաշտու Ե թիւրէին
զիրաւ առնու Գրձը. թի. նարաղայ Ե յա-
զահա թիւն...

3.— Էջ 247.— Յանկ, յայտնաւոր
յաւ ալրութեանց, վա դիւրաւ գտանելո՛ւ ըզ-
պասմաքի Ե զվկայութի սրբոց մարթիւր
զար Ե կամիւ։— Աբիւղիմոսի վկային.
Սգոստու. ին։ Աբղիշաւ եպսին. Հոկսմբի.
ժը։ Աբերկիոսի եպսին. Հոկսմբի իը։ Աբ-
րահամու աղաւորոյն. Հոկսմբի. իը։ Աբ-
ղիմու մարգարէին...

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Էջ 246.— (Գլխաւոր յիշատա-
կաւան)։— ԹՂ. ՌձԻԲ (=1673) զրեցաւ.
Գրեցաւ զիրքս որ ասի Վկայական գիրք
ի քաղաքն ի յԱբրաիւ ընդ հովանեաւ Աբ
Աձամնին, ձեռամբ անարժան Պաղտատար
իւրիլու որ եմ մեղաւք տառապեալ ի վե-
լա մի ինձ մեղաւ որի, Ե որք հանդիպիք
ի սմայ կարգալով կամ օրինակելով, կամ
տեսանելով յիշեցէք ի մարքափայլ յա-
զօթա ձեք զանարժանս Ե ոգորմի տառ-
ցէք. Ե ոգորմածն Աձ ոգորմեցի ձեզ

ստորացող եւ մեզ անարժանեցն ամէն։
Բ. — Էջ 10. — ԹՎ ՌՃԻԲ (==1673)։

Գ. — Էջ 298. — ԹՎԻՆ Հայոց ՌՃԶ
(==1731) գրեցաւ Վկայական գիրքս այս որ
Անբաւփի մղսեսի Մասրեոսին է. Աձ պահէ
որդիքն որ վայելեն. Աձ երկար կեանք
տալէ իս բեանց ամէն։ Եւ հա Յայնիլի

օղլի Յովանեսի որդի մեղաւոր եւ անար-
ժան սիրացու Մանուկս հանդիպայ սորայ.
սակաւ ինչ կարգացի. Աձաչաւն էլ կրոց
հետեւելով սորվեցաք սորա՝ Վկայեցն,
կամ կրօղին հոգոյն մէկ Հայր մեղայ
ստացաք. Դարձել աղաչեմք զքեզ ով
եղբայրք. վարդի պէս բռնեցէք զայս։

51. — ՇԱՐԱԿՆՈՑ

Հին թիւ՝ չունի

24թ = 1320

ԹՈՒՎԹՎ՝ 396 (== 792 Էջ). — Մե-
ծՈՒԹԻՒՆ՝ 13 × 10 × 8 սնդմ. — ԳՐՈՒ-
ԹԻՒՆ՝ երկսիւն. — ՏՈՂՔ՝ 21. — ՆԻԻԹ՝
հասարակ ողորկ թուղթ, դեղնօրակ. —
ԿԱԶՈՒ՝ շագանակազոյն կաշեպաս փայտեայ,
լանջով եւ թիկունքով եւ կաշեայ գոյգ մը
հարմանդներով, մեկը փրբած. — ՄԱԳԱ-
ՎԱԹԵԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿՔ՝ երկու թերթ միայն,
սկիզբը, երկարագիր հնադրոճմ Ասուա-
ճառունչի մը մատերով, Մենդոց Ա. գլու-
խեն. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ նպաստաւոր, հա-
կառակ պատկառելի հնուր քեան։ Կողմեր
վնասուած, ամբողջ հատորը հինգած եւ
մաշած, քի՛ մամանակով եւ քե զործա-
ծուրքամբ, մագաղաթեայ թերթեր մաշած
ու պատաստուել. վերջին թերթեր կարեն
բաժնուած. — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՎԹՎ՝ չկան. —
ՎԻՄՆԱԿԻՒԹ՝ մեյմեկ տոյ, իւրաքանչիւր
խորանի տակ, երկարագիր, մանուշակի
կարմիրով. — ԳԻՒ՝ ծայրե ծայր սեւ մեյա-
նով բնիւր եւ մանցեփի բոլորգիր, յաջող,
սպառի նման. — ԱԿԶՐԷՆԱՏԱՌՔ՝ իւրաքան-
չիւր խորանի տակ, մանուշակի կարմիր
յաջող բոչնագիր. համարներ կ'սկսին սեւ
եւ կարմրադեղ երկարագրով. — ԱՌԱՄԱՆ-
ՅԱԶԱՐԴՔ՝ խի՛ստ բազմաթիւ, իւրաքան-
չիւր կանոնի հանդիպակապ լուսանցքին
միայ. հնազոյն մօթի՜ներու միջ՝ս մանու-
շակի կարմիր ծաղկումներով, յաջող, փո-
րաղիր. — ԽՈՐԱՆՔ՝ սկիզբը, եջ առաջին,
5 եւ 483, մեծ, մնացեալներ՝ փոքրաղիր,

բոլորն ալ ներդաւնակ՝ լուսանցազարդերու
հետ, յաջող եւ հնաճիպ ծաղկումներով։

ԳՐԻԶ՝ Կարապետ ձիւղղ. — ՍՏԱՑՈՂ՝
Տիրացու Բանանայ. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ 24թ
(==1320). — ՏԵՂԻ՝ երգնկայ. — ՄԱՂԱՎՈՂ՝
անյայտ, գրի՛ր։

Մատենան է Շարակուն, թղթեայ,
փոքրագիր լայն հաստ ու լեցուն, կաշ-
մբ. ած. ծաղկուած, հնադրոյմ, ուր կան
ձեռագիր կամ տպագիր օրինակներու կա-
նոնական բոլոր մասերը, մեծ եւ փոքր
խորաններով իրարմէ բաժնուած։

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա. — Էջ 744. — (Գլխաւոր յիշատա-
կարան). — Յամի եւ թն հարիւրերորդի եւ
վաթնասն ընդ երրորդ երրորդ թուարբերու-
թեանս Հայոց (24թ = 1320), ի Կաթու-
ղիկոսութեան Կոստանդեայ Զրոյի եւ ի
Թագաւորութեան Հայոց Աւսնի, եղև զբա-
ղրչա թիւ Շարակնայ տառիս հին եւ նոր
շարակնայ ք՝ պատարուն եւ անթերի ձե-
ռամբ Կարապետ ձիւղղի թարմատար զըշի
ի մայրաքաղաքս կղկիկ, ստատարութք Տի-
րացու Բանանայի. ի ինչորդ զեռարոյս...
(բառ մը մաշած) կրաւնաւորի Մարտիրոսի
որդոյ իւրոյ... (յաջորդ թերթը ինկած
ու կորսուած)։

Բ. — Էջ 4՝ ստորին լուսանցքին
զրայ. — Զտտացաւ չիշեա ի Տէր ո՛վ
Տէր եւ եղբայր։

Գ.— Ի՞նչ 18, ստորին լուսանկարին
վրայ.— Զատացաւոյ տրոս եւ զաշխա-
տաւոյս յիշեցիք ի Տր:

Դ. — Էջ 66, ստորին լուսանցքին
վրայ. — Ջստացաւ. սորա և զգծաւ. դ յի-
հգէ. ք ի Տր:

է.— Իջ 111. ստորին լուանցքին վրայ.— Զատացազ սորա զգաւորական բանական զՏիրացոյ, որ ստացաւ զսա ի վաշիկոյն Հարպաւս որդւոյ Իւրոյ Մարտիրոս Կոստիրան բաճի՛ յիւնգէք ի ՏՏ

Նոսի գեղեկիկ սգիս զՆուր(ապէս) ճիշաւ
յիշման արժանի արարէք ի Տր աղայեմ:

Ձ. — էջ 376, ստորին լուսանցքին վրայ. — Չստացաւդ սորա եւ գաշխաւսաւդ յիշեցէք ի Տր, զի եւ զուք յիշեալ յիջիք ի Տէ:

Ի.— Ի՞նչ 482, ստորին լուսանցքին
վրայ.— զՏիրացու ֆահանցան՝ ստացաւդ.
Խ.— զՎաղար զաւրինակի չնորհաւդ. Եւ
զԿաւռապէս ձիւսալ յիշեցէք ի ար ո՛վ սը
նծիւրդաւ ոչք:

Բ. — Էջ 583, ստորին լուսանցքին
մրայ. — Զտառցաւց սորա. եւ զաշխա-
տաւց յիշեա՛ ի Տր:

Թ.— Գլխուս որ յիշատակարանի հան-
դիպակաց կողմը մասնաւոր պատարկ
լինելի մը ամրացուած, ուր կը կարգանք

Հանդուպեակ Բալհաննէս քչ) Մկրեանի
ձեռագիր յիշատակարանը. — «Ի վերայ
ձեռագիր Շարականիս, գրեալ յամի եւ
իմն հարիս բերորդի եւ վախառն ընդ եր-
րորչ երրորդի թուաբերութեան հայոց,
(248 = 1320), ի կաթողիկոսութեան Կու-
տանցեայ Զրդի, եւ ի թագաւորու-
թեան Հայոց Աւչնի ... ի մայրաքաղաքն
նշնկա» :

Ույն կաթողիկոսն է՝ Կոստանդին Բ.
«Արքանագործ» անուանեալն, որ համա-
ձայնեալ ընդ Օչնի արքայի՝ կամէր լատի-
նաձէս տոնել զՀայր, բայց ոչ յաջողեալ
Տոն հորհրել, վախճանեցաւ յամին 1323:

Ինձ թուի թէ՝ Ձերոգոյ աւտու տու-
եալ Կատանդեայ ի զմագրողէ Շարակա-
նիս — ի հաստարիմ Հայէ Գհարապետ
ժիշոյն է, նշանակէ զանհաւատարմու-
թիւն կաթողիկոսին, որ զմերոց նախ-
նեայ գնուիրական դաւանութիւնս և զա-
ւանդս, կամըր «Ջրեյ», աշխնքն, անհետ
առնել, սակայն ինքն ջրեցաւ, և խոր-
հուրցք իւր անկան ի ջրս։ . . :

Զկնի այս Թիպտականի գրեալ
Շարականքն, յետոյ են գրեալք յայլոց
գրաւց:

1888—p. 4. *Manuscript B. B. B. B.*

Առկա է. Մկրտան:

52.— ՄԻՔԱՅԷԼ ԱՍՈՐԻ

247. 127. 202. 1

$$H_2O = 1704$$

ԹԻՒԼԹՔ՝ 156 (= 312 հօգ). — ՄԵՆԹԻՍԻՒՆ՝ 14,5 × 11 × 4 սնդմ. — ԳՐՈՒԹԻՆ՝ միալսին. — ՏՈՂՔ՝ 16. — ՆԻՒԹ՝ հասարակ բույր. — ԿԱԶՄ՝ բազանակազոյն կաշեպատ փայտեայ, կողմերուն վրայ սիրուն ճալումներով եւ կաշեայ երկու նարմանդներով. — ՄԱԳԱԼԱԹԵԱՅ ՊԼԱՂՊԼԱԿՔ՝ չկան. բայց հասոճիս ի վերջայ 28 × 10 մեծութեամբ ծալլուած երեք մը սակիւր մազադար, դեղինած. — ՀԱՆԳԻՄԱՆՔ՝ նպաստաւոր, կը պակսի միայն

յլլխաւո՛ր յիւսանկաւա՛րանք. — ԳՆՏԱՆԿ
ԹՈՒԴԹԻ՛ չկան. — ՎԵՆՆԻԳՐԻՔ՝ չկան. —
ԳԼԻ՛ սեւ մելանով միջակ նոսրգիր. —
ԼԿԶԻՆԱՏԱՆԻՔ՝ չկան. համարները կ'սկսին
կարմրադեղի երկաթագրով. — ԼՈՒԼԱՆՑԱ-
ԶԱՆԻՔ՝ եւ ԽՈՒՆՆԻՔ՝ չկան. —

ԳՐԻԶ՝ Պետրոսի որդի Յովհաննես.—
ՍՏԱՅՈՒՆ՝ գրիչը.— ԺԱՄԱՆԱԿԻ ՌՃԻՂ՝
(=1704).— ՏԵՂԷ՝ Կ. Պոլիս.— ԾԱՂԿՈՐԷ,
ԷՆ ԿԱԶՄՈՐ՝ անձամբ:

Մաստիսն է Արեոյն Միխայելի Պատմութիւն, թղթեայ, փոքրագիր, կազմութեամբ, որ կը բովանդակէ՝

1. — էջ 5. — Նաւասարդի. իր. եւ Սեպեմբերի ե. Յիւսասակ ե Նիկիոյ Սբ Ժովովն վն Արիոսի. — Արիոս երէց Աղեքսանդրացի երեսեցաւ հայտնի Քի որդոյն Այ ե արար իւր բարեկամս. է. ե ուսոյց Նոյս ասել զորդին Ար. . .

2. — էջ 19. — Հոռի ի. ե. եւ Սեպեմբերի. ժյ. Խաչվերոց ե եւ ճոն Սբ Խաչին. — Դշխոյն Հեղինեայ մայրն ինքնակալ կայսերն Կոստանդիանոսի բարեպաշտին ե. . .

3. — էջ 31. — Տրեի. իե. եւ Դեկտեմբերի. զ. վկայաբանութիւն բազմաճառ վկային Քի Սբն Յակովբայ. — Յամս բարեպաշտ արքային Ոնորոսի եւ եղբաւր Նորին Արկաղէոսի, որդոյ մեծին Շապհայ. . .

4. — էջ 51. — Նուասարդի. ժբ. եւ Աւգոստոսի. իբ. Տաւն ե Սբ Առաքելոյն Թումայի. — Յեա համարանայոյն փրկչին մերոյ Յի Քի յերկինս ե իման հոգոյն Այ ի զաստ առաքելոյն. . .

5. — էջ 162. — Ի պլբ բուին Ասորոց. — Եւ թագաւորեաց Յուստիանոս Թըրակացի եւ. զայս ասեն սկիզբն թագաւորացի Յուստիանոս, որ էր ի զեղջէ Բեդրինեա, զոր. . .

6. — էջ 193. — Եւ քաղաւերաց ճղայն Յուստիանոս, ամս լր. եւ ամիսս. ե. — Իսկ թագուհին Թեոդորայ աղաչէր զթրն վս ուզգալառութե, ե զրեաց թըզրն թուխա. . .

7. — էջ 202. — Ի պն բուին Ասորոց եղեն հրաշք ի վեր քան զհաւատայ, որ թէ ոչ էի գտեայ. բղւմ զրչաց, ե ես ոչ կարէի գրել, Խաւարեցաւ. . .

8. — էջ 211. — Ի պն. բուին Ասորոց սկսաւ թուականն հայոց. լդ. ամին Յուստիանէ առ Տր Ներսէսի հայրապետին ի թղթութեն Խոսրովու պարսից. . .

9. — էջ 296. — Կանոնի Աստեղաբաշտական վսն պանպանելոյ զառողջութիւն մարմնոյ. շարագրեցեալ. ի Գալիանոսէ բժշկէն մեծե. — Յուստիանոս ամսոյն, Ամիսս այս ունի զժրհոսն ինքեան ասանու տէր. . .

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ չառ քիչ.

Ա. — էջ 1. — զատարկ էջի վրայ. — . . . Ոգորմի այս պիրս զրոգի հորն ե մօրն որ (է) յիշատակ Պեսոսի որդի Յովհաննէս:

Բ. — էջ 3. — . . . Որ յիշատակ է Յոհաննէսին, ե իւր ծնողացն հոգուն. թըզին ՌՃԾԳ (= 1704) ին զրեցաւ ի Կոստանդինուպոլիս:

53. — ՇԱՐԱԿԱՆ

Հին թիւ չառնի

ԹՃԾ՝ — 1659

ԹՈՒՎԹԻՔ՝ 282 (= 564 եջ). — Մն. ՆՈՒԹԻՒՆ՝ 15×10×5 սնդւմ. — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասիւն. — ՏՈՎԻՔ՝ 23 — ՆԻՒԹ՝ լաւ յղկումս բույր. — ԿԱԶՄ՝ շաղանակազոյն կաշեպատ փայտեայ, կողերուն վրայ ծաղկեայ շաղովմեք. — ՄԱԳԱՎԱԹԻԱՅ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան. — ՀԱՆՊԱՄԱՆՔ՝ նպաստուր. առաջին կազմը կը բաւի ինկած թլլալ եւ ի նորոյ կազմը

ումս: Դանակի նստումներու տակ քեւքերքերու շրտմններուն մաշած մասերը անկեացած, բայց զարդական մասերն ալ, խորան, լուսանցազարդ եւ մանրանկար, լանտիս վնասումս: Նոր կազմն ալ խանգարում ու քերքեր խախտած. ոչ սկիզբն եւ ոչ ալ վերջը ոչ մի պակաս քերք. — ԴԱՏԱՐԿ ԹՈՒՎԹԻՔ՝ չկան. — ՎԵՐՆԱԿԻՐՔ՝ տող մը միայն, առաջին խորանին տակ,

յազուարդ եւ ոսկի, սիրուն թռչնագրե-
րով.— ԳԻՐ՝ սեւ ընթիր մեղանով զմայլելի
բոլորգիր, մանրատիկ, ծայրե ծայր նոյն գրե-
չե, չպագրի հեռ շփոթուելու աստիճան.—
ՍԿԶՐՆԱՏԱՌՔ՝ բոլոր Կանոններու սկիզբը,
նուրբ զարդագիր եւ թռչնագիր, հարուստ
եւ երբեմն ալ համեստ ծաղկոււով, բայց
բոլորն ալ յաջող. համարները կ'սկսին
կարմրադեղ երկարագրով.— ԼՈՒՍԱՆՑԱ-
ՋԱՐՒՔ՝ խիստ շատ: Առաջին խորանին
կից յուսանցագարդը, քեռ մասամբ կտրա-
ւած նոր կազմի առեւ, բայց կը պահե-
իր նուրբ շփոթութիւնը: Ծաղկուած է ոսկե-
ւոյ փոշով եւ յազուարդով ու քեքեւ
կարմիրով: Երկրորդ խորանին կից յուսան-
ցագարդն ալ. էջ 201. նոյնքան նուրբ է,
բայց ո՛չ առաջինին չափ զուկեղ. իսկ
ներքին էջերու վրայ երեցող բոլոր յու-
սանցագարդերը գրեթէ առանց բացառու-
րեան մանուշակի կարմիրով պարզ ծաղ-
կու մներ են.— ԽՈՐԱՆՔ՝ երկու հատ միայն,
Յրդ եւ 201րդ էջերուն վրայ: Առաջինը
ոսկեդեղ յասակի վրայ ունի քանձը յազ-
ուարդի սիրուն վարդեակներ, վերելք եր-
կու սիրամարգներ, երկուին ալ առջեւ
ոսկեայ փոքրիկ քասեր, մէջեղը սիրուն
ծաղկեփունջով: Երկրորդ խորանը ծաղկեհիւ-
սակ վանդակ մըն է, վրան ինք բացուած
վարդերով. իւրաքանչիւր զոյգ մը սպիտակ
սերել իկներու վրայ: Բաւական յաջող են
նոյնպէս 19, 92, 179, 283, 374, 475, 511
եւ 555 էջերուն վրայ երեցող *խորանիկե-*
ներ, բոլորն ալ նուրբ, կարմիր ծաղկու-
ւով.— ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝ թիւով 16 հատ,
կը կազմեն հասորիս զարդական յաջողա-
զոյն մասը, բոլորն ալ Կանոններու հան-
դիպակաց յուսանցքին վրայ, մեծուզոյն կեր-
պով յաջող: Այսպէս՝ էջ 61 *Անտոն Անա-*
պատկանն է, մանուշակի կարմիր պա-
րեգառով եւ վրան կապոյտ փիլոնով, երկու
ձեռները դեպ յառաջ, զլուխը բաց: Չար-
մանայի են ոսկերուն կարմիր մուկակները:
էջ 64, *Դաւիթ Մարգարէն* է, կապոյտ
պարեգոսով եւ մանուշակի կարմիր փիլո-
նով, յուկական շուրջառի ձեւով. զլուխը
թագ, ձախ ձեռքին մէջ ունի բացուած մա-
ղաղաքը իւր թաղերուն: էջ 70, *Ս. Սահ-*

փանոս, կարմիր հանդերձանով, կտրե-
բայց շա՛տ սիրուն բուրուառ մը ձախ ձեռ-
քին մէջ: էջ 76՝ *Որդիք Որոտմանց*. կի-
սանդրիի ձեւով, անյաջող: էջ 79, Կանոն
Համաւրեւն Առաքելոց յուսանցքին վրայ՝
Առաքիայ մը, կարմիր ու կապոյտ յուկա-
կան հանդերձանով, զլխուն վրայ նիւ-
բուս: Դիտելի է որ մանրակարներուս մեծ
մասը օրինակուած է Բիւզանդական հին
զաւարկարներէ, եւ առ հասարակ դեմքեր
չեն յաջողած:

ԳՐԻՉ՝ Սահակ զպիր. — ՍՏԱՅՈՂ՝
գրիչը. — ԺԱՄԱՆԱԿ՝ *ՌՃԸ* (= 1659). —
ՏԵՂԻ՝ Ասանա. — ՄԱՂԿԱՐ՝ անձամօք,
գրիչը:

*Մատնան Է Շարական, թղթեայ,
կազմուած, փոքրագիր, աղնիւ գրչու-
թիւն, քաւական յաջող ծաղկուածով եւ
լիակատար, ուր կ'հրեան սպագիր օրի-
նակներու մէջ երեւցած կարգով բոլոր
Կանոնները:*

*ՅԻՇԱՏԱԿԱՐՈՒԹԻՒՆՔ՝ հատ մը
միայն.*

Ա.— էջ 563.— (Գլխաւոր յիշատա-
կաւան).— «Փառք ամենասր հերոգոյ թե
անբաժանելի և միասնական հօտ և որդե-
ւոյն սրբոյ այմմ և միշտ և անզրաւ
(յ)աւառնիւ. ամէն: Որ ետուր ինձ կա-
րողութի տկար անձինս իմոյ հասուցա-
նի յաւառս զսր գիրքս այս որ կոչի Շա-
րակնոց: Ձեռամբ յոգնամեղ և անխմտ
գրչի Սահակ զպիր. արդ գրեցաւ սայ ի
մայրաքաղաքն ի յԱսանայ. ընդ հոգնա-
նա սը Ածամին. և սուրբ Սեփանոս եկե-
ղեցեացս. ի թվականութեանս մերում.
ՌՃԸ (= 1659). ի հրպատուե. Տն Տը Խա-
չատուրին. Արդ երես անկհալ աղաչեմ ըզ-
ձեզ ով հղարայրք անմեղադիր լերուք խո-
չարութե և աղալանաց գրիս զի կար մեր
աղաչաի էր: Դձ աղաչեմ ըզձեզ յիշեցէք
ի մաքրափայլ ազօթս ձեր զժառանջ Այ-
րգՍահակ զպիր. և ըզհայրն իմ ըզթո-
րոսն և ըզմայրն իմ Էդիսնի և հղարարս
իմ: Եւ ողորմի ասացէք ծնողացս իմոց
և վարպետաց. և Ած ձեզ և մեզ ողորմի
սուտըն անհղին ամէն: Հայր մեր որ յիր-
կինս սուրբ կոյիցի ան:

Բ.— Էջ 564.— Գեղեցկագիր չափակաճ գրեալ է ի թուին Հայոց ՌՃԸ. որ է յամի Տեառն 1659: յԱսանայ քաղաքի, եւ ևս գնեցի ի Կ. Պոլիս յամին 1891:

Աղաչեմ յընթեքողաց բարեսիրաց, յիշել և գիտ ընդ գծողի սորայ Սահակայ վարի, յազօթա իւրեանց որ եմ ծառայ Դսի և արուպ սպասաւոր Առաքելական եկեղեցւոյ Հայաստանեայց:

Յովի Բ. Մկրեան:

54.— ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂՈՒԱՆԻՑ Մ. ԿԱՂԱՆԿԱՏՈՒԱՅԻՈՅ

Հին թիւ չափ

ՃԸ դար

ԹՈՒՂԹԻՒՔ՝ 149 (=298 հջ).— ՄԵՐՈՒԹԻՒՆ՝ 19×14.5×2,5 սնդմ.— ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին.— ՏՈՂ՝ 23—24.— ՆԻՒԹ՝ դեղնորակ, փայլուն, գեղեցկօրէն յղուած, շատ ազնիւ բուրբ.— ԿԱԶՄ՝ կաշեպատ, տոնու: Կաշին՝ նուրբ ու ազնիւ, գրեթէ ժանգի գոյն: Կողերը կը կրեն իրենց վրայ շրջանակող սկեզօծ, բայց պարզ ծաղկում մը.— ՄԱԳԱՂԱԹԵԱՑ ՊԱՀՊԱՆԱԿ՝ չկան.— ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ միջակ: Հակառակ ձեռադրիս մեծ արժեքին՝ դժբախտ պարագաներու բերմամբ կրած է կարեւոր վնասներ: Կանոնաւոր շքազօծեալ խորացած է ցեղի աւերակներ, մասնաւորաբար է. եւ Բ. բերքերուն մէջ: Էջեր մեծաւ մասամբ ծակծրկուած են, բայց առանց կարեւոր վնասելու բնորոշումին: Արտաքին յուսանցեան կտրուած բուրբեր մեր փակցուած են թղթի ներով, յանախ բառ մը կամ բառի մը հանի մը գիրերը գոցելու աստիճան: Գ. եւ Զ. բերքերը կարեն բույցած են եւ ելած մասամբ: Թղ. 12-ը հեղափոխուած է թղ. 4-ի նէս, կազմի ասեմ: Չեռադրիս յուսանցները կարեւոր ճշմանակուած են.— ԳԱՏԱՐԿ ԹՈՒՂԹԻՒՔ՝ չկան.— ՎԵՐՆԱԿԻՐՔ՝ հասարակ բոլորգիր կարմիր գոյնով.— ԳԻՐ՝ հարաւոր բոլորգիր, յաջող գործ գրչութեան, տպագրի պատանքն ձգելու աստիճան: Նրկասկի արգասաւորութիւն մը ունի շեշտերու: Պատագրութիւնը բիշ մը շատ կիրարկուած: Սեւ եւ բնիկ մեղան մը գործածուած է.— ՍԿԶԻՆԱՏԱՌՔ՝ վերնագիրներուն՝ մանրակալատն կարմիր երկարա-

գրեւ, իսկ գլուխներու սկսուածքներ՝ վրնիս կապոյտ երկարագիր եւ թոյնագրեւ, որոնց մերք միայն մասիտով ուրուագիծը կայ, յետոյ լրացնելու մտադրութեամբ կիսատ քողուած: Թոյնագրեւ շատ պարզ են.— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԻՔ, ԽՈՒՐՆՔ, ԿԻՍԱՆՈՒՐՆՔ եւ ՊԱՏԿԵՐՔ՝ չկան:

ԳՐԻՉ՝ անյայտ.— ՍՏԱՑՈՂ՝ նախ Աբրահամ կարողիկոս Էջմիածնի, հաւանաբար Կեհեցի.— ԺԱՄԱՆԱԿ՝ անյայտ, ԺԸ դար.— ՏԵՂԻ՝ անյայտ.— ԽԱՂԿՈՂ՝ անմասնօր, հաւանաբար գրիչը:

Մատենան է Պատմութիւն Աղուանից Մովսէս Կազմակառուացոյ, թղթեայ, մեծարձէք, իրակատար, որ օրինակուած է ամէնընտիր գաղափարէ: Անոր զանազան մասերը բազմաթիւ տպագրեանքով հետ (Փարիզ՝ 1860) և Մոսկուա՝ 1860), գտանք աւելի բնորոշ, որովհետեւ հոս չկան յետամուտ փոփոխութիւններ: Կը պատկանի որեւից Աղուանից Պատմութեան Հեղինակներուն երկրորդ խմբին (Տե՛ս Արարատ 1895-7 տարիները, ուր կայ Խաչիկ Վրդ. Դատենի մանրակերպիտ ուսումնասիրութիւնը Աղուանից Պատմութեան աշխատեցողներուն վրայ, որոնք կը գտնուին Էջմիածին):

ԲՈՒՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ՝

Ա.— 1.— Յանգ առաջին հասորի Աղուանից... Առաջին մասին իւրաքանչիւր գլխուն վերնագիրներուն ամբողջ ցանկը (թղ. 1ա-2բ):

2.— ... «Մարդն առաջին հայրն
մեր Ադամ, ... «Էյն» (թղ. 3ա — 47 բ):
Առաջին մասին 30 գլուխները ամբողջու-
վին:

Բ.— 1.— «Երկրդ. Պատմութի. արե-
ւելիցս Ադուանից նահանգիս»: Երկրորդ
մասին իւրաքանչիւր գլխուն վերնագի-
րերուն ամբողջ ցանկը. (թղ. 48ա — 49բ):

2.— «Ուրան պայծառ և երկինք աս-
տեղով» և յն. (թղ. 49ա — 124 բ): Երկ-
րորդ մասին 52 գլուխները ամբողջովին:

Գ.— 1.— «Երրդ հասուած Պատմու-
թեն Ադուանից: (թղ. 125ա — 125բ): Եր-

րորդ մասին իւրաքանչիւր գլխուն վեր-
նագիրներուն ամբողջ ցանկը:

2.— «Արձակումն ի հարաւ ունել
վճապս տեղեւոյց Իսմայէլական ազգին»
(թղ. 125 բ — 148 բ): Երրորդ մասին 24
գլուխները ամբողջովին:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆՔ՝

Ա.— Թղ. 47բ: «Զատցդ. գրոյս
գերջնկ. հյրպտն. Տեր Աբրհմ. կրդկոսն.
ամ. Հայոց»:

Բ.— Թղ. 49 ա՝ «Կատրցան. ցանկք
երկրդ. պատմութեւ. Ադուանից. յորում
բազում. և ազգի ազգի գրոյցատրութի.
զաւանին: Ողջ յերուք որք ընթեռնուք»:

Յ Ա Տ Ո Ւ Կ Ա Ն Ո Ւ Ա Ն Յ

Ա.

Արքայական կաթնաղբի կերտացիք՝ 150 ր., 151 ր.
 Արքայական հրեյ գրիչ՝ 8 ր.
 Արքայական հրեյ գրիչ՝ 121 ր., 124 ա. և ր.
 Արքայական քննչ՝ 95 ա.
 Արքայական սրկ. Մաշկերացիք՝ 121 ր.
 Արքայական Այսպիսեան՝ 9 ա.
 Աղամ՝ 34 ր.
 Աղարիա վրդ. Ձուգայեցիք՝ 31 ա.
 Աղիզ՝ 8 ա.
 Աղիզ Բարձրերկրցիք՝ 140 ա.
 Աղիզ փաշա՝ 142 ա.
 Արազոզ Գրիգոր, վանեւ, Մեկրոն, Սարգիս,
 և Արուսեան՝ 8 ա.
 Արազոզ մայր Մարտին՝ 8 ա.
 Այթուն Թոխաթցիք՝ 127 ա.
 Այթուն սոս՝ 121 ր.
 Այրապար Ասանացի և որդին Գրիգոր՝ 8 ա.
 Այրաքանդու վրդ՝ 7 ր.
 Այրաքանդու՝ 34 ա.
 Այրաքանդու Թոխաթցիք՝ 144 ր.
 Ակազ Բարձրերկրցիք՝ 140 ա.
 Ակն՝ 97 ր.
 Ակար՝ 8 ա.
 Ակունի կիրակոս՝ 9 ր.
 Անարոն Դմիտր՝ 38 ա.
 Աղբալ գաւառ՝ 123 ր.
 Ամառիա՝ 39 ա., 41 ր.
 Ամիր Տարաթի Ամառիացիք՝ 38 ա., 39 ա. և ր.,
 41 ր.
 Ամիր՝ 34 ա.
 Այնթապ՝ 94 ա., 145 ա. և ր.
 Այնթապ Գրիգոր՝ 97 ր.
 Այնթապու Ս. Աստուածածին եկ՝ 145 ր.
 Այնթապու վարդանեան կրթ՝ 79 ա.
 Անանիա արեգայ՝ 33 ր.
 Ան. Էսմէրեան՝ 60 ր.
 Անթրիկիա՝ 142 ր.
 Անդրկոնստ Բարեկացիք՝ 87 ա.
 Աննա Թոխաթցիք՝ 127 ա.
 Անտոն Բարձրերկրցիք՝ 140 ր.
 Ապագա փաշա՝ 33 ա.
 Ասմին Սեպիք՝ 7 ր.
 Ասմին՝ 90 ր.
 Աստուածատու քննչ. (Կապի)՝ 50 ր.
 Աստուածատու վրդ. Սերապիոն՝ 42 ա. և ր.
 Աստուածատու քննչի Թեոփանցիք՝ 134 ա. և ր.

Աստուածատու քննչան Սեպիք՝ 7 ա. և ր.
 Աստուածատու ապա Զէյթունցիք՝ 137 ա. և ր.
 Ասանա՝ 6 ր., 7 ր., 8 ա. և ր., 9 ա. և ր., 80 ա. և ր.,
 115 ա. և ր., 149 ր., 150 ա.
 Ասանայի Ս. Աստուածածին եկ՝ 7 ր., 9 ա. և ր.,
 10 ա., 80 ա., 115 ա., 149 ր.
 Ասանայի Ս. Ստեփանոս եկ՝ 9 ր., 80 ա., 149 ր.
 Արաբկիր՝ 124 ր.
 Արքիան գաւառ՝ 123 ր.
 Արիստակէս՝ 34 ա.
 Արաթ սոս՝ 121 ր.
 Արաթին՝ 8 ա.
 Աւագ խան՝ 139 ր.
 Աւետիս՝ 83 ր.
 Աւետիքեցի Անդրիկ Զէյթունցիք՝ 141 ա.
 Աւճենց մայր Սիմոնց՝ 8 ա.
 Աւճի Ապագար, Փանոս և Խաչեր՝ 8 ա.
 Վւճի Բարձրերկրցիք՝ 8 ր.
 Աւճիկ Որդիքը՝ Պետրոս և Եղիա՝ 8 ա.
 Աւետեհեց խաչեր, Տիրացու, կիրակոս, վանէս,
 Կարապետ և Սարգիս՝ 8 ա.
 Աստուածեցի Մարիամ և Մարք՝ 8 ա.
 Ափսիսեան Ֆրնուզցիք՝ 141 ա.

Բ.

Բարգէն քննչ Յակոբեան 39 ր., 46 ա.
 Բաղարատ՝ 38 ր.
 Բարձրերկր՝ 1., 6 ր., 7 ա. և ր., 8 ա. և ր., 9 ր.,
 137 ր.
 Բաղիչ՝ 95 ա.
 Բալու՝ 100 ա.
 Բարդուղիմէոս սրկ՝ 135 ա. և ր., 136 ա. և ր.
 Բաթրուսեանք Զէյթունիք՝ 137 ա.
 Բերիա (Հալէպ)՝ 31 ր.
 Բիւզանդիա՝ 39 ա., 41 ր.

Գ.

Գարրիկ Արքիպիկ. Դասարճեան՝ 5 ա.
 Գարրիկ կրոնասոր՝ 90 ա.
 Գարրիկ Միքայէլեան՝ 40 ա.
 Գանձիք՝ 68 ա.
 Գարեգին Արքիպիկ Յովսէփեանց՝ 2 ա.
 Գեղեանոս՝ 38 ր.
 Գէորգ Արքիպիկ Ամառիոյ՝ 71 ր.
 Դեղրդ զպիր Կ. Պոսեպիք՝ 44 ր.
 Դեղրդ Բարձրերկրցիք՝ 5 ր.

Կորգ քոյ. Բարձրերկրցի՝ 140 ա.
Կորգ Բարձրերկրցի՝ 140 ա.
Կուժայեցի Տէր Ստեփանոս՝ 100 ր.
Կուգոյ վանք՝ 51 ր.
Կուգոյ վանուց Ս. Աստուածածին եկ՝ 51 ր.
Կուգոյ վանուց Ս. Խաչ եկ (Հաղարարութեք)՝ 51 ր.

Կուգոյ վանուց Ս. Ստեփանոս եկ՝ 51 ր.
Կուգոյ վանուց Ս. Նշան եկ՝ 51 ր.
Կուգոյ վանուց Ս. Վարդանանց եկ՝ 51 ր.
Կոնեք վանք՝ 6 ա.
Կրիգոր կիզկա Սառ՝ 119 ր.
Կրիգոր Հայրապետ՝ 63 ր.
Կրիգոր պարք Կիսարուցի՝ 127 ր. 128 ա. և ր.
Կրիգոր վերատեսուչ Կիսարուի՝ 128 ա.
Կրիգորիս Արքեպիս Թովհանէսեան՝ 9 ա.
Կրիգոր եպիսկ Սարմատու՝ 31 ա.
Կրիգոր վրդ. Տաղատաց՝ 61 ր. 62 ա. և ր.
63 ա. 101 ա. և ր.
Կրիգոր վանական վրդ. 67 ա. 68 ա. 70 ր.
Կրիգոր ճգնաւոր վրդ՝ 50 ր.
Կրիգոր երէց Ֆոնուցի՝ 140 ր.
Կրիգոր երէց Կարմուղ՝ 140 ր.
Կրիգոր Սերաստացի գրիչ՝ 79 ա. և ր.
Կրիգոր Բարձրերկրցի՝ 140 ա.
Կրիգոր (այլ) Բարձրերկրցի՝ 140 ա.
Կրիգոր Առանայի՝ 10 ա.
Կրիգոր (այլ) Բարձրերկրցի՝ 6 ա.
Կրիգոր վրժ. Արամեան՝ 97 ա.
Կրիգոր զինուոր Բարձրերկրցի՝ 140 ա.
Կրիգոր ստացող՝ 135 ա. և ր.
Կրիգոր՝ Եղբայր Աստեփանոս Դրան Եպիսկոպի՝ 5 ր.
Կրիգորեան Պալի, Փանոս, Ասմին՝ 8 ա.
Կրիգոր՝ 34 ա.

Դ.

Դանիէլ վրդպտ՝ 4 ր.
Դանիէլ ար՝ 83 ա.
Դուիթ քոյ գրիչ՝ 119 ր. 120 ա.
Դուիթ՝ Կղբայր Ստեփանոս Դրան Եպիսկոպի՝ 5 ր.
Դեղին Բախչի՝ 38 ր.
Դիակրիտոս՝ 38 ր.

Ե.

Եկեղեաց գաւառ՝ 52 ր. 53 ր.
Եղերդեց վանք՝ 123 ր.
Եղիա Սահեցի՝ 7 ր.
Եղիա՝ Հայր Ամիրտումյանի՝ 39 ա. և ր. 41 ր.
Եղիա Մոսմալեանն Հայէպցի՝ 134 ր.
Եղիադար վրդ. Սերաստուի՝ 40 ա. 42 ա. և ր.
43 ա. և ր. 44 ա.
Եղիսաբեթ՝ 136 ա. և ր.
Եղիշէ Արքեպիսկ. Կարոեան՝ 36 ր.
Եղիշէ եպիսկ. Կաղանճեան՝ Պոսեպցի՝ 9 ա.

Եղնեք Սահեցի՝ 7 ր.
Երեմիա վրդ՝ 93 ր. 100 ր.
Երեմիա ստ՝ 121 ր.
Երզնկա՝ 146 ա. 147 ր.
Երուսաղէմ՝ 31 ր. 44 ա. 60 ր. 65 ա. 71 ա. 115 ր.
Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ տաճար՝ 10 ր. 44 ա. 65 ա.
Երեւան՝ 43 ա.
Երզոկիա՝ 44 ր.

Զ.

Զանապան՝ 121 ր.
Զարեանց գաւառ՝ 123 ր.
Զաւառ շենց Իսկէնտէր՝ 9 ր.
Զամուցա՝ 127 ա. 142 ր. 143 ր.
Զաքար սրիկ՝ 34 ր.
Զէյթուն՝ 59 ա. և ր. 93 ր. 119 ր. 135 ա. 136 ա. 137 ա. և ր.
Զէյթունի Ս. Յովն. Կարապետ եկ՝ 119 ր.
Զէյթունի Ս. Աստուածածին եկ՝ 59 ր. 119 ր. 137 ա. 141 ր.
Զէյթունի Ս. Խէպորոսի եկ՝ 59 ր. 119 ր.
Զէյթունի Ս. Սարգիս եկ՝ 119 ր.
Զէյթունի Ս. Պարսամայ եկ՝ 59 ր. 119 ր.
Զէյթունի Ս. Հրէշտակապետ եկ՝ 119 ր. 121 ր.
Զէյթունի Ս. Լուսա սրիկ եկ՝ 119 ր. 120 ա.
Զէյթունի Ս. Յակոբ եկ՝ 119 ր.

Է.

Էճմա փաշա՝ 142 ա.
Էճմանիճ՝ 150 ր.
Էնկիրի՝ 79 ա. և ր.
Էնկիրիի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցի՝ 79 ր.
Էտիբնէ՝ 100 ր.
Էրզրում՝ 43 ա.
Էրնկազ Բարդղիմ՝ 44 ա. 56 ա.

Ը.

Ըռաստակէս Կաթող.՝ 33 ր.
Ըռաստակէս քնյ.՝ 34 ր.

Թ.

Թաղէոսի Առտրելոյ գիւղ՝ 123 ր.
Թալաթ (Փաշա)՝ 137 ա.
Թամաթ Զէյթունցի՝ 120 ա.
Թանկի՝ 34 ա.
Թաստութարենց եղիա՝ 8 ա.
Թաստութարենց պապա փանոս՝ 8 ա.
Թաստութարենց Ա. Էտիբ. Աղադար, Կիրակոս՝ 8 ա.
Թաստութարենց մայր Աբրմէ՝ 8 ա.

Խաւրիչ՝ 33 ա.

Խախար՝ 143 բ. 144 ա.

Խոխախտ Ս. Ստեփանոս Եկ՝ 143 բ.

Խորզամ Պատրիարք Երուսաղէմի՝ 56 բ.

Խորթում՝ 43 ա.

Խորոս կթղկս Սահցի՝ 31 ա և բ.

Խորոս Սահցի՝ 7 ա.

Խորոս Ստանացի՝ 149 բ.

Խորոս (այլ) քնչ. Բարձրբերդցի՝ 5 բ.

Խորոս քնչ. Բարձրբերդցի՝ 140 ա.

Խորոս Խալիմի՝ 138 ա. 139 ա. 140 ա. 141 բ.

Խորենց Անանիա և Կիրակոս՝ 9 բ.

Խուսաւա հայկ. Իմալիոյ՝ 32 ա.

Խումա քնչ Նարդուղ՝ 96 բ. 97 ա.

Խուրմանտ՝ 133 բ.

ժ.

Ժորժ Միշէլ Արաման՝ 138 ա.

Ի.

Իպնիպատար՝ 38 բ.

Իպլիբ փաշա՝ 100 ա.

Իամայի Քէմալ՝ 137 ա.

Լ.

Լեւոն Թաղաւոր Մեծ՝ 126 ա.

Լեւոն Թաղաւոր՝ 5 բ. 32 ա. 126 ա.

Լեւոն Երկիր՝ 127 ա.

Լոնտոն՝ 34 բ.

Լոնտոնի Ս. Սարգիս Եկ.՝ 33 բ.

Լուսին Սահցի՝ 7 ա և բ.

Լուսին Սիրատացի՝ 42 բ.

Լուսին Զէյթունցի՝ 58 բ.

Խ.

Խաթուն Սահցի՝ 7 բ.

Խաչատուր Կթղկս՝ Սիրատացի՝ 31 բ. 80 բ.

140 բ. 149 բ.

Խաչատուր Արքեպիսկ՝ 140 բ.

Խաչատուր Վրդ. Տէր Ղազարեան՝ 137 բ.

Խաչիկ Վրդ. Դատեան՝ 150 բ.

Խաչատուր Վրդի Զէյթունցի՝ 50 բ. 120 բ.

Խաչիկ Սահցի՝ 7 բ.

Խաչիկ Խան Սարաճեան՝ 33 բ.

Խաչուկ Երէց Զէյթունցի՝ 141 ա.

Խարբերդ՝ 97 ա և բ.

Խարբերդ Գորկի՝ 97 բ.

Խելք տիկին՝ 135 ա և բ. 136 ա և բ.

Խյմաթ՝ 34 ա.

Խուռնէվէճեց Ազատի թագաւոր՝ 9 բ.

Խոճա Աւագ Ատանացի՝ 7 բ.

Խոճա Աւետիս՝ 83 բ.

Խոճա Զարար՝ 91 բ.

Խոճա Կիրակոս Սահցի՝ 7 ա.

Խոճա Պետրոս Հալէպցի և Կինր Դարդ՝ 79 բ.

Խոճա Մանուկ՝ 90 բ.

Խորան օղլի մետի Մկրտիչ՝ 100 բ.

Խուպաս՝ 34 բ.

Խուճիայր՝ 34 բ.

Կ.

Կատարնէ՝ 121 բ.

Կարապետ Արքեպիսկ Գերմանիոյ՝ 59 բ. 119 բ.

Կարապետ քնչ. Բարձրբերդցի՝ 8 բ. 9 բ.

Կարապետ ժիշոյ Գրիշ՝ 146 բ. 147 ա և բ.

Կարապետ Խաղուպեան՝ 44 բ.

Կէլան Յոճան՝ 42 բ.

Կեսարիա՝ 128 ա.

Կեսարիոյ Ս. Սարգիս Եկ՝ 128 ա.

Կիլիկիա՝ 12 ա. 77 ա. 91 ա. 125 ա. 135 ա.

Կէտէյէճէնց Ամին՝ 8 բ.

Կիրակոս Կթղկս՝ 31 բ.

Կիրակոսի մայրը՝ Մարիամ՝ 8 ա.

Կիրակոս՝ 8 ա.

Կիրակոս՝ 8 ա.

Կիրակոս քնչ. Գրիշ՝ 4 բ. 6 ա և բ.

Կիրակոս Երէց՝ 32 բ.

Կիւրեղ Վրդ. Ֆրմուշցի՝ 141 ա.

Կուկլա՝ 80 ա.

Կոստանդին Կթղկս Բարձրբերդցի՝ 2 ա. 4 բ.

5 ա և բ. 31 ա. 136 ա. 137 ա. 138 ա. 139 ա.

և բ. 140 ա. 141 բ.

Կոստանդին Ա. Կթղկ՝ 136 ա.

Կոստանդին Բ. Կաթողիկոս «Պրոնաֆորմ»՝ 146 բ.

147 ա. և բ.

Կոստանդին Գ. Կթղկս Կեսարացի՝ 11 բ. 31 բ.

32 բ.

Կոստանդին Կթղկս Լամբրոնացի՝ 32 ա.

Կոստանդին Կպսկ՝ 140 բ.

Կոստանդին (Վրդ)՝ 125 ա. 126 ա.

Կոստանդին Կրօնաւոր՝ 77 բ.

Կ. Պոլիս՝ 38 ա. 39 բ. 41 բ. 43 ա. 123 բ. 127 բ.

129 ա. 133 ա և բ. 147 բ. 148 բ. 150 ա.

Կ. Պորոյ Ս. Նիկողայոս Եկ՝ 38 ա.

Հ.

Համգայ՝ 9 ա և բ.

Հանկա Սահցի՝ 7 բ.

Հալէպ (Քերթա) 40 ա. 44 ա. 46 ա. 49 բ. 50 ա.

51 ա. 55 ա. 56 ա և բ. 58 ա. 59 ա. 74 ա.

100 ա. 115 ա. 122 ա. 124 բ. 125 ա. 129 ա.

134 ա և բ. 135 ա. 136 բ.

Հալէպի Ս. Հիստուածածին Եկ՝ 55 ա. 58 ա.

124 բ.

Հալէպի Ս. Քառասնից Եկ՝ 55 ա. 58 ա. 124 բ.

135 ա.

Հալէպի Ս. Խաչ Եկ՝ 119 բ. 121 ա.

五

Շատարիւ՝ Էրեափախան՝ 8 ր.
 Շատարիւ՝ 8 ա.
 Շատուկ՝ 8 ա.
 Շուշան Բարձրերդցի՝ 140 ա.
 Շուշանիկ Բարձրերդցի՝ 140 ա.
 Շուշան՝ 121 ր.
 Շուշիկ Բարձրերդցի՝ 140 ա.

Ո.

Օսկէկ Սահցի՝ 7 ր.
 Օսկէհաւ՝ 135 ր.
 Օփսէփ Ատանացի՝ 10 ա.
 Օղուրիկնց Սիմէոն՝ 9 ր.
 Օստաճեաթիւրաց Վր՝ Հովկարի՝ 127 ա.
 Օսր՝ 128 ա.
 Օստա Միքան՝ 34 ա և ր.
 Օստա Յակոբ՝ 34 ա.

Չ.

Չարմէկ Փանոս և Ակոբ՝ 9 ր.
 Չափան Օղլու Խոսի՝ 142 ա.
 Չարախ Խոսաւուր՝ 127 ր.

Պ.

Պարբէտիւր՝ 81 ր.
 Պարբէտիւրի Ս. Աստուածածին եկ՝ 81 ր.
 Պաղտատար քանանայ Այնթապցի՝ 145 ա և ր.
 Պաղանկնց Խեղեղաւր՝ 9 ր.
 Պանարմա՝ 81 ա.
 Պանարմայի Ս. Աստուածածին եկ՝ 81 ր.
 Պարեհատան՝ 71 ր.
 Պաղ Սերատացի՝ 143 ր.
 Պատէհի՝ 38 ր.
 Պարթև Թովնեան Չեղեղապցի՝ 122 ա.
 Պարսն Բարձրերդցի՝ 9 ր.
 Պարսն Ատանացի՝ 10 ա.
 Պեարոս Դեապարձ կիթղս՝ 42 ա.
 Պեարոս կիթղս Երթուցի՝ 31 ր.
 Պեարոս քչ. Բարձրերդցի՝ 9 ր.
 Պեարոս քչ. Հոսկիւրցի՝ 6 ա.
 Պեարոս Ատանացի՝ 10 ա.
 Պեարոս Սահցի՝ 7 ա և ր.
 Պեարոս՝ 8 ա.
 Պեարոսի սրդի Յովնանէկ՝ 147 ր. 148 ր.
 Պէկի Խաթուն՝ 34 ր.
 Պուլտուխնց Գրիգոր՝ 7 ր.
 Պուլտուխնց Դիման՝ 7 ր.
 Պուլտուխնց Կիլիս 7 ր.
 Պուլտուխնց Խոփի՝ 7 ր.
 Պուլտուխնց Թորոս Ատանացի՝ 7 ր.
 Պուլտուխնց Փանոս՝ 7 ր.
 Պուլտուխնց Պեարոս՝ 8 ա.
 Պոլաճի Մահաբեի Սիմէոն Ատանացի՝ 7 ր.
 Պոլոս վրդ՝ 64 ա և ր. 65 ա.
 Պոլոս վրդ. Անթիկցի՝ 94 ա. 95 ր.

Պոլոս ար՝ 115 ր.
 Պոլոս՝ 8 ա.
 Պոլոս՝ 133 ա.

Ռ.

Ռահէկ Պաղտոսան՝ 49 ա. 50 ա. 51 ա.

Ս.

Սահակ զղիւր Ատանացի՝ 149 ր. 150 ր.
 Սահակ Չէլէպի՝ 100 ր.
 Սոսա. Ահտեր և Մարգարիտ Չէլթունցի՝
 120 ր.
 Սարգիս կիթղս՝ 38 ա.
 Սարգիս Թաքունապետ Հերմոնի՝ 33 ր.
 Սարգիս Կապի. Իկոնիոյ՝ 31 ա.
 Սարգիս վրդ Թաքմազ Օղլի՝ 100 ր.
 Սարգիս՝ 8 ա.
 Սարգիս զրիչ՝ 64 ր. 65 ր.
 Սարգիս Բժշկ՝ 38 ր.
 Սարգիս զրիչ՝ 85 ա.
 Սարգիս ստապոյ՝ 89 ր.
 Սարգիս վարպետ՝ 133 ա.
 Սարգիս՝ 135 ա և ր. 136 ա և ր.
 Սերատարա՝ 40 ա. 41 ր. 42 ր. 44 ա 56 ա.
 Սերատարայ Ս. Հրեշտակապետաց Սինատան՝
 42 ա. 44 ա.
 Սեմիկ Սահցի՝ 7 ր.
 Սէմ. Կարապր Սահախան Դրան Կոսկի. 5 ր.
 Սիմաոն Բժշկ՝ 38 ր.
 Սիմէոն Սերատացի՝ 42 ր.
 Սինայ սրդի՝ 38 ր.
 Սիս՝ 7 ա և ր. 10 ր. 31 ր. 32 ա.
 Սիմէոն կիթղս Չէլթունցի՝ 32 ա.
 Սիմէոն կիթղս Սերատացի՝ 31 ր. 115 ր.
 Սիմէոն քնյ. Բարձրերդցի՝ 9 ր.
 Սիմէոն Ատանացի՝ 10 ա.
 Սիմէոն Սահցի՝ 7 ր.
 Սինանի մայրը՝ Աղէ՝ 8 ա.
 Սինանի սրդիւր Թորոս և Վասիլ՝ 8 ա.
 Սինան՝ 8 ա.
 Սիմէ՝ 8 ա.
 Սիմէոն Մագիստրոս Սէմեան Անտիոքացի՝
 44 ր.
 Սիմէոն վրդ՝ Խէպիլի՝ 94 ա. 95 ր.
 Սիլիտար՝ 133 ր.
 Սուրենեանք Չէլթունի՝ 187 ա.
 Ս. Նշան Սերատարայ՝ 40 ա. 41 ր. 42 ա և ր.
 43 ա.
 Սոլոմոն զրիչ՝ 50 ր.
 Սուլթան Մահմէտ Խան՝ 38 ա. 43 ա. 124 ր.
 143 ր.
 Սուլթան Մարտա՝ 43 ա. 100 ա.
 Սուլթան Սիւլէյման՝ 140 ր. 144 ր.
 Սուլթէի Վանք՝ 34 ր.
 Սահախան կիթղս՝ 114 ր.

Ատեփանոս Արքեպս. Ատաթէի՝ 34 ր.
 Ատեփանոս Կպս. Բարձրբերդցի՝ 140 ա.
 Ստեփանոս Կպսկ. Ատանայի՝ 31 ա.
 Ատեփանոս Կպսկ. Հաճնոյ՝ 31 ա.
 Ատեփանոս Իբան Կպսկ՝ 2 ա. 4 ր. 5 ա և ր. 6 ա
 Ատեփանոս ար՝ 135 ր.
 Ատեփանոս (յր՞գ)՝ 126 ր.
 Ատեփանոս քնյ՝ 33 ր. 34 ա
 Ատեփանոս քնյ՝ Բարձրբերդցի՝ 5 ր. 6 ա.
 Ատեփանոս քանանայ Ֆրնուզցի՝ 141 ա.
 Ատեփանոս քնյ գրիչ՝ 115 ա. 118 ր.
 Ատեփանոս քնյ. Ատանայի՝ 4 ր. 6 ր.
 Ատեփանոս Բարձրբերդցի՝ 140 ա.
 Ստեփանոս քժիկ՝ 38 ա.
 Սրապիտն կթղկ. Ուրհայի՝ 127 ր. 128 ա և ր.

Վ.

Վաճան Կրկց Զէյթունցի՝ 141 ա.
 Վահրամ վրդ՝ 87 ր. 123 ր.
 Վահրամ Կարայր՝ Ատեփանոս Կրան Կպսկի՝ 3 ր.
 Վահրամ Բարձրբերդցի՝ 140 ա
 Վահրամ թժիկ՝ 38 ր.
 Վահկացի Ուսէփ. Արքիամ՝ 8 ր.
 Վաղարշապատ՝ 71 ա և ր.
 Վանենի Բարձրբերդցի՝ 140 ա.
 Վասիլ Արքեպսկ Զէյթունցի՝ 56 ա և ր. 58 ա.
 Վասիլ արկ. Սահցի՝ 7 ր.
 Վասիլի տղան՝ Պաղտատար, Սահակ, Ակորբ.
 Լիփան և Միսեր՝ 8 ա.
 Վարդան վրդ՝ 61 ա և ր. 85 ա և ր. 86 ր.
 123 ր.
 Վարդան քնյ. փախակալ Բարձրբերդցի՝ 140 ր.
 Վարդան Կրկց Ֆրնուզցի՝ 140 ր.
 Վարդան Կրկց (այլ) Ֆրնուզցի՝ 140 ր.
 Վարդան գրիչ՝ 89 ր.
 Վարդան Կաղմոյ՝ 4 ր. 8 ր.
 Վարձաս՝ 8 ա.
 Վարդան Կրկանց Պետրոս Զէյթունցի՝ 141 ա.
 Վարդան Ֆրնուզցի՝ 140 ր.
 Վարդան գրիչ՝ 91 ա և ր.
 Վարդան գրիչ՝ 91 ր.
 Վարդանէս Զէյթունցի՝ 120 ա.
 Վարդէ Տիկին Զէյթունցի՝ 59 ա և ր. 60 ա.
 Վարդէփան՝ 133 ա.
 Վրնէմ (Վ. Ենիտիկ) 32 ա.

Տ.

Տալիթայ Բարձրբերդցի՝ 140 ա.
 Տալուս՝ 34 ա.
 Տալի օղլի Մհի Յովհաննէս՝ 100 ր.
 Տարսն՝ 114 ր.
 Տարսն՝ 123 ր.
 Տէր Ալթուն քնյ՝ 90 ա.
 Տէր Աստուածատու քնյ. Ատանացի՝ 115 ա.
 Տէր Աւետիս քնյ՝ 83 ր.

Տէր Առաքել քնյ՝ 135 ա և ր. 136 ա և ր.
 Տէր Անդրէասի որդի Պօղոս՝ 46 ա. 48 ր.
 Տէր Աստուածատու քնյ՝ 53 ր. 54 ա.
 Տէր Զօր՝ 137 ա և ր.
 Տէր Թէոդորոս ա քնյ՝ 115 ր.
 Տէր Թորոս քնյ Ատանացի՝ 115 ր.
 Տէր Խաչատուր քնյ. գրիչ՝ 52 ր. 53 ր.
 Տէր Կարապետ քնյ. և Իրինեհրդ՝ 76 ա և ր.
 Տէր Կիրակոս քնյ՝ 79 ր.
 Տէր Ղևոնդ քնյ. Տէր Կոնստանտին՝ 52 ր.
 Տէր Մարգարէ քնյ՝ 58 ա.
 Տէր Մարտիրոս քնյ. Օփիցի՝ 83 ր.
 Տէր Մարտիրոս քնյ. Կարնոյ՝ 83 ր.
 Տէր Մարութ քնյ. (Կպսկ)՝ 94 ա.
 Տէր Մովսէս քնյ՝ 83 ր.
 Տէր Մատթէոս քնյ. Արապիան՝ 9 ա.
 Տէր Մարկոս քնյ՝ 37 ր.
 Տէր Մարտիրոս քնյ՝ 135 ր.
 Տէր Յովհաննէս քնյ՝ 102 ա. 114 ր.
 Տէր Յակոբ քնյ. Արապիան 9 ա.
 Տէր Յովհաննէս քնյ. Բրդունց՝ 121 ա և ր.
 Տէր Յովհաննէս քնյ՝ 135 ա և ր. 136 ա և ր.
 Տր. Յարութիւն Տէր Ղազարիան՝ 136 ր.
 Տր. Յովհաննէս Տէր Ղևոնդիան՝ 52 ր.
 Տէր Ներսէս քնյ. Բաղիւնցի՝ 97 ա.
 Տէր Ներսէս քնյ՝ 37 ր. Կարայր՝ Յակոբ՝ 37 ր.
 Տէր Նիկոլ քնյ՝ 8 ա.
 Տէր Նոյ քնյ. Զէյթունցի՝ 120 ր.
 Տէր Պաղտատար քնյ՝ 94 ր.
 Տէր Պօղոս քնյ. Տարսնցի՝ 114 ր.
 Տէր Սարգիս քնյ. Տարսնցի՝ 114 ր.
 Տէր Սահակ քնյ Կորեկանց՝ 83 ր.
 Տէր Սահակ քնյ. Սաղկիցի՝ 83 ր.
 Տէր Սարգիս քնյ. գրիչ՝ 52 ր. 54 ա և ր.
 Տէր Սարգիս քնյ. Պանտարմացի՝ 81 ա.
 Տէր Սողոմոն քնյն՝ 50 ա.
 Տէր Ստեփանոս քնյ. Ատանացի՝ 9 ր.
 Տէր Սահակ քնյ Զէյթունցի՝ 59 ա և ր.
 Տէր Սահակ քնյ Ատանացի գրիչ՝ 80 ա և ր.
 Տէր Սահակ քնյ Շաշվէքիկիան՝ 115 ր. 129 ա.
 Տէր Սարգիս քնյ Զէյթունցի՝ 120 ա.
 Տր. Վահրամ Թորգոմիան՝ 44 ա.
 Տէր Վասիլ քնյ. (Կպսկ) 82 ր.
 Տիւղար 34 ր.
 Տիրատուր Կթղկ. 31 ր.
 Տիրացու Մկրտիչ՝ 48 ր.
 Տիրացու Ալիքսան՝ 93 ր. 100 ր.
 Տիրացու Եղիա Մարաշցի՝ 142 ա.
 Տիրացու Մանուկ՝ 146 ր.
 Տիրացու քանանայ՝ 146 ր. 147 ա.
 Տիւանթ՝ 133 ա.
 Տուրվաթ՝ 133 ա.

Փ.

Փալլէնից Պալի Զէյթունցի՝ 141 ա.
 Փայտաղարան՝ 66 ր.

Փանոս Ասեցի՝ 7 ռ.

Փարթամ սրկ Զէյթունցի՝ 93 ռ. 94 ա.

Փարիզ՝ 150 ռ.

Փոխպետ կթղկա՝ 71 ա և ռ. 124 ռ.

Փոկասու Հայրապետ՝ 61 ռ.

Ք.

Քաջրերունայ կրկիր՝ 68 ա. 70 ռ.

Քիլիս՝ 79 ռ. 98 ա. 100 ռ.

Քիլիսու Ս. Յոսէֆանէս եկ՝ 79 ռ.

Օ.

Օշին Թափաւոր՝ 126 ա. 146 ռ. 147 ռ.

Ֆ.

Ֆրնուզ՝ 135 ա. 140 ռ. 141 ա.

Ֆրնուզի Ս. Աստուածածին եկ՝ 140 ռ.

Ֆրնուզի Ս. Սարգիս եկ՝ 140 ռ.

ՀԱՅԿԱՆԱԿԻՆ ՆՐԱՆՈՐԸ

- 1.— ԷՐԹՕՂՐՈՒԼ. Համուրայի Սուլայի Պէյի արտաշարանով. էրթողրույ. կաղէթա՝. կաղէթա՝. Տէրվիշը. էտէպ Ալի. Հէյ. կաղիլէ՝ ռ. Միսաֆիրխանէ. Կէրմիշանլար՝ Տպ. Կ. Պոլիս. 1915:
- 2.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Տաթևու վանք. — Գիր և գրութիւն Ստեփանոս Արքեպիսկէ. — Ստղիմական գրիչներ. — ՈՐԲՈՒՀԻՆ (Թատերգ.) Տպ. Կ. Պոլիս. 1925:
- 3.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Պատմութիւն Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյ Պալատու. — Հալէպի Առաջնորդական Գաւազանը. — Սիւննայ Դպրոց. — Սաղիմական մատենագիրներ. — Տպ. Հալէպ. 1926:
- 4.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Բագարաս Արքեպիսկ. Վարդապետան (կենսագր.). — Տիրիթի Հեմիս վանքի մէջ գտնուած Զեռագիրը Քրիստոսի մասին. — Աւետարան Իսայի. — Հայ վանքերը. — Սալաէտին և Հայերը. — Տպ. Հալէպ. 1927:
- 5.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Հիթիթների անցեալը. — Հին Հայոց ընկերային կենսաքը. — Մադրասի հայկական հին դպրութիւն. — Սիւննայ Դպրոց. — Եղիազար Բաբիկե կայսկ. Սերաստիոյ. — Տպ. Հալէպ. 1928:
- 6.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Հայերը և Թուրք լեզուն. — Հիթիթների անցեալը. — Հայերը Գիրսուում. — ԹԱՂՈՒԱՆՔ ՓԱՌՔԸ (Թատերգ.). — Նկարիչ Եղիշէ Թաղէտեան (կենսագր.). — Պեթնովն. — Մեծամորի Զրհան Մեքենան Հայաստանում. — Տպ. Հալէպ. 1929:
- 7.— ՏԱԹԵԼԻ. Տարեգիրք. — Պատմորագոյն Ուժը. — Պապական եկեղեցու և Իսաւրիոյ կառավարութեան հաշտութիւնը. — Հին Յունաց կրօնը. — Յուդան իրական մասնիչն էր Տիրաջ, թէ անմեղ է. — ԹԱՂՈՒԱՆՔ ՓԱՌՔԸ (չար.). — Մի էջ Հայ Արուստի և Մշակոյթի պատմութիւնից. — Զինական երաժշտութիւն. — Վիմափոր Պետրա քաղաքը և Սինա լեռը. — Համառօտ պատմութիւն Տաթևի վանքի. — Տպ. Հալէպ. 1930:
- 8.— ՆԿԱՐԱԿԻՐ ՕՇԻՆ ԹԱՊԱՌՈՐԻ ԶԵՌԱԳԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՆ (1319). — ՎԵՆ. Տ. Բարդէն Ս. Կաթողիկոսի Յատմաբանով. — Ժամանակագրութիւն Կորիկոսի աէր՝ Հեթում պատմիչի. — Տպ. Անթիլիաս. 1933:
- 9.— LA VIE ET LA CULTURE ARMENIENNES A ALEP AU 17^e SIECLE. — Paris - 1934.
- 10.— ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼԷՊԻ ԱԶԳ. ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆՑ ԵՒ ԱՐԶԱՆԱԳԻՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԵՐՈՒ. — Տպ. Հալէպ. 1935:
- 11.— ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՑ Ս. ԲԱՌԱՍՈՒՆ ՄԱՆԿՈՒՆՔ ԵԿԵՆ. ՂԵՑԻՈՑ ՀԱԼԷՊԻ. — Տպ. Երուսաղէմ. 1935:
- 12.— ՄԱՅՐ ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՑ ՀԱԼԷՊԻ. Բ. ՀԱՏՈՐ. — Տպ. Հալէպ. 1936:

ԽՈՐԱԳՐԱԾ ԹԵՐԹՈՐԻ

1. — ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՔԵՆՈՒՄ, չաբաթաթերթ. Կ. Պոլիս. 1908;
2. — ՍԵՍՈՒՆ, ամսաթերթ. Կ. Պոլիս. 1909;
3. — ՀԱՅ ԽՕՄԵՆԿ, ամսաթերթ. Պոլիս. 1924 - 25;

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ՊԱՏՐԱԾՆԵՐ

1. — Պատուոյ Համար (վէպ);
2. — Դէպի Անժանոթը (տարադրի յու չազեր);
3. — Թշուառի Զգայութիւններ;
4. — Կարօտի Թուղթ (քերթուածներ);
5. — Հեյլէն Արուեստն ու իր Նագումը (ԱՐԵՒԵԼՔ, 1908);
6. — Հայրը Զուկին Տեղ (ԺՈՂՈՎՈՒՐ՝Ի ԶԱՅՆ, 1918, Կ. Պոլիս);
7. — Վարդապետն ու բեմը (քարոզներ);
8. — Պատմութիւն Հայկ. Քահանայից (ԲԱԶՄԱՎԷՊ);
9. — Պատմութիւն Հայկական Եկեղեցիներու;
10. — Պատմութիւն Հայկ. Հայոց (պատկերազարդ);
11. — Ամուսնութեան Ի. Խորհուրդը (ԱԶԴԱԿ, 1932);
12. — Ամուսնական Օրինագիրք Հայոց և Օտարաց մէջ;
13. — Մատաղը Հայոց մէջ (ԵՓՐԱՏ, 1931);
14. — Պարտա Քերպը (պատմական);
15. — Յովհաննէս Կոյտ Բաղիչեցի և Բարդէն Աթոռակից Կիլիկեցի;
16. — Հայկ. Առաջնորդական Գրադանը;

ԳԻՆ 20 Ֆ. ՖՐԱՆՔ
Ա. ԵՒ Բ. ՀԱՏՈՐՆԵՐԸ ՄԻԱՍԻՆ՝ 100 Ֆ. ՖՐԱՆՔ

ԱՊՍՊՐԱՆՔԻ ՀԱՄԱՐ ԴԻՍԵՆ.

MONSEIGNEUR A. SURMÉYAN

ALEP (Syrie)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0016948

